

B. C.

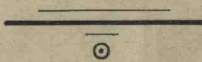
214815

CONST. ȘĂINEANU

RECENZII

(1924-1926)

D. 214815

Handwritten signatures and scribbles, including the number 1065-726.

BUCUREȘTI

EDITURA „ADEVERUL“ S. A., STR. SĂRINDAR 7-9-11

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
BUCUREȘTI

Cota 214815

Inventar 565465

OK. 000
S15

CONST. ȘAINEANU

RECENZII

(1924-1926)

~~INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 ANI
- BUCUREȘTI -
BIBLIOTECA~~

BUCUREȘTI

EDITURA „ADEVERUL” S. A., STR. SĂRINDAR 7-9-11

~~INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
BUCUREȘTI~~

42

1065

P R E F A Ț A

Acum doi ani, în urma propunerii mele, d. Director al ziarului „Adevărul” a binevoit să-mi încredințeze rubrica recenziilor. Ceeace mă determina atunci a lua asupra-mi această sarcină era, în primul rând, necesitatea ce se simția la noi a unei critici pur informative.

În Franța, de pildă, ea este foarte răspândită. Cotidiene importante ca le Temps, Journal des Debats, Comœdia, sub pana unor critici apreciați, publică săptămânal dări de seamă cu tendință informativă. Scrise pe înțelesul tuturor, ele aduc un dublu serviciu literaturii, contribuind la răspândirea operelor meritoase și cultivând gustul publicului cititor.

Critica la noi preferă alte căi. Pe deoparte, în mâna unor pontifi, ea se menține încă în faza problemelor estetice, a formulelor de tot felul, sau a devenit sub alții o broderie artistică de imagini și de sentințe. Această critică, înțeleasă numai de un număr restrâns de spirite de elită, e cu totul inaccesibilă marelui public. Pe de altă parte, în ziare ca și în reviste, redusă la articole sumare, ea se mărginește, de cele mai multe ori, la aprecieri fugitive, la generalități, sau uneori la elogii ditirambice.

În fața acestor sisteme de critică, publicul se simte dezorientat. Ori nu înțelege nimic din subtilitățile celor dintâi, ori este insuficient informat de ceilalți. Ceeace doarește publicul cititor este o îndrumare pe înțelesul lui în domeniul literaturii actuale, care să-l inițieze deplin și conștiincios în cuprinsul operelor, în meritele lor, inspirându-i necesitatea de a le citi la rândul lui.

Critica informativă urmărește tocmai scopul acesta. Deși simplistă în aparență, ea se întemeiază totuș pe con-

diții pozitive, pe o citire conștiincioasă a operei, pe analiza obiectivă a cuprinsului ei, a ideilor ce conține, a personajelor ce descrie, a pasiunilor ce zugrăvește, pe scoaterea în evidență a meritelor ei literare. O asemenea critică presupune de fapt multă conștiinciozitate și o deplină nepărtinire, indiferent de curentul căruia aparține scriitorul, sau de simpatiile și antipatiile criticului.

Critica aceasta, așa de răspândită aiurea, mi-am propus acum doi ani s'o încerc în coloanele „Adevărului”. Dacă am izbutit sau nu, cititorii vor decide. Astăzi, recenziile mele, reunite într'un volum, văd lumina zilei pentru a doua oară, mulțumită binevoitoarei aprecieri a d-lui Director al acestui ziar. Il rog să primească, cu această ocazie, sentimentele mele de recunoștință.

August, 1926.

C. S.

V E R S U R I

„BALADE, COLINDE ȘI BOCETE“

DIN MARAMUREȘ

de PAR. I. BÎRLEA

Am avut și am o deosebită admirație pentru poezia noastră populară. Expresie spontană și sinceră a inteligenței și simțirii țaranului, ea mi-a părut în totdeauna superioară poeziei artificiale, meșteșugite și reci a unora dintre poeții noștri. Pe când poezia acestora exprimă adesea un singur sentiment, amorul, în poezia populară, dimpotrivă, găsim exprimate cu putere toate sentimentele: vitejia, iubirea de țară, dragostea de iubită, dorul de mamă, patima de răzbunare, precum și unele stări sufletești, ca bucuria, tristețea, durerea și resemnarea.

Toți scriitorii mari, de pildă *Goethe*, au recunoscut însemnătatea și valoarea netăgăduită a poeziei populare. Oglindă vie și nealterată a sufletului unui popor, ea este cu atât mai bogată, cu cât poporul care a produs-o a fost mai sărac, mai asuprit, mai nefavorizat politicește și de împrejurări istorice. În această privință, poezia populară română se prezintă, în condițiuni speciale, ca ecou al unui trecut mai sbuciumat decât aiurea.

S'a adunat până acum la noi, din gura poporului, multe colecții de asemenea poezii. Aceea a lui *Gh. Dem. Teodorescu*, ca reproducere fidelă, este desigur cea mai importantă. Din nenorocire multe din aceste giuvaere ale poporului, dintr'un motiv patriotic exagerat, au fost denaturate, atât ca formă cât și ca fond, de către bardul dela Mircești. Citească cineva, spre a se convinge, *Oprișanul* bunăoară, în ambele versiuni, cea populară și cea reformată de Alexandri, și va vedea deosebirea enormă ce le caracterizează: pe când într'una se oglindește felul simplu de a gândi și de a simți al poporului, în cealaltă ne întâmpină retorica și idealismul poetului.

Versul la trubadurul țaran nu e meșteșugit, ci spontan, sincer și firesc. În sufletul lui e atâta poezie încât el

poate improviza în versuri, cu cea mai mare ușurință, toate preocupările sale. Am fost eu însu-mi, acum un an, martorul unei asemenea improvizări. Eram pe moșia Chizeni, eu și soția mea, oaspeți ai d-lui și d-nei *T. Mihaly*. La masă, un flăcău din satul din fața moșiei, venit să ne cânte din vioară, ne povesti în versuri improvizate expediția la Budapesta, la care luase parte, în toate amănunțele ei.

Cu colecția de față publicată de „Casa școalelor“ și datorită părintelui *I. Birlea*, avem, pentru întâia oară, specimene din poezia populară a Maramureșului. Conștient de condițiile unei fidele reproduceri, culegătorul ni le prezintă, în acest volum, așa cum le-a auzit de la țărani cari i le-au recitat — lucru ce-i face o deosebită cinste — fără să-și îngăduie a schimba o iotă, o silabă din ele, respectând până și pronunțarea caracteristică localităților acelorora și felul de a vorbi al povestitorilor.

Aceste poezii populare, culese înainte de marele războiu, deși aprobate încă de atunci pentru a fi tipărite de Academie, n'au putut vedea lumina zilei decât de puțină vreme și numai mulțumită „Casei Școalelor“. Publicându-le, această instituție culturală a adus un real serviciu literaturii și folklorului român. Voiu căuta, în limitele spațiului restrâns, să fac să reiasă câteva din simțirile alese ce se desprind din aceste creațiuni poetice ale poporului din Maramureș, cari ar fi de sigur pierdute astăzi fără meritoasele osteneli ale părintelui *I. Birlea*.

Nota eroică este, incontestabil, caracteristică poeziei populare române. Eroii ei însă, de cele mai multe ori, nu sunt oameni ca toți ceilalți, ci croiți dintr'o bucată. Cu ei nu e de glumit. Ei bagă groaza în dușman și unul singur se luptă cu mii de venetici risipindu-i sau omorându-i ca muștele.

Așa e și maramureșanul *Gruia lui Novac*, deși într'o notă mai mult comică.

De câtva timp el

*Nice bea, nice veselă
Da cu lacrimi se hrăniă
El de Țeligrad gândiă.*

În ciuda tuturor greutăților, el o pornește pe murguțu
lui și ajunge în Tarigrad

*La crășma împăratului
În mijlocul orașului.*

Cum a intrat, s'a și pus pe băutură

*Și trei buți cu vin umpluți
Le-o tocmît cu fundu 'n sus.*

Dar Gruia nu vrea să plătească. Crășmarul se plînge
împăratului. Acesta întrebându-l cum este viteazul la chip,
crășmarul îl descrie astfel :

*Că fața lui la obraz
Albă e ca și spuma,
Mustățile ca la rac
Și-le 'noadă după cap.
Face nodu ca pumnū
Și răgne ca bivoli
De te spăimânți la dănsū
Și te-ai spăimânta și tu.*

Eroul nostru este îmbătat din nou, din poruncă, și în-
chis. Aci, în temniță, dă peste o doniță cu apă și o dă
peste cap.

*S'au băut-o toată odat'
Num' odată s'o încordat,
Fiarele toate o picat
Temnița toată-o fărmat.*

Un adevărat Samson. El alergă apoi la împărat

*S'atunci o palmă i-a dat,
De trei ori s'a răsturnat
Și turcii toți s'au gătat...
Tot orașu l'o prădat.*

Gruia lui Novac apare aci ca răzbunătorul neamului
său, atâtea veacuri asuprit de turci.

Dintre durerile cari au năpăstuit pe țăran din fostele
provincii asuprite, cea mai grea i-a fost *cătănia*, serviciul
militar ce-l datora stăpînîlor săi, și care era nesfârșit și
din cale afară de greu. Ecoul acestei dureri răsună din
toate poeziile sale.

*Când de-acas' am plecat
Fost-am pruncuț tinereț,
Tinerel, fără musteață
S'acum is cu barbă groasă,
Nu m'ar cunoaște noști de-acasă.*

Și în vremea aceasta bieteze maici acasă:

*Fac de cină, și nu cină,
Fără tot plâng și suspină,
Că fii-s în țară străină.*

Dar soarta acestora e pecetluită. Cei mai mulți nu se mai întorc.

*La cătan' așa-i dat
Să moară moarte npușcat,
Și din sabie dumicat,
Fără lumină de-său
Fără om din satul său.*

Dacă plecarea în cătănie e dureroasă, tot așa de amară, pentru țăran, e și nevoia de a-și părăsi satul, de a-și trăi viața între stăini. În frumoasa bucată „Cântecul emigrării“, asistăm la jalea unui țăran, care își părăsește satul, ducându-se în America, și la peripețiile mișcătoare ale călătoriei sale.

Tot așa de mișcătoare este și jalea tinerei fete, silită a munci între străini, adică într'alt sat, departe de mama ei.

*Mamă, de dor dela tine,
Arde cămeșa pe mine,
Nu o poate stinge nime...
Mămucă, de dorul tău
Mă topesc ca inu în tău.
Mămucă, de jalea ta,
Mă topesc ca cânepa.*

Dorul de acasă e puternic în țăran, dar mai puternic încă este sentimentul ce-l închină ființei iubite. Simțirea aceasta atinge proporții mari, ea merge uneori până la crimă. Cine desparte doi îndrăgostiți, comite o faptă neplăcută lui Dumnezeu.

*Cine dragi-i despărțește
Și Dumnezeu îi urește.
Cine dragi și-a despărți,
Și Dumnezeu l'a pedepsi.
Cine o vrea să-i despărțească
Lumea să-l afurisească,
Pământul să nu-l primească.*

În desperarea ei, femeia despărțită de iubit nu cunoaște nici o limită. Ea blestemă până și pe împărat.

*Da 'mpărate, împărate,
Ardă-ți curtea jumătate.
C'ai dus pe măndru departe.
Ardă-ți scaunu sub tine
Că t'ai dus și nu mai vine.*

Măndrele părăsite de iubii lor sunt și mai teribile. Blestemele lor devin epice. Unele înnebunesc chiar de durere și inimă rea.

Dragostea nimic nu o poate stinge în inima lor. Ele rămân credincioase chiar măritate, dar împotriva inimei lor, draguțului ales pentru care sunt în stare să sufere toate umilințele. Într'atâta de viforoasă e dragostea lor.

*Măi, bărbate, ce mi-l bate,
Din nărave nu mi-i scoate...
De m'ai bate cât de tare
Pentru măndru nu mă doare.*

Acest volum, pe lângă balade, mai conține și *colinde* și *bocete*, interesante prin cuprinsul lor naiv, dar atrăgător.

„GRAIUL ȘI FOLKLORUL MARAMUREȘULUI“

de TACHE PAPAHAGI

Analizând volumul de „*Balade*“, *colinde și bocete din Maramureș*“ de părintele I. Bîrlea, am arătat importanța deosebită a acestei culegeri de poezii populare pentru cunoașterea vieții și sufletului românesc din acea depărtată regiune a țării. Așteptam cu nerăbdare apariția celui de al doilea volum, când îmi căzu mână lucrarea d-lui Papahagi cu titlul de mai sus, prezentată ca teză pentru doctoratul în litere și tipărită pe spezele Academiei române.

În acest volum format mare, de XXXIV și 240 pagini, d. Papahagi ne prezintă o culegere foarte bogată de doine, bocete, colinde, balade, descântece, etc., făcută chiar de d-sa prin diversele sate ale Maramureșului, pe cari le-a cutreierat pe jos, și executată cu o scrupulozitate rară în ce privește transcrierea textelor. Meritul cel mare al acestei lucrări este că culegătorul a precedat-o de o „introducere“ de un interes deosebit, în care studiază satele din Maramureș din punctele de vedere social, economic, și etnografic ; sufletul țaranului după folklor ; tradițiile, datinile și credințele sale ; creațiunea lui literară manifestată în producțiunile sale poetice ; precum și morfologia, fonetica și sintaxa textelor culese.

Un alt merit al ei, din punctul de vedere lingvistic, este că e însoțită și de un bogat glosar de cuvinte maramureșene, cu tălmăcirea lor respectivă, reprezentând contribuția acestui ținut românesc în dicționarul limbei. În sfârșit, volumul se termină cu o serie de fotografii după vederi și tipuri specifice.

Pentru prima oară într'adevăr, dela publicarea excelentei colecții de poezii populare a lui *Gh. Dem. Teodorescu*, ni se prezintă o lucrare așa de importantă ca aceea

a d-lui T. Papahagi. E o încercare fericită și poate cea din urmă, de a salva dela o dispariție sigură și fatală comoara de gândire și simțire a țaranului român, amenințată de invazia la țară a evenimentelor de tot felul și de civilizația care pătrunde cu încetul în toate unghiurile țării. D. Papahagi, înțelegând aceasta cât și însemnătatea netăgăduită a acestor creațiuni populare, nu s'a dat în lături dela sacrificii personale și și-a îndreptat privirile spre importantul și izolatul ținut al Maramureșului, silindu-se a ne da în marginile posibilității, o culegere cât mai reprezentativă din creațiile poetice și folclorul acelu ținut.

Voiu reproduce aci câteva specimene din bogata colecție a d-lui T. Papahagi. In recenzia trecută, conducându-mă după anumite principii, am căutat să scot în relief diverse sentimente și stări sufletești ale țaranului maramureșan: vitejia lui, ura sa de cătănie în serviciul unui Stat de care nimic nu-l lega sufletește, dragostea lui puternică de neam și de ai săi, sinceritatea iubirii dintre mândrul și mândra lui, setea de răzbunare nestinsă a iubitei părăsite, blestemele ei superbe, etc. Mă voiu sili de astădată, să ilustrez prin citate, câteva noi aspecte ale acelorăș sentimente sau altele diferite.

Și mai întâi ce e dragostea? Au definit-o mulți scriitori de talent și i-au descris diferitele faze într'un mod mai mult sau mai puțin exact. N'ar fi oare interesant să-i aflăm, în această privință, și părerea țaranului nostru? Cine o cunoaște mai bine ca dânsul, el care știe să iubească cu adevărat?

*Tată lumea dzice așa
Că nu-i bună dragostea,
Dar, zău, dragostea-i amară
Cum nu-i altă boală 'n țară.
Când la inimă se pune
O arde ca ș'un cărbune,
Tăt o arde și o frige
Și nime n'o poate stinge;
Nu se stinge ea ușor
Nici cu apă de isvor,
Nici cu apă de fântână;
De-ai turna o săptămână;
De-ai turna să cură valea
Ea tăt arde și mai tare.*

Nici potopu nu-i în stare s'o stingă. Aşa-i adevărata dragoste. Când, din nenorocire, ţăranca este măritată împotriva inimei ei, cu un om pe care nu-l iubeşte, atunci durerea ei e nemărginită:

*Frunză verde, lemn de brad
Doamne, rău m'am măritat!
Am bărbat nesufleştii,
Doamne, rău m'ai pedepsit!*

Şi, în culmea desnădejdei, ea nu mai vede nici o scăpare. Zăreşte o turturică şi, ca ultimă alinare a durerii, trimite pe piciorul acesteia mamei sale următoarea duioasă misivă:

*Hei tu, măndro turturea,
De eşti tu din ţara mea.
Eu ţi-aş scrie o cărticea
Să-o dai la mama mea,
Ca hulubele din fetie
Să le 'ncarce pe trei cară,
Să le scoată 'n trei hotară,
Să le dee foc şi pară.
Să se pomenească 'n Ţară;
Să se 'nveţe maicele
Cum să dau fătusele....*

Cu rizicul de a fi socotit drept naiv de către admiratorii poeziei rafinate, aceste versuri populare, în simplitatea lor, îmi par nu numai expresiunea sinceră a durerii adevărate, dar şi strigătul desperat al celei mai înălţătoare morale, pe care o fată rău măritată îl poate arunca mamei sale, care a jertfit-o unor interese meschine. Durerea fetei jertfite se resfrânge uneori şi asupra lumii întregi, vinovată ca şi părinţii neumani de soarta ei nenorocită.

*De-ai arde, lume, cu foc
Nici că m'aş clăti din loc
Pă ciudă de a mneu noroc!
Lume, de ai arde cu pară
N'aş eşi din cas' afară
Pă ciudă de a mea ticneală!
Vai, tinereţile mele,
Se petrec în dor şi jale!*

În dragoste, ţăranca nu iubeşte numai frumuseţea,

vitejia și istețimea bărbatului. Uneori iubește până și slutenia lui:

*De-ai fi negru ca molu
Drag mni ești ca sufletu;
De-ai fi negru ca tina
Drag mni ești ca inima.*

Pe omul nătâng însă să nu-l vadă în ochi. O nevestă, al cărei bărbat plecase la cosit, invită pe un drumet să rămână la dânsa, dar el:

— „Stăi, măndro, ca 'n loc să-ți spui
Clopul unde să mni-l pui“
— „La fereastră este un cui“.
— „D'apoi cum să sui în pat?“
— „Pă un scăunaș de brad“
— „D'apoi cum să te sărut?“
— „Du-te 'n sărăcie, mut!
Nu ibci nevestele,
Cân nu știi dragostele“.

De altă parte, fata de țăran săracă, e convinsă că frumusețea va cântări mai mult în ochii tânărului decât zestrea grasă a fetei urâte.

— „Pe mine badea, mă ia,
Nu-mi dă badea ochii mnei
Pântru patru voi de-ai tăi;
Nu-mi dă badea gurița
Pântru tăta turma ta“.

În sfârșit, când nu iubește, ea nu se teme de a o spune verde adoratorului ei, care-și ia rămas bun dela dânsa pentru un timp oarecare:

— „Eu mă duc, măndro, de mâne
Doru cu tine rămâne“.
— „Hăi, tu măndrulioru mneu.
Ia doruțu tău cu tine
Că ți li-i griji mai bine;
Că eu-s pruncă tinerea
Nu voi ști doru ținea
Nici al mneu, da altuia“.

Colindele de asemenea din această culegere sunt de o naivitate fermecătoare. Felul cum țăranul întrevede sau își explică diversele scene din Sf. Scriptură, alungarea din rai a lui Adam și Evei, faptele Sfinților, etc., sunt încă

o mină nesleită pentru cunoașterea gândirii și simțirii țărănului român. Culegerea mai conține și balade, credințe și superstiții, material bogat și foarte interesant din care regret că nu pot reproduce câteva specimene.

Am citit întreaga culegere, destul de voluminoasă cu multă dragoste și cu o deosebită satisfacție sufletească. Nu pot decât îndemna, din toată inima, pe toți amatorii de poezie sinceră, curată și sănătoasă, să citească și ei aceste frumoase și naive creațiuni ale sufletului țărănului român din Maramureș.

„P O E M E“

de ȘTEFAN PETICA

L'am cunoscut pe Petică vreo doi ani înaintea morții sale, în cafeneaua Kübler. Cafeneaua aceasta era pe acele vremuri locul de întrunire și de taifas al intelectualilor, literați, pictori, artiști sau gazetari. Fiecare masă își avea grupul ei deosebit, în fruntea căruia pontifica câte un șef către care erau îndreptate toate privirile. Eu personal, străin de orice grupare, mă mulțumeam, ca mulți alții, să-mi sorb șvarțul și să răsfoiesc gazetele franceze și germane.

Aci foarte des îl vedeam și pe Ștefan Petică. Paliditatea feței sale, care se desprindea încă și mai tare din albastrul turbure al ochilor săi, și îmbrăcămintea lui uzată, m'au făcut să mă informez de numele lui. Într'o zi, pe neașteptate, îl văd că se apropie și-mi cere voie să ia loc la masa mea. Cunoștința fu repede făcută și numai decât mă izbi cultura variată și solidă a acestui tânăr, care nu avea nici 25 de ani. Mă uimise într'adevăr vorbirea lui ușoară și fluidă, competența sa în toate direcțiile, mai ales în cea filozofică, precum și profunzimea și bogăția ideilor sale, și aveam o deosebită plăcere să stau de vorbă cu dânsul. Se recomandase ca gazetar, dar niciodată nu mi-a pomenit de activitatea sa poetică. Deși într'o sărăcie lucie, paloarea feței și haina îl trădau, nici o singură dată n'a făcut aluzie la situația lui materială și nici nu mi-a cerut vre-o dată un împrumut, ca alții. Era foarte demn întotdeauna, și din pricina aceasta mi-a inspirat o adevărată simpatie și chiar, o mărturisesc, admirație.

Câtva timp nu l'am mai văzut. Aflasem dela alții că stă într'o odăiță umedă și sărăcăcioasă la o bătrână, că e minat de diferite boli, dintre cari, în primul rând, ftizia, și că zace părăsit și în cea mai neagră mizerie. Puțin după aceea auzii că a murit în satul lui, unde fusese transportat

muribund. Vestea morții sale m'a întristat mult. Pierdusem o cunoștință prețioasă, de o inteligență și cultură aleasă, de o delicatețe și bunătate rară.

Biblioteca „*Dimineața*”, din pioasă amintire, a editat într'un volumaș de 112 pagini cele mai multe din poemele pierdute prin reviste, ale lui Ștefan Petică. După 20 de ani și mai bine numele poetului reînvie astfel și opera lui re-are caldă și vibrantă într'o epocă mai priincioasă poeziei. Cărticica e tipărită sub îngrijirea d-lui N. Davidescu, care iscălește cuvântul de introducere. Din informațiile ce d-sa ne dă asupra lui Petică, aflăm lucruri edificatoare. Vremea în care acest idealist și-a trăit scurta-i viață, a fost cu totul defavorabilă poeziei în genere, era vremea când simbolisții și decadenții erau priviți ca niște declasați, niște ciumați ce trebuiau ocoliți ori tratați cu ironie sau dispreț; era vremea, cum zice poetul, „*când se sfărâmau idealurile*”. Petică a fost un învins al acelei vremi.

Din fericire timpurile de azi sunt mai favorabile poeziei. După atâția ani de ingrătă uitare, numele poetului iese cu putere din umbră, talentul lui este, însfârșit, recunoscut. Admiratorii încep să se ivească. D. Davidescu este unul dintre aceștia. Cu o deosebită râvnă d-sa analizează scurta viață a poetului, neprielnicia apariției sale și situația lui de „străin” în sânul acelei societăți indiferente.

Activitatea lui Petică se rezumă de fapt în limitele a patru ani (1898—1902). În acest scurt interval de timp a dat la iveală comoara lui de poeme (*Fecioara în alb, Când vioarele tăcură, Moartea visurilor, Cântecul toamnei, Serenade demonice*), risipite în diverse reviste, o dramă romantică *Solii Păcii*, în care se resimte influența germană, precum și o sumedenie de articole prin ziare.

Din toate acestea, desigur, unele poeme îi vor supraviețui. Găsim în ele simțire sinceră și caldă, un inn de dragoste eterică adresat sau, mai bine zis, șoptit femeii iubite, un strigăt disperat de zădărniciia acestei iubiri pentru poet. Voi încerca să redau, întrucâtva, în câteva citate, diversele atitudini ale simțirii poetului.

Viața i-a fost vitregă. Poetul n'a cunoscut nici una din avantajile ei. A avut o

„*Stingheră tinerețe străină de plăceri*”.

Trecutul i-a fost „greu și amar“, un adevărat calvar:

— *Ce mult am plâns și eu
Urcând calvarul aspru al visului meu greu“.*

Boala îi răpuse și ultima speranță:

„*Stinsă-i flacăra de vise
Din trecutul greu și amar“.*

În dragoste, poetul nu pare a fi fost mai fericit: iubita lui, în cele mai multe cazuri, e o simplă aparițiune trecătoare, o umbră rătăcită peste o seară parfumată pe care o așteaptă și care nu mai vine:

„*Mi-e fruntea arsă și 'negrită
De așa lungă așteptare
Și gura mea e ofilită
Chemând suprema sărutare“.*

Și aiurea :

„*Arsă e a mea frunte de aprigă dorință
Și buzele-s setoase de dulcea suferință
A caldelor săruturi...“*

Ce folos! dorința poetului e prea violentă, prea irealizabilă. Idealul lui ar fi o evocare

„*A dragostelor ce omoară
Intr'o supremă îmbrățișare“.*

E în admirație dinaintea fecioarelor pale ale lui Botticelli, în fața marelor pasionate, a tragicelor Magdalene, cari „*au rătăcit purtând în minte supremul vis de voluptate*“. Și, totuși, în lipsa lor, poetul s'ar mulțumi și cu mai puțin. Dar, vai, el se alege numai cu „*blonde visuri înstelate*“, cari se risipesc fără a putea lua ființă:

„*Ah, câte visuri blonde văzut-am eu murind!“*

Și dacă, câte odată, visul îi se realizează, poetul nu știe să profite de norocul lui:

„*Și acum, când intrupată frumoasă înainte
Te am, ce vâl de ceață coboară pe a mea minte !...“*

Or, în supremul moment, îi se pare că buzele suave ale iubitei.

„*Vărsat-au în cupa iubirii venin“.*

Totuș îi este sete poetului de „dulcea otravă“ a buzelor, ea este necesară pasiunii sale exaltate.

Un singur lucru îl îngrozește: iubirea moartă.

*„Pe harpa învechită o ultimă cântare
Incerc, la miez de noapte, cu mâna tremurată
Și strunele cuprinse de adâncă 'nfiorare
Zadarnic vor să 'nvie iubirea 'nmormântată“.*

Visurile blonde, înstelate, s'au stins, și poetul nu mai știe cui să se mai închine „în noaptea fără stele și fără dimineață“.

O singură dorință mai are, acum când toate dorurile l'au părăsit;

*„O, de aș putea pe brațe duioase, tample reci
Să reazăm sub căldura din dulcii ochi de mamă
Și 'ncet s'adorm în pacea din somnul cel de veci“.*

Dragostea de mamă e ultima etapă în inima poetului. Și acum nu mai așteaptă decât moartea.

*„Eu voi muri în una din zilele acestor
Purtând pe umeri crucea Calvarului amar“...*

Dar moartea, care e sfârșitul individului, nu este decât un motiv de reînviore a naturii; căci, mai curând sau mai târziu

„Vor înflori iar trandafirii!“

Volumașul întreg de poeme al lui Petică vibrează puternic de gamele felurite ale simțirii sale sbuciumate. Deși tema e aproape aceeași în mai toate aceste poeme, numai de câteva strofe, totuș felul de exprimare variază la infinit. E într'adevăr așa de greu să știi să brodezi acelaș motiv în atâtea feluri diferite, fără a deveni banal! Ceeace îl salvează pe Petică de acest defect e de sigur sinceritatea simțirii sale, continuu primenită. Totuș credința lui era că expresiunea nu e în stare întotdeauna să redea intensitatea pasiunii, și că,

*„Cântarea care n'a fost spusă
E mai frumoasă ca oricare“...*

Cu adevărat pasionat, după dânsul, nu poate fi decât:

*„Cântul din urmă, când din inima sbuciumată
Orice dorință 'ncet se curmă“.*

Sensibilitatea, o sensibilitate nervoasă și rafinată, e nota caracteristică a poeziei lui Petică. Idei, păreri asupra vieții, a morții, a rostului nostru, nu prea găsim în opera acestui poet. Simțirea, la dânsul, ține loc de idei. Pentru el, nu există în Univers decât iubita și dânsul. E o simțire individuală, care nu reflectă în ea nimic universal. Dar e o simțire puternică, sinceră, a unei inimi zbuciumate, îmbrăcată într'o formă elegantă, fină, deși pe alocurea prozaică.

O antologie conștiincioasă ar trebui negreșit să conție și câteva poeme ale acestui talentat poet, răpus în floarea vârstei.

„DIN TRÂMBIȚE DE AUR“

de AL. T. STAMATIAD

Această culegere de versuri, apărută de curând în a treia ediție, a văzut pentru întâia oară lumina zilei în 1910. Poetul era tânăr, avea numai 25 de ani. Vârstă frumoasă de sigur, când pentru cei mulți de abia începe viața, cu cortegiul ei de iluzii, de planuri și de speranțe în viitor. Atunci se simt fiorii dragostei celei dintâi, ai dragostei care nu se uită niciodată. Iar puținii, aleșii lui Apollo, își înstrună lira, și în accente înflăcărate sau duioase, ne cântă vraja inimei lor robite.

D. Stamatiad a fost mai precoce. A iubit cu putere și a cunoscut toate gamele pasiunii amorului cu mult înaintea comunului muritorilor. Poeții de obicei își trăiesc viața mult mai repede. La vârsta de 25 de ani, când alții de abia încep a iubi, poetul Stamatiad e descurajat, cu inima sângerândă și mutilată. În amor n'a găsit decât venin. Toțuș el iubește încă pe aceea care, fără milă, i-a turnat în suflet otrava desnădejdei:

*Dar rana mai profundă
Și atât de dureroasă, ca 'n toamnă un apus,
Imi dă fiorii morții, trecutul mă inundă:
Te simt atât de aproape, cu toate că te-ai dus!*

(Agonie)

El nu o poate uita, gândul îi este tot la dânsa, și-i va fi până 'n ultima clipă a vieții:

*Când voi muri, iubito, ah! mâna ta de ghiată,
Mai albă decât crinul — pe fruntea mea s'o treci
Ușor ca și zefirul din nopțile cu lună,
Va fi o sărutare 'n somnul meu de veci.*

(Ultima luptă)

Până și amintirea iubirii îi face rău, căci ea îi reînvie întâmplări de cari îi este groază.

*Azi văd numai morminte în zarea amintirii,
Și mă 'mpietrește gândul că ne-am mințit într'una
C'am torturat iubirea, c'am scuturat cununa
De flori, a tinereții.*

(Uitarea)

El vrea s'o distrugă, să uite :

*Uitarea — ca o rană aş vrea să se întindă
Şi 'n fiecare clipă să crească, să cuprindă*

*Trecutul, să-l distrugă...
Să nu rămăde-un zămbet din caldă 'nfiorare,
Să nu rămăde-o notă din splendida cântare,
Să piară amintirea!*
(Idem)

Şi poetul izbuteste :

*Dar rând pe rând pe toate le-a cotropit uitarea
S'au şters ca o părere, azi sufletul mi-e gol...*

Şi se resemnează :

*Trăiesc o altă viaţă pe care-o sorb cu setea
Invinsului ce poartă 'n piept o veche rană;
Trăiesc o altă viaţă şi lupt fără odihnă,
Cu ultima credinţă, cu ultima svăcnire,
Că voi găsi în fine dorita fericire...*

(Apus de toamnă)

Nici accentele de pocăinţă ale iubitei nu-l mai mişcă.
Intoarcerea ei îl lasă rece:

*O, nu te mai întoarce!
Chiar dacă revederea
Ar reaprinde torţa aceluiaşi dorinţe,
Şi inimile noastre ar palpita nebune
In ritmul adorării,
Ca 'n zilele trecute şi pline de avânturi,
Vor ţine doar o clipă
Şi iarăş se vor stinge ca orice amintire.
Azi nu mai am nici lacrimi, nici ură, nici iubire...
(O, nu te mai întoarce!)*

Dar nici ameninţărilor, el nu cedează :

*Zadarnică ți-e ura, zadarnică ți-e lupta —
O! s'a schimbat copilul ce 'n vreme ți ai cunoscut;
Nimic nu mă 'nspăimântă, nimic nu mă răneşte,
Regină mi-este arta, tovarăşe şi scut.
(Spre alte înălțimi)*

În sfârşit a triumfat. Dar iată că, într-o zi, el primeşte o tristă veste: departe, pe ţărmuri străine, iubita lui e în agonie:

*Da, am aflat dezastrul
Şi mă 'ngrozeşte gândul
Şi 'mi sângerează pieptul
Că tu te stingi departe în floarea tinereţii...
(Azi s'a 'mplinit Cuvântul)*

Profeția poetului, a amantului părăsit, s'a realizat :

Dar azi totul e zadarnic: căci s'a 'mplinit Cuvântul.

Acum totul s'a isprăvit. Iubita, care a sângerat atâta inima poetului, nu mai este. În amintirea dragostei de altă dată, poetul ridică un templu iubitei sale :

*Am ridicat un templu — minune din minune —
Intreg este din aur și pietre nestimate,
Cu turnurile măndre, vederea ți-o răpune...*

(Templul iubirii)

E, într'adevăr o minune acest templu „nepământesc tezaur“:

*Cu porțile de aramă, cu treptele de agată,
Icoane pretutindeni și aceeaș în tot locul,
In miile de candelă sfios clipește focul,
Vibrarea de mirezme te leagăndă, te 'mbată,*

(Idem)

Dar iată că, năprasnic, o stranie fantomă se strecoară în templu, și

*.. templu se preface cu 'ncetul în ruină:
Trăcut-au ani și totuș ruina o contemplan.*

(Idem)

Aceeaș soartă o are și *Palatul cu șapte coloane*. Descrierea incendiului atinge aci înălțimi omerice:

*Dar vântul pornit-a deodată să sufle
Palatul feeric cuprins e de flacări,
Perdelele sumbre lucesc la ferestre,
Și fumul în valuri mereu se ridică:
Tot cerul e-o pânză imensă de doliu
Și vântul aleargă sălbatec și o rupe,
Incep să trăsnească balcoanele toate.
In parc e o lumină de basme, de vise,
Se 'naltă 'ntr'una fantastice flacări
Și zarea întreagă e-o pânză aprinsă.
E o sumbră ruină palatul feeric...*

(Palatul cu șapte coloane)

Iubita moartă, templul ridicat amintirii ei distrus, nu-i mai rămâne poetului decât să-și creieze o altă viață, cu orizonturi mai vaste, mai clare. În sfârșit și-a găsit calea:

*Lumea mea e fantazia,
O lume fără de hotare,
In ea mă simt avut și mare,
Palatul meu e Poezia.*

(Credo)

Poetul s'a pus pe lucru. Alte izvoare de inspirație îl atrag. Ingenuchiera trecătoare a Patriei îi va smulge accente duioase de dragoste de neam și de umilință față de Atotputernicul. Iar imaginația sa fecundă ne va da aceea artistică *Cetate cu porțile închise*, de care mă voi ocupa într'o zi. S'a convins că desperarea nu e unica rațiune și preocupare a vieții, și că viața e scurtă. I-a spus-o de altminteri și poetul Horațiu, din care a tradus câteva bucăți foarte reușite:

*Grăbește, moartea stă la pândă,
Deopotrivă cu piciorul
Lovește casele sărace
Ca și palate strălucite;
Grăbește, viața este scurtă
Speranța este amăgire,
Sosește noaptea, neagra noapte,
Dușmana viselor iubite.*

Și în altă poezie, tot Horațiu :

*Nu mai șpera în visuri când știi că timpul curge
Intocmai ca o apă
Și viața ne-o îngroapă;
Trăiește și profită de fiecare clipă
Căci mâine — cine știe? — chiar mâine poate moartea
Te va atinge în zboru-i cu neagra ei aripă.*

Am căutat, pe cât se poate, să rezum diferitele faze și nuanțe ale durerii poetului, durere sinceră, pornită din inimă și profund umană. Nu încapе îndoială că accentele pasionate ale simțirii sale, revoltele sufletului său, ca și resemnările sale nestatornice, sunt ecoul unor suferinți reale. Poetul a urcat cu adevărat Calvarul durerii omenești. Prin sinceritatea ei, suferința lui, din individuală, a căpătat un caracter mai general, a devenit omenească, a noastră a tuturor.

Un alt merit al d-lui Stamatiad este elegantul veșmânt poetic în care și-a turnat impresiile sale dureroase. D-sa e stăpân pe vers, pe care-l mănuește artistic, fie în

ritmul rimei obișnuite, fie în acela al versului alb sau liber. Versurile sale sunt arareori banale sau prozaice, dar mai totdeauna pline de imagini frumoase, de simboluri.

Dar să nu cerem poetului mai mult decât se cuvine. Așa, de exemplu, d-sa n'a redat decât o singură latură a pasiunii amorului, partea tragică; desnădejdea și resemnarea, și încă aceasta văzută prin prizma amintirii. Latura cealaltă a ei, iubirea însăși, cu nuanțele și emoțiile ei variate, i-a rămas străină.

De altă parte, ceea ce lipsește poeziei d-lui Stamatiad este partea filozofică: și anume vederi personale asupra existenței, a morții, a rostului nostru, sau descrieri ale naturii în aspectele ei diverse, bine înțelese trecute prin inteligența și temperamentul poetului. Poezia lui nu este rezultatul unei concepții a inteligenței, ci numai o descărcare a inimei lui îndurerate.

Așa cum este, ea place și emoționează. Merit desigur destul de mare.

„ANTOLOGIE“

de BARBU NEMŢEANU

A apărut de curând în editura sânguitoare a „Casei Şcoalelor“ o colecţie din poeziile regretatului poet B. Nemţeanu, mort în floarea vârstei şi în plină eflorescenţă a talentului său. E o ediţie elegantă de 280 pagini care cuprinde 36 de bucăţi originale, urmate de alte 10 traduse după diverşi poeţi germani şi francezi. Reunindule într'un volum, aceste mărgăritare risipite în felurite reviste şi ameninţate a fi acoperite cu pulberea uitării, editura a adus un netăgăduit serviciu literaturii noastre, cât şi publicului cititor.

Este ştiut că poezia română, dela un timp încoace, a evoluat simţitor în direcţia unor curente noi cari, impunându-i alte tipare decât cele obişnuite, i-au modificat cu totul înfăţişarea. O atmosferă de vag, de confuz a luat locul clarităţii, sonoritatea şi muzicalitatea s'au substituit simţirii şi gândirii, dureri exaltate dar închipuite durerilor profunde şi adevărate. Până şi versificaţia, supusă unor exerciţii de echilibristică, a căpătat o varietate şi mlădiere cu totul noi.

Barbu Nemţeanu, deşi contemporan cu această tendinţă de renovare a poeziei, nu s'a înrolat sub steagul ei. Simţind cu adevărat şi puternic, talentu-i poetic nu s'a putut preta la simple broderii artistice pe teme închipuite şi învăluite în ceaţă, nici la o gimnastică de sonorităţi muzicale. Deşi natură predispusă la tristeţe, prin boala care-i sortise morţii, tristeţea lui Nemţeanu e numai aparentă, iar nu reală; ea dispăre la simpla ivire a unui zâmbet, a unei mulţumiri trecătoare, a unui pic de soare.

*Trimite-mi, o Doamne, mai repede soare,
Să văd un prieten în orice străin!*

Inima lui într'adevăr e plină de o caldă dragoste de oameni, aspiră la iubirea curată şi firească, se bucură de

cele mai modeste fericiri. Intreaga sa poezie reflectă a-
ceastă dublă stare sufletească, de tristețe și de fericire,
de descurajare și de încredere în sine. Ea este oglinda
vie a întregii și efemerei sale vieți, plină de amărăciuni,
dar și de mici fericiri trecătoare. Nimic artificial în a-
ceastă poezie, nimic căutat, nici urmă de tendință spre e-
xagerare, spre prețiozitate, spre nelămurit. Voiu căuta
să evidențiez aceste stări sufletești ale poetului prin câteva
citate din frumoasele sale versuri.

Și mai întâi, tristețea lui. Ea nu este un rezultat al
constatării zădărniceii vieții sau a inutilității eforturilor
noastre, ori a răutății oamenilor. Ea nu-și are originea în
pesimism. Nu. Tristețea lui Nemțeanu este de esență mai
mult poetică. Ceeace îl întristează e ivirea posomorită a
toamnei, sunt ploile nesfârșite și reci de care e însoțită,
e natura cernită și descurajatoare. O călătorie în tren, pe
o asemenea vreme, îi umple inima de amărăciune:

*Câmpii ruginite de-a dreapta, de-a stânga
Și trenul aleargă prin ploaie și vânt...
Și inima plânge și geme, nătânga,
Și-mi pare că trenul mă duce 'n mormânt.*

În călătorii din compartiment nu vede decât dușmani,
dornici să-i afle gândurile... dar e suficient ca să audă pe
vreunul din ei suspinând din greu, că numaidecât teama-i
dispare și compătimirea îi inundă inima. Vina desigur e a
ploaiei de toamnă: ea face să încolțească în sufletul poe-
tului buruiana aceasta a neîncrederii:

*Hai, suflete, uită de ploaia de-afară,
Că nu e mai mare vrășmașă ca ea!
Visează că-i soare pe ceruri și vară
Și lumea că-i bună și 'ntreagă-i a ta!*

Un alt motiv de tristețe pentru poet este mediul mate-
rialist, lipsit de orice avânt spre ideal, în care e constrâns
ca să trăiască. „Galați, oraș cumplit de negustori“ e o dia-
tribă amară, singura poezie pesimistă a lui Nemțeanu, —
împotriva unor oameni cari n'au jertfit nimic pe altarul
sfânt al artelor sublime și cari dau uitării pe cei mai buni
fii ai ior.

Poetul e atins de o boală care nu iartă. I se reco-

mandă șederea la munte și o viață tihnită. După un timp se întoarce și, în fața oglinzii, constată progresele corpului său, așa de prăpădit odinioară, progrese realizate în dauna activității cerebrale, în detrimentul poeziei. Se roagă de trup să-i îngăduie iar visarea și cântul. Și dacă nu i le va îngădui:

*Atunci, nevrednic trup, cuprins de silă,
Prin munți nu te-oi purta de două ori;
Scot sufletul din tine, fără milă
Și 'n drum te las să mori!*

Dar adevărata notă caracteristică a poetului e mai degrabă dragostea. Nu o dragoste exaltată, ca la unii din poezii tineri, ci una firească, liniștită, sfioasă. Poetul știe bine că iubita lui nu-l citește, că nu i-a citit un singur vers din toată povestea dragostei lui:

*Și doară versurile mele
Nu pentru critici au fost scrise,
Ci pentru tine, dulce critic,
Cu ochi negri plini de vise!*

Cu toate acestea, gândul îi este numai la dânsa. O zi, dacă nu o vede, i se pare un an:

*Ce-aș mai ajunge oare, dragă,
De mi-ai lipsi o zi întreagă?*

La munte, unde s'a exilat fără voie, scrisorile iubitei se fac așteptate. Când, în sfârșit, primește una, el nu mai știe ce se petrece cu dânsul, și vremea însăș se oprește în loc:

*O țară să se-aprindă, să se dărâme-un munte,
Aceeș nepăsare pe 'ntunecata-mi frunte.*

Zadarnica așteptare îi insuflă idei funebre. El lasă vorbă curierului:

*De-or mai veni răvașe, să scrii pe muchia lor
Că nu mai sunt pe lume, că am murit de dor.*

Să nu-l luăm însă în serios. Poezii cam exagerează. În genere dragostea lui Nemțeanu e domoală, tainică, fără exteriorizare. Când iubita e lângă dânsul, inima îi svâcnește cu putere, dar el rămâne tăcut în fața ei, nu îndrăznește să-i spuie ce simte:

*Ne ard pe buze atâtea dragi cuvinte,
Dar muți ne fac dogorile nebune..
Și ne iubim cu-atâtea mai fierbinte
Cu cât noi știm că 'n veci nu ne-o vom spune.*

Totuș poetul și-a văzut visul realizat. Ca prin farmec mohorîta lui odaie s'a prefăcut într'un rai de lumină. E în culmea fericirii. O iie de borangic atârnă albă de perete:

*Și prind să rîd, să cînt aș vrea
Și 'n minte-mi fulger'o scîntee —
Cum s'a schimbat odaia mea
C'o haină dragă de femeie!*

Dar, vai! toate au un sfârșit în lumea aceasta. Iubita l'a părăsit, sau a murit, nu știm exact, poetul pleacă în lume ca să uite. Inima în piept i se destramă, și tremură și sîngeră, plîngînd — dar în zadar, uitarea nu vine:

*Zadarnic chem și graniță amară,
Că jalea n'o să poată să-mi aline;
Zadarnic las în urmă 'ntreaga țară
Cînd amintirea vine după mine.*

Din fericire, durerile nu-s eterne. Poetul a uitat, s'a însurat. S'a isprăvit cu dragostea de iubite. Iubitele n'au fost decît motive trecătoare de inspirație pentru dînsul. Lacrimile și suspinele au secat. A venit momentul dragostei serioase:

*Azi nu mai cînt, n'am lacrimi nici suspine,
Ci 'n sufletu-mi iubirea s'a încuibat;
Nevastă, eu n'am cînturi pentru tine,
Pe tine te iubesc cu-adevărat.*

Altă iubire, de altminteri, îl așteaptă: copilașul! Ce sentimente duioase inspiră poetului nașterea acestuia! Ce de nopți petrecute în făurirea de planuri pentru viitorul lui, și ce de șoapte ca să nu-l deștepte:

*Și-așa ne trece noaptea 'ntreagă
Și-așa trec nopțile pe rînd:
Atât de drag ni-e copilașul..
— O, de s'ar naște mai curînd!*

Poetul ar vrea băiat. Dar s'a născut o fată. El o alintă cu nani-nani, acel cînt de leagăn, cîntec dulce, care nu mai e la modă și pe care nu-l mai aud copiii moderni.

Dar copila aceasta, ca toate copilele, iubește mai mult pe mă-sa. Poetul e gelos de această preferință. El se gândeste la răzbunare:

*Gândeam să-i dau de zestre-odată
Completa-mi operă; dar dacă
Va fi și-atunci neinduplecată,
Un vers nu-i dau: o las săracă!..*

Acest delicios volum de versuri mai conține și zece poezii din Schiller, Heine, Goethe, Lenau, Baudelaire și V. Hugo, traduse într'o limbă armonioasă și în ritmurile corespunzătoare. El trebuie citit în întregime, bucată după bucată, dacă ținem să-i gustăm tot farmecul ce se desprinde dintr'însul. E o poezie sănătoasă, sinceră, producătoare de emoții plăcute, și care prin optimismul ei surâzător va atrage, desigur, toate masele de cititori.

„IRONII SENTIMENTALE“

de E. MARGHITA

Sub acest titlu semnificativ, și într'un volumaș elegant ca tipar, hârtie și cuvertură, editat de „Cultura Națională“ d-na Marghita, cunoscuta poetă satirică, ne oferă o culegere din poeziile ei, risipite prin diverse ziare și reviste. Imitând pe nuveliștii de astăzi, cari obișnuiesc să dea titlul uneia dintre nuvele întregului volum, poeta a dat culegerii sale titlul de „Ironii sentimentale“, deși ea mai conține și ironii de ordine personală sau politică și — ceea ce e de mirat — chiar versuri de dragoste sinceră și profundă, cari sunt departe de a fi simple ironii.

Intr'o prefață în versuri, adresată nu publicului, ci propriului ei suflet... rănit, poeta îl sfătuiește să renunțe la dragostea arzătoare, la plânsul în taină, la orice simțire și gândire, la eternele visuri, cu un cuvânt să fie tare ca o stâncă și nepăsător.

*Fii tare! Nu te 'nduioșa
De a dragostei suspine;
Tu bate-ți joc de nu vrei ca
Să-și bată joc de tine!*

De sigur că motive serioase, probabil decepții amare, au survenit în viața poetei pentru a o determina la ironie și indiferență. Deși are pe conștiință versuri multe și proză multă, nu mai vrea să dea prinos tiparului sentimentele-i duioase, ci preferă să le păstreze ascunse în cripta sufletului. Lumea nu-i vrednică de a fi inițiată în comorile sufletești ale poezilor. E prea nepăsătoare la durerile lor. De aci hotărîrea poetei de a-și bate joc de toate, de oameni, de idei și chiar de dragoste.

Voiu încerca, pe cât se poate, să dau câteva specimene din inspirația felurită a poetei. Și mai întâi, din cea ironistă. Se știe că luna a fost în toate timpurile marea inspiratoare a poezilor, cari au asemuit-o cu tot felul de

obiecte. Cu ce ar mai putea-o compara poeta noastră, când metaforele bune s'au epuizat de veacuri? Ea o gonește de la geam, o oprește să-i mai inunde odaia cu lumina ei imaculată ca neaua:

*Destul, ascunde-te în nouri — ori dacă nu,
trag eu perdeaua.*

Diverse stări sufletești, provocate de lucrurile din afară, sunt simpatice exprimate în versuri săltărețe alcătuite din trohei și dactili, și cari se termină cu o strofă delicioasă.

*Nu 'și dau seama în culmea vervii,
Cu a lor ritme strasnice,
Barzii, că tocesc toți nervii
Unei fețe pașnice!*

O serie de șapte sonete, închinată unei menajerii dela Iași, se termină cu aluzii ironice la făptura omenească: Maimuței îi e rușine să ne zică nouă oameni; leul prizonier e fericit că n'a ajuns în halul omonimului său; vulturul măreț n'are de ce să ne invidieze, ci cel mult să ne plângă, încătușați cum suntem în gratiile legilor și prejudecăților. Și dacă șarpele nu ispita pe Eva, zice poeta:

*...Neștiutoare de ce-i rău și bine,
Mă ospătam cu iarbă și smochine,
Și 'n veci de veci nu comiteam sonete.*

O lunetă astronomică, instalată undeva, îi smulge accente de indignare. Când mitologia spune clar că Diana e fără pată, poeta nu vrea să admită că luna are pete multe. Și apoi

*Nu vreau să știu cum este ea
Văzută cu oceanul,
Vreau să-mi păstrez iluzia,
Că-i roză ca mărgeanul.*

Cursul de filologie dela facultate o adoarme de-a binelea, iar numărul cel mare de studenți la drept o face să exclame

*C'avem atâți studenți în drept,
Și 'n lume atâta nedreptate!*

Legea vagabondajului prohibit o indignă, ea fiind vagabondă din fire. Cu fantezia rățăcește în toată țara, și

mai departe, peste graniță, în lumea întreagă, în tovărășia cărților de călătorie, sau în aceea a lui Flammarion, prin zările alpaste.

Dar o zi tristă de ploaie, cu efectele-i realiste văzute din cerdac, e iluminată puternic de o pereche care trece

*El o ține strâns de braț,
O privește cu nesăț
Și-i șoptește lângă casă:
Ah! ce vreme deliciosă!*

În sfârșit, cine nu cunoaște faimoasa declarație de impozit a poetei? Ca proprietăți rurale, avea o mică vie în Olimp, dar, vai! un critic i-a expropriat-o. Iar de atunci a rămas cu o grădină de legume

*Și o cultiv după al meu plac:
Ea nu-mi produce multe sume,
Ci doar o leacă de spanac.*

Ca proprietăți clădite i-a rămas un vechiu castel... în Spania și trei palate: „Talent, iubire și Credință“... dar acum îs toate dărâmate. Mai păstrează castelul „Năzuința...“, care deabia se mai menține de ruinat ce e. Efecte nu are, căci nu ține să facă efect, și nici acțiune, că de ar avea, ar scrie piese bune.

Foarte spirituală e „balada chiriasei stabile“ — de o frumusețe de idei și de ritm uimitoare — care totuș lasă în urma ei o atmosferă de melancolie caldă, ca și „Stanțele de toamnă“, adevărat cortej de gală cu escorta-i de splendori, ca și „Iarna la țară“, admirabilă zugrăvire a naturei.

Singură ploaia, care nu mai conținește, o întristează cu monotonia ei. Ce pustie i se pare atunci odaia, când afără glasul stropilor sună în frunza plopilor un cântec nebun

*Cimilitir e a mea odaie
Patul mi se pare un dric,
Iar groparii, stropi de ploaie,
Bat capacu 'n el: pic... pic...*

Totuși și ploaia își are câte odată partea ei bună.

*...stropii de ploaie șoptesc o chemare
Un cântec de dulce ispită...
Dar târgul e mic, morala e mare,
Și viața e nesuferită!*

Volumul d-nei Marghita ar fi trebuit să ia sfârșit aci. Pațin câte puțin însă, copleșită de nostalgii, poeta a uitat de ironie, de ceea ce își propusese în prefață. Melancolia a luat locul ironiei în versurile sale. Ceva mai mult. D-sa a găsit de cuviință să adauge și un număr de 21 poezii pur lirice sub titlul de „Acorduri în minor“. Pline de melancolie și de dragoste caldă și profundă, ele exprimă dureri adevărate iar nu ironii sentimentale. Totuș, în fața acestor simțiri sincere, rămâi nedumerit și te întrebi dacă n'or fi și ele simple divertismente intelectuale ale poetei?

Temele favorite ale poeziei sale sunt: frica de iubire, încrederea în iubire, decepțiile amare și moartea iubirii. Poeta simte o frică de a iubi, deși privirea și apropierea iubitului o turbură adânc. Inima îi strigă, rămâi! pe când gura ce ardea lipindu-se de gura lui, îi strigă, cu asprime, du-te! Și el a plecat.

*Astfel trecu și al meu noroc,
Eu n'am știut să-l fiu pe loc,
Și n'are să mai vindă.
O, nu, nu trebuia să pleci!*

Dar fiți pe pace! norocul s'a întors, după cât se pare. Și a fost așa!

*In sufletu-mi curat ca crinul,
A patimii 'mpurpurată floare,
A biruit sărmana mea pudoare
Și 'n vâpăi de foc i-a stins suspinul.*

Ce va urma apoi, după acest vis sublim?

*Pe urmă știu eu bine ce va fi:
Mă vei uita... iar eu te voi iubi
Cu aceeaș patimă 'nflăcărată.*

E prima iubire adevărată a poetei. Dar ce folos! el o părăsește lăsându-i sufletul pustiu. Zadarnic îl mai așteaptă cu visele ce-i mor unul câte unul. Numai casa cea veche din uliță îi mai vorbește despre dânsul.

*Și plânsu-abia mi-l stăpânesc,
Căsuța e deșartă...
Ferestrele mă urmăresc
Cu-a lor privire moartă..*

Și când totul pare uitat, aducerile aminte, ca niște strigoi fără milă, se trezesc mereu în sicriul sufletului ei.

Simte o tristețe de moarte. Ca să uite, pleacă departe, tot mai departe, dar sufletu-i obosit și stingher

Pe vechile drumuri intr'una se 'ntoarce.

Cu ultima poezie „Departee“, totul s'a sfârșit: dorul a murit...

*Și par'că zace îngropat
In cimitirul trist din sat.
Tot dorul meu nemângâiat,
Tot ce-am visat, tot ce-am sperat,
Năluci... năluci...*

Cum vedem, inima poetei a trecut prin toate gamele dragostei, dela primii fiori nelămuriți până la iubirea pasionată, dela durerile decepției până la uitarea definitivă. Ce-i mai rămâne acum să facă? Să urce din nou calvarul dragostei ar fi inutil și lipsit de interes. Adevăratul talent de aci înainte ar trebui poeta să și-l îndrumeze tot spre satiră, spre ironie, domenii în care excelează. Poezia lirică, în schimb, n'ar mai avea poate nimic de câștigat dela d-sa.

„CRINII ROȘII“

de d-ra SANDA MOVILA

Poezia românească a evoluat în mod simțitor, mai ales dela război încoace. Ce departe suntem astăzi de opera poetică a lui Alecsandri, a lui Eminescu, ba chiar și a lui Coșbuc! Impresionismul, simbolismul și alte curente apusene în „ism“, au invadat treptat sau simultan câmpul poeziei noastre, tinzând să-i croiască tipare noi și să-i impună alte moduri de inspirație, ba chiar să-i modifice menirea ei seculară de încântare a minții și a simțirii într'o încântare a auzului, într'o muzicalitate ritmică și extatică, dar goală de idei sau de sentimente.

Aș înțelege o asemenea poezie nouă într'o țară ca Franța, unde toate curentele literare s'au dezvoltat normal și treptat, au ajuns să producă opere desăvârșite, și unde deci orice inovație este admisibilă și are chiar șansa de a se impune. Dar la noi, unde mișcarea literară e încă recentă, unde cultura clasică nici n'a izbutit până acum să dea roadele cuvenite și unde mentalitatea însăși nu e pe deplin formată, nu e oare prematur de a se introduce curente noi, incompatibile cu starea limbei și chiar cu modesta noastră contribuție literară?

O trăsură de mijloc între obișnuitele curente și cele noi, importate de unii, între clasică poezie de idei și sentimente deoparte și poezia nouă, de pură muzicalitate de altă parte, îl oferă volumului de poezii, de curând apărut, sub titlul *Crinii roșii*, al d-rei Sanda Movilă. D-sa, pe cât se pare, caută să împace toate gusturile. E adevărat că nu prea găsim idei în versurile sale, dar în schimb, alături de fantezii cerebrale de o muzicalitate extatică, de broderii artistice pe evantaie ideale ori la lumina unei, sau de însăilări fine pe firul inconștientului, ne întâmpină și versuri vibrânde de simțire puternică, caldă și armonioasă, de pasiune înfocată, aproape safică. Versul liber, uneori rimat,

atinge la d-șoara Movilă o frumusețe rară, o oarecare armonie muzicală de care nu-l credeam capabil. O impresie analoagă îți rămâne, de frumos, de armonios, de drăgălaș din toate aceste poezii cu cuprins atât de diafan, de eteric, de insesizabil. Voi căuta, prin câteva versuri alese la nimerală, să dau o idee cât de vagă, de variatele aspecte ale inspirației, simțirii și muzicalității tinerei noastre poete.

Un prim aspect îl oferă bucățile din rubrica „Evantalii japoneze“. Prințesele Yuki și Lya-So, una cântând la chitară pe evantalii de mătase roză, iar cealaltă brodând păsărele „cu ochii și ciocul de mărgelă“, așteaptă înfrigurate pe străinul blond, din luntrea ce alunecă pe ape. El sosește, și

*...culcat pe perini de mătase
Cu ochii aproape închiși pe jumătate
Se lasă amețit de atâta farmec
Ca 'n basmele auzite sau visate...*

Și când Yuki, mai mult glumind:

*Ii cere ochii albaștri ca să-i prindă
In păr cu două ace de argint.*

Sau când prințesa Lya-So, zâmbind:

*Cu grații de pisică 'nșelătoare
Ii cere o șuviță de păr blond
Ca să brodeze zâmbete fugare
P'un colț de evantaliu început..*

El:

*Nici nu tresare nici nu se 'nfioară...
Se apleacă 'ncet spre ele... le sărută...*

Aceste prințese, vai! sunt simple statuete de porțelan sau broderii pe evantalii, creațiuni ale minții și simțirii poetei, însuflețite de capriciul ei. Vine însă un moment când dezamăgită în propria-i simțire, ele nu o mai satisfac:

*V'am modelat din piatră,
Din visuri și din mine!
V'am inviat cu gesturi,
Cu grații și zâmbiri,
V'am scos din etajeră
Minuni-fermecătoare
Și 'n clipe de uitare
V'am adorat pe toate...
In seara asta tristă...
Am să vă sparg pe toate.*

Și le-a spart. Ce era dragostea catifelată a micilor prințese, pe lângă dragostea aprinsă, ce a cuprins ca o vâpae inima poetei? În durerea ei neîmpărtășită și fără speranță, ea distruge lumea ei de visuri:

*De când n'ai mai venit din seara aceea
Iatacul meu prea alb pictat cu vise
S'a prăbușit adânc ca o cetate,
Acoprind o lume de princese,
Sub moarte evantalii sîdefate.*

Dar în zadar. Iubirea nu moare. Fiecare înfrângere o aprinde și mai tare. Speranța pierde și renaște și mai luminoasă. Da, el trebuie să vie, nu se poate să nu vie. Frumoașă ca o regină, învăluită numai în iubire, deși goală, ea îl așteaptă în clarul lunei pline.

*Te aștept cu toate porțile deschise,
Cu drumuri preschimbate în roșii crini,
In ochi cu o întreagă primăvară de simțiri
Și'n suflet cu o lume ne'nțeleasă de abise.*

Dar el nu vine, și noaptea trece

*Și adorm cu tine — totuși fără tine —
C'un surâs de noapte vag în mine.*

Și într'un târziu:

*De atâta așteptare dureroasă
Aprinsa mea Cytheră 'nflorită
Se prăbuși sub propria-i povară
De voluptate amară neimplinită.*

Mai găsim în acest volum de poezii și câteva poeme delicioase, ca *Oarba*, prințesă torturată de dorinți ascunse; *Păsărarul*, ale cărui păsărele de piatră învie într'o noapte, iar el se preface, cu colivii cu tot, în piatră; *Cântece pentru Mab*, desigur prietena moartă a poetei, pe care o poartă ascunsă, ca pe o efigie încrustată, în sufletul ei; *Crinii morții*, deziluziile iubirii moarte cu avânturi spre iubirea nouă; sau *Povestea burgului*, poveste tristă în care toți se sinucid, și soarele, și oamenii, cuprinși de fiorul nebuniei, umplând tot cimitirul.

Însfârșit, pe lângă „seri crude“, „amurguri amare“ și „peisaje funerare“ ne mai întâmpină, în volumul de poezii al d-soarei Movilă, și „seri sensuale“ ori „seri suave“ —

căci viața-i un amestec de dureri și plăceri — precum și pure exerciții de echilibristică în domeniul fanteziei. Regret însă că nu pot reproduce nimic. De altminteri, ce ar putea dovedi niște simple citate izolate, smulse la întâmplare dintr'un ansamblu poetic, care vibrează de atâtea simțiri calde și delicate? Volumul trebuie citit în întregime, dacă ținem să-i gustăm toată dulceața și frăgezimea de simțire, toată armonia muzicală ce se desprinde dintr'insul.

Trebuie să relevz totuș că tânăra poetă cam abuzează de unele elemente de inspirațiune, cari ne obosesc prin repetirea lor prea deasă. E adevărat că mai toate poeziile sale sunt situate în cadrul nopții, la lumina lunei, ale cărei efecte schimbăcioase și argintii dau lucrurilor de prin prejur un ce misterios și feeric. Dar surprinde neplăcut revenirea continuă a expresiunilor „lurhina lunei“, „apa lunei“, precum și „muzica albastrului de lună“. Tot așa de bizare sunt și „apele cari cântă cu dinți de mărgele“, sau „boabele de tăceri prea grele ce se înșiră pe fire lungi de gânduri obosite“, sau „rugăciunea de sîdef“ sau „înaltele tăceri“, „tăceri imense“. În sfârșit, aproape nu e poezie în care să nu apară cuvântul „extatic“: de pildă, „cu zâmbete extatice“, cu „ființa extatic întinsă“, „geamurile rîd extatic“, și „geamurile par extatice pleoape“, etc.

Toate aceste mici imperfecții, desigur obosesc pe cititor, dar nu compromit frumusețea ansamblului. Volumul de poezii *Crinii roșii*, al d-rei Sanda Movilă, rămâne, prin toate însușirile relevate, un început promițător de reale succese în viitor. El reprezintă o notă nouă în poezia actuală românească, delicatețea simțirii redată într'o limbă muzicală.

„D E S T R Ă M A R E“

de G. NICHITA

Autorul acestui volum de versuri aduce o nouă notă în poezia noastră de astăzi. Suflet delicat și de o sensibilitate extremă, aproape feminină, orice atingere a naturii vibrează într'insul ca un ecou puternic și-l rănește de moarte. Un simplu cântec de flașnetă „*cu șoptele sale tânguite și cari spun atât de mult*“, ajunge să-l arunce în cea mai adâncă întristare, deși „*cerurile sunt pline de lumină și întreg pământul e zumzet de albine*“; ivirea nopții îi inspiră o adevărată groază prin vedeniile cumplite ce-i înfățișează; iar toamna, cu tristețea ei, evocă în sufletul lui apropierea morții. Până și dragostea, care de obicei iluminează versurile altor poeți cu accente lirice înflăcărate, la d-sa e rece, aproape un sloi de gheață.

Fire visătoare și artistică — d. Nichita este și pictor — el se simte atras înainte de toate către tainele nepătrunse ale sufletului, către durerile neînțelese, către neant. O notă puternică de filozofie amară transpiră din mai toate poeziile sale. Citindu-le, ai impresia că autorul a parcurs toate gamele durerii omenești, c'a deșertat până în fund toată cupa amărăciunilor și că nu mai are nimic de așteptat dela viață. Și totuși, cine ar crede-o? Acest blazat incurabil este deabia la debutul carierei sale, în prima vârstă a tinereții, când florile te îmbie cu parfumul lor, izvoarele cu șoptele lor tainice, iar femeia cu dragostea-i caldă.

Voiu încerca, prin câteva citate specifice, să scot în relief câteva din formele inspirației poetice a d-lui Nichita, așa cum răsar din volumul său de versuri „Destrămarea“. În primul rând, ceea ce ne izbește la d-sa este pesimismul său, care se traduce de fapt prin zădărnicia eforturilor noastre, și implicit a vieții întregi. Speranța este iluzorie prin însăși incertitudinea ei:

*De ce mai merg spre o țintă care minte,
De ce las stropul meu de lut s'alerge
Spre o apă care nu știu unde merge?*

E adevărat, totuși, că „o fărâșă de vis“ ne mână înainte, azi ca și întotdeauna. Ea animă încă pe cercetătorul îndrăzneț care se avântă în necunoscut.

*Vâslind pe oceane de azur care mint,
Lumina vibrândă o bea cu nesațiu,
Și roua fierbinte-a imensului spațiu
Il moae 'ntr'o baie curată de argint,
Beție de soare! beție de spațiu!*

Dar, vai! nenorocitul cutezător se prăbușește în goluri, pe când alții la rând îi iau locul.

*Și totuși într'una
Și alții se 'naltă pe urmele lui,
Sunt alții, și totuș i-acelaș Icar —
Ei știu că spre soare e drumu 'n zadar
Și totuși se 'naltă pe urmele lui,
Sânt alții, și totuș i-acelaș Icar.*

Scufundat în fundul unei mări, departe de sgomotele haotice ale lumii, poetul desgroapă „comori strălucitoare“ pe cari le trimite din belșug acestei lumi, fără a se mai putea bucura de pe urma lor, căci este victima furtunei... din sufletul său:

*Eu n'am s'apuc să le mai văd în soare,
Căci apa m'a pătruns și mă scufund.*

Cu gândirea pierdută în noapte și lipsit de țel, zădarnic se 'ntreabă și strigă:

De unde vin oare și unde-o să merg?

Căci ecoul îi răspunde:

*Ce tristă, ce tristă poveste!
In negura vremilor toate se șterg.
Tăcere!.. tăcere!.. tăcere!..*

Constatarea zădărnicii vieții lasă în sufletul poetului o tristeță nemărginită și fără leac. Lipsit de o directivă, de un scop, sufletul acesta, asemenea unui cocor întârziat

*Sub cerul greu de toamnă ce se 'ndoae
Plutește dus de vânt, bătut de ploae.*

In van un dor adânc îl mână

*Spre țărături depărtate, sclipitoare,
Spre țărături de lumină și de soare...*

El scoate un țipăt dureros ce se pierde în noapte, căci

*Aripile-i se frâng de atâta ploaie
E dus de vânt.. la voia 'ntâmplării.*

Intr'însul se perindă, odată cu căderea nopții, un haos de frământări bizare: vuet de ape spumegânde sau căderi de ape, furtuni vijelioase, foșnete îngrozitoare, vedenii de pasări de prin peșteri întunecoase, o lume întreagă de viziuni înspăimântătoare. Sub înrâurirea unei astfel de stări sufletești, poetul vibrează și reacționează puternic:

*Si simt cum din vreme
Se rupe un cântec cu glas de șuvoi,
Pe malul genunii din mine mă 'ndoii
Și-ascult cum se sbate și plânge și geme.*

Când însă totul e zadarnic și suferința prea mare, el își caută scăparea în... uitare:

*Să uit a plânge
Mă duc... și beau,
Dar fără să vreau
Inima-mi plânge.*

Adevărata mântuire totuș e numai în moarte. Ea singură pune capăt durerii noastre.

*Și 'ncremenit în ziduri moi de liniști,
Nu voi mai ști ce-i gândul și ce-i durerea,
Din peșteri uriașe, ca de smoală,
Va picura pe trupul meu tăcerea.*

Inzestrat cu asemenea dispoziții sufletești, desigur că nici în dragoste poetul nu va putea găsi fericirea. Tot o iluzie deșartă este și sinceritatea femeii în iubire. De aceea și dragostea lui e rece. Alintările sale par sloiuri de gheață:

*Ascultă, iubito, cocorii
Cum țipă prin ceașă, departe;
Ascultă prin parcuri, ascultă
Cum plânge și geme Octombrie.*

Și cum sărmana izbucnește în plâns, poetul rămâne mirat:

*De ce plângi, iubito, cu hohot?
Ce gând ascuțit te pătrunde?
Ti-e fața de ceară și tremuri
Și mâna ta 'mi pare de sloi.*

Gelozia, pe care n'a cunoscut-o în viață, începe să-l roadă de abia după moarte. Într'o bucată *Uitarea*, cea mai mișcătoare dintre toate, poetul asistă la propria lui înmormântare. Un singur gând îi turbură atunci liniștea de veci, că iubita îl va uita și că va dormi visând în alte brațe. Atunci inima-i tresare pentru întâia oară și gelozia îi smulge accente de adevărată iubire:

*Oh, de aș putea atunci să sfărâm lanțul
Pământului, să urlu ca o fiară,
Să arunc tot lutul ce-mi apasă pieptul,
Și sângerând, să ies din noapte afară...
Dar n'am să pot, căci somnul cel din urmă
I-atât de greu, că nu-i găsești cuvânt.
Tu vei fi înc'atâta de frumoasă,
Eu n'oi mai fi atunci decât pământ.*

Să nu fie oare în lumea aceasta de suferinți amare nimic care să ilumineze o clipă viața poetului? Ba da.. Este ivirea dimineții atunci când viața

*Curge ca o apă sub focul viu de soare,
Prin vine și prin ramuri, prin flori și prin pământ,
Ea curge 'n nesfârșire prin toate câte sânt.*

Și odată cu revărsarea valului de lumină peste văi, „când tot răsăritul arde în vălvătăi“, inima lui exaltă de bucurie și de entuziasm.

*Oh, cine poate acum să sboare, sboară!
Oh, cine poate acum să cânte, cântă!..
Căci nu totdeauna e soare!*

Sub impresia înviorătoare a acestui soare, poetul chiamă după dânsul pe toți cei cu inima sângerândă.

*Veniți după mine cu toții, pe marele drum al vieții,
Ehei! să cântăm și să râdem atât cât e soare!
Veniți să gustăm din amăra pământului pâine,
Viața e totul: din sânge zidiți-i altare,
Și nu vă gândiți ce s'ascunde 'n ziua de mâine.*

E cel mai bun lucru, de făcut, și de sigur un indiciu pentru poet în activitatea sa poetică viitoare.

Remarc în acest volum expresii ca *apele morților*, *apele serii*, *apele înserării*, *marea tăcerii*, *frunze de bronz și tăcere*, *strașina vremilor moarte*, etc. și cari nu par de loc serioase, precum și un vers gramatical greșit: „*când zorile vestește sosirea altei zile*“. E, fără îndoială, și oarecare poză în volumul „Destrămare“, inerentă vârstei, dar considerat în totalitatea sa, el reprezintă o notă nouă impresionantă, în poezia noastră de azi: zbuciumul sufletului îndurerat, lipsit de ideal.

„GRĂDINA DE SIDEF“

de N. MILCU

Unul din reprezentanții poeziei noi este și d. N. Milcu. E poate cel mai tânăr dintre toți ca vârstă, dar destul de bătrân după blazarea sufletului său. O fi desigur și multă poză, multă afectatie în durerea poetului, durere atât de cumplită și de incurabilă precât se pare. Dar vina nu e a lui, ci a poeziei noi, care cere alte teme de inspirație decât cele obișnuite, sentimente mai violente sau mai rafinate, torturi sufletești sângerânde deși imagineare, o tristețe aproape funerară.

Despărțit cu totul de lumea realității, care nu conțea, poetul școalei noi se avântă în lumi făurite de imaginația lui, fie într'una de lună și de stele mai mult sau mai puțin sedefată, inabordabilă nouă muritorilor, fie în lumea de veci de unde ne trimite gemetele sale. Viața nu-l mai satisface îndeajuns, îi trebuie senzații tragice, aș putea zice funerară, ca teme de inspirație. Nu mai vorbesc de atmosfera de nelămurit în care își învăluie concepțiile sale poetice, și care nu e pe înțelesul oricui ci numai apanajul câtorva inițiați, nici de bizareria imaginilor de cari se servește. Cam un astfel de poet este și tânărul d. N. Milcu.

D. Milcu are o grădină de sedef. Om practic, d-sa și-a îngrădit-o cu zid înalt și ține s'o cultive singur. A făcut legământ cu tina s'o frământa cu plânsul său. Visul său era să lege cu o floare cerul de pământ... Și când grădina aceasta a dat rod, ce credeți că a făcut poetul?

*Eu, însumi — Dumnezeu grădinii mele —
Azi noapte am stors uleiul tot, din flori
Și l-am turnat pe cer să ardă 'n stele...*

O asemenea iluminare fericită a firmamentului ar fi fericit desigur pe oricare din noi. Totuș poetul e departe de a fi mulțumit. Dimpotrivă, sufletul său e trist, e abătut. Când și când o lacrimă i se sfarâmă sub pleoape. Totul

plânge, își plâng salcâmii floarea în poarta lui, în grădină mugurii de argint, ca niște lacrimi, spânzură pe ram. Ceva mai mult

*A plâns o stea într'o strașină de casă —
Și toată noaptea-a plâns un om la geam —*

Când îi scrie iubitei, pe scrisul său noaptea revarsă un val de argint, de i se pare c'a plâns, scriind pe fiecare rând... Sau se pomenește plângând în hohot la amintirea unui drum pe care altă dată l'ar fi făcut în doi... Într'o carte plânge o floare, și câte odată crede că aude plângând pe aproape pe cineva. Un nebun, suflet superior neînțeles de mulțime, și care a râs de ce-l durea

*Din pumni, prelung, fără să știe — 'și bea
Mai insetat ca niciodată,
Plânsul...*

Și cu toate acestea, poetului, tot nu i se pare plânsul acesta îndeajuns. El are un regret, când va fi țărână vreodată

*Și visul meu va fi un soare stâns
Fără dureri și fără bucuria
De a fi putut vre-odată să fi plâns...*

Dar plânsul e urmarea firească a durerii, și deci a tristeții. Un om care plânge într'una nu poate fi de cât trist, posac. Orice amintire, orice atingere cu anumite lucruri îl întristează și mai mult. Pentru poet și mai ales pentru cel dispus tristeții, ivirea toamnei cu zilele fără soare e prilejul unor accente de desperare.

Și 'n pârg de toamnă, visul se prăvălește 'n tină...

Pe d. Milcu nici primăvara nu-l încântă, deși toată natura reînvie spre o nouă viață. În acest anotimp al poezilor, pe d-sa nu-l atrage decât cimitirul. Aci, în liniștea parcului morții, întovărășit de un prieten sau singur, îi place să asculte tăcerea solemnă, să-și retrăiască trecutul, să viseze la tot ce-a îngropat în suflet cu alte primăveri.

Iarna oferă poetului o altă icoană a tristeții. Pasări mari și negre peste sat:

*Se 'nalță în stol, coboară 'n rotocoale
Și 'n fâlșări grăbite de aripi
Iși duc în ghiare cuiburile goale...*

Odată cu pasările negre pleacă și sufletul poetului.
Dar dorul îl duce mereu înapoi, spre noi suferințe.

Aceeaș tristețe tragică și în dragoste. Poetul predis-
pus tristeții nu iubește ca toată lumea. Dragostea lui e
bolnăvicioasă, capricioasă, dătătoare de fiori reci. E a-
proape un sloi de gheață. Când se află în fața iubitei, nu
găsește ce să-i spue, căci durerile n'au cuvinte.

*Și iar pornim în astă seară
Alătura, cu gândul dus
Nu știm nimica să ne spunem
Și ochii nu vor să se 'nfrunte.*

Când îi scrie, în loc de complimente afectuoase, îi
vorbește de farmecele cimitirului, lucru ce desigur n'ar
putea încânta o fată simțitoare

*Iubire, cântec, șgomot, i-atâta primăvară!
Vezi! Cimitirul pare un parc în sărbătoare
Cu creștetu 'n lumină o floare ți se 'nchină
Cu sufletul din mine, smerită, la picioare..*

Intr'un „post-scriptum“ îi reproșează indiferența ei
pentru dânsul

*Te-aștept, deși n'ai să mai vii vr'odată...
Și mâna ce pe urmă-ți a cerșit
Cu 'n zângănit de oase cade 'n lungul
Scheletului meu suflet, istovit.*

Iar într'o „cartă poștală“ îi vestește că e pe sfârșite.
Iși aude bătaia tâmpelor tot mai rară, încet și trist, ca o
pendulă într'o odaie funerară. Jur împrejur tristeți și do-
liu. E clipa când morții în cimitir se plimbă îngândurați
printre morminte.

*Târziu. Tăcere. Noaptea plânge!
Și iată, cum încerc să-ți scriu,
Simt gândul cum ni se 'mpreună
Ca două guri peste un sicriu...*

Durerea lui nu mai are leac

*Din preajma ta, cu pieptul tot o rană,
Cu ochii stinși, în pace îmi aștept
Sfârșitul... Și cu mâinile-amândouă
Mi-ascund de tine rănile din piept.*

Ar vrea să moară la picioarele ei

*Și la picioare iară îți voi sta,
Așa culcat pe scânduri — ca o umbră —
Ca trupul meu să-mi pară umbra ta...*

Dar zadarnic așteaptă răspunsul iubitei, care nu mai vine

*Scrisoarea ta... va fi așa târziu!
Voi fi un gând din gândul tău resfrânt
Din visul meu vei aduna: iubirea
Și inima: o mână de pământ...*

S'a isprăvit. Iubita l'a dat uitării. Totuș poetul nu o blestemă. Din potrivă, o iartă:

*Pe urma vieții mele, dacă Doamne
Vei vrea în dreapta ta mânia ca să certî
Pe cei ce m'au pierdut — să arzi pământul
Din temelii!..*

Numai pe ea s'o ierți!..

Intors acasă, într'un târziu, poetul își dă afară florile din casă, așează un sfeșnic aprins la fereastră, ca s'aprendă în floare o stea ce sta s'apună, se culcă și adoarme cu brațele cu piept.

A murit. Intr'o serie de 4 „Cântece din mormânt“, ne redă senzațiile lui de dincolo de viață, și durerea de a se vedea despărțit de iubită. O așteaptă florile din cimitir, și se închid că nu o mai zăresc. El însuși o așteaptă cu nerăbdare:

*Eu însumi parcă, printre flori te cer
Cu brațele deschise, — din mormânt...*

Dar în zadar, groapa e prea adâncă și strigătele sale rămân înăbușite.

*In pacea mea tihnită din țintirim
Adânc m'au îngropat să nu mai gem
Mi-au pus un giulgiu pe ochi, — să nu te văd
Și 'n gură lut mi-au pus — să nu te chem.*

I se pare totuș că a auzit niște pași

*A plâns pe aproape cineva. — dar pași
S'au îndreptat încet spre alt mormânt...
M'a fulgerat prin lespezi un fior,
Am vrut să plâng, și să te chem, să strig!
Și-am înțeles că nu mai vii acum...
In noaptea asta 'n raclă mi-a fost frig.*

De sigur că va veni, nu se poate să nu vie. Atunci

*Târziu ai să 'ngenunchi și o să tresar
In raclă mi s'o rupe pieptu 'n două
Și am să gem, — dar n'ai s'auzi...*

Din pom.

Vei asculta doar florile cum plouă...

În sfârșit a venit, sau i se pare. Poetul o imploră să
mai stea.

*Mai stai, mai stai... Așa! dă-mi mâna
Și 'n zâmbetul de acuma închide
Durerea ce ne fu mai dragă...*

Din fericire, poetul n'a murit. A fost numai o închi-
puire a minții sale. O simplă poză, cum s'ar zice, pentru
a părea mai interesant. Acum însă, după ce ne-a cântat
dragostea din mormânt, ar fi timp să ne cânte și dra-
gostea sănătoasă, sinceră și profundă din lumea celor vii,
iar în locul tristeții și a plânsului nesfârșit, care nu șed
bine unui bărbat, să ne cânte în accente virile energia, bu-
nătatea, suferința omenească, mult mai interesante decât
durerile-i personale imaginare. Așteptăm această operă
în viitor dela talentul său poetic.

„S O A R E“

de G. TALAZ

Printre tinerii oficianți ai poeziei noi este și d. G. Talaz. În afară de volumul de mai sus, apărut de curând în editura „Casei Școalelor“, d-sa mai este și autorul a două volume mai vechi: „Flori de lut“ și „Râsul Apei“. Titluri puțin banale, de sigur, dar cari n'ar trebui să ne mire. Poezia nouă, descătușându-se de formele trecutului, atât sub raportul versificației și al ritmului, cât și sub acela al inspirației și al redării, era firesc ca și titlurile creațiilor poetice să corespundă simțimentelor lăuntrice ale fiecărui poet în parte.

Cu volumul său de versuri *Soare*, d. Talaz aduce într'adevăr o notă nouă în poezie, un motiv nou de inspirație, care a fost prea puțin exploatat până acum de poeți. De obicei, o temă de inspirație în toate timpurile a fost *Luna*. O noapte luminată de un clar de lună oferă de sigur o priveliște impresionantă. În poezia d-șoarei Sanda Movilă, luna joacă un rol considerabil; râsu-i extatic, care se reflectă în geamuri sau colorează intens întreaga natură peste care se revarsă lumina ei, excită în sufletul poetei o lume feerică de visuri. Pentru d. Talaz, luna nu există sau, cel puțin, ea îl lasă indiferent. Pe d-sa nu-l impresionează decât *Soarele*. În toate poeziile sale e belșug de soare, soarele curge în valuri și nu e una aproape din care să lipsească. Până și lucrurile neînsuflețite, trecând prin sufletul poetului, capătă viață dela acest astru: așa, de pildă, o iarnă e „albă ca de soare“ un vestmânt e „țesut din soare“ iar sânii unei femei sunt „înfiorați de soare“. Influența binefăcătoare a soarelui provoacă în poet stări sufletești emoționante. Aproape întregul volum e un imn adresat zeului Soare

*Si parcă 'n noi lumine
Imensitatea sui.
Iar ceru-și cântă 'n mine
Un imn luminei lui...*

Ca și d. Milcu, care avea o grădină de sidef și și-o cultiva singur, d. Talaz are și d-sa una.... fermecată, care înflorește cât ai bate din palme, la belșugul razelor de soare.

*Ieri din zori până 'n amiezi au înflorit
Mugurii mai toți în albă floare,
Cerule era 'n larguri numai Soare
Și mult Soare printre crengi mi-am împletit!*

Ce folos însă! poeții n'au noroc și pace! Peste noapte a venit o brumă înghețată și a distrus întreaga grădină fermecată

*Mi-a ars floarea până 'n miez adânc,
Și de azi-noapte peste tristul meu oblânc(!)
Nici o rază dela Soare nu mai cată.*

Aceeaș lipsă de noroc o are poetul și cu un diamant. O zi întreagă a stat de l-a șlefuit, ca să-l fixeze într'o rozetă grea de aur încrustată într'un inel la deget. Dar diamantul n'avea nici o strălucire. Cum a dat însă de soare, ce schimbare!

*Și la Soare 'n mii de fețe s'au aprins
Stropi de Soare 'n strălucitul diamant.*

Scufundat cu ochiul în rotirea lui luminoasă, poetul ajunge apoi să se crează el însuș diamantul. Iluzia e însă trecătoare. Cum vine întunericul, neantul soarbe strălucirea diamantului, și nici ochiul nici gândul nu-i mai pot aprinde o singură sclipire cât de mică.

*Și atunci simt văzduhul fără Soare...
Și înțeleg că diamantul meu e lut,
Ca și aurul și ochiul meu pierdut,
Fără tine, Soare! Soare! Soare!*

Soarele într'adevăr, iluminează natura, îi dă viață, o fecundează. Pe câmp, pe sub pământ, prin văi, pe dealuri și pe munți, pretutindeni belșug de roade, de aur și de flori.

*Și holdele 'n lapte se rumenesc, se coc,
Și vin secerătorii și cântă și le adună,
Cât pot cuprinde ochii e Soare și noroc,
Și 'n ceasuri de odihnă cu spice se 'ncunună.*

În ce gingașe tablouri ne redă poetul senzațiile sale câmpenești pârguite la căldura soarelui de vară! Ce păcat că visul său alunecă în întuneric și întunecă tabloul! Sunt momente totuși când e atâta soare în sufletul lui, că sfârșește prin a crede că el însuș e Soarele.

*De nu mai știu îndată,
Sânt Soare, ori sânt om...*

Dar fericirea aceasta e de scurtă durată. Cum dispare Soarele, odată cu ivirea nopții, întunericul aruncă un vâl de tristețe, de groază, peste sufletul poetului atât de sensibil. Întunericul este gogorița mai tuturor poezilor curentului nou. Ce haos de senzații înfiorătoare, de imagini sinistre nu face el să nască într'înșii! În sufletul lor colcăe toate grozăviile iadului. Ce n'aud ei atunci?

*Auzi, cum șuer'vânturi cu aripi ascuțite
În ascuțiș de piatră pe creștele de stânci!
Auzi căderi de stânci în văile adânci!
Și vezi ce 'ntuneric încet, încet ne 'nghite!*

Ceva mai mult. D. Talaz, în imaginația sa, crede că aude trecând prin întuneric un om, ai cărui pași cutremurau pământul, și că simte cum pașii aceștia îl înfioară, îl dor, înfipti în carnea lui și parcă scăpați din propriul lui suflet. Prin aceasta d-sa se conformă cerințelor poeziei noi, care se rezumă în „descărcarea sensibilității artistice prin întoarcerea la cele mai intime senzații prin căutarea de sine, în poezie, a eului său propriu“. Câte odată chiar își închipuie că el însuș e umbră, după cum se crezuse diamant și Soare.

*O umbră mă cheamă
Și umbra sunt eu
Și plec — nainte
E noapte mereu.*

Un alt motiv de tristețe pentru d. Talaz, — dacă trecem peste acela că lumea răsplătește pe poet aruncând cu tină în haina lui țesută din Soare, deși ea își culege florile bucuriei din chiar durerea lui — este goana veșnică a poetului după un ideal... irealizabil. De abia îi înflorise grădina în belșug de Soare, cum știți, și iată că peste noapte o brumă înghețată i-o distruge toată.

Zadarnic răscolește adâncul pentru zămisirea unui nou rod, rodul nu mai vine. În nefericirea sa, el se compară pomului sălbatic, pe care în plină eflorescență l'a răpus tăișul unei săcuri.

*Și eu cad, când florile începuse
Pentru Soarele de mâine să mă 'nbrace.*

I-au apus toate nădejdiile. Lutul trupului îi e sigură și sufletul pustiu, de atâta așteptare... Dar ce așteaptă poetul cu atâta înfocare?

*Mi-e dor de ce-aș putea fi eu, lume,
De mii de ani îmi pare că aștept
Ce nu va mai veni..
Mi-e dor de ce-aș putea fi eu,
Și sufletu-aprins al dorurilor toate
Mă macină sfărâmă cu sfărâmă (!)*

Dar ce ar mai putea fi încă? Nu fusese oare stăpânul unei grădini fermecate, apoi diamant, Soare, umbra sa proprie, ba chiar și Dumnezeu?

*Și dacă din funduri scot astre și cerul cu ele mi-l cern,
În toate mă simt doar pe mine stăpân, absolut și etern.*

Adevărata pricină de tristețe a poetului însă, nu trebuie să o atribuim nici nopții cu întunericul ei fatal, nici dorurilor sale irealizabile. Cu tot Soarele care inundă o bună parte a volumului său de versuri, el ne lasă rece. D. Talaz a neglijat singura rază care putea să-l ilumineze, să-l încălzească cu adevărat: sentimentul dragostei. Acest sentiment îi lipsește cu totul. Intradevăr, în cele 100 de pagini ale volumului nu veți găsi un vers consacrat dragostei.

Cele câteva strofe la adresa unei femei, cu numele de Geny, ce-i drept, proslăvesc erotic niște calități fizice, dar sunt departe de a exprima un sentiment real.

*Nu-s strugurii dulci ca cerul gurii sale,
Și coapsele-i nu-s fildes alb și rece,
Nici albi trandafiri nu au petale,
Cu pulpele ei albe a se întrece.*

Poetul o vede când în albia râului, minune de povești, când în patul ei de în plutind parcă pe un noian de Soare. Ai zice o întruchipare a visului în floare. Totuș ea nu e o

Consinzeană, despre care să se poată spune: „la Soare te puteai uita, dar la dânsa ba!“ Pe Geny, Soarele o întrece în frumusețe.

*In căile pe cari le străbat
Cu ea, tu strălucești mai mult, o Soare!*

Volumul de versuri al d-lui Talaz, închinat Soarelui, apare, ce-i drept, ca o încercare de inspirație nouă și un prilej pentru poet de a ne da câteva picturi câmpenești mai mult sau mai puțin estetice; dar lipsit de poezia fecundantă a dragostei, el nu isbutește să ne miște. Ceeace contribuie întrucâtva a ne dezorienta este și amestecul, sub acelaș titlu, al bucuriilor și tristețelor poetului; deși corespunde realității, nu cadrează însă cu nota dominantă a volumului. Abstracție făcând de unele imagini riscate cât și de multele versuri obscure, — caracteristice poeziei noi care proclamă indeterminarea, — volumul d-lui Talaz se prezintă ca o lucrare poetică care iese din comun.

„STROPI DE ROUĂ“

de V. MILITARU

În epoca noastră saturată de poezie nouă, în care sentimente artificiale sunt exprimate într'o limbă muzicală, de multe ori neînțeleasă, apariția unui volum de versuri, după moda veche, e aproape o raritate. Aceasta e cazul volumului „Stropi de rouă“, apărut de curând în a doua ediție la „Cartea Românească“ și datorit d-lui V. Militaru. D. Militaru nu e un rafinat, un visător, un exaltat. D-sa e un simplu fiu de țărani, adus de împrejurări la oraș, dar al cărui suflet a rămas robit pământului natal. E tipul desrădăcinatului care, în sânul vieții noi și rafinate, tânjește după viața simplistă dela țară, după natura câmpenească ce i-a încântat odinioară anii copilăriei, după ființele iubite ce a părăsit. Intreaga sa operă poetică vibrează de aceste reminiscențe puternice, pornite din adâncul inimii, cu tot prozaismul multora dintre versurile sale. Mă voiu îndeletnici aci să analizez câteva aspecte felurite ale inspirației poetului.

Poetul s'a născut într'un bordei învelit cu paie..., ne-o spune el însuș în „Povestea mea“. A crescut pe câmp, a fost un timp și cioban. Dar într'o zi, deodată așa, l'a cuprins un dor nebun de ducă. Și a plecat la oraș. Au trecut ani de zile de atunci, și totuș dorul de țară îl recheamă frenetic

*Măine o să fiu în lunci;
Uite, plec la drum;
N'am știut ce fac atunci...
O să știu de-acum...*

Ce folos! ce a fost odată nu mai reînvie. Poetul se simte străin și izolat în mijlocul naturii și al tuturor.

*Si-apoi plec, cu pasul rar, —
Făr 'să știu anume:
De ce vin, ca să plec iar,
Să mă pierd în lume!*

Altădată a pornit-o singur, fără să știe unde, numai cu gândul, și s'a trezit pe un drum de țară. Cu acest prilej ne face un tablou pitoresc de frumusețile locurilor acelora, cari îl atrag cu putere și unde se simte atâta de bine. Dar a venit momentul plecării

*Și am plecat... Dar după ceasuri lungi de drum, ajuns acasă,
In orașul plin de larmă, m'am cutremurat — și atunci
Am simțit că numai lutul a voit să vină-acasă;
Sufletul îmi rămăsese, fermecat, acolo 'n lunci...*

Și fiindcă întoarcerea a devenit cu neputință, el nu mai are decât o singură dorință. El cere lui Dumnezeu:

*Fă ca ceasu' cel de apoi
Să-l trăiesc culcat la umbra
Lanului de popușoi!*

Poetul e convins totdeauna și de zădărnicia sfortărilor noastre în goana după fericire:

*Tind brațele dornic spre dansa, dar vai! parc'alunec pe-un lac,
De o mie de ori eu fac pasul și totuși zadarnic îl fac...
Dar pasul acesta părându-mi în fiecă clipă mai mic,
Cu nouă nădejde încep goana, mă năruî și iar mă ridic;
Și 'n goana cumplită trec zile, trec luni și trec anii șirag,
Dar pasul într'una mă ține departe de ce-mi este drag...*

Dar chiar dacă ajungi să pui mâna pe floarea visată, odată în posesia ei, nu-i mai simți mirosul, și se pare la fel cu celelalte... Și atunci, însuflețit de un nou avânt, începi o nouă goană după altă floare...

Totuș, ajuns la capătul sfortărilor sale, poetul a oboșit. El compară sufletul său cu o vie peste care a căzut bruma, și din care toată lumșa s'a înfruptat pe întrecute. Azi în crama e tăcere... doar păianjenii au rămas. Și totuș odinioară

*...când a 'nceput culesul clocotea de cântec via!...
Chiote umpleau văzduhul și pe dealuri și pe șes;
N'avea stavilă cuvântul, n'avea margini bucuria
Celor ce 'ntr'o zi senină începură la cules...*

Dragostea de locul natal, foarte puternică la d. Militaru, este exprimată în câteva poezii, ca „Zori de primăvară”, „Secerișul”, „O, lunca mea”, „Cules de vie”, „Maiu” și în unele pasteluri, cu un belșug de tonalități de o rară frumusețe. Regret că spațiul nu-mi îngăduie a face

ceva mai multe citațiuni din aceste innuri de slavă adresate de poet naturii câmpenești. În cea dintâi asistăm la zorile unei dimineți de primăvară, când toată natura se deșteaptă la razele aprinse ale soarelui

*Se umple văzduhul de cântec, și câmpul se umple de muncă...
Sub ploaia de raze de aur, pe verzile luncii ținuturi,
Ca fulgii cei albi de ninsoare, roește o lume de fluturi.
În mac, în cicoare și nălbă au găzele mândru ceardac,
Și o candelă aprinsă de soare e fiecă floare de mac...*

Acelaș efect de redeșteptare a câmpiei în poezia „Seceșișul“:

*Cât ochiul cuprinde, în soare, rîd lanuri cu spicele coapte...
Potop de rubine, pe spice, e roua căzută azi-noapte...
De sus, ca din alte țărâmurii, coboară o vrajă de cânt:
Acum ciocărlia-i stăpîndă în slavă ca și pe pămînt...
Miresme te mbată 'n tot pasul și nu știi cu drept ce să crezi:
Pămîntul sau raiul te poartă; aevea e tot, sau visezi...*

Sub farmecul splendoarei acestei redeșteptări, poetul exaltă de fericire:

*O, voi cari stați în palate și n'aveți ca mine în față:
Atîta potop de lumină, atîta prisos de viață,
Atîtea miresme de floare și cîntece în zările albastre —
Eu n'aș da comoara de-aicea pe toate comorile voastre!...*

Tot așa și în celelalte. Această dragoste puternică de natura câmpenească, se resfrînge în sufletul lui și asupra întregii țări, ale cărei minunății ni le descrie în „Țara mea“. Adresându-se unui străin, el îi spune:

*...De-ai veni pe-aici odată, ai vedea că am o țară
Ca un făgure de miere strâns din flori de primăvară.*

Și după ce-l plimbă prin plaiurile frumoase ale țării, sfârșește:

*Astfel, de-ai veni pe aicea, și-ai voi apoi să pleci, —
Mi-ai pleca cu țara 'n suflet, ca să n'o mai uîți în veci.*

Dragostea de pămîntul țării sale și, mai ales, de sătucul lui din vale, unde s'a născut și a copilărit, e adînc înrădăcinată în sufletul poetului. Ea e legată, la dînsul, și de ființele cu cari a venit în atingere, ființe scumpe a căror amintire, după ani de zile, îi zguduie încă inima cu putere.

Și mă doare-atâta 'n suflet, amintindu-mi tot ce a fost..

Din noianul de amintiri duioase îi răsare în primul rând icoana maicii

*A venit aseară mama, din sătucu-i de departe,
Să mai vadă pe fecioru-i — astăzi, „Domn cu multă carte!“*

Dar biata femeie, neobișnuită cu casele dela oras

*Nu 'ndrăznește nici să intre, cu opincile 'n picioare,
Și cu multă grijă, calcă doar pe-alături de covoare!
Eu o 'ndemn să nu ia seama și să calce drept, în lege,
Că doar e la fii-su 'n casă, nu e 'n casa vre-unui rege.*

Dar ea n'a venit cu mâinile goale

*— Mi-era dor de tine, maică... Ți-am adus vre-o zece ouă,
Nițel unt, iar colea 'n traistă niște nuci, vre-o două sute...*

Cu câtă dragoste duioasă ne înfățișează poetul pe această mamă „în opinci“ și cât de mișcătoare e despărțirea lor!

*A tăcut apoi bătrâna și-a plâns mult, cu lacrimi grele,
Ce curgându-i lin în poală, se 'ntâlneau cu ale mele.*

Aceeaș caldă amintire i-au lăsat-o poetului oile și boii cu cari a copilărit.

*...Și cu cât mă poartă gândul
Peste vremuri înapoi,
Tot mai sfântă văd icoana
Unui car cu patru boi.*

I se pare că-l vede pe acest car încărcat cu galbeni snopi, cum coboară încet, că-l aude scârțâind din osii, pe când în jug plăvanii se opintesc ridicând un nor de pulbere, iar tat-său stă proptit în furcă, îngropat în snopi până la brâu. Câte versuri duioase poetul n'a consacrat bouului, acestui „rob neistovit al muncii“, odinioară îndumnezeit de Egipteni și dinaintea căruia îi vine să îngenunche și să-i se închine! În special i-a rămas dureroasă în suflet amintirea lui Sâmbotin, „cel mai harnic bou al tatei și cel mai mândru dintre boi“. Moartea acestui scump prieten îi mai sfâșie și astăzi inima, după un sfert de veac...

*Te-am plâns cu lacrimă fierbinte, atunci din suflet, Sâmbotine,
Cum plâng și-acum, scriind acestea și cum voi plânge totdeauna,
De câte ori pe lumea asta va fi să-mi amintesc de tine...*

Când și când, întors acasă, el se duce la mormântul
lui Sâmbotin, și așteaptă să-l vadă ieșind din groapă

*Sau aștept — strivindu-mi stropii
Genelor ce ard în pară —
Să te smulgi din fundul gropii
Și să ieși la mine-afară...*

Un alt prieten din copilărie i-a fost ciocârlia. Sunt deosebită frumusețe poetică cele 16 strofe delicioase cu acest titlu, cât și poezia „Maiu“, consacrate de poet acestei pasări minunate. Iată câteva versuri din cea de a doua:

*Impietrit ascult în taină și-mi simt sufletul copil...
Plinul fiecărui tril
Are-atâta limpezime, mângâiere și alint,
Incât pare mai curând
Că vre-un inger drag și blând
A svârilit cu pietre scumpe într'un clopot de argint!..*

De o naivitate atrăgătoare sunt și idilele rustice ale poetului. Citez printre cele mai frumoase: „Șarpele“, „După mare“, „Focul dragostei dintâi“, „Ploaie cu soare“, etc. Tot așa și poezia „Patriarhală“, cu convorbirea celor două bătrâne.

În general tot volumul de versuri al d-lui V. Militaru, — exceptând, zum am zis, prozaismul unora din ele, prinuit mai ales de greoiul și monotonul vers de 18 silabe, precum și unele expresiuni prea comune, — se prezintă cu o pronunțată notă de originalitate: dragostea puternică de țară a desrădăcinatului, condamnat a trăi într'o lume străină, cu totul deosebită de aceea a copilăriei sale. Citirea acestor versuri îți lasă o impresie de melancolie duioasă și de caldă simțire. E o poezie naivă, dacă vrei, dar sinceră și sănătoasă.

ROMANE

„CHIRA CHIRĂLINA“

de PANAIT ISTRATI

D-l Panait Istrati este, după cum se știe, un discipol al lui Romain Rolland. El este opera acestuia. Într'o zi, pe când țintia să-și curme zilele în urma unor desperări cumplite, „întâmplarea a vrut ca să fie pescuit în apele profunde ale oceanului social de către pescuitorul de oameni“ ce se numește Romain Rolland. Acesta l'a îndemnat să scrie, să-și realizeze opera „care e mai esențială, mai durabilă“ decât creatorul ei. Fără acest îndemn și fără aprobarea scriitorului francez, d. Panait Istrati, lăsat numai în seama sa proprie, nu s'ar fi simțit în stare să facă altceva „decât să zugrăvească case, să facă fotografie în plin aer și alte treburi comune, la îndemâna tuturor“.

E de remarcat, și lucrul e foarte important, d. Panait Istrati nu este, cum singur o mărturisește, „un scriitor de meserie“. D-sa e un scriitor de ocazie. A simțit nevoia de a scrie, mai întâi fiindcă în sufletul său sbuciumat de aventurier clocoteau amintiri vijelioase, simțiminte puternice, dragostea de oameni și de libertate, mila de cei oropsiți ; și al doilea fiindcă a suferit influența lui Romain Rolland, ale cărui romane l'au captivat prin caracterul lor profund umanitar și prin ideile îndrăznețe ce conțin.

Dar cine e acest romancier și de unde îi vine reputația mondială de care este înconjurat numele lui ? Romain Rolland este un fost elev al școlii Normale superioare din Paris și al Școlii franceze din Roma, autorul unei teze de doctorat și al unor lucrări de mare valoare. În marea masă a scriitorilor francezi el este o *exceptie*. Desbrăcat de tot ce e convențional, minciună ori patimă personală, el ține să fie sincer, obiectiv. Și este.

Această independență el o manifestă în toate direcțiile. Mai întâi, el n'are cultul frazei, nu-i pasă de ceeace numim noi „formă desăvârșită“. Stilul lui e simplu, curent, familiar, spre deosebire de fraza ritmică, subtilă, sonoră,

afectată și meșteșugită a scriitorilor de azi. Și totuși, cu fraza lui simplă și monotonă, dar pusă în mișcare de puterea sentimentului, el a izbutit să scrie opere puternice cari vor rămânea.

Al doilea, pentru Romain Rolland toți oamenii sunt egali în fața emoțiilor de un ordin oarecare. Eroii săi nu sunt numai frunțași ai gândirii și ai forței, ci și — mai ales — frunțași prin sufletul lor. Iată de ce opera sa e plină de figuri simple, umile: în ochii lui nu există în om alt sem de superioritate decât *bunătatea și mila*, și din acest punct de vedere numai cei ce suferă cu adevărat, iubesc și practică binele, merită atenția scriitorului.

De altă parte orice ființă omenească, fie cât de umilă, nu există cu adevărat decât prin viața ei lăuntrică: aci rezidă unicul motiv de interes pentru romancier, criteriul după care trebuie să se conducă. Această viață lăuntrică trebuie să căutăm s'o pătrundem. Pe aceasta scriitorul trebuie să ne-o redea în toată desăvârșita ei realitate și cu toată obiectivitatea. Obiectivitatea e suprema calitate a scriitorului. Când zicem scriitor mare înțelegem înălțime sufletească, independență de caracter și mai ales unitate morală.

Conduc de aceste principii Romain Rolland avea să revoluționeze literatura și ideile timpului. Și atunci apărură acel faimos roman *Jean-Christophe*, frescă uriașă consacrată dragostei pentru cei umili, pentru toți cei ce s'au ridicat sufletește, pentru toți cei ce au suferit. Iar în cursul războiului mondial, iubirea lui de oameni nu l'a împiedicat, nici în momentele hotărâtoare ale unei lupte pe viață și pe moarte pentru patria sa, să-și trâmbițeze părerile lui curat umanitare.

Acesta e omul și scriitorul care l'a fascinat pe d. Panait Istrati și care a trezit într'însul nevoia de a scrie, de a-și ușura inima prin povestirea amintirilor ce-l doborâdau. Puțin lucru, „douăzeci de ani de viață rătăcitoare, de aventuri extraordinare, de muncă istovitoare, de pribegie și de trudă?“ Ce comoară de amintiri! Și d. Panait Istrati se pune pe muncă, îndemnat de Romain Rolland și sub influența operei acestuia, și scrie două volume: *Chiralina* și *Unchiul Anghel*, cari vor fi în curând urmate

de altele, ca făcând parte din ciclul „Povestirile lui Adrian Zografi“.

Voiu vorbi aci de cea dintâi, de *Chira Chiralina*, pe care am citit-o în traducere românească. Autorul își împarte povestirea în trei capitole distincte, după numele personajilor principale, dar cari formează un tot armonic și unitar. În primul capitol, Stavru, eroul povestirii e un „salepgiu“, al cărui trecut nenorocit îl vom afla din chiar gura lui în capitolele următoare și care bătea bâlciurile, vara cu meseria de salepgiu, și iarna cu aceea de castane prăjite.

Viața lui Stavru? o viață turbure, plină de noroiuri omenesti și de sforțări spre bine. Într'o zi el convine cu Adrian, un văr al său de 18 ani să-l însoțească la un bâlcu dimpreună cu un alt băiat ca să vândă împreună gogoși și salep țăranilor. Plecarea are loc și după șapte ore cu căruța ajung într'un sat unde trag la han. În timpul nopții, în podul unde dormeau, se întâmplă o scenă care pune în evidență natura stranie a lui Stavru, urmată de un scandal îngrozitor. Stavru este nevoit să ceară iertare și să povestească trecutul său.

Intors în țară la vârsta de 25 de ani, după o viață agitată prin Asia mică, el face, sub numele de Dragomir, cunoștința fiicei unui cârciumar, frumoasă, cu ochi negri, pe care o și ia în căsătorie. Din nenorocire, o frică neînțeleasă îi paralizează energia. Au trecut zece luni de dragoste zadarnică, când într'o zi frații fetei, ca să spele rușinea, se răzbună pe dânsul maltratându-l cumplit, ceea ce face pe tânăra soție, care totuș îl iubea, să-și pue capăt zilelor aruncându-se în Dunăre. De atunci în fiecare an, la data fatală pe malul fluviului, el cere de 35 de ani iertare iubitei sale pentru jignirea ce i-a adus-o.

Capitolul al doilea ne întoarce la copilăria lui Stavru. Copilărie extrem de agitată. Mai întâi, în sânul familiei. Și ce ciudată familie! Mama, femeie tânără, măritată la 16 ani, deși cu trei copii dintre cari cel mai mare de 19 ani, încă frumoasă și plină de viață. Și mama și fata, amândouă de o veselie exuberantă, se țineau numai de petreceri după cari se înebuneau. Casa lor era totdeauna plină de musafiri cari veneau să se distreze în tovărășia celor două femei, cu cari dansau uneori până dimineața, în timp ce co-

pilul cel mic, Dragomir, sta de pândă afară la uşe ca să dea alarma când va sosi tatăl dimpreună cu fiul său de 19 ani, cari şedeau în altă parte a oraşului. Cum sosiau aceştia, musafirii sburau prin ferestre afară, iar bieteile femeii erau luate în primire, crunt bătute şi călcate în picioare. Ei nu se săturau până ce nu le lăsau pline de răni groznice şi pe jumătate moarte, apoi plecau pentru a se întoarce din nou după câţeva vreme. Mama şi fata, cum se vindecau de rănilor, reîncepeau aceeaşi viaţă de veselie şi mai cu foc ca mai înainte. Până ce, într'o noapte, surprinse din nou de cei doi oameni, mama fu oribil mutilată, aruncată prin chepeng în pivniţă şi încuiată acolo. Scoasă după două zile într'un hal înfiorător, ea fuge în lume lăsând cei doi copii în grija fraţilor ei contrabandişti.

Copiii sunt depuşi într'un han. Lăsaţi în voia lor, ei fac după un timp plimbări pe cheiul portului. Aci ei atrag atenţia unui turc bogat, care-i invită pe corabie şi... îi duce la Constantinopol. Iată-i răpiţi, răpiţi cu învoirea lor. Sunt instalaţi într'un harem bogat, despărţiţi unul de altul. Băiatul trebui să sufere toate umilinţele turcului binefăcător, iar pe Chiralina o pierde pentru totdeauna.

În ultimul capitol, intitulat *Dragomir*, aflăm că copilul a izbutit să fugă din palatul turcului. El rătăceşte pe străzile Stambulului, şi îi se întâmplă o serie de boroboaţe, cari-l fac să cunoască pe oameni şi să înceapă trista experienţă a vieţii. După multe aventuri, el este pescuit de un alt turc bogat, care, sub pretext de a-l îndruma, îl duce în palatul lui, unde îl supune aceluiaşi umilinţi ca şi celălalt turc. În cele din urmă copilul ajunge să scape şi de aci, în lipsa stăpânului de acasă, şi trece pe tărâmul asiatic.

Implinise 16 ani şi se credea acum cu un început de experienţă. Cât de mult se înşela sârmanul ! Este rând pe rând exploatat de o femeie şi jefuit de toţi banii ce-i avea într'un chimir de către un tovarăş de odaie. Durerea lui e nemărginită... Dar, culme a fericirii ! Pe o uliţă a Damascului, într'o trăsură cu 2 vizitii, el recunoaşte pe Chira Chiralina, pe sora lui iubită. Aleargă după trăsură, pătrunde găfâind în curtea unui palat, dar aci servitorii îl bat cu o vână de bou şi-l aruncă afară. O altă încercare fu şi mai nenorocoasă. Este prins şi aruncat într'o închisoare unde, timp de o lună, este obiectul de batjocură al celor 12

tovarăși de odaie. Era iremediabil pierdut și se gândea la moarte, când fu scos de acolo de Barba Iani salepgiul, una din figurile cele mai umile dar în care strălucia cel mai nobil suflet, și împreună încep a vinde salep. Murind Barba Iani, tânărul se întoarce în țară, încearcă să-și refacă viața, să iubească o femeie, cu care se căsătorește, dar fericirea lui este sdrobotită, cum știm, de povara trecutului.

Aceasta-i, în rezumat, tristă poveste a lui Stavru, acest suflet chinuit, victimă a împrejurărilor fatale și a răutății oamenilor. Cu un real talent de povestitor, deși cu mijloace de analiză sufletească reduse d. Panait Istrati a izbutit să ne facă simpatic pe acest personaj umil, născut pentru a iubi și a fi cinstit, dar pe care destinul și mediul l'au transformat într'o jucărie degradantă. Și totuși, în mijlocul turpitudinilor, sufletul lui a rămas curat, cinstit și bun în ciuda tuturor degradărilor morale, independente de voința lui, tot așa de curat ca și sufletul sorei sale Chira și acela al mamei sale, cu toată viața lor dezordonată. Prin curățenia lor sufletească, prin bunătatea ce-i caracterizează, ei se impun simpatiei și admirației noastre, căci, după cum afirmă Romain Rolland, *nu există nici un alt semn de superioritate decât bunătatea.*

S'a zis despre d. Istrati că imită pe povestitorii orientali. Se poate, dacă ținem seamă de unele întâmplări fantastice din Chira Chiralina. Dar se pare că d-sa a fost influențat și de unii scriitori francezi : de Lesage, al cărui *Gil Blas* i-a servit ca model în descrierea condițiilor prin care trece eroul principal, și de Voltaire, ale cărui *Povestiri filozofice* descriu vicisitudinile de tot felul prin care poate trece un biet suflet omenesc.

Oricum ar fi, d. Panait Istrati știe să povestească frumos, să intereseze, să miște. E un merit pe care nu l'au mulți scriitori.

„ROȘU GALBEN ȘI ALBASTRU“

de ION MINULESCU

De câtva timp, la noi, tineri scriitori se străduiesc să dea romanului o formă pe care n'a avut-o niciodată până astăzi. Romanul, de obicei, este descrierea unor întâmplări interesante, închipuite sau reale, analiza unor conflicte puternice de pasiuni sau de interese, studiul unor probleme sociale capitale. Expresie sinceră sau idealizată a societății și a frământărilor ei profunde, el interesează, mișcă, place prin eternul uman ce palpită într'insul. Când însă scriitorul apucă să ne descrie sub formă de romane, fapte diverse, întâmplări fără importanță, banalități de ordin personal sau simple cancanuri politice de partid, e încontestabil că el și-a greșit drumul, și că încercarea sa a depășit forma de povestire confidențială sau de cronică politică, încălcând un gen cu care nu are decât o foarte vagă legătură.

Roșu, galben și albastru, romanul d-lui Ion Minulescu, intră tocmai într'una din aceste categorii. Războiul mondial, ca expresie a unei revoluții covârșitoare în toate direcțiile a dat naștere, cum era și firesc, unei întregi literaturi în străinătate, literatură în care predomină romanul. Pornind dela războiul nostru din urmă, d. Minulescu și-a propus să ne zugrăvească și d-sa starea de spirit provocată de acel războiu în sufletele noastre. Pentru aceasta, să nu vă așteptați din partea autorului la descrieri mișcătoare de epopee asupra retragerii dezastruoase în Moldova și a căderii Bucureștilor, asupra eroismului trupelor române sau asupra întregului lanț de nenorociri. O, nu! D. Minulescu n'are intenția de a fi istoric. Pe d-sa îl interesează numai latura filozofică a războiului. De diversele lui faze el nu se servește decât incidental, cel mult ca un leit-motiv, pentru a ne descrie în toate amănunțele pe eroul său, Mircea Băleanu, tipul lașității, și amorurile acestuia cu tot felul de femei, tocmai în clipele cele mai critice, când țara

sângera prin toate vinele ei, când însăși existența ei devenise o problemă.

Eroul d-lui Minulescu, care ne povestește singur aventurile sale și ne expune teoriile sale asupra lașității și asupra eroismului, este unul din acei multipli ziarști dela foile oficiale și oficioase cari, confortabili așezați în fotolii de cenzori, aveau însărcinarea de a forfecă tot ce opinia publică derutată nu trebuia să afle. În afară de cenzurarea ziarelor, scrisorilor, ocupațiunea lor obișnuită era pockerul care, de cele mai multe ori, se termina la ziuă. Cât despre luptele de pe front: „ecoul lor le asurzea urechile ca niște ciocănele de țambal cu nume și sonorități diferite: sol, sol, sol, mi bemol... fa, fa, fa, fa, re !“

Ce importanță deosebită puteau avea luptele de pe front pentru un cenzurist ca Mircea Băleanu? Nu ducea el o viață idilică în tovărășia d-nei Lotty, gazda la care sta de trei ani de zile? Când l'a văzut Lotty întâia oară, venind să închirieze cameră, i-a căzut numaidecât de gât întocmai ca în „Patima roșie“ a d-lui Sorbul. Iar el o iubește într'una de atunci „fiindcă e caldă și dulce ca o chiflă rumenă, abia scoasă din cuptor“.

Dar luptele se întetesc. Incetul cu incetul oficialitatea se scurge în Moldova, de teama evacuării Capitalei. Băleanu o șterge și el, singur într'un vagon special în tovărășia unei doamne colonele, pe când celelalte vagoane ale trenului sunt luate cu asalt de o lume care se înghesuie și se strivește. Căci eroul nostru e irezistibil, toate femeile leșină când îl văd. Ceeace nu-l împiedică a fi și filozof. El își analizează fiecare din actele sale și nu face un pas pe care să nu-l judece. Așa, după dânsul, eroismul e un lucru prost, căci el distruge, de vreme ce lașitatea conservă. Cine pleacă de acasă cu gândul să fie erou, riscă să nu se mai întoarcă. „Eu plec, zice el, cu gândul să mă întorc; dacă sunt laș fiindcă vreau să trăesc, atât mai bine... trăiască lașitatea!“ O singură grijă îl preocupă: să găsească la lași o gazdă ca d-na Lotty, colegi de cenzură ca cei din București și celelalte avantaje.

În gara Focșani, prima întâlnire cu Rușii. O repede caracterizare a lor: „O deosebire există totuși: soldații se îmbată cu spirt ordinar, iar ofițerii și generalii cu rom, coniac și la nevoie cu apă de Colonia“. A doua: „Chi-

piul deformează interiorul capului, dar conservă prestigiul aparentei exterioare“. Dar iată-i ajunși la Iași. Aci capătă o odaie bună, fără să fie „ideală“. Nu era ideală probabil fiindcă gazda era un bărbat. Totuș Băleanu e mulțumit. Și-a regăsit câteva cunoștințe și aproape a început să se creadă tot în București. Prin mijlocirea gazdei, face cunoștința unui rus sentimental, partizan înfocat al ideilor noi ce aveau să dissolve imperiul Țarilor, și cu care se împrietenește.

Dar iată că o veste năprasnică sosește: *Au căzut Bucureștii și întreaga Muntenie*. S'a sfârșit. Pentru întâia oară eroul lașității și al femeilor nu poate citi comunicatul german până la sfârșit. Iși simte ochii umezi... În sufletul lui, „Capitala s'a prăbușit cu sgomotul surd și elocvența plastică a unui amestec de colori, linii, planuri și intenții dintr'o pictură cubistă“. Și atâta tot. La urma urmei căderea aceasta „fusesse așteptată cu enervarea firească a părintelui prevenit că o să-i rămâie copilul repetent“. Și apoi tristețea lui Băleanu că au căzut Bucureștii nu avea nevoie de atâta consolare. Argumentul reconfortant și hotărâtor se ivi repede în persoana Tațianei, amica Rusului, care se amorezează de dânsul. „O femeie iubită, de sigur, face mai mult decât toate orașele din lume“, își zise Băleanu. Ca bun colecționar de femei, el izbuteste să-i descifreze repede marca fabricii: „e o porumbiță de porțelan străveziu... o icoană de Panselinos și o infantă de Velasquez, o estampă japoneză și Olimpia lui Manet“. Și eroul nostru începe cu porumbița de porțelan străveziu, o idilă voluptuoasă, idilă în care se scufundă cu totul și ultima amintire a dezastrului țării.

Deodată, pe neașteptate și fără nici o tranziție, Mircea Băleanu încetează de a fi eroul lașității, pentru a deveni un adevărat erou. Eroismul după dânsul nu mai este „o salată de sezon“, iar „primele simptome de eroism începuseră să-i gâdile sufletul ca primele dureri artritice la încheietura degetelor“. Dizolvarea frontului rusesc, viziunea triumphiului morții, retragerea în Asia, îl neliniștesc. Apoi revoluția rusească în propria lui țară, eroul nostru nu o poate admite, „fiindcă mai întâi e român, apoi mobilizat la ziarul marelui Cartier al armatei, în sfârșit practicant diletant al lașității profesionale“. E în joc viața lui liniștită

de cenzurist. Și atunci el ia repede o hotărîre vitează. Tatiana și Rusul, amicul ei, sunt fermenții revoluției comuniste care trebuie să izbucnească în Iași. Ei bine, Tatiana trebuia să se decidă. „În cele două terezii ale balanței atârna deoparte egoismul sentimental, iar de alta altruismul social“. Eroul lașității iea alură de erou. El îi ține Tațianei un discurs înflăcărat: „Trebuie să știm odată pentru totdeauna, îi zice el, cine sunt stăpânii Iașilor și ai fășiei de pământ strămoșesc rămas liber... Noi sau voi?... Noi vrem să ne păstrăm Regele și guvernul și suntem gata să-i apărăm până la ultima picătură de sânge“. Avalanșa aceasta de eroism patriotic al lui Băleanu, fu de ajuns să convingă pe Tatiana, care, la rândul ei, conștinse pe amicul ei, Rusul. Și iată cum, prin atitudinea eroică a lui Băleanu, Iașii au scăpat de izbucnirea revoluției roșii. „Să-i mulțumești Tațianei și s'o respectați ca pe o sfântă, dobitoacilor... Ea v'a scăpat!... să știți...“ îi sbieră Rusul.

Din acest moment, Băleanu nu mai e acelaș om. Accesele de patriotism îi vin acum unul după altul. Arderea spitalului dela Coțofenești, îi umple inima de bucurie. De existența acestui spital, ce-i drept, nu avusese nici o idee, căci trăise până atunci „ca un sâmbure de fistic într'o bucată de rahat Hagi-Bekir, veritabil“, și apoi Tatiana fusese pentru el „o adevărată enciclopedie sentimentală“. Cu toate acestea el nu se înșelase nici de astădată. Incendiul spitalului dela Coțofenești, era, după dânsul, începutul unei ere noi. Acum, situația noastră urma să se schimbe și pe front și la Iași... Armata germană se retrăgea. Veni armistițiul și după acesta pacea dela București. Dar ce folos? „Harta țării se schimbă: se umflase pe o latură și se subțiasse pe cealaltă; din forma unei ghetete, luase forma unui cimpoi“... Totuș, eroul Mircea Băleanu era mulțumit. Era convins, că îndreptarea situației noastre se datora nebunului care dăduse foc spitalului dela Coțofenești, și regreta că nu fusese el nebunul incendiator...

Cine a zis că Băleanu e un erou al lașității? Un vizionar ca dânsul, pentru care „întregirea noastră pe harta geografică este sigură“ și a cărui unică dorință este „ca ea să se poată face și în viața de toate zilele“... Un patriot luminat care se teme că „nu vom ajunge niciodată să înțelegem optimismul unei existențe naționale“ cât timp nu vom proclama „cu aroganța omului care vrea să trăiască,

nu temerile, ci aspirațiile noastre de mâine!...“ Un iubitor de țară care nu admite adorarea strămoșilor decât „cu intenția hotărâtă de a face și noi ca ei... căci cei cari trăiesc adorând numai trecutul, dispar fără să poată lăsa după ei ceva demn de admirat!“...

Hotărît, o asemenea transformare de erou al lașității în erou al patriotismului numai în romane se poate întâlni... Totuși, de abia întors „din viligiatură“, Mircea Băleanu își dă seama odată mai mult „că eroismul este un fel de articol de lux, pe care nu și-l poate introduce în suflet, nici măcar prin contrabandă“.

Acesta e cuprinsul romanului *Roșu, galben, albastru* al d-lui Minulescu. Cum se vede e mărturisirea sinceră a unui suflet egoist, sensual și lipsit de ideal, ca spectator în fața celor mai teribile vicisitudini ale țării sale. Că există asemenea suflete, nimeni nu se îndoiește; dar a umplea un roman de războiu numai cu diversele atitudini ale unei „bestii“ fără a o pune în opozițiune și cu sentimente ome-nești, este a da romanului un caracter de ferocitate pe care nu l'a avut niciodată. De sigur că d. Minulescu a simțit această obiecțiune de vreme ce a atenuat înadins, dar în mod ireal, caracterul eroului său către sfârșitul romanului.

Nici stilul d-lui Minulescu nu corespunde stilului cerut de roman. Stilul d-sale e cel gazetăresc, elegant dacă vrei, dar lipsit de vioiciune, de mișcare. Ceeace îl deformează mai ales, e acel abuz de comparații vulgare, prozaice cari repugnă într'un roman, avându-și locul aiurea. Iată numai câteva specimene pe lângă cele citate în cursul acestui articol: „Fața rumenă ca o turtă dulce spoită cu sirop de zahăr ars; ochii albaștri ca sticlele de apă gazoasă; nările ca două lanterne de automobil; iar degetele argintii și roze par două legături de sparanghel pe taraba unui negustor de legume; buzele subțiri, uscate și rumene ca un cataif bine prăjit. Sau, oraș somptuos și ridicul ca o baligă uscată; Soarele pare o portocală de Jaffa; mâna ei era albă și rece ca o porție de înghețată de lămâie..“

Am citit multe romane străine în viața mea, dar mărturisesc că niciodată n'am dat peste asemenea imagini hazardate. Abstracție făcând de aceste scăderi, romanul d-lui Minulescu dovedește calități de expunere și de gândire cari fac posibilă citirea lui până la sfârșit.

„V L A H U L A“

de DORU

E un roman din viața Aromânilor, de 214 pagini, cu prefață și note explicative apărut în editura „Cărții românești“. Acești Aromâni, cunoscuți și sub numele de Cuțovlahi sau Tântari, formează o populație densă de peste un milion de suflete, risipite prin Grecia, Tesalia, Epir și Macedonia. De origine greco-romană, ei au izbutit dealungul veacurilor, nu numai să ție piept împrejurărilor potrivnice, dar și să-și păstreze intacte limba, datinile și credințele strămoșești până în ziua de astăzi. Nici unul din popoarele balcanice, cu toată presiunea exercitată, n'a putut să înfrângă puterea de rezistență a acestui mic, dar viguros popor, care deși despărțit de patria-mumă și asvârlit de parte, nu s'a lăsat a fi absorbit.

Căror virtuți morale datorește acest popor de păstori, de mici industriași și de neguțători, cari cutreieră ținuturi întregi spre a-și vinde produsele muncii, conservarea sa miraculoasă, iată ce era interesant de știut, și ceea ce își propune a ne descrie d. Doru, în micul și draguțul lui roman „Vlahula“.

Acțiunea se petrece într'un sat din Epir, numit Samarina, așezat pe patru coline brăzdate de văi, în fața unui orizont larg deschis. Satul e măricel, cu vreo 15 mii de suflete, în mare parte Aromâni și conform tradiției, împărțit în „fălcări“ sau grupuri de câte zeci sau sute de familii sub stăpânirea unui fruntaș ales, numit *celnic*, cu atribuții de conducător și judecător. În momentul când începe acțiunea, suntem în ajunul unui mare eveniment. Marele celnic Ahuriu, avut în turme de oi și de capre, în catări și cai, are un singur fiu, pe Nușu, care a împlinit 18 ani. La această vârstă un tânăr Aromân, ca să-și desăvârșească educația, trebuie să fie îndrumat spre „chirigilic“, adică

la transportul și vânzarea în diferite centre mari a produselor casnice. Era în Aprilie, epoca de pregătire a plecării generale.

Pentru a da un caracter de solemnitate primului drum în chirigilic al fiului său, și care avea să-i dea certificatul de maturitate, bătrânul celnic orânduiește, cu prilejul zilei de sf. Gheorghe, patronul chirigiilor, o mare serbare, la care pofti pe toți frunțașii din fălcara lui precum și pe celnicii altor fălcări din aceeaș comună. Serbarea aceasta, la care autorul ne face să asistăm, este de o frumusețe aproape omerică, prin simplitatea ei. Celnicii și frunțașii aceia sosind semeți cu puștile ghintuite, călări, înarmați până în dinți, și luând fiecare loc pe „mindirlic” după vârsta și starea lui socială, bând din aceeaș „pagure”, pe care și-o trec la rând; prezentarea și consfințirea ca chirigiu a tânărului; cuvântările simpliste dar pline de miez ținute la masă cu acest prilej de către acești bătrâni primitivi, dar atât de simpatici; — toată scena aceasta patriarhală ne apare într’o lumină impunătoare.

Nu mai puțin mișcătoare este scena plecării în chirigilic din ziua următoare sub conducerea bătrânului chirigi-bașa Leșură. Despărțirea pentru întâia oară de părinți, dragostea caldă în care îl învăluie mamă-sa, până ce dispăre din ochii ei și mai departe în închipuire, necunoscutul în care se avântă și care-l atrage ca un miraj orbitor. Apoi, în cursul călătoriei, descrierea pitorească a locurilor pe unde trece caravana, natura zugrăvită în culorile cele mai vii, aluziile istorice ale bătrânului Leșură și sfaturile lui înțelepte cari contribuiesc a-l pregăti pentru demnitatea viitoare de mare celnic...

Dar Nușu avea 18 ani. Inima lui, până atunci, ce-i drept, fusese străină de orice sentiment, afară de cel datorit părinților săi. El nu cunoștea încă dragostea adevărată. Era frumos, voinic, cu părul și ochii negri, dar cu inima curată ca o față mare. Atunci destinul îi scoase în cale pe aceea care avea dreptul asupra inimii sale. În satul Filureaua, cam la mijlocul drumului, lângă o fântână, el întâlnește pe frumoasa Marica, păstorita. A fost lovitura de trăsnet. Din acel minut făptura fetei intră în sufletul lui pentru a nu mai eși niciodată. Tot restul drumului până la Larissa, unde-și desfăcură produsele, gândul

lui fu numai la Marica. Alte trei călătorii, făcute la intervale mari, îl mai apropiară de fată, dar de câte ori încerca să-i vorbească, tot sângele îi năvălia în obraji și simția că se înecă. Se mulțumea s'o privească lung, și apoi da pințeni calului și se depărta în goană.

Desigur că o făcea din stângăcie sau din acea atitudine pudică a primei iubiri. Nușu iubea într'adevăr, și din tot sufletul lui. Dar inima îi mai era chinuită și de un alt gând. Auzise că iubita era „hășoată“, adică greacă și fată de hoț de vite. Dintr'o singură dată întrevăzu toată primejdia. Nici odată părinții lui nu vor consimți la această căsătorie nepotrivită. El știa că Aromânii se căsătoresc numai între ei, și că ar fi făcut cea mai mare ocară fălcarei și familiei sale, luând o hășoată de soție. Și totuș fata era așa de cuminte, de bună gospodină și așa de puțin semăna în toate părinților ei! Câți n'o ceruse în căsătorie pentru vrednicia și frumusețea ei? Dar ea îi refuzase pe toți, cu gândul și inima la frumosul Aromân, care o cucerise întregă.

Iubirea e însă mai tare decât scrupulele conștiinței noastre. În primăvara următoare, Nușu, mai îndrăgostit ca oricând, se abătu iar în Filureaua, de astădată fără Leșură chirigiul. O găsi într'un bâlcu din apropiere, într'un costum național lucrat de mâna ei, și cum o privea lung și pierdut, ea îl întrebă: „Îți plac? — „Mi-aș da sufletul pentru tine!“ îi răspunse el. Autorul ne face apoi să asistăm la desfășurarea unei delicioase idile de dragoste, de o puritate și simplitate atrăgătoare. Erau amândoi în culmea fericirii. Când iată din nou le apare în față amintirea deosebirii lor sociale, el Aromân și fiu de mare celnic, ea o hășoată. O adevărată prăpastie se deschise parcă între amândoi, în care le era frică să privească. Dar cum iarăș viața le părea cu neputință unul fără altul, ei jurară despărțindu-se, mai degrabă să moară decât să renunțe la dragostea lor.

Pentru Nușu altă eșire nu exista. Vestea întâlnirilor sale cu hășoata se respândise ca fulgerul. Toată fălcara era în picioare, în frunte cu preotul și învățătorul. Ce rușine! Viitorul lor mare celnic să ia o fată de hoț de vite, când atâtea aromânce frumoase și vrednice și de neam ar fi fost fericite de o asemenea alegere! Nu, nu! așa ceva

nu era cu putință.. În fața acestei indignări generale, și ca bun fiu ce era, spre a nu compromite pe părinții săi, Nușu ia hotărîrea eroică de a se sinucide.

Dar iată, că în timpul acesta moare Iani, hășotul, tatăl păstoritei Marica. Într'o zi, după înmormântarea bătrânului, scotocind printr'o ladă veche, ea dă peste un pachetel, iar în pachetel peste niște scutece și o iconiță. Or, ea știa, dimpreună cu toată lumea, că cu 20 de ani înainte, bătrânul celnic Hucea pierduse, în revoluția din Filureaua, pe toți ai săi omoriți, iar o copilă de țată cu iconița și scutecele dispăruse din brațele mamei moarte. Ei bine, da! ea era acea fetiță dispărută, căci ce rost avea aflarea acolo a acelor rămășițe așa de vândite? Va să zică, nu era fata lui Iani, nu era hășoată, ci fata aromânului Hucea? Va să zică era aromâncă! Atunci nimic nu se mai opunea la căsătoria ei cu iubitul Nușu? Fata era neună de bucurie. „*Sunt Vlahă! sunt Vlahă!*” țipa ea într'una.

Și într'adevăr, din minutul acela, nu mai fu nici o piedică la fericirea lor. Ceeace n'ar fi admis în ruptul capului prejudecățile sociale și naționale, a înfăptuit-o o simplă lovitură a destinului. Intocmai ca și în piesele lui Molière, unde apariția năprasnică a unei întâmplări fericite schimbă deodată tragedia în comedie, tot așa și în romanul tragic al acestor două ființe îndrăgostite, ieșirea la iveală a iconiței și a scutecelor preschimbă sinuciderea lor într'o căsătorie fericită. Ce-i drept, bătrânul Hucea își recunoaște în frumoasa Marica pe copila sa, toată lumea e încântată, întocmai ca în povești, și nunta tinerilor se săvârșește cu mare alaiu, cum și era de dorit.

Această idilă amoroasă este simplu dar mișcător redată într'un cadru din cele mai pitorești și într'un stil simplu și atrăgător. Din nenorocire, ea este literalmente înecată într'o avalanșă de material istoric, de lupte de tot soiul, transmisie prin gura lui Leșură, bătrânul chirigibașa.

Ceeace mai strică încă operei este tocmai parțialitatea fățișă a autorului ori decâte ori vorbește de calitățile ideale ale Aromânilor sau de cusururile, evident prea numeroase, ale celorlalte populațiuni. Numai cuvinte de laudă pentru unii, de indignare față de ceilalți. Intregul roman pare că pornește dela această tendință.

„FECIOARELE DESPLETITE“

de HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

Când a apărut volumul de schițe psihologice „*Romanță provincială*“ al d-nei Papadat-Bengescu, m'am pronunțat într'o recenzie asupra notei ce-l caracterizează, notă nouă în literatura noastră de astăzi. Am arătat atunci cum autoarea, în loc de a permite personajilor sale să se desvolte sub ochii noștri în diversele lor atitudini și stări sufletești, iar acțiunii să reiasă din ciocnirea intereselor felurite și a pasiunilor acestor personaje, procedează într'un mod aș putea zice invers ; d-sa își alege de fapt un personaj anumit, care ia parte la toate fazele acțiunii deși prezența lui nu e în totdeauna necesară desfășurării ei, și de acest personaj, care apare mereu ca și fatalitatea în tragediile grecești, se servește fie pentru a provoca diversele peripeții, fie pentru a reconstitui numai prin puterea lui de observație și de pătrundere sufletească, pe eroii principali ai dramei.

În volumul de nuvele mai sus pomenit, acest personaj este când o fetiță — una de 10, alta de 9 ani, și una și alta de o luciditate de minte neobișnuită la vârstă aceasta, — când o domnișoară cam de vreo 20 de ani, cu numele de Mini, dacă nu mă înșel, care într'un restaurant, unde lua de obicei masa, izbutește, prin darul psihologic ce avea de a pătrunde în sufletul semenilor săi, și după anumite atitudini și gesturi ale lor, să reconstituie, într'o sezisantă realitate, toată existența unor tipuri pe cari le vedea pentru întâia oară.

Tot Mini o chiamă și pe eroina cerebrală din romanul *Fecioarele despletite*, apărut de curând, și de care mă voi ocupa astăzi. D-șoara Mini e agentul principal al acestui roman, ea îi conduce firele și la ficare semn al baghetei sale magice vin rând pe rând personagiile să se grupeze în jurul ei spre a fi analizate. Ea este „port-cuvântul“ autoarei, -a cărei soră de cruce pare a fi.

Ce filntă extraordinară e această Mini!

Când e singură, sau când plouă afară și nu poate ieși, cugetarea ei se scoboară până la adâncimi nebănuite sau se ridică până la înălțimi vertiginoase, până la fenomenele astrale.

Dar să nu credeți că fenomenul acesta de Mini era vreo mare învățată sau vreo pedantă înfumurată sau încă vreuna din acele femei superioare cari vor la picioarele lor oameni și lucruri, deși nu-i lipsea tocmai desăvârșit această pretențiune feminină. Nu, Mini era o tânără fată independentă, cultă, deși cam copilăroasă și care n'avea decât o singură preocupare și mândrie: de a pătrunde cu mintea oamenii și lucrurile.

Să vedem acum mediul în care ne introduce d-șoara Mini, și pe care ni-l reconstituie cu talentul ei psihologic:

Suntem în casa boierului Hallipa de pe moșia sa Prundeni. Casă veche, cu gospodăria perfect rânduită, cu rosturile regulate ale aleiilor, odăilor, deprinderilor și oamenilor de acolo. Încăperea până mai eri într'o liniște desăvârșită. Și astăzi, dimpotrivă, ce schimbare! Porțile larg deschise, în ogradă nimeni, iar în casa așa de fericită odinioară o perturbare vijelioasă. Soția lui Hallipa, frumoasa Leonora, apucată brusc de un acces de nervi, țipa-se, se dase cu capul de pereți, apoi căzuse în nesimțire.

Soțul disperat, alergase după doctorița Lina, verișoara lui, care venise în grabă, însoțită de Mini. Erau acolo și Elena, fata mai mare, și prietena ei Nory. Pe când toată această lume, alarmată, se ocupa de bolnavă, Mini observa, studia, se silia să-și explice misterul.

Se petrecuse desigur o dramă, o dramă teribilă. Ce dramă? De cele mai multe ori o privire de ansamblu aruncată la întâmplare sau la timp, o simplă conversație îi ajungeau lui Mini ca să reconstituie faptele. Astăzi însă nu isbutia. De abia în odihna de după amiază, în puținele minute în cari ațipise, misterul părea că-și rupe vălul. Ii apăruse în vis lui Mini figura lui Mika-Lé, fata mai mică a familiei Hallipa. Intr'adevăr unde putea să fie Mika-Lé? căci numai ea singură lipsia din casă în acea zi așa de tristă. Iși aminti apoi că ființa aceasta era unica făptură care se deosebea total de loc, de lucruri și de oameni. Prin fizic, prin moralitate, ea reprezenta dezordinea în gospodăria ordonată și în viața corectă a familiei Hallipa. Și atunci,

în creierul obosit al lui Mini, dar în afară de voința ei „*se adâncise, crescuse fără de probe convingerea că Mika-Lé cea invizibilă era pricina necazurilor de azi, nucleul ocult al tragediei*”.

Și într'adevăr Mini nu se înșelase. Mika-Lé era pricina nenorocirii. Copil al păcatului, fruct al unui moment de rătăcire a frumoasei Leonora, Mika-Lé n'avea nimic din sângele Hallipilor, era o tulpină străină, crescută departe de tatăl ei indiferent, și lipsită de orice sentiment familiar. într'o bună dimineață, ea dispare de acasă, lăsând următorul bilet: „*Doamnă și domnule! Nu vă recunosc dreptul de a dispune de mine. Eu singură știu ce merit. Pentru a vă proba, mă duc să pui între proiectele dv. și ale mele, imposibilul*”. Mika-Lé fugise cu Maxențiu care înainte ceruse mâna Elenei, sora ei mai mare. Fecioară despletită, ea ținuse să dispue de viața ei în toată libertatea și după placul inimei sale.

Cu această înfruntare a fetei celei mici Leonora nu s'a putut deprinde. Fiecare decădere a fetei, și fiecare nouă cerere de bani, o scoteau din fire, îi provocau accese de nervi cumplite urmate de deprimări cari puneau toată casa în mișcare și viața ei în primejdie. Traiul, altădată atât de fericit al soților Hallipa devenise cu încetul un adevărat infern. În ultimul timp Leonora mai căpătase și mania persecuției. Certurile nu se mai sfârșeau. Ii se părea că toți complotază în jurul ei, că voiesc s'o sărăcească, s'o lase cerșetoare. Într'o noapte căzuse într'un fel de sincopă apoplectică, cu gura încheștată, cu un ochiu vânăt, plină de contuziuni și arsuri. Se izbise cu capul de pereți, cu trupul de tot ce găsisse la îndemână și dase foc cu spirit patului...

În timpul acesta, cheltuielile nesăbuite cu accesele ei nesfârșite, călătoriile într'una la Viena, zdruncinase cu încetul averea. Veni vremea împrumuturilor asupra moșiei și apoi vânzarea ei definitivă. Cu modul acesta Hallipa putu să-și asigure existența în viitor. Totuș ea continuă a distruge și a se distruge. Fu internată într'un sanatoriu din Brașov, în cura doctorului Valter, care-și luă răspunderea vindecării.

Grăție tratamentului acestui doctor — care consta în cultivarea sistematică a atenției, îngrijirea bunei dispoziții, exercitarea voinței, supravegherea și dezvoltarea as-

pirațiunilor, etc.—Leonora se făcu bine, reveni la starea înfloritoare de mai înainte. Ceva mai mult. Ea se împacă cu Mika-Lé, destăinuiește soțului ei secretul nașterii acestei fete și îi vestește că a venit momentul despărțirii lor pentru totdeauna.

O singură greșală, dar care aduce după sine cele mai teribile urmări: desmembrarea unei familii fericite, distrugerea unui cămin atât de solid, nimicirea unei tradiții care părea neclintită!

Spațiul nu-mi îngăduie să insist asupra personagiilor secundare, ca doctorița Lina și soțul ei doctorul Rim, — o pereche ridicolă care isgonia, rușinate, orice idei de împerechere, — ca Elena Drăgănescu, născută Hallipa, ca verișoara Eliza, ca feminista Nory, și atâtea alte tipuri așa de interesant reconstituite prin metoda de a pătrunde cu mintea a lui Mini. Căci Mini e neîntrecută în această privință. Puterea ei de pătrundere lăuntrică în oameni și în lucruri e într'adevăr extraordinară. Așa, de pildă, o simplă buclă descoperită la o doamnă, îi e de ajuns ca să cunoască deplin caracterul acelei doamne sau să-i ghicească tainele vieții sale. Pentru Mini până și tăcerea e vorbitoare : „*ea sparge alune*“.

Această Mini așa de sensitivă și pentru care nici o știință nu are secrete, aproape un fenomen în lumea femeilor, rămâne totuși, nu știu dacă și în gândul autoarei, o fecioară despletită, o emancipată, ca și Mika-Lé, ca și Nory, cari au prea puțin femeiesc în ele. Pe de altă parte, prezența continuă în acest roman a acestei teribile scrutaătoare de suflete, care conduce toate firele după plac, fără a fi în totdeauna necesară desfășurării acțiunii, devine cu timpul obositoare și chiar întru câțva dăunătoare interesului dramei.

Oricum, exceptând această rezervă, cât și greoiul aparat științific nu totdeauna deplin lămurit, de care se servește Mini, *Fecioarele despletite* se prezintă ca o operă de valoare sub raportul analizei sufletești și ale compunerii, și constituie un mare pas înainte în ogorul romanului psihologic românesc.

„OMUL DESCOMPUS„

de F. ADERCA

Într'un roman, apărut în Franța, înainte de războiul mondial mi se pare, sub titlul de *Cloud Barbant*, d. Paul-Adrien Schayé, cu o rară putere psihologică ne prezenta un tip de neurastenic, sau mai curând de blazat, omul mentalmente altminteri croit decât ceilalți oameni, și care nepuținând înțelege nici amorul adevărat, nici adevăratul scop al vieții, ajunge să nu mai poată gusta fericirea și să samene numai dezastre în jurul lui. Această operă, în formă de jurnal, scrisă cu o sinceritate remarcabilă, avu pe atunci un răsunset extraordinar.

Un tip întrucâtva asemănător, dar mai puțin complicat, și poate chiar mai rar, este și Omul descompus din romanul cu acelaș titlu al d-lui F. Aderca. Este un tânăr fără nume, avocat pe lângă o bancă, inteligent, fin observator, dar care printr'o deviație a mentalității, aș putea zice a coloanei vertebrale, după expresia autorului, „*se caută și se pierde în câteva ființe străine*“. Totul îi surâde în amor: este iubit cu pasiune, cu sinceritate, de către femei, frumoase și devotate, dar obiceiul lui persistent de a descompune iubirea, de a o diseca întocmai ca pe un cadavru, de a se opri la amănunțimi neestetice, îl pune în neputință de a se regăsi în idealul urmărit de dânsul. Fiecare gest, fiecare mișcare, exterioară sau lăuntrică, a ființei iubite, chiar și fiecare vorbă a ei, este pentru tipul nostru un motiv de nesfârșite reflecții, uneori juste, dar cari ar obosi dragostea cea mai curată și mai binevoitoare. Nu se simte mulțumit decât în posesiunea spirituală, iar cele mai splendide spasmuri ale celei adevărate, după dânsul, sunt simple iluzii deșarte și fără rost. Un asemenea om descompus, firește, e un specimen ciudat, și într'adevăr, la sfârșitul romanului, el ajunge să se îndoiască de propria lui existență.

În fond, opera aceasta nici nu e roman, — îi lipsește

pentru aceasta o acțiune serioasă, continuitatea și interesul inerente acestui gen — ci mai degrabă un jurnal intim al unui om aparté, o înșirare de fragmente răslețe în care acest om descompus ni se prezintă în diversele faze ale ciudăteniei sale psihologice. Aceste crâmpie de amintiri nu sunt măcar rânduite în mod cronologic, ci pe planuri psihologice, așa cum îi s'au înfățișat în amintire eroului nostru. Această transmutare a întâmplărilor logice, în timp, surprinde întrucâtva la început, dar nu compromite firul acțiunii. De câte ori, de altfel, nu întâlnim în romane, după un capitol actual, un altul în care autorul ne întoarce cu mulți ani înapoi în viața eroului dramei ?

O obiecțiune mai serioasă, ce poate fi adusă acestui roman psihologic, ar fi faptul că aceste crâmpie de amintiri nu ne sunt povestite nici de autor, nici de omul descompus, ci o terță persoană, invizibilă, poate conștiința lui, aduce aminte eroului, întocmai ca un *fatum*, diferitele evoluții ale vieții sale amoroase, ca și când el singur n'ar avea puterea de a și-le reaminti. Această folosire a persoanei a doua în descriere, nu cred s'o fi întâlnit, până acum într'un roman: este interesantă, fără îndoială, dar devine cu timpul obositoare.

Desigur că o asemenea culegere de crâmpie amintitoare de stări sufletești și de analize psihologice, cu tot talentul descriptiv al autorului și eleganța stilului său, uneori prea manierat sau prea realist, n'ar fi putut interesa îndeajuns un cititor normal, care, într'un roman, caută înainte de toate viață și acțiune. Autorul a prevăzut aceasta, și a binevoit, în multe capitole, să mai scoboare din sfera abstracțiunilor și reflecțiilor pe eroul său, punându-l în contact cu felurite împrejurări, din viața de toate zilele, prozaice poate, dar absolut necesare și chiar inerente unui roman. Aceasta se impunea cu atât mai mult cu cât în *Omul descompus* găsim o profuzie de psihologie, de disertări psihologice, de abstracțiuni complicate, uneori nu tocmai lămurite, de subtilități diafane, eterice, plutitoare în vag, de amănunțimi intime nu totdeauna poate și estetice.

Ca diversiune, autorul ne plimbă la Paris, la Versailles, pe Marea Mediterană, cu care prilej ne face niște zugrăveli admirabile ale naturii, turnate într'un stil elegant și poetic. De aci ne transportă deseori la Calafat, orașul

iubitei eroului său, sau la Craiova și Galați, și ne descrie astfel trenurile înghesuite sau rămase în drum — călătoria fiind pe acele vremuri o faptă eroică — conversațiile din ele de o savoare deosebită, lumea afacerilor, a oamenilor verosi, a speculatorilor pe nenorocirile altora. Apoi, pentru întâia oară, cred, într'un roman, suntem plimbați, sub conducerea omului descompus, în diverse orașe ale țării, prin anumite institute caritabile pentru bărbații stingheri. Însfârșit, o lume variată, interesantă, vie, ne întâmpină în multe capitole și ne distrează atențiunea încordată la care ne supune partea pur psihologică a romanului.

Cuprinsul acestui roman? O înlănțuire de extaze și de constatări dureroase. În primul extaz, călătoria prin străinătate, a omului descompus cu prima lui iubită, cu Ema, de care îl lega numai un amor spiritual, însă cu care intelectual nu avea nici un punct de asemănare, și a cărei îngrășare începuse să-l neliniștească. Totuș amintirea ei i-a rămas vie, căci ea a fost singura femeie pe care a iubit-o cu adevărat.

Un extaz cu totul altul a fost într'o noapte, la Calafat, în camera albă de copilă, a micii Calypso, nepoata unei multimilionare.

În acea noapte, sau și într'alta, au simțit ei acea curată posesiune spirituală, acea comuniune deplină a sufletelor lor, neuitată și singura reală. Stăpânirea sensuală, de mai târziu, nu-i lăsase în suflet decât neantul și descurajarea. Avea convingerea că, în acele extaze, nu ținuse în brațe atâtea nopți, decât o nălucire. Era acelaș joc al imposibilei posesiuni. Rămâneau „*tăcuți amândoi, cu ochii închiși, alături, presimțind fiecare durerea prăbușirii celuilalt, ca o mușcătură otrăvită în suflet*“. În tren, la întoarcere, își simțea țeasta ca golită de creieri. Era fericit, dar răvășit și de nerecunoscut. Numai lipsea decât Calypso ca să-i șoptească: „*deșteaptă-te din fericirea ta!*“

Orgoliul micii Calypso el îl plătea cu nervii săi, surmenați de atâtea nopți nedormite în vagoane și în iscodire de surprize amoroase; iar setea lui de autentificare a iubirii micii C. cu un prototip de care Ema fusese până atunci chipul cel mai cuceritor, o plătea fina față, mereu deșteptată, ațâțată și torturată. Dacă fiecare din ei și-ar fi scris romanul, fiecare ar fi scris unul contradictoriu și absurd.

Incepură, deoparte și de alta, reproșurile, discuțiile violente, ironice, urmate de noi împăcări și accese de iubire. Și amândoi, „*cu ochii halucinați, conștienți de lepra lor interioară, fără de care nu puteau trăi*“. De altă parte făcerea Calypsei îi pricinuia dureri și mai acute. Atunci, nebun, se arunca în desfrâu sau îi trimetea scrisori „*murdare și insultătoare*“. Dar imediat veneau remușcările și implorarea iertării : „*Vei mai putea ierta, dulce Calypso, pe acela care din prima zi a consimțământului tău extorcat, te-a înșelat în chip nerușinat și criminal, mințind că te iubește pe tine, când iubea pe altcineva, sau și mai rău, își iubea imaginea!*“ Neprimind nici un răspuns, a luat o hotărîre eroică; și-a cumpărat două revolvere spre a se sinucide; pe unul l'a încuiat în sertarul biuroului, iar pe celalt, după ce l'a purtat două săptămâni asupra-și, l'a aruncat în lacul Cișmigiului.

Dar zilele micii Calypso erau numărate. Venise la București, intrase în teatru, și avusese oarecari succese. Plămânul drept era atins, în curând fu atins și celălalt plămân. Și toată carnea, toate formele grase ale finei Calypso, în două ierni de viață bucureșteană se topiră. Disparația micii fete, omul descompus a resimțit-o „*nu ca o catastrofă a inimei sau ca o neagră melancolie a minții, precum o socotise la început, ci ca un nemăipomenit nimic*“. Și acum singur, — fără Ema și fără Calyso, — el rămase numai cu amintirile moarte a ceea ce a fost. „*Om dezarticulat ! cum să te regăsești?*“

Acesta-i, în linii șterse, romanul omului descompus, sau mai de grabă jurnalul intim ori memoriile sufletești ale unui tânăr blazat, care își caută zadarnic imaginea lui proprie în femeia iubită, și sfârșește prin a se îndoii de propria lui existență. Desigur că, în vremile enervante de azi, se găsesc și tipuri de acestea. Autorul, dându-ne acest studiu de psihologie crudă a unei boli periculoase, de degenerescență a mentalității unora, a făcut un mare serviciu literaturii noastre, cât și moralei eterne compromise de asemenea specimene bolnave și de esență patologică. Opera întreagă, deși numai în fațete și aspecte dispartate, se prezintă ca o lucrare de seamă în domeniul restrâns al romanului psihologic dela noi. Sub raportul literar, dacă excepțăm unele comparații sau imagini prea triviale, și unele

fraze greoaie, după moda germană, în cari câte un substantiv este precedat de mai multe adjective, ceea ce e contrar geniului limbei noastre, — stilul d-lui Aderca constituie un progres real în factura limbii române.

De altminteri, d-sa nu este la începutul carierii sale literare. În direcția romanului, ce ne preocupă aci, a mai publicat și alte lucrări, cari au fost relativ bine primite. De pildă, între altele, *Tapul*, descripția atmosferei unui oraș de provincie; *Domnișoara din strada Neptun*, istoria naturală a unei familii țărănești, care, prin ascensiunea unei odrasle, sfârșește prin destrămarea ei totală. Ne așteptăm dela d-sa la alte romane în viitor. Cum e un fin observator, ar fi de dorit, în interesul literaturii noastre, să abordeze adevăratul roman, cel bazat pe studiul omenirii normale. Elementele anormale țin mai de grabă de domeniul patologiei, — ceea ce poate nu e tocmai cazul „omului descompus“ al d-lui Aderca.

„L A M E D E L E N I“

de IONEL TEODOREANU

Acest roman, apărut în editura „Cartea Românească“, este luat din lumea copiilor, mediu foarte puțin exploatat la noi în literatură, și pe care d. Teodoreanu și-a propus să-l studieze amănunțit. Eroii sunt niște copii, un băiat și două fete, a căror vârstă variază între 10 și 12 ani, și tot romanul nu este altceva decât istoricul conflictelor lor copilăroase și al raporturilor lor cu părinții, la cari autorul ne face să asistăm dealungul a 384 de pagini.

Acțiunea se petrece la Medeleni, pe moșia soților Deleanu, în timpul unor vacanțe mari. Dănuț, absolvent a patru clase primare, și soră-sa Olguța, însoțită de o verișoară, Monica, de aceeaș vârstă cu dânsa, au venit aci să se recreeze de munca lor școlărească de peste an. Aceste trei personaje în miniatură, liberate de grija școlii, se pot deda în sfârșit ocupațiilor și preocupărilor lor favorite. Jocuri, certuri, răz bunări, împăcări, pedepsiri, revolte sufletești, discuții nesfârșite, formează fondul principal. Câteva episoade caracteristice, ca vizita unui unchiu care decide despre viitorul lui Dănuț; ca moartea lui Moș Gheorghe, îngrijitorul grajdului boeresc, care muncește o viață întreagă pentru a strânge o zestre duduței „moșului“; și mai ales ca acel delicios început de dragoste, deabia estompat, al drăgălașei Monica pentru micul Dănuț, completează cadrul acestui roman, care se termină cu întoarcerea copiilor la școală.

Personajul fruntaș din roman pare a fi Olguța, cu toate că și lui Dănuț i-ar reveni această cinste, căci persoana lui formează preocuparea tuturor. Olguța aceasta este ceeace numesc francezii *l'enfant terrible*, sau, cum zice foarte bine d-na Deleanu, „un drac împelițat“. Autorul nu ne spune nici dacă e urită sau frumoasă, micuță sau nălțuță. Atâta știm, că e peste măsură de vorbăreată și de șireată. Ea urăște pe băieți și totuși regretă că e fată. Cu

Dănuț e în veșnic conflict, deși în fond îl iubește. Ea nu poate admite dreptatea de partea altuia, nici măcar în raporturile ei cu părinții. În discuții, ea trebuie să aibă întotdeauna ultimul cuvânt, victoria trebuie să rămână de partea ei. Din pricina aceasta, discuțiile ei sunt uneori interminabile, obositoare prin monotonia lor dezesperantă. Citez numai două din cele mai scurte.

Olguța vrea să bea cafea. „— *Cafeaua nu e pentru copii*“, zice d-na Deleanu. „— *De ce? — Fiindcă enervează. — Atunci tu de ce bei? — ...Fiindcă ajută digestia. — Și eu n'am digestie? — Ai și fără cafea. — Și tu ai nervi fără cafea, mamă dragă! — Olguța, nu te obrăznic!* — *Dacă mi-e poftă de cafea*“. Alta: „— *Bine, papa, dacă am dreptate!... — Lasă, Olguța... Când are mama dreptate, nu poți avea și tu... — Papa, tu ești supărat pe mine? — Nu! de ce? — Atunci, am avut dreptate. Mersi, papa!*“ Fetița asta de 10 ani, care are întotdeauna dreptate, e și atotștiutoare. Știe că la București se fac chefuri, că la Slănic fetele se sărută pe gură cu domni. Aude tot, vede tot, înțelege tot. Nimic nu scapă inteligenței sale precoce. Ai crede-o cocoșată, căci numai cocoșății, zice-se, au atâta deșteptăciune. În tot cazul, ce deosebire între filozoficul micuț *Poil de Carotte* al lui Jules Renard și această copilă pur și simplu impertinentă !

Dănuț e antipodul Olguței. E o natură moale, mai mult visătoare, rezervată. Ceeace face că, în toate împrejurările, el este victima surorii sale, cu care are diverse conflicte. Dar Dănuț e tot copil. De pildă, nu știe să mănânce și-și atrage mereu observațiile mă-sii „— *Dănuț, nu sorbi supă! — Iar! — Dănuț, de ce nu te 'nveți să mănânci frumos!... Monica, arată-i, te rog, cum se mănâncă supă*“. Să nu credeți însă că Dănuț e prost. Așa, el nu poate suferi pianul. „*Când voi fi mare, își zicea el, n'am să dau voce nevestii mele să cânte la pian*“. Iar în orele sale libere, Dănuț e și filozof. Reflecțiile lui atunci sunt de o profunzime uimitoare. Auziți numai: „*Mama e femeie... cum poate o femeie să facă un băiat?... Atunci tata l-a făcut pe Dănuț?... Bine, dar motanii nu fac pui, numai pisicile fac!...*“ Și mai departe: „*De ce e mama femeie?... are păr lung... Tata are mustăți... Mama are rochie... Și tata ar putea să poartă rochie...*“ Uneori Dănuț se străduiește să rezolve și probleme me-

tafizice, bunăoară „dacă e mai bine să fii picior decât mână“, sau „dacă poate trăi omul și fără cap“? Dar mai ales când unchiul său, Herr Direktor, i-a propus să-l ia cu dânsul la București ca să-l facă *om*, Dănuț a devenit melancolic. El se întrebă: „*De ce cad frunzele? Ele cad sau vor să cadă? Dacă Dănuț ar fi fost o frunză pe creanga nucului, și ar fi fost toamna, ce ar fi făcut?*“ Și atunci, i se pare că a murit, că se vede în sicriu, că toți plâng, că plânge și el... „*Dar nu, mai bine la școală!*“ În podul casei, în fața unui papagal împăiat, el retrăiește un moment viața de pe insulă a lui Robinson Crusoe (nu știu de ce autorul ortografază de nouă ori: Crusoe!). Și sufletul lui Dănuț era pustiu ca și insula din care plecase eroul englez.

Un personaj secundar, dar simpatic, deși argumentarea lui se apropie în naivitate de aceea a lui Dănuț, este Herr Direktor, unchiul copiilor. E inginer, burlac și original ca toți burlacii. Venise la Medeleni cu scopul de a lua pe Dănuț cu dânsul la București și de a-l sustrage „*mediului molatec moldovenesc, mediu de leneși*“ a cărui limbă e și ea „*molatecă, îngrozitor, deprimant de molatecă*“, pe când aceea a Valahilor e „*vulgară, vioae, cu vorbe scurte, rostite ca pentru luptă*“. Un asemenea mediu, desigur, nu poate fi decât primejdios pentru educația lui Dănuț, și chiar inutil, acum mai ales când „*se vor revizui valorile sociale, se vor dărâma așezămintele barbare și poetice (!) și marile energii ale muncii vor copleși tirania stăpânilor de ieri..., vor năvăli în viața socială oameni cari vor târi civilizația cu ei, vulgari dar energici, brutali dar puternici*“. Așa om va trebui să fie Dănuț.

Pentru toate aceste motive și altele, de cari vă scutesc, trebuie adus în Capitală, înscris într'un liceu de acolo, de pildă liceul... luteran, unde sporturile sunt obligatorii. Vacanțele le va petrece cu dânsul în călătorii prin Europa. Ceeace îi va servi ca „*aperitiv internațional*“. „*Se va deprinde să stea singur într'o odae de hotel — de mâna întâia, se înțelege! — va trebui să se descurce în limbi necunoscute, va asculta muzică bună*“. Cu modul acesta, Dănuț se va întoarce acasă mai desghețat. Și atunci se va zice: „*acest ramolit care n'a știut să aibă un copil... a izbutit să facă un OM!*“

Dar mai rămânea de convins și Dănuț. Herr Direktor își luă asupra-și această delicată misiune. Reproduc în extenso, pentru viitorime, argumentele solide ale acestui pedagog sui-generis: „*Noi cu toții, se adresează el micului erou, vrem ca tu să ai parte în viață de ce-i mai bun și ce-i mai ales. Și fiindcă la Iași nu sunt licee de seamă (atrapez, mes collègues!), am dori să urmezi liceul la București. În Capitala țării, Dănuț! Să stai într'un oraș cu regele! Dumineca, te scot din internat, și după ce tragem un... o masă grozavă la Enescu — unde ai să comanzi tu ce-ți trece prin cap — ne trântim într'o trăsură cu doi cai negri și facem o plimbare la Șosea... Și să știi, Dănuț, muscalul care (!) l-oi alege eu întrece caleașca regelui! Hei-hei! Săracul rege! Noi înainte, picior peste picior, și el în urma noastră... Știi, că moșu Puiu se pricepe. Și, la anul, — după ce-i învăța bine..., — facem amândoi o plimbare în străinătate, când cu trenul, când cu vaporul...*”

Cine a zis că Herr Direktor e ramolit? Ce admirabilă educație democratică, destinată a produce oamenii „energici și puternici” ai zilei de mâine!.. Totuși, cum lui Herr Direktor i se pare că n'a fost destul de convingător, continuă cu argumentele: „*Vra să zică, Dănuț, iacă ce-ți propune Moșu Puiu: ori rămâi la Iași — într'un liceu dărăpănat, unde vin toți desculții și nespălații, într'un liceu cu uniforme urite (fain, nu e așa!), — ori vii la București cu Moșu Puiu, la un liceu ca cele din povești(!), în orașul în care stă regele, în orașul în care Duminicile, o ducem numai într'o petrecere, și de unde, când vine vacanța, hop în tren și tot înainte...*”

În fața acestui raiu pământesc, ce-i se deschidea, micul Dănuț nu putu decât să consimtă. Consimțirea eroului nostru fu sărbătorită, cum se și cuvenea, cu șampanie și cu vin vechi de Cotnar de pe timpul revoluției...

Sub raportul stilului, întregul roman pare a fi fost scris mai mult telegrafic: fraze scurte, tăioase, ciocănitoare, cari te obosesc repede, pagini întregi cu dialoguri galopante, copilăroase, de o monotonie exasperantă. Acolo unde autorul ia cuvântul pentru a descrie sau analiza, alături de perioade elegante și poetice, ce abuz de prețiozitate voită și de imagini și comparații artificiale? Citez la nimereală numai câteva din sutele ce am notat: „*fotoliu în care*

fierbea judecătorește mânia mamei lui; tăcu patriotic într'o noapte românească; Dănuț mânca iute și plural; jargonul roș al părului; c'un surâs afabil plin de pistrui; batiste lîrice; se rezemau pe umărul aceleiaș uitări; sărută adânc și lung întristarea colorată a fericirii; sorbea aerul suspinând ca o supă fierbinte; mîna o minge de fier cu pași de piatră în fundul unei mări; mâini flămânde; procesiunile de călugărițe ale gamei normale; frig de aur, etc., etc."

În rezumat, exceptând aceste bizareri stilistice, cât și divagațiunile lui Herr Direktor, romanul d-lui Teodoreanu se prezintă ca o carte interesantă, mai ales pentru copii, cărora desigur ea și este destinată.

NUVELE

„DEZAMĂGIRE“

de I. AGÂRBICEANU

Dacă războiul mondial ne-a adus România-Mare, în schimb el a pricinuit neamului jefte de sânge peste măsură de simțitoare, și, ceea ce este mai grozav, o schimbare desăvârșită în toate direcțiunile: o răsturnare a valorilor, o secătuire a avuțiilor, o goană nebună după îmbogățirea fără muncă și pe orice cale, și ca urmare fatală, o decădere sufletească aproape generală.

Literatura, care în fond este expresia frământărilor diverselor epoci, nu putea desigur să rămâie indiferentă față de noua înfățișare a societății de după război. Scriitorii, la urma urmelor, constrânși a trăi și ei în noul mediu, se vor îndeletnici de bună seamă să-l zugrăvească în operele lor, el fiind pentru un timp singurul lor câmp de observație directă și de inspirație solidă.

Printre cei cari au pornit spre această nouă orientare, este și părintele Agârbiceanu, cunoscutul nuvelist ardelean, cu noul său volum *Dezamăgire*, apărut de curând. Din capul locului trebuie să recunosc, și aceasta spre cinstea literaturii noastre, că părintele Agârbiceanu excelează în acest domeniu al nuvelei: afară de două-trei încercări mai slabe, toate celelalte nuvele din acest volum, vre-o zece, sunt foarte reușite și se impun atât prin analiza minuțioasă a stărilor sufletești, cât și prin talentul autorului în descrierea împrejurărilor și zugrăvirea naturii.

Prima consecință a războiului din urmă a fost desigur *jalea* ce a lăsat în inimile tuturor prin peirea atâtor ființe scumpe și folositoare societății. Și cum, în privința aceasta, clasa cea mai grea încercată a fost *tărâtimea*, în sânul ei firește repercusiunea a fost mai puternică. Aci, mai bine ca oriunde, putea fi studiată această stare sufletească, pricinuită de război, și aci avea să-și găsească autorul subiectele câtorva din cele mai duiioase povestiri ale sale.

Așa în bucata *Părinții*, cu care începe volumul, asistăm la jalea cumplită a doi bătrâni, Nenea Gheorghită și Chiva, cari de patru ani își așteaptă feciorul plecat la războiu. Iată, în sfârșit, că le sosește trista veste a morții sale. Bătrânului îi curgeau lacrimi în neștire, lacrimi grele pe obraz, și toată noaptea casa cea bătrână răsună de tânguirile mamei, iar în curte câinele urla a pustiu, a moarte. Și în starea aceasta rămase bădicul până dimineața, nemșcat și mut, tot mângâind o căciulă. „*O purtase feciorul său Niculiță și pe patul de moarte îl rugase pe Ionu Schiopului s'o ducă acasă și s'o dea tatălui său: era încă bună și ar fi putut s'o folosească*”.

Tot așa de cumplită este și jalea bătrânului țaran din nuvela *Moștenirea lui Gheorghită*. Și acesta așteaptă de ani de zile întoarcerea din războiu a fiului său mai mic. Ca să-i facă o plăcere când s'o întoarce bătrânul lucrează de zor la carul lui Gheorghită. Ținea să-l facă cu mâna lui. Dar trista veste îi sosește și lui. Atunci „*tiptil, cu capul gol, ieși în ploaia de afară, și, dibuind prin țărână și întuneric, se strecură sub șopron, se rezemă de carul lui Gheorghită, și plânse neputincios și potolit până târziu în noapte*”. Din acea clipă, „*nimeni nu-l mai lua în seamă pe bătrân, și el zăcea ca o tulpină uscată, nefolositoare, sub șopron, în rând cu alți butuci rămași de când făcuse carul lui Gheorghită*”.

Dar nu toți soldații au murit în războiu. Unii se mai întorc și acasă, dar cu boala în ei și se sting cu încetul, ca în *Dura Lex*, iar alții schilodiți, fără mâini sau fără picioare, scoși pentru totdeauna din rândul oamenilor, devin o corvadă nefolositoare și jalnică pentru ai lor. Acesta e cazul țaranului Miron din bucata *Așa de singur*.

O altă consecință a războiului a fost ruina avuțiilor, urmată de o tendință feroce de îmbogățire pe orice cale, prin fraude, permise și compromisuri de tot felul. Oameni, cari mai eri nu dispuneau de nimic, s'au îmbogățit, ca în povești, în timpul cel mai scurt și pe căi invizibile. Din fericire, nu atât pentru ei cât pentru țară, au mai rămas totuși și unii oameni cinstiți sau naivi. Conflictul dintre aceste două categorii vrășmașe ni-l descrie părintele Agâr-biceanu în nuvela *Mașina*, cea mai lungă dintre toate. Asistăm aci, în persoana d-rului Grecu și a ginerelui său,

la ciocnirea a două elemente contrarii, a două lumi opuse: de o parte, omul cinstit, care a trăit o viață întreagă astfel și nu admite compromisuri, de altă parte tânărul juisor pentru care cinstea e o nebunie și învârteala singurul mijloc de îmbogățire și de reușită în viață.

Tot un visător, un om cinstit, găsim și în bucata *O nebunie trecătoare*. Este Vasile Albu, doctor în drept, om blând și bun, care la 60 de ani vrea să intre în parlament ca să lupte pentru reîntronarea bunelor moravuri de altă dată și pentru ridicarea țării. E într'adevăr, o nebunie ce vrea să facă omul acesta. Decepțiile succesive cărora se expune îl fac să renunțe la deputăție și la ambiția de a mai schimba pe oameni și politica țării. Bucata aceasta e una din cele mai reușite.

Dar nicăirea talentul autorului nu se manifestă mai puternic ca în descrierea caracterelor *umile*. Un curent de *milă*, de *compătimire* duioasă străbate toate aceste bucăți. Pare că le-a scris cu inima lui, iar nu cu recea judecată. Ce contrast între aceste ființe umile, cinstite și așa de simpatice, și oamenii necinstiți, egoiști și răi de după războiu !

Așa în *Dorinți*, una din cele mai mișcătoare și mai bine scrise din nuvelele volumului, asistăm la prăbușirea unui vis de fecioară, într'o casă umilă de preot de sat; iar în *O licărire*, la sacrificiul unei vieți întregi al unei orfane, victima egoismului unor țărani și a indiferenței mediului mărginit în care trăia și căruia se silește să se conformeze, căci „viața are cruzimi de fiară în tendința ei nivelatoare“. La 45 de ani, îmbătrânită de muncă și complect abrutizată, o licărire de mândrie apare subit în conștiința ei atâta vreme înjosită. A fost unica licărire trecătoare în trista ei viață de fecioară oropsită....

În sfârșit în *Adăpost de noapte*—nuvela cea mai vie dintre toate și de un realism uimitor—personajul principal e o servitoare, o simplă servitoare, dar în sufletul umil al căreia vibrează cel mai duios dintre sentimente: *mila*, precum și o ușoară revoltă împotriva nedreptăților sociale din lumea aceasta. Întreaga bucată ar merita să fie reprodusă. E poate cea mai reușită din volum.

„ŞEFUL GĂRII“

de A. de HERZ

Intr'un volumaş de 64 de pagini, apărut în *Biblioteca Dimineții* d. A. de Herz, apreciatul autor dramatic, ne dă o serie de zece schițe, sub titlul celei dintâi dintre ele. Găsim aci o galerie interesantă de felurite tipuri, luate din societatea de azi, prinse în realitatea lor vie și puse în anumite situațiuni caracteristice, din care reiese întreaga lor personalitate. D. A. de Herz, care este un fin observator, știe să prinză nota particulară, individuală a tipurilor întâlnite și, în două-trei atitudini, aş putea zice în două-trei scene, ni le prezintă așa cum le-am văzut și așa cum le vedem și le cunoaștem cu toții.

A rezuma aceste schițe, fiecare numai de câteva pagini, ar fi cu neputință, căci ar pierde astfel tot naturalul și farmecul lor. Or, tocmai aceasta e caracteristica celor mai multe dintre ele. Numai citite în întregime pot fi gustate și apreciate cum merită. Mă voiu sili totuș să insist aci asupra câtorva mai de seamă, pentru a da o idee de spiritul observator și de umorul autorului.

Unul din tipurile des întâlnite în societate, în tren, ca și în viața obișnuită, este acela al păcăliciului, al ironistului incult. E un tip ciudat care își face un deliciu sadic păcălind pe unii cu confidențele obținute dela alții și procurându-și astfel, din confuziunea și chinul victimelor, propria lui plăcere. În schița *Şeful gării*, acest tip se numește Bucșan și-l găsim călătorind într'un compartiment de tren foarte ticsit, cu destinația Constanța. Înainte de Fetesti, Bucșan, ca să facă haz, descoase pe conductorul trenului, dela care află tot felul de amănunte intime asupra șefului acestei stații și familiei sale. Aceasta e prima scenă.

A doua începe în momentul când trenul e aproape să pornească din stație. Bucșan scoate capul printr'un geam al vagonului, îl chiamă pe șef, care tocmai inspecta

cu ochii trenul, și îi debitează, în șir, tot ce auzise dela conductor, tutuindu-l și făcându-l să treacă prin toate nădușelile. Și bietul șef uluit, mai roșu decât șapca, își ștergea fruntea de sudoare și alerga după tren, în hazul călătorilor, implorând mereu: „*dar cine ești, domnule*”? De atunci el nu mai are liniște, nici ziua nici noaptea.

Un tip belaliu este și cel din schița „526”. Un om cu înfățișare de atlet, care în discuții nu admite contraziceri și care la cea mai mică aluzie inofensivă, răspunde cu treosc și cu pleosc, dar căruia i se înfundă într’o zi.

Un alt tip interesant este eroul din *Soluția lui nenea Iancu*, care are principiul să nu-și scoată soția în localuri publice, ci să petreacă în casă cu prieteni, ceceace totuși nu-l împiedică de a purta coarne sdravene.

În *Comisionul*, autorul ne prezintă o pereche de oameni în vârstă, ființe cu totul nepotrivite, ca fire și ca înfățișare, așa cum îi place câte odată naturei să împerecheze. Suntem într’o stație balneară în timpul căldurilor tropicale. Soții Nisipeanu însărcinează pe d. Scondrea, o cunoștință a lor, care se duce în Capitală pentru două zile, să le aducă la întoarcere un pandantiv uitat de d-na în garderobă la plecare. I se dau mai multe chei în primire, urmate de explicațiunile infinite de complicate și de hazlii ale d-nei Nisipeanu. Cu aceste chei și cu lămuririle primite, vă puteți închipui peste ce boroboațe avea să dea d. Scondrea!...

Dar tipurile ce afecționează d. de Herz nu sunt toate sucite și nu se pretează toate râsului sau antipatiei noastre. Așa, în schița *Audiența*, cea mai reușită din volum, facem cunoștința unui tip cu totul deosebit de cele de până acum. Eroul acestei schițe e Costache Papacioc, vechiu slujbaş ceferist și membru în clubul partidului dela putere. Papacioc are o față de 15 ani pe care vrea s’o bage într’o școală de menaj. Dar timpul înscrierii a trecut și e nevoie acum de aprobarea ministrului. Cu ministrul însă nu se vorbește așa ușor, căci e veșnic ocupat. Atunci șeful de cabinet, de milă, îl sfătuește să ceară în scris audiență particulară. Și iată că, spre marea lui bucurie, îi sosește un plic galben dela minister prin care este invitat să se prezinte într’o zi anumită. Din acest moment Papacioc se schimbă cu totul. Mai întâi teama să nu întârzie ora hotărâtă, apoi grija de a-și compune discursul. Noaptea nu mai dormea, iar

ziua repeta mereu și modifica ce avea de spus. Toate aceste stări sufietești ale umilului ceferist d. de Herz ni le redă cu multă pricepere. În sfârșit, sosește și ziua de audiență. După o lungă așteptare, tocmai când ministrul era gata să plece, șeful de cabinet îl împinge înăuntru, șoptindu-i să fie scurt. Dar aci, în fața excelenței grăbite, bietul Papacioc se pierde, și din tot discursul lui amarnic pregătit, abia putu să îngâne câteva cuvinte neînțelese. Și se poameni afară în sală.

Costache Papacioc să fie liniștit. Intâmplarea lui e întâmplarea tuturor acelora cari, cu sufletul cinstit și cu inima curată, au prilejul să fie primiți în audiență de vreo înălțime oarecare. În loc de a ne excita râsul, umila sa persoană ne inspiră o puternică și duioasă simpatie. Prin sinceritatea stărilor ei sufletești și prin simplitatea expunerii, *Audiența* se prezintă ca un mic giuvaer literar.

Primul frac este o fantezie a autorului, o „poemă în proză“, care ne transportă în paradisul lui Adam și al Evei, și din care aflăm că Adam este descoperitorul primului frac purtat în lume. Această mică poemă este, mă puteți crede, plină de grație și de decență.

Dar o schiță comică și hilariantă este desigur cea intitulată P. T. T. Este o convorbire telefonică în două părți: una cu orașul, cealaltă cu provincia. Toți cei ce au „norocul“ să dispună de un aparat telefonic și chiar acei ce sunt lipsiți de acest noroc, să citească această bucată, care nu admite nici un fel de rezumat. Ea trebuie citită în întregime. Numai astfel vor putea cititorii să-și dea seama de ceace poate realiza un spirit observator dublat de un fin umorist.

Stilul acestui volumaș este natural, familiar, fără cea mai mică urmă de afectare. E tocmai veșmântul ce trebuia acestor drăgălase schițe, în care d. de Herz dovedește multă îndemânare.

„O LACRIMĂ PE O GEANĂ“

de EM. GÂRLEANU

Pe Emil Gârleanu l'am cunoscut în două momente diferite ale scurtei sale vieți. Mai întâi, acum vreo 26 de ani. Mi-l aduc și acum aminte pe fostul meu elev dela Școala de ofițeri din Dealul Spirii, cu ochii lui mari și negri, în cari se oglindea o tristețe nepătrunsă, cu figura lui blândă și visătoare, cu totul deosebită de a celorlalți camarazi ai săi, și nici azi nu pot să-mi explic ce motive puternice l'au putut determina pe acel tânăr blajin și melancolic să aleagă tocmai cariera militară, așa de incompatibilă cu firea lui idealistă.

Doisprezece ani mai târziu l'am regăsit la Craiova ca director al Teatrului Național din acel oraș. Părea acum și mai trist. O boală incurabilă la rinichi, și care avea în curând să-l doboare, îi prefăcuse viața într'un chin nesfârșit. Cu toate suferințele ce îndura, îl vedeai totuș necîntit la postul său, până târziu noaptea, urmărind cu aceeași ochi blajini și triști desfășurarea piesei, iar în raporturile sale cu lumea păstrase aceeași amabilitate și politețe obișnuite.

În răstimpul acestui interval de timp, dela demisionarea sa din armată și până la numirea sa ca director de teatru, Gârleanu, răspunzând vocațiunii sale literare, desfășoară o activitate spornică și vrednică de laudă. Șase volume de nuvele și schițe, printre cari acel cunoscut *Din lumea celor cari nu cuvântă* — duioasă și gingașă punere în scenă a unei lumi de viețuitoare mărunte în cadrul unei naturi din cele mai poetice — atestă fecunditatea acestui scriitor mort în floarea vârstei și în plină vigoare a talentului său. Opera aceasta e impregnată de toate însușirile sufletești ale autorului; din ea transpiră un curent puternic umanitar, un curent de bunătate și de milă, de dragoste de oameni, de toți cei ce suferă, de toți cei umili, în sfârșit de nesfârșită compătimire pentru toate mizeriile și slăbiciunile noastre. Gârleanu e în întregime, trup și su-

flet, în opera lui, iar aceasta e oglinda vie a sincerității și a naturii sale nobile.

Volumul apărut zilele acestea în a doua ediție, sub titlul „*O lacrimă pe o geană*“, cuprinde nuvele, schițe, tipuri după natură, și unele povestiri și amintiri postume, în total 30 de bucăți.

Ca nuveletă — căci *nuvela* comportă o dezvoltare mai largă, — ca nuveletă reușită e mai întâi *Vrabia*.

Este povestea tristă a unui lucrător tipograf, copil al întâmplării și al mizeriei, care după multe colindări și nenorociri, ce totuș n'au alterat firea sa cea bună, izbuște în cele din urmă să fie primit într'o tipografie mare din Capitală. Iată-l însfârșit fericit pe acest paria al soartei. Ei bine, nu! tocmai din acest moment începe deabia Calvarul său. Harnic și conștiincios el devine ținta invidiei și răutății tovarășului său de lucru, Drubă. Intre timp, Dopcea, capătă un prieten, o vrabie, care regulat obișnuia să vie pe fereastră și să ciugule fărămiturile prânzului său. Era întâia ființă care se apropia iubitoare de dânsul. Dar, într'o zi, pasărea este ucisă de Drubă. În minutul acesta intră și Dopcea. La vederea vrăbiei moarte, el se repede ca scos din minți spre dușmanul fericirii sale, îi încleștează mâna în gât și-l doboară la pământ.

Povestirea unui fapt mărunț, a unei răzburări firești veți zice poate, dar cât de nuanțată și cât de mișcător redată!

Ca bucăți psihologice excelente sunt schițele *In odăița ei* și *Fereastră*. În cea dintâi, avem reconstituirea unei părăsiri. Numai cu ajutorul câtorva indicii și crâmpeie de amintiri, a câtorva obiecte mărunte găsite ici și colo, și prin simpla putere de analiză a judecății, autorul ne face să asistăm la toate fazele dezastrului. Mai întâi, indiferența și chiar bucuria tânărului părăsit de a se vedea scăpat de o legătură apăsătoare, apoi curiozitatea de a ști pentru ce a fost părăsit, apoi micile amintiri delicioase ale dragostei lor efemere, apoi gelozia care i se împlântă deodată în inimă, și care înaintează progresiv, apoi răscolirea odăiei unde a stat ea cu „mama“ și, în sfârșit, aflarea tristului adevăr. Totul în această schiță e gradat natural și redat cu multă pricepere.

Tot pe o cercetare psihologică, foarte delicată, este

bazată și schița cea de a doua. Din odaia sa, îndărătul storului, autorul ajunge să reconstituie, numai prin puterea observației și a spiritului său predispus la analiza sufletească, un întreg roman, romanul unei tinere perechi îndrăgostite de peste drum de fereastra lui, nașterea unui copil, fructul dragostei lor, viața lor idilică, și în sfârșit sfărâmarea cuibului fericirii prin părăsirea nenorocitei femei. Și acest roman se petrece în faimoasa uliță a Florilor, ulița amorezaților, unde goanei după iubire a perechilor îndrăgostite îi răspund trilurile fienbinți de dor ale privighetorilor din grățina botanică. Ce poetic zugrăvită de autor este această uliță minunată a Iașilor!

Un deosebit talent are Gârleanu în prezentarea de tipuri caracteristice. E o galerie din cele mai interesante cu opt sau nouă tipuri diferite, prinse în toată realitatea lor și așa de expresive că ți se pare că trăiesc, că le vezi dinainte-ți și că le auzi vorbind. Cine din noi, în viața lui, n'a întâlnit asemenea specimene de oameni, totuși câți suntem în stare de a-i înfățișa așa cum ni s'au prezentat? Gârleanu a reușit s'o facă. Tipurile lui, și anume gelosul, pisălogul, palavragiul, văetătorul-cheltuitor, pasionatul după cai, țiitorul de secrete, nenorocosul, cheltuitorul-calic, curajosul și mai ales scriitorul închipuit, sunt așa de naturale, de vii, că ar fi păcat să nu le cunoască toată lumea.

Dar Gârleanu este și un excelent povestitor. Intr'o serie de șapte povești, dintre cari unele postume, regăsim toate însușirile specifice naturii sale intime: duioșia lui, revolta-i sufletéască împotriva răutății omenesti amărăciunea sa de a vedea triumfând minciuna, ca în *Recunoștința, Ibrahim* și în *Meșterul de oglinzi*; apoi convingerea lui că fericirea nu există nicăeri, nici măcar în palate, ca în frumoasele povești *Culegătoarea de rouă* și *De pe când luceferi...*, în cari fete de împărați își pierd mințile, una culegând rouă pentru a potoli setea Soarelui, cealaltă îndrăgind un lucefăr; sau, în sfârșit, ca în *Fericirea*, unde aflăm în cele din urmă unde se găsește această iluzie după care alergăm o viață întreagă: ea se găsește în zâmbetul de pe buze al moșneagului mort, și pentru a ne o însuși, trebuie să ne trăim mai întâi viața ca și bătrânul acesta. În ultima povesté, *O lacrimă pe o geană*, cu care se termină volumul, concluzia firească este că plânsul e menirea omului, fie în bucuriile; fie în durerile sale.

Pare că, la sfârșitul vieții sale, Gârleanu a devenit mistic. Subiectele el nu și le mai caută în lumea reală, ci în filele Sfintei scripturi. De aci și până la propriile sale amintiri cu caracter religios, nu era decât un pas.. Ca omul ce simte că i se apropie sfârșitul, el își mai întoarce pentru ultima oară privirile spre anii copilăriei sale și spre ce l-a înduioșat odinioară. Așa, în câteva amintiri succesive, ne povestește minunea cu moaștele sfintei Paraschiva, obiceiurile de altădată dela sărbători, a căror dispariție treptată o deplânge melancolic, și credința de atunci față de necredința din zilele de azi.

Cea mai duioasă dintre toate aceste amintiri, este de sigur *In clopotnița bisericii pustii*. O bisericuță părăsită de pe moșia conului Iorgu, un fel de văr al doilea cu mătușile autorului. Pe când era copil, venea adesea aci în lunile de vară. Bisericuța îl atrăgea mai mult ca orice. În noaptea învierii, când toată lumea plecase la biserica din sat, el se prefăcea bolnav, aleargă la clopotnița cea veche, se sue într'însa și, în clipa solemnă, când clopotele vesteau învierea, cu dangătul lor, el a început să tragă și clopotul cel părăsit, ce amuțise de zeci de ani. A fost o uimire generală. Conu Iorgu, care, din zgârcenie lăsase bisericuța pustie, văzând în această întâmplare o minune cerească, a și chemat a treia zi dela Iași meșteri cari s'o zugrăvească și s'o înnioască. „*N'am spus nimănu, zice autorul, lucrul acesta, și-mi pare rău că l-am spus și astăzi, căci parcă știrbesc din taina unei minuni*”.

Sub impresia covârșitoare a acestor amintiri, autorul ar vrea să pornească înapoi, pe drumul vieții și spre țara veșnic înflorită a copilăriei sale. Dar se simte oprit deodată: „*De unde vine glasul răutăcios care-mi șoptește: Hai-de, călătorule pribeag, nu mai rătăci pe drumuri, mergi înainte — înainte!*”

Stilul lui Gârleanu este natural, curgător și de cele mai multe ori de o rară frumusețe. E lipsit de arhaisme, provincialisme și chiar de neologisme, de cari abundă operele multora dintre nuveliștii noștri de azi. Când ne zugrăvește natura, fraza lui ia un colorit poetic pronunțat, fără a pierde însă nimic din limpezimea ei obișnuită. Limba e ireproșabilă sub raportul gramatical, cu excepția, uneori, a acor-
dului.

„TOAMNE DE ODINIOARĂ“

de G. GALACTION

Părintele Galaction este, incontestabil, unul din cei mai de seamă literați ai noștri. El s'a impus de mult atențiunii tuturor prin serioase însușiri, cari ne îndrituiau să ne așteptăm la noi lucrări de seamă din partea d-sale. O întâmplare a vieții a făcut însă ca acest scriitor, în plină vigoare a talentului său, să îmbrace haina preotească și să renunțe la a mai scrie opere literare, pentru a se consacra, de aci înainte, numai celor bisericești.

E desigur o pierdere simțitoare pentru literatura noastră, nu tocmai așa bogată în lucrări și scriitori de merit, ca și pentru aceia, puținii cari gustau și admirau scrierile sale. Această renunțare de bună voie, pentru mulți o enigmă, la literatura profană, autorul cărțiței de mai sus o atribuie împrejurărilor vremii, neprielnice scrisului românesc; întâi fiindcă literatura astăzi nu e încurajată nici de oficialitate nici de public, așa că scriitorul este condamnat unei vieți de mizerii și de lipsuri, cari îi nimicesc talentul; și al doilea, fiindcă *„tot ce fac, cred, gândesc și scriu la noi, cărturarii români, este peste capul poporului nostru, adică dincolo de popor și fără de el“*.

Părintele Galaction este convins că între scriitori și sufletul țaranului român există o prăpastie. Ei s'au străduit într'adevăr să-l înțeleagă pe țaran și să-l descrie, de vreun sfert de veac încoace, ca cioban, plugar, haiduc, chefliu, ostaș... dar n'au izbutit, după credința d-sale, să ni-l arate de cât sub forma de fotografii „*à la minut*“.

Așa că ce știm și ce scriem noi despre țaran e „*searbăd și artificial*“. Pentru a-l înțelege, trebuie să-l studiem în credințele și obiceiurile lui. *„Țaranul crede în Dumnezeu, se duce la biserică, ține soroucele răposaiilor, face troițe și fântâni pentru sufletul lor, se spovedește și se împărtășește, vede noaptea pe câmp, când stă cu caii la păscut, lucruri imperceptibile pentru ochii unui cărturar, păstrează cu sfințenie aghiazma dela Bobotează și se vindecă de multe ori*

cu rugăciunile preoților sau cu leacuri tainice, pregătite de doctori deconcertanți..."

Câți dintre cărturarii noștri, se întreabă autorul, au vre-un dram de înțelegere, au vreo porțiță de comunicare, cu această viguroasă și bogată psihologie populară?

Nu știi ce părere vor fi având scriitorii noștri despre aceste afirmațiuni, așa de simpliste pentru vremile de azi, dar mă întreb: ce ar putea câștiga literatura cu asemenea încercări de folklor popular?

Dar îi mai trebuie țaranului, zice părintele Galaction, Biblia, Viețile Sfinților..., și o întreagă bibliotecă cu învățături și istorisiri cinstite și clăditoare..., fără de cari nu poate să existe preteșug, nici bază sigură într el și scriitori.

Literatură de folklor și de istorioare cinstite și clăditoare! Astăzi, când războiul a dărâmat multe din aspectele trecutului, e puțină șansă ca țaranul, și cu atât mai puțin publicul românesc de astăzi, să se mai delecteze cu o asemenea literatură primitivă.

Iată de ce, fără a împărtăși noile vederi ale părintelui Galaction în desvoltarea viitoare a literaturii românești, simt o plăcere deosebită de a mă ocupa, aci, de „*bietele băiguilei literare de altă dată*” ale autorului, în al căror folos și seriozitate d-sa nu mai crede.

În acest volumaș de 80 de pagini, editat de biblioteca „*Dimineața*” și tipărit din îndemnul câtorva prieteni, aproape fără consimțământul autorului, găsim strânse laolaltă „*câteva însemnări, câteva închipuiri, scrise la depărtări mari una de alta și risipite prin publicații și mai îndepărtate*”.

Ceeace caracterizează de la prima vedere aceste schițe fugitive este emoția, sunt *tristetea și melancolia* ce se desprind din toate. Părintele Galaction n'a cunoscut viața și pe oameni decât sub prisma acestor stări sufletești.

Așa, în *Toamne de odinioară*, bucată care a dat și titlul ei cărticelei, autorul ne vorbește de toamnele ce a cunoscut în copilăria lui, împrejurul vechiului schit din satul în care s'a născut. Ele îi aduc aminte tot de lucruri triste: „*de miriști nesfârșite, prin care vitele pășteau răslețe, sub ceruri încremenite în plumb și în ploii mărunte; de grămezi de drugi galbene, de nămeți de foi, de ogoare negre*”.

Totuși, viața pe atunci era mult ușoară. „*Mi-am trăit*

copilăria, zice autorul, între cei ce țin coarnele plugului, dar vă jur că în vremea aceea toamna venea în sat la noi, cu sânul plin, ca o bunică drăgăstoasă, și fiecare creștin avea partea și bucuria lui..."

Dar astăzi, ce tristețe! „*Belsugul, pacea și voia bună au zburat din câmpiile copilăriei mele și aș căuta zadarnic în sat la noi, toamnele de altă dată*”.

Tot tristețea și melancolia domină în bucata cu titlul francez: *On trouve toujours un plus malheureux que soi*.

Este vorba aci de un tânăr, plin de convingeri frumoase și de ideal. care iubeste cu patimă o femeie într'un colț de provincie „*bântuit de intrigi politice, de jocul de cărți și de frigurile adulterului*”. Înșelat în amorul lui propriu de această femeie, el se simte pierdut, când întâlnește în drumu-i o altă victimă a dragostei, pe vioristul Cloancă țiganul. Aceleași dureri pricinuite de eterna nestatornicie a femeii...

O nesfârșită melancolie poetică se desprinde și din bucata *In grădina Vârnav din Botoșani*, orașul tinereții lui Eminescu, și din „*Biserica Sărdăreasa*”, acest sfânt locaș al credinței care începe să se năruie și e cu totul părăsit de credincioși. Autorul se revoltă de nepăsarea și nerespectul generației de azi față de aceste podoabe ale trecutului și ale pământului românesc. Străinii știu mai bine să aprecieze asemenea monumente, pe cari le privesc ca pe niște comori ale neamului.

O altă notă caracteristică autorului este *mila*. Un sentiment adânc de compătimire față de cei umili, de desmoșteniții soartei, de toți cei ce duc greul vieții fără ca să murmure, cu resemnare.

Așa, în bucata *Vânzătorul de chibrituri*, e vorba de un negustor umil, care-și ține „*prăvălia*” în aerul liber, undeva, pe o stradă oarecare. Văzându-l, îți puteai închipui că „*în inima acestui om trebuie să se adune sau comori de umilință, sau furtuni de răzvrătire și de mizantropie*”. Ei bine, nu. Desmoștenitul acesta avea idei limpezi de situația și de ambițiile lui. Visul lui și tot rostul muncii sale erau întoarcerea la pământul Făgăduinței. El nu-l va mai vedea, dar măcar unul din copiii săi va porni într'acolo.

Un alt personaj umil este *Achim lăptarul*. Una din creațiile cele mai originale pe care le poți întâlni în calea vieții. Inchipuiți-vă un spân înalt de doi metri; galben la față,

slab ca un ogar și cu niște mâini late ca niște frunze de lipan. Gospodăria lui Achim? Un ideal de gospodărie, un colț de raiu pe pământ.

Dar cea mai interesantă figură, desigur, din galeria aceasta de personaje umile este „cetățeanul“ din *Votul unui cetățean*. Se apropie alegerile și moș Gheorghită, om cu casă grea, n'a avut până azi timp să-și facă o concepție politică... A întrebat el în dreapta și în stânga, dar rezultatul este că n'a înțeles nimic. Și atunci face apel la propria lui conștiință. În câteva aprecieri, pline de un excelent humor popular, moș Gheorghită îi trece în revistă pe toți politicienii zilei... În ziua votării, în ghereta întunecoasă și fără ochelari, el aplică ștampila la întâmplare, zicându-și filozoficește: „*la urma urmelor, tot aia este!*“

În sfârșit, o ultimă notă caracteristică ce se desprinde din schițele părintelui Galaction, este *disprețul* față de parveniți. Pe acești parveniți autorul nu-i cruță de loc, îi zugrăvește în plin, fără milă, în toată uriciunea lor morală.

Așa, în bucata *Spre portofoliu*, eroul e Valeriu Pop-Poenari, directorul „Muzeului de monștri vegetali“, creatura soacrei sale. Ce comoară această soacră! Dacă n'ar fi avut-o, omul nostru ar fi ros și acum catedra vre-unui liceu de provincie. Muzeul de monștri vegetali, în special, este cu totul opera ei. Prin stăruințele ei s'a ridicat acest muzeu în cel mai sănătos cartier al Capitalei și directorul s'a instalat în jumătate din încăperile lui... Și acum Valeriu Pop-Poenari vrea să se facă ministru. Ce departe e, în situația sa actuală, de copilăria lui atât de umilă în casa lui tată-său, bietul popa Mujdeiu...

Intreaga bucată, admirabilă ca gradație și ca indignare conținută, este o șarjă din cele mai reușite.

Micul și interesantul volumaș se termină cu o nuvelă intitulată *Crăciunul sfântului copil Feodor*. E o bucată literară mistică de o valoare netăgăduită, atât ca descriere mișcătoare cât și ca concepție și ca limbă. E atâta farmec, atâta poezie într'însa, că ar fi păcat să nu o citească toți cei dornici de adevărată literatură.

„TREI NUVELE“

de LIVIU REBREANU

Autorul acestui volumaş de 140 de pagini, tipărit de „Cultura Naţională“, e desigur un scriitor care s'a impus definitiv în ogorul literaturii române. Romanele sale *1011* şi mai ales *Pădurea Spânzuraţilor*, sunt printre lucrările de seamă în direcţia romanului românesc.

Mai întâi d. Rebreanu este ceea ce nimeni nu-i va contesta, un profund observator de oameni şi de stări sufleteşti. Cu un ochiu ager d-sa scrutează în toată profunzimea conştiinţa în care se plămădesc acţiunile şi gândurile personagiilor sale. O fiinţă omenească, pentru d-sa nu există cu adevărat decât prin viaţa ei lăuntrică, oricât de umilă, de rudimentară ar fi ea. Această viaţă lăuntrică ne-o redă în toată intensitatea ei şi cu o pricepere rară, care-l clasează printre romancierii psihologi de merit.

În al doilea rând, ceea ce îl caracterizează în deosebi este cea *măsură* în descriere, în analiză, în expresiune, care este apanajul operelor cu adevărat literare.

Dar toate aceste însuşiri ar rămânea nefolositoare, dacă i-ar lipsi romancierului una singură şi cea mai importantă dintre toate: *obiectivitatea*. Omul, ca individ e deseori stăpânit de ură, de invidie, de ironie, în raporturile lui cu semenii săi, poate avea o anumită mentalitate egoistă, când e vorba de interesele lui proprii, cari îi întunecă dreapta judecată. Cu scriitorul şi cu artistul nu e tot astfel. Până ce nu va fi izbutit să-şi înfrâne patimile, până ce nu-şi va fi disciplinat mentalitatea prin lărgirea orizontului şi judecata prin îndepărtarea oricărui sentiment personal, scriitorul nu va fi în stare să ne redea în mod obiectiv, dezinteresat, sincer, conflictele dintre oameni, pasiunile felurite cari îi frământă şi stările sufleteşti prin cari trec. Eroii lui, departe de a fi oameni, vor fi simple concepţii trecute prin prizma temperamentului său individual, deci creaţiuni şubrede.

Eroii d-lui Rebreanu sunt așa cum sunt, așa cum tre-

buie să fie, fără ca autorul să influențeze câtuși de puțin asupra lor, deformându-i prin intervenția vreunui sentiment personal. Ei nu reflectează vederile scriitorului, ci scriitorul este plin de propriul lor suflet pe care caută să-l redea cu toată obiectivitatea cuvenită. Prin această calitate opera lui Rebreanu capătă un caracter de universalitate, la fel cu romancierii din Apus.

Toate aceste calități literare le regăsim cu prisosință și în recentul volum *Trei nuvele*. La drept vorbind nici nu sunt nuvele, ci niște povestiri din timpul războiului ale unor stări de conștiință produse de acel război sângeros.

În prima bucată, *Catastrofa*, autorul studiază, într-un caz de conștiință, greaua situație a ofițerului român, în armata ungară, care înțelege să-și facă pe deplin datoria, dar care este silit să lupte împotriva trupelor române, împotriva propriilor săi frați și cade în cele din urmă doborât deun glonț al unui ofițer român.

În a doua povestire, *Ițic Strul, dezertor*, eroul e un soldat evreu care a fost chemat să-și facă și el datoria către Patria adoptivă. „*Un trup pipernicit, slăbuț, pe care hainele militare groase, sacul din spinare și arma grea te miri cum nu-l doborau*”. Așa era Ițic Strul, și totuș fusese luat la oaste, căci „*războiul nu mai caută cine și cât e de voinic, ci-i trimete pe toți în foc*”. Gândul războiului îl îngrozea, dar norocul lui a fost că *îndată ce a sosit pe front l'au și băgat în foc. Cu încetul văzând atâția camarazi murind împrejurul lui, prinse și el curaj*. Iși atrase cu aceasta încrederea superiorilor. De geaba îi scria nevasta „*să-și mai astâmpere vitejia că o să-i rămâie copiii pe drumuri*, Ițic se îmbulzea totdeauna când era vorba de o însărcinare primejdioasă tot visând la o decorație.

Dar iată că se schimbă comandantul companiei. „*Locotenentul cel nou dela o vreme nu-i spunea o vorbă bună, îl injura din senin, se răstea mereu la dânsuși, îl lovea cu cravașa peste cap, și Ițic nu știa cum să-i între în voie*”. Hotărât, locotenentul voia să-l piarză....

Din acest moment începe calvarul lui Ițic Strul. Din ordinul superiorului, căprarul Gheorghe trebuie să-i facă de petrecanie. Amândoi pornesc într-o direcție necunoscută. În sufletul lui Ițic se petrec lupte îngrozitoare, zadarnic el caută să pătrundă scopul acestei stranii porniri și tăcerea posomorită a căprarului.

Iată-i ajunși în sfârșit. În fața lor lagărele dușmanului. Aci căprarul destăinuște lui Ițic ordinul ce are de a-l omori. Raportul lui ca dezertor a și plecat din companie. El n'are curajul să-l omoare și îl îndeamnă să treacă la dușman, dar de întors să nu se mai întoarcă, că va fi rău de dânsul. Căprarul porni înapoi singur. În mintea lui Ițic era un vâlmășag cumplit. Un singur gând îi revenea mereu: *nu vreau, nu vreau...* Și stătu multă vreme astfel. A doua zi Ițic Strul „*atârna sub creanga unui copac, ca un viteaz în poziția reglementară, pe când ochii lui umflați și eșiți din orbite priveau și acuma speriați în zare, spre transeele companiei sale*”.

Intreaga bucată, în cele 30 de pagini, este o lucrare psihologică de mare valoare și un model de obiectivitate. Autorul vede în Ițic numai un suflet năpăstuit, căruia nu i-au lipsit anumite sentimente delicate, și ale cărui stări de conștiință el ni le redă în toată sinceritatea lor.

În *Hora morții*, autorul ne face să asistăm la câteva din fazele îngrozitoare ale cumplitului războiu.

În vagoane de vite, soldații, câte 40, sunt îngrămădiți în dezordine. Vagoanele sunt multe. Intregul tren trăește, se sbuciumă. Barem de ar ști oamenii unde se duc? Sute de inși, rupti de oboseală stau cu ochii mari holbați, scrutând întunericul, vrând să pătrună o taină de nepătruns. În sfârșit trenul se oprește.

Și acum, pe jos, în marșuri nesfârșite și chinuitoare începe alergarea în căutarea dușmanului. Ostașii merg tăcuți și posomorâți parcă s'ar duce la înmormântare. Cândul lor e mereu acasă, la nevastă, la câmpul necules, și mereu răsună vaiete, înjurături, țipete, mereu cad ostași, gem și se svârcolesc.

Gloanțele șueră de pretutindeni. E plin câmpul de morți. Așa-i războiul: sânge, moarte, durere, pacostea lumii.

Aceste trei povestiri, al căror palid rezumat l-am dat aci, trebuiesc citite de toată lumea. Prin analiza profundă a conștiinței personajelor prin obiectivitatea cu care, autorul ni le prezintă în diferitele lor stări sufletești, și prin acel etern uman care transpiră din tot cuprinsul acestor povestiri, ele ar merita să figureze în orice literatură europeană.

„DIN CETATEA-ALBĂ“,

de I. A. GERA

„REMEMBER“

de MATEIU ION CARAGIALE

Războiul mondial a avut, precum se știe, urmări neașteptate în toate direcțiunile: a sărăcit popoarele, a răsturnat valorile, a ucis talentele și a dat civilizația cu veacuri înapoi.

Dar unul din rezultatele cele mai directe ale acestui războiu a fost, mai ales, redeşeptarea violentă a instinctelor, adormite în subconștientul uman, în special a ureii, a răutății, a patimei de sânge, și a tuturor răsvrătirilor intelectuale și morale.

Cu furiile, cu grozăviile și neomeniile lui, a contribuit, în bună parte, și la detracarea multor minți sănătoase sau ușor influențabile. Fie în tranșee sau în toiul luptelor, fie departe sub călcâiul stăpânitor al dușmanului ori sub continua amenințare a aeroplanelor ucigătoare în masă, emoțiile au fost aceleași și deopotrivă de funeste pentru mințile și inimile puțin rezistente.

Dintre aceste victime ale grozăviilor războiului, unii scriitori se complac a alege pe cele mai nefirești, exagerându-le peste limita permisă dezechilibrul mintal și prezentându-le sub aspectele cele mai descurajatoare.

Unul din aceștia este și d. I. A. Gera. În volumul său *Din Cetatea Albă*, apărut de curând în Oradea Mare, d-sa ne oferă șapte schițe — impropriu intitulată *nuvele* — adevărate halucinații, în cari pe acelaș detracat, sub nume diferite, ni-l prezintă în toate ipostazele și spasmurile sale.

Este bine înțeles că pentru citirea acestor producții „literare“, cari aparțin mai de grabă domeniului patologiei, se cer nervi și mai ales o mare putere de înfrânare a emoției ciudate ce ne produc.

Îată, pe scurt, cuprinsul lor. În cea dintâi *Un anunt*,

eroul trece rând pe rând prin toate decrepitudinile morale și fizice. Motivul? Se amoretzase de „o anonimă“ prin „mica publicitate“, îi jurase o credință eternă, și când colo, idolul era o biată fetișcană dintr'o casă „anumită“. În *In-drăgostitul*, ne întâmpină un sexagenar însurat, care, îndrăgostit de o fetiță, o sugrumă „ca să nu fie a nimănuu“.

În alte trei schițe succesive, un pianist își îngroapă sufletul, un altul constrânge pe un nenorocit, înșelat de soția lui, să se sinucidă, un al treilea își ucide iubita.

Cele din urmă bucăți, *Durerea albă* și *Castelul de oase*, sunt culmea demenței.

În cea de a doua eroul e un nebun în toată regula, care imitând pe Hamlet, își dă părerile asupra vieții, morții și nebuniei. Acest dement se face vinovat de două isprăvi: Mai întâi el fură din biserică statueta în ceară a Maicii Domnului pe care o profanează. Al doilea, omoară pe un psihiatru, îi scoate creierul și înarmat cu acesta se duce să ție ultimul curs de psihiatrie dinaintea studenților, spre a dovedi că a fost un creier de nebun.

Și nebunul iese zdrobit din luptele sale. El ne spune:

„N'am avut un crez al meu, o conștiință a mea. De unde m'am cățarat, am căzut neputincios. Am vrut să-mi iac un cult al eului meu, am fost învins, rostogolit ca un bolovan în întuneric... Am vrut să cred în El, Atotputernicul, am căzut la picioarele Mariei, dar... am necinstit-o. În disperarea mea am căutat consolare în știință și glorie. Modest la început, am vrut apoi să răstorn eu lumea cu teoriile-mi bolnave și am căzut și mai jos! Mă prăvălesc pe calea amarului, pe o cale de durere și mi-e frică, mi-e frică de acea cale, de nebunie, mi-e frică de ea“....

Toate aceste stări blonăvicioase, anormale, ar fi, după autor, o consecință a războiului.

„Internați în acelaș lagăr de prizonieri, mâncați de aceleași mizerii și dureri, am așteptat împreună sfârșitul iadului. Și ne-am întors acasă în acelaș vagon pentru 6 cai și 40 de oameni. Îmbătrânisem sufletește“.

E foarte cu puțință. Dar nu e mai puțin adevărat că autorul, în loc de a se servi de aceste stări anormale ca mijloc, ca motive de artă, înfrumusețându-le sau cel puțin umanizându-le, le-a întrebuițat ca scop, cu intenția hotărâtă de a impresiona și sgudui nervii.

Spasmurile unor demenți nu pot însă fi luate drept

stări psihologice. Asemenea lucrări, de bună seamă, nu sunt de resortul literaturii. Ele aparțin, cum am zis, domeniului patologiei.

Intr'o plachetă, excesiv de elegantă ca tipar și hârtie — astăzi când operele serioase deabia găsesc editori — plachetă eșită din tiparul „Culturei Naționale“, d. Matei Ion Caragiale ne dă o amintire a d-sale din trecut, sub titlul de *Remember*.

Este vorba de un fapt divers îngrozitor, de o întâmplare extrem de ciudată, și care aduce mult cu povestirile halucinatoire ale d-lui Gera. Singura deosebire este că autorul plachetei posedă darul povestirii și o limbă frumoasă și curgătoare, precum și talentul de a zugrăvi natura.

„COLECȚIONARUL DE PIETRE PREȚIOASE“

de d-șoara TICU ARCHIP

E un obicei de câțva timp de a se da unui volum de povestiri sau nuvele, titlul uneia dintre ele. Așa a procedat și d-ra Archip. „Colecționarul de pietre prețioase“, de fapt, este titlul primei nuvele din volumul d-sale, apărut zilele acestea, care mai conține și alte trei. Autoarea, o tânără matematiciană, nu este, cum se știe, la începutul carierei sale literare. În teatru a repurtat un frumos succes cu piesa „Inelul“, care s'a jucat de multe ori, iar acum este vorba să se reprezinte pe scena noastră națională, o nouă piesă a d-sale.

Cum se vede, științele matematice, cu ariditatea lor aparentă, nu sunt deloc contrare creației literare, cu care au în comun puterea imaginativă. Fără a avea nevoie să citez, în ceastă privință, nume străine, ca *H. Poincaré*, de pildă, celebrul matematician, cunoscut și ca literat distins, găsim și la noi matematicieni, cari, în orele libere, știu să toarne și versuri frumoase, ori să scrie nuvele.

Acesta-i și cazul d-șoarei Archip. În atmosfera-i supra-saturată de calcule infinitizimale, d-sa găsește și momente libere pentru a studia societatea și a ne o prezenta în literatură ca și în teatru. Incontestabil că opera ce ne înfățișează nu este desăvârșită, are cusururi vădite, lipsuri simțitoare, și trădează uneori o inexperiență firească. Nu ne îndoiim însă că, cu timpul, talentul d-sale va câștiga perfecționându-se.

„Colecționarul de pietre prețioase“ este o povestire impresionantă, jumătate reală și jumătate învăluită într'o atmosferă de ireal, de fantastic, care-i dă o înfățișare cu totul specială și ne lasă pe gânduri. Subiectul este următorul: Într'o stație balneară, două domnișoare întâlnesc pe un tânăr, asistentul unui colecționar de pietre prețioase. Caracteristica acestor pietre, zicea el, e că-și trăiesc viața de altădată. Curioase de a vedea cum trăiesc niște pietre, ele

propun tânărului să le arate și lor această minune, ducându-le acolo. Acesta primește, și, după o călătorie foarte obositoare în tren și căruță, sosesc însfârșit la atelierul colecționarului. Maestrul, un savant de laborator, le primește amabil, dar cu multă indiferență. După mâna lui moale și caldă, părea om, dar întreaga lui ființă împrăstia în jurul ei o atmosferă de ireal, care îngheța pe d-șoara Irina.

Porniră spre locul mult dorit, spre comoara de pietre prețioase vii. Ea se găsea într'o subterană, ca în povești, despărțită de lumea pământeană. Vizita începe. *Aici, în această odă, le zice maestrul, se lucrează la sinteza vieții ca la o sinteză chimică...* Apoi expuse dinaintea ochilor lor tot felul de pietre, copii sau modele, cari au trăit odată: pietre ce prindeau culori vii și variate după diferitele poziții; opale, mărgăritare, și o frumoasă colecție de rubine, din Peru și din Siam, din care lipsea însă un exemplar, negăsit până atunci, dar care desigur trebuia să existe undeva: un rubin roșu-aprins ca sângele.

Misterul acesta al vieții pietrelor, în care credea Maestrul, Irina, ca femeie, ar fi dorit mai degrabă să-l simtă decât să-l înțeleagă. Dar Maestrul nu răspunse și le pofti la masă. Până aci nimic extraordinar, decât poate teoriile cu pietrele care trăiesc sau care au trăit odinioară. Partea fantastică începe de aci înainte. La lumina unei lumânări, Maestrul zărește, în bluza desfăcută la piept a Irinei, care se aplecase, o pată mică, roșie, deasupra sânelui stâng. Holbează ochii pe boaba de sânge înghețat, apoi îi pironeste în ochii fetei, ca doi sfredeli cercetători și barbari. O! minune! era tocmai rubinul roșu-aprins care lipsia colecției sale, și fără de care aceasta rămânea descompletată.

Înainte despărțirii, el îndrăzni să-i ceară rubinul în câteva rânduri. Această cerere stăruitoare îi păru Irinei aproape o lipsă de delicatețe. Rubinul era al ei, taina lui o privia numai pe dânsa. Totuș, la plecare, nu se putu opri să-i spuie: „*dacă vrei să cunoști taina rubinului de deasupra sânelui meu stâng, vino la noi; eu te aștept în fiecare zi*”. Două săptămâni mai târziu, se întâlniră într'o cameră întunecoasă și murdară. Maestrul, indiferent ca de obicei. Ea îi povesti trista ei întâmplare. Dar pe dânsul nu-l preocupa decât rubinul. Plictisit, vru să plece. Dezorientată, ea

i-l făgăduiește, dacă îl va cere. — *Eu nu cer nimic, în răspunsul lui.* — *Atunci de ce ai venit?* — *Fiindcă ai vrut să viu.* — *Numai pentru atât?* — *Da.* Și fiindcă se pregătea să plece, ea îi dete rubinul. În noaptea aceea, Irina, zdrobită de emoție, cu o nouă rană sângerândă pe sânul ei, ar fi dorit să moară, dar cu mângâierea de a se vedea și simți murind. În schimb Maestrul, întors la pietrele sale, era satisfăcut că posedă însfârșit rubinul spre a-și complecta colecția. Dar, în minutul de a-l așeza pe locul gol, în cassetă, el constată că i-a dispărut odată cu tabacherea în care îl băgase. Era furios. Dar, după o mică răs gândire, el zise: „*Și dacă... găsim... altul mai frumos?*”

Dacă acțiunea acestei nuvele este bine condusă și interesantă, nu tot acelaș lucru se poate spune și despre personajele dramei: Maestrul și Irina. Maestrul nu e acelaș în toate momentele. La început ne apare ca un săvânt corect, manierat, deși rece în atitudinea sa. Întâlnirea sa însă cu Irina în odaia întunecoasă, ne deconcertează: brutalitatea sa este izbitoare, neînțeleasă, chiar dezonorantă pentru fată. E aproape mefistofelică. Aceeaș brutalitate o manifestă la urmă, când ne mai găsim rubinul, se mângâie cu credința că va găsi în curând altul mai frumos. Această atitudine în doi peri a Maestrului nu prea contribuie a ni-l impune stimei noastre, ci din potrivă ne dă o idee nu tocmai curată de caracterul lui. Afară de aceasta, el nu e consecvent nici cu principiul său artistic, sau dacă vreți, metafizic. Intrucât îl putea interesa, pe sânul fetei, un rubin creat și însuflețit de altul? Numai un rubin creat și însuflețit prin propria lui iubire, ar fi putut completa locul gol din colecția sa de rubine vii.

Irina însăș ne apare ca o natură prea puțin rezistentă, față de împrejurări. Experiența totuș nu-i lipsia. Sacrificiul pentru a doua oară al ființei sale, pare cu totul inutil, mai ales față de cinismul rece al Maestrului. Amorul jignit își are și el revoltele lui. O femeie, oricât de înamorată, știe să reacționeze în mândria-i ofensată.

Dăscălița, a doua nuvelă din volum, este povestea tristă a unei femei în vârstă, doamna Elena, mamă a doi fii gemeni, dintre cari unul, cel mai mare, e preferatul ei, în care și-a concentrat toată dragostea. Rumoaarea publică o

acuză că și-a omorât bărbatul, fiindcă el avusese legături cu dascălița copiilor. Grig, fiul preferat, se întoarce din străinătate, și amândoi frații îndrăgesc pe aceeaș fată, fiica fostului intendent al moșiei părintești. Doamna Elena e în culmea disperării, i se pare că „dascălița funestă“ s'a întors și că-i va răpi copilul cum i-a răpit bărbatul. Dar iată că Grig omoară pe fratele său Vladimir. Bătrâna, neștiind care din doi a murit, și convinsă că a fost jefuită și de „această dragoste“, are un atac de paralizie cerebrală, și sub impresia aceasta se încheie nuvela. Povestirea aceasta, în care personajele sunt de-abia schițate, are inconvenientul că e prea lungă. Concentrată numai într'un număr redus de pagini, și cu nițel mai multă analiză sufletească, și mai puțină imprecizie, ar deveni cu mult mai interesantă.

Bucată concisă și frumos redată este *Dialogul cu o umbră*, o convorbire dintre autoare și o prietenă a ei, moartă cu prilejul îngrijirii unui soldat rănit. Ne surprinde plăcut seninătatea lor filozofică și urmărim cu o vie emoție și cu oarecare înfrigurare peripețiile convorbirii lor.

Volumul se termină cu o admirabilă schiță-portret a Mariei-Boul, monstru de tâmpenie și de degradare fizică. Mai devotată decât un câine stăpânilor ei, ea sfida scurgerea neîntreruptă a anilor, rămânând aceeaș batjocură a firii. La Constanța, unde fusese luată și ea, vede pentru întâia oară marea. Senzația fascinatoare a mării o ademenește, o atrage tainic, pe această sdreanță a omenirii. Și într'o zi, înebunită de chemarea-i plină de vrajă, ea aleargă spre mare, și cu gesturi de halucinată, de îndrăgostită, se asvârle în valurile ei spumegânde...

Acesta-i, pe scurt, coprintul volumului de nuvele al d-rei Archip. Două povestiri interesante, rediate cu mijloace modeste, dar satisfăcătoare, și două schițe fugitive, remarcabile prin conciziunea și efectul lor mișcător. Pentru întregirea talentului d-sale, d-ra Archip ar mai avea nevoie și de cunoștiința intimă a sufletului omenesc, fără, de care personajele n'au reliefu cuvenit, de un stil ceva mai literar și de sentimentul măsurii.

În tot cazul, e un debut frumos și promițător în domeniul literaturii noastre.

„CASA CU MUȘCATE ALBE“

de SANDU TELEAJEN

D. Sandu Teleajen este un pasionat după vremurile de altă dată. În povestirile sale, în versurile ca și în piesele sale de teatru, trecutul îl obsedează, îl stăpânește, vibrează într'însul pe toate coardele, îl inundă prin toți porii. Cu dispariția acestui trecut fascinator, după care suspină melancolic, el simte că nu se poate obișnui și, sub obsesia lui puternică, se grăbește să-l mai retrăiască odată în amintirile cari îl năpădesc năvalnic și cari cer să fie povestite.

Bineînțeles că nu e vorba aci de timpuri ce se pierd în negură, ci de un timp mai apropiat, acela al copilăriei autorului, când încă mai existau case cu cerdacuri și cu mușcate albe, boerinași cu tabieturi, gospodării ideale și viață patriarhală. Dar vai! ce repede a dispărut acel timp! Iată că odraslele cele tinere au prins aripi, au sburat din casele cu mușcate albe, în lumea largă unde s'au pierdut, pe când acasă, în cerdacuri, așteaptă încă zadarnic câte o bunicuță, uitată de moarte, cu ceaslovul pe genunchi, întorcerea celor risipiți...

Și d. Teleajen este unul din acei risipiți. Dar deși trăiește astăzi într'o lume nouă, prins în vârtejul vieții moderne, d-sa totuș nu poate uita casa cu mușcatele albe și lacrimi calde îi picură din ochi la amintirea acelor vremi duioase ale copilăriei sale. Și într'un avânt de înduioșare, desleagă sacul amintirilor pentru a ne povesti și nouă, celor de astăzi, ceea ce a fost și ce n'are să mai fie.

Volumul cuprinde 12 povestiri scurte — amintiri din copilăria autorului — și la desfășurarea cărora a luat mai mult sau mai puțin parte și dânsul. În prima povestire, cea care a dat și titlul volumului, suntem introduși în casa țatei Elenuța din satul Stânjenei. Această Elenuța și mama copilului erau verișoare de al doilea și singurele urmașe ale Manoleștilor de la Săcele, „*neam vechiu și cuprins odinioară, cu munți și turme de oi, cu moșie mare în ținutul Brăi-*

lei, cu prăvălii în Braşov, în Galaţi şi la Constanţa". Era ziua fetiţelor Anişoara şi Lica. Intr'o serie de amintiri, autorul ne descrie viaţa patriarhală din acea casă cu muşcate albe, jocurile sale nevinovate cu cele două fetiţe; apoi măritişul Anişoarei cu un învăţător, şi făgăduiala solemnă a Licuţii, numai de 12 ani, că nu va lua alt bărbat decât pe dânsul; şi apoi şi măritişul... Licuţii cu un preot din sat; şi însfârşit, după ani de zile, revederea cea din urmă cu fiinţele iubite şi părăsirea pentru totdeauna cu faţa inundată de lacrimi, a casei cu muşcate albe...

În alte trei povestiri dăm de câteva tipuri de boierinaşi așa cum i-a cunoscut autorul, tipuri caracteristice ale acelor vremi apuse. Boerul Toader din *Impăcare*, „sânge sănătos din neamuri vechi de boieri cuprinși” e un autoritar, care nu înțelege ca cineva să poată trece peste ce a hotărât dânsul odată, să i se calce voința. Hotărîse să-și mărite cea din urmă fată, ca și pe celelalte, după un boier de sea-ma lui, nu după un fecior de boier venetic, după un „musiu” care s'a întors dela Paris. Și nu permitea ca cineva să i se împotrivescă, nici măcar cucoana Rădița, soția sa. Dar, după un monolog în care își exală toată indignarea lui, iată că apar drăcușorii lui de nepoței, cari îl domolesc cu gingășiile lor și-l împacă cu bunicuța. „*Frate, făcă-se voia dumneata*” zise dânsa, mulțumită că aceasta a fost cea dintâi și ultima lor ceartă.

Dumnealui boierul Ștefănică Rădăceanu, din a doua povestire, este „un bătrân subțirel și frumos ca un sfânt”, căruia îi plăcea să povestească despre oameni și fapte vechi, despre lumea în care a trăit, și care moare la 103 ani, „tânjind după un trecut căruia îi rămăsese singur preot”.

În sfârșit, bătrânul boier Ghiță Vălăceanu din bucata *Ne ducem tinere, ne ducem...* este cel mai melancolic dintre toți. E „nefericitul întârziat într'o lume care nu mai e a lui, cam cea din urmă tulpină a unui neam care se stingă”. Părăsit de toți, el se grăbește să moară, ca să nu-și mai lungească bătrânețele într'o lume în care n'a mai rămas nimeni din ai săi... Prefacerile continue la care este martor el nu le poate admite. Nu se poate, de pildă, împăca, el boier get-beget, să aibă de vecin pe feciorul vizitiului unui alt boier dispărut și să fie silit să-i răspundă la bună-ziuă. La gândul acesta, „o durere îi strânge inima și-i taie sufletul”.

Și mai bine ar vrea să moară decât să mai îndure rușinea asta. „*Iaca, tinere, așa se schimbă fața lumii, așa se duc neamurile cele bătrâne de boieri, așa ne ducem toți. Ne ducem tinere, ne ducem!...*”

Acești boeri tipici, pe cari autorul numai îi schițează, fără a-i pune direct în conflict cu împrejurările, apar ca niște personaje imobilizate în jețurile lor înalte. Dușmani ai oricărei activități, ei se mulțumesc, dinaintea chiselelor cu tutun și a cafelelor, să-și trăiască viața lor patriarhală și autoritară, neavând decât o singură teamă, teama de vremurile noi, care le amenință existența. Ne înduioșăm, desigur, în fața acestor ultimi reprezentanți ai trecutului, dar nu le regretăm dispariția.

Celelalte povestiri ale volumului tratează subiecte fegurite, în mare parte tot din sacul cu amintiri ale autorului. Printre acestea trebuiesc socotite *Gânjulet*, povestea unui copil orfan, luat de „domnișoara“ sub ocrotirea ei; *Spovedaniile lui nenea lordache Bogdănaș*, dragostea nenorocită a unei fete de 17 ani pentru un om însurat și sinuciderea ei senzațională; *Valea Popei*, tragicul sfârșit sub zăpezi al unui biet popă, pe când se ducea la mănăstire pentru săvârșirea sfintei slujbe; și mai cu seamă *Cojanii*, una din cele mai mișcătoare povestiri din volum, în care autorul ne descrie mizeria unui sat de țărani, copleșiți de muncile boerești, cu bucatele lor nemuncite sau putrezite pe ogoare, apoi răscoala lor firească și pedepsirea ei după toate rigourile legii. M'a mișcat mult această bucată care mi-a adus aminte de ce am văzut eu însumi în tristul an 1907. Nu voi uita nici odată fețele galbene, istovite ale acelor nenorociți în zdrențe, purtați cu lanțuri grele de picioare și de mâini pe ulița principală a Craiovei...

Însfârșit, trecând peste câteva povestiri mai puțin însemnate, mă opresc numai asupra două. În cea dintâi, *Lumina adevărului*, asistăm la o întâmplare cam delicată: Un om jură fals și câștigă un proces în dauna cumnatului său. Acesta îl blestemă: Omul se întoarce acasă și se spânzură. Puțin după aceea moare și soția lui, care, ca ispășire a păcatului soțului, lasă cu limbă de moarte fiului său de 20 de ani și fetiței de 4, să se călugărească. Dar, în mănăstire, părintele Zenovie, ispitit de diavol și de „sânii tari“ ai unei femei de serviciu, cade în păcat. Fructul păcatului, un bă-

iat, ajuns la vârsta de 20 de ani, cade în dragoste cu maica Teodora, în vârstă de 30 ani, și care nu e alta decât sora părintelui Zenovie. O apoplexie pune capăt suferințelor acestuia, la aflarea tristei vești.

În cealaltă, intitulată *Zane Vătavul*, a cărei acțiune se petrece pe vremea lui Constantin Racoviță, Kir Zane, copil din flori al polcovnicului Toader Săcuianu, este crud persecutat de frații săi legitimi și trece prin cele mai tragice întâmplări. Scrisă în stilul cronicilor cu verbul la urmă, această povestire, plină de peripeții mișcătoare, este o pagină interesantă din trecutul țării.

Povestirile d-lui Sandu Teleajen din volumul *Casa cu mușcate albe*, nu sunt, cum am văzut, evocări impunătoare de fapte sau de caractere, în conflict cu împrejurările sau cu interese proprii, nici studii psihologice cât de rudimentare ale boerimii de atunci, ci simple amintiri de fapte mărunte, putând să se întâmple orișicând, și scurte schițe de profiluri de boeri bătrâni cari, din lipsă de ocupație, tânjesc amarnic după un trecut patriarhal. Am fi dorit să-i vedem în plină activitate, în plină viață, în conflicte puternice de interese, de pasiuni, de gândire, iar nu sub formă de umbre bocitoare, așa cum ni-i prezintă autorul.

În schimb, d. Teleajen știe să povestească frumos. Stilul său e curgător, limpede și are un farmec deosebit, specific scriitorilor moldoveni. Volumul se citește cu multă plăcere, fără osteneală de minte, și ne face să reținem un moment timpurile copilăriei și ale trecutului.

„SĂRMANII OAMENI !“

de EUG. BOUREANUL

Judecat după varietatea operei sale, d. E. Boureanul nu pare a fi tocmai un necunoscut pe tărâmul literaturii noastre. Afară de câteva volume de nuvele și povestiri, precum și de un poem în versuri — „*Povestea lăcrămioarei*“ — cari au văzut lumina zilei, d-sa mai are în curs de publicațiune și alte volume de povestiri, vreo două romane și chiar o dramă istorică. Cum se vede, o activitate literară destul de variată.

Volumul său recent, *Sărmanii oameni!* apărut în editura „Casei școalelor“, cuprinde zece nuvele, cu subiecte din lumea dela țară și din cea orășenească. În general însă, eroii favoriți ai d-lui Boureanul, din ambele aceste lumi, sunt ființe umile, sortite nenorocirii, victime ale împrejurărilor sau ale răutății semenilor lor. Pătruns de compătimire pentru suferințele lor, d-sa își închină cartea tuturor celor cari, ca și dânsul, „*au plâns în fața durerilor omenesti — și, la lumina bunătății, iradiată de lacrimile lor, au putut înțelege că toți acești semeni, bântuiți de dureri, le sunt frați!*“!...

În *Fratele cel mic*, povestea tristă a unui biet surdmut, eroul este un băetan pipernicit și uscățiv, numai în vârstă de 17 ani, al cărui întreg vocabular se rezumă în silabele *Tu-lu! Tu-lu!* pe cari le repetă drept răspuns la orice întrebare. E singur pe lume, rătăcitor și fără adăpost, aproape gol, și veșnic flămând. Unicul lui prieten, de care era legat sufletește și cu care se putea înțelege, era un biet berbec, cu care convorbea, și lângă care ghemuit adormea fericit sub privirile zâmbitoare ale lunei.

Îi e foame. Și nimeni nu aruncă un codru acestui paria al omenirii. Într'o zi, dintr'o ascunzătoare, el vede cum femeii mulgeau vacile.... și 'n creierul lui pustiu se prinde o idee: când toată lumea s'a depărtat, el se agată cu buzele fierbinți de ugerul unei vaci. Dar a fost văzut: bâtele grele

ale oamenilor cad, fără îndurare, pe oasele băiatului. Sângele îi curge din capul spart și din gură, iar plângerea lui sună și mai nelămurită: Tu-lu! Tu-lu!!

S'a târît până lângă sat, într'un șanț. Zace acolo, de câteva zile, îi e foame, îi e sete, și-l scutură frigurile. Deodată, prin frunzișul cătinii apare o găină. Lui Tulea îi e foame. Cu un bulgăre o culcă la pământ. Dar țipătul pasărei atrage pe țăran. Omul se năpustește asupra băiatului, ridică sapa și lovește. — „*Am scăpat lumea de o pacoste!*“ scrâșni el, „*păcat numai de găină!*“ Și soarele, cu razele sale dătătoare de viață, privia la cei doi oameni, la cei doi frați, pe cari nesfârșita dărnicie a pământului nu-i putuse hrăni laolaltă.

O victimă a propriei sale ticăloșii este Toma Fedeles din nuvela *Fecioara*. Plecase în tinerețe în țări străine, unde rămăsese vreme îndelungată. Intors acasă, la țară, după moartea tatălui său, el se dă patimei băuturii. Își omoară soția lui bății și-și aduce o ibovnică. Aceasta, cu timpul, face din el o cârpă. Bătut, flămând și redus la rolul de slugă, el devine mistic; se crede Iosif și așteaptă zămislirea Messiei din Fecioara Maria.

Când sărmanii oameni nu sunt victima nici a semenilor lor nici a faptelor lor proprii, ei sunt o jucărie a soartei sau a împejurărilor. Astfel e cazul unui biet cizmar dela țară, om pașnic și muncitor, din nuvela *Intâmplare*. Mișcat de maltratările ce le îndura o tânără femeie dela un bărbat brutal și bețiv, paznicul satului, el consimte s'o adăpostească la dânsul pentru un timp oarecare. Femeia, recunoscătoare, se arată din ce în ce mai devotată, până ce cizmarul, deși matur ca vârstă, prinde drag de ea și se hotărăște s'o ia de nevastă. Venirea mamei ei, din nenorocire, puse capăt romanului început. Iese la iveală că fata e fructul ilegal al măsii cu un cizmar, care a dispărut apoi în lume. La auzul acestor cuvinte, cizmarul iese fără a spune o vorbă.. În zorii zilei corpul lui fu găsit îmbucățit pe linia ferată, care trecea la spatele casei.

Tristă e și povestea vieții lui *Cultuc*, un sărman argat, filozof în felul lui, dar ursit de soartă să fie urît. Cei urîți n'au dreptul la dragoste, și Cultuc iubește fără a fi iubit. În lumea aceasta sunt oropsiți de cari fug femeile. Asta nu o poate pricepe Cultuc, cu toată filozofia lui. Cum? n'are și

el suflet ca toți ceilalți oameni? Și lacrimile îl podideau la gândul că niciodată nu va fi iubit de Smaranda. Intr'adevăr Smaranda nu l'a luat pe Cultuc, ci pe Niculae Ispas, un bețivan și un leneș. Și ce trebuia să se întâmple, s'a întâmplat. Viața rea și bătăile începură. Aceasta nu o putea admite Cultuc. El răzbună pe Smaranda dând foc bojdeucei în care dormea beat Nicolae Ispas.

Iar în nuvela *Bani* — cea mai lungă dintre toate și poate chiar cea mai reușită, sub raportul interesului crescând al acțiunii și stărilor sufletești prin cari trec eroii principali ai dramei, așa de vii și de tragici! — ni se povestește eterna patimă de bani care duce până la crimă, urmată de toate urmările ei fatale. Este un studiu psihologic de o reală valoare.

Patru nuvele, din cele mai mișcătoare, autorul le-a închinat fetelor. În cea dintâi, *Calypso*, o biată fată își sacrifică cinstea de nevoie unui negustor, spre a-și salva mama dela moarte. Când, mai târziu, află că acest om a fost și este amantul mamei, nu-i mai rămâne decât să se sinucidă. E povestea tristă a tovarășei de jocuri din copilărie a autorului. În cea de a doua, *Legea*, Sura, fata bătrânului Mendel, cioplitor de pietre din cimitirul evreesc, ademenită de un creștin, de un *goi*, a dat naștere în casa unei vecine unui copil. Instinctul dictează bătrânului să ucidă sămânța străină, dar, inima de tată învinge, și mama e reprimată cu copilul la cămin.

În *Plopii*, cea mai duioasă dintre toate, ni se oferă o pagină dureroasă din viața unei sărmane fete frumoase, dar rămasă diformă după naștere prin cădere din vina mamei sale. În inima ei curată de fecioară se nasc și se dezvoltă primii germeni ai unui amor ideal pentru un tânăr profesor întrevăzut prin fereastră; dar a fost numai un vis trecător, căci o prietenă cărei i se destăinuște, în bucuria ei îngerească, o jefuește de această fericire. E o bucată superioară, ca pictură, ca zugrăvire exactă a unei pasiuni nevinovate de fată care, deși frumoasă, n'are dreptul la iubire cu celelalte femei — o bucată plină de poezie duioasă, în care autorul a știut să învăluie cu delicatețe această efemeră idilă amoroasă.

Cum s'a văzut, din toate aceste nuvele ale d-lui E.

Boureanul transpiră o profundă umanitate, o imensă dragoste pentru lumea celor umili, celor ce suferă, lume de care nuveliştii noştri au prea puţină cunoştiinţă. E un mare merit acesta. Dar d. Boureanul s'a ostenit să pătrundă şi în sufletele acestor oameni necăjiţi. Ceeace ridică însă şi mai mult ca valoare, aceste nuvele, este poezia pe care autorul a revărsat-o prin toate, e natura dela ţară zugrăvită în atâtea feluri şi în toată frumuseţea ei, este talentul autorului în nuanţarea impresiilor sale, nuanţare împinsă uneori până la exces.

E de regretat însă că d-sa abuzează de termeni rari sau bizari (ca: *a iţăi, a ciptăi, e deopotrivi, a zădi, a zumzăni, a hihoti, izădită, se neguţau, holomuri, mărgă-rele, amut*), precum şi de acel „*în preajmă*“, care răsare mai la fiecare pagină, până şi „*în preajma povestirii*“ (p. 128). Abuzul acestui termen a luat proporţii uriaşe la toţi nuveliştii noştri de azi, şi e păcat!

„INSĂILĂRI“

de M. LUNGIANU

Volumul acesta, apărut de curând în editura „Cartea Românească“, este o colecțiune de bucăți — însemnări, icoane și povestiri — cari mai întâi au văzut lumina zilei în diferite reviste literare, între anii 1912—1924.

Astăzi, acest volum, premiat de Academia română, se prezintă în a patra ediție. Nu este prin urmare o lucrare nouă, necunoscută publicului cititor și despre care critica să nu-și fi spus la timp cuvântul. Dacă țin să vorbesc și eu, acum, despre această carte, o fac mai mult în vederea interesului ce prezintă și a plăcerii ce mi-a procurat citirea ei.

Ceeace te atrage în primul rând este sinceritatea autorului în redarea stărilor sufletești și talentul lui de a trezi cu ele emoții puternice în sufletul nostru. E adevărat că nu toate bucățile din volum sunt la aceeași înălțime, dar nu este una care să fie cu desăvârșire mediocră.

Un lucru însă distonează în aceste „Insăilări“, și anume versurile populare intercalate în cursul povestirii, uneori de câte o pagină și mai bine, și a căror prezență excită pe nedrept, — căci versurile sunt frumoase — ilaritatea sau cel puțin diversiunea cititorului. E un obicei oriental — la poeții arabi, turci, persani — dar care nu cred să prindă la noi. Versurile acestea și-ar avea mai de grabă rostul lor într'o colecție de poezii populare. Într'o povestire ele încetinesc și slăbesc efectul, chiar și mersul acțiunii.

Ceeace se desprinde din mai toate povestirile d-lui Lungianu e sentimentul *milei*, al indulgenței față de răutățile și mizeriile societății. Nici o ticăloșie nu-l revoltă. El constată toate aceste diformități morale ale semenilor săi cu o melancolică compătimire. Lumea e rea, o grea fatalitate de multe ori apasă asupra ei, care o împiedică de a fi altminteri de cum este. Noi nu suntem stăpâni pe instinctele noastre, ci mai de grabă ele ne stăpânesc pe noi.

Aşa, în prima bucată *Pentru hotar*, autorul ne descrie neînțelegerile nesfârşite, certurile şi omorurile printre ţărani pentru o palmă de teren, un petec de pământ.

Acelaş sentiment de indulgenţă, aş putea zice de scepticism, îl întâlnim în *Concentrat*, — jurnal de drum al unui intelectual, rezervist, soldat chemat să-şi facă datoria către patrie, — faţă de mizeriile vieţii de companie şi faţă de severitatea unora dintre superiori.

În sfârşit, adâncă compătimire a autorului învăluie şi pe moşneagul *Matei Hurezan*, care a stat un sfert de veac în ocnă fiindcă lovise cu un ciortan fript peste ochi pe isprăvnicelul care-l pocnise cu biciul. Suflet nenorocit, care într'o clipă de nedreptate şi de rătăcire, a devenit victima unui destin neiertător.

Dar nicăieri mila autorului pentru nedreptăţile societăţii sau ale soartei nu se desprinde mai bine ca în *nuvelle Fără zestre şi Dragoste fără de noroc*. Cea dintâi este povestea tristă a unei tinere fete de ţăran, frumoasă, veselă, plină de toate însuşirile, dar copilă din flori şi fără zestre.

O idilă nevinovată de dragoste se schiţează între această drăguţă copilă şi un tânăr student. Revoltat de nedreptăţile din lumea aceasta, el vrea să le înfrângă, luând o hotărâre eroică: s'o ia în căsătorie „*In ciuda întregii lumi*” pe Măriuţa cea săracă, dar frumoasă. Dar ziua următoare „*şi-a strâns cărţile şi a plecat în grabă, fără să-şi ia rămas bun dela nimeni*”. Judecata rece învinsese pornirea caldă a inimii.

În a doua nuvelă, *Dragoste fără de noroc*, ne întâmpină aceeaş nedreptate a soartei faţă de unii, pe cari îi condamnă durerii şi aceeaş răutate a oamenilor.

Dintre toate pacostele ce năpăstuesc pe ţăranul român, cele mai supărătoare pentru dânsul sunt desigur judecăţile, procesele ce ţin cu anii şi cercetările locale. În două schiţe, foarte reuşite, *Cercetare locală* şi *Ploconul*, autorul ne zugrăveşte în culori vii două tipuri de judecători de şcoală veche: în cea dintâi pe unul căruia deşi „*copt la os, îi place grozav de mult tinereţea în toiul ei şi se topeşte, nu altfel, după chipurile drăgălaşe*”, mai ales în cercetările lui locale; iar în cea de a doua pe un altul care împărţea dreptatea pe plocoane.

O inspecție îl prinde asupra faptului, dar îl iartă la promisiunea că se va îndrepta. Omul vrea serios să se îndrepte, dar năravurile învechite ale împricinaților îl fac să recază, după un timp de pocăire, în acelaș păcat ca și mai înainte.

Aș mai avea ceva de zis asupra schițelor *Râul Doamnei*, în plaiul *Loviștei*, așa de simțite, și în cari sunt artistic zugrăvite fermecătoarele peisagii ale plaiului muntean, de cari sunt legate atâtea legende minunate; precum și de schița *în Cimitir*, în care autorul, în Sâmbăta morților, scoate cu tristețe în relief nimicnicia noastră și sfârșitul tragic al năzuințelor noastre.

Am lăsat înadins pentru „la fine bouche“ cea mai frumoasă bucată din volum, *Un drum*, care are serioase calități literare. Este o redare puternică a realității, o zugrăvire artistică a naturii și o analiză desăvârșită a unui suflet primitiv dar plin de adâncă filozofie (un gușat surd și gângav). Pentru conciziunea ei și însușirile mai sus arătate, această „perlă“ ar merita să figureze cu cinste în orice antologie.

D. M. Lungianu este un povestitor de merit și un descriitor poetic al naturii. Păcat numai că stilul d-sale cam lasă deseori de dorit, fie prin vulgaritatea expresiunii, fie prin abuzul de provincialisme.. O mai serioasă îngrijire a formei ar asigura scrierilor d-sale o mai lungă durată.

„LEGĂTURA ROȘIE“

de EMANOIL BUCUȚA

E un volumaș de 96 pagini apărut în biblioteca „Cartea vremii”. Nu poartă pe copertă nici o indicație, că e roman, nuvelă sau povestire. De fapt, nu e nici una din acestea, ci mai de grabă o amintire mai dezvoltată a autorului, urmată de alte câteva amintiri foarte scurte ale unor întâmplări mărunte.

D. Bucuță pare a face parte dintre acei scriitori, pentru cari descrierea luxuriantă a aspectelor naturii, fraza ritmică, meșteșugită și peste măsură de încărcată și mulțimea amănuntelor, constituie supremul merit al unei nuvele. Înainte de toate d-sa e poet, Poetul, fie că se află pe câmp, în pădure, într'o grădină, fie că se află oriunde aiurea, dotat cum e de o puternică receptivitate a simțurilor, numaidecât așterne pe hârtie, fie și în proză, impresiile căpătate, fără a uita un singur amănunt. Odată stăpân pe un număr respectabil de asemenea fișe, îi vine gândul să le înjghebe într'o povestire. Și atunci își alege câteva personaje, inventă și o mică acțiune, pierdută într'un noian de digresiuni și de episoade, și risipește peste tot, materialul d-sale poetic, dobândit cu trudă. Cam așa a procedat și d. Bucuță.

Intr'adevăr, „*Legătura roșie*” a d-sale pare a fi rezultatul unei asemenea înjghebări artificiale. Autorul, pentru a folosi materialul poetic de care dispunea, îl încadrează într'o amintire din timpul copilăriei sale, petrecută într'un sat vag din Ardeal, cam în direcția Oltului. Eroul amintirii este un prieten, un fost tovarăș al său „de rătăcirii pe hotarele cu oveze, prin poenele cu meri sau pe la clăcile de fete”. Acest prieten, de când s'a pomenit pe lume purta la gât o legătură roșie înodată și cu capetele fluturând. Ce importanță, veți zice are o legătură într'o povestire? Vă înșelați. După felul cum și-o înoda „tovarășul își pune pe umeri alt cap”. Această simbolică legătură ocupă firește

planul întâi, și fără ea întreaga povestire nu și-ar fi avut poate rostul.

Un alt personaj important, chiar mai important decât băiatul cu legătura pomenită, este mama acestuia, văduvă energetică, un fel de „virago“, pentru care sporirea petecului de pământ și lăcomia de câștig sunt unica preocupare. Ea izbutește să se scape de băiatul ei cel mic băgându-l într'un orfelinat, iar pe cel mai mare, cel cu legătura, îl oprește pentru munca moșiei, punându-l la toate trebile.

Portretul moral al acestei femei, aprigă după pământul ei, ni-l face autorul într'o scenă foarte caracteristică. Frații și surorile ei vor să-i rupă o parte din moșie. Cearra și neînțelegerile durau de mai multe zile. Când într'o zi văduva, care până atunci păstrase o rezervă cuminte, izbucnește năpraznic într'o pledoarie jalnică, însoțită de gesturi expresive, apărându-și cu turbare avutul ei amenințat, ce nu admitea să fie micșorat odată cu capul. Această eșire violentă a văduvei, indirect redată de autor, pare oarecum grotescă, atât ca descriere cât și din pricina greoiului aparat frazeologic.

Odată această neînțelegere familială terminată, autorul ne introduce într'o lume diferită, în lumea poetică a naturii. Și cu prilejul acesta, într'un număr nesfârșit de pagini, d-sa ne povestește o mulțime de epizoade, simple digresivități cari n'au nici o legătură cu subiectul, dar cari fac parte din materialul său poetic.

Mai trec câțiva ani și o nouă nenorocire amenință pe văduva noastră. În capul satului, dela un timp încoace, își instalase atelierul un fierar ungar, văduv, fost pe vremuri maestru la o școală de meserii și tatăl unei fete frumoase și vrednice. Pe această fată o îndrăgise băiatul cu legătura roșie. O mică și nevinovată idilă ia naștere între amândoi tinerii, urmată de cererea în căsătorie și oferirea în dar a legăturii simbolice. Pentru văduvă aflarea acestei vești fu ca o lovitură de trăznet. Ingrozită de o asemenea „mezalianță“, ea dă fuga la fierar și-i spune că nici moartă n'ar încuviința așa ceva.

Fierarul înțelese numai decât distanța ce-l separa de „nobila“ văduvă, înapoiă legătura roșie, și se grăbi să-și mărite fata, împotriva voinței ei după un morar dintr'un sat vecin. Câteva zile mai târziu se întoarse în sat și băiatul, care aflând isprava mamei sale, simți o durere fără mar-

gini, și toată noaptea aceea, cu capul îngropat în mâinile proptite pe genunchi, a dus-o într'un plâns înăbușit.

Și iar au trecut ani de atunci. A venit războiul. Fiul mai mic al văduvei, cel dela oraș, căzu printre cei dintâi pe câmpul de onoare. Pe cel mare îl păstrase pe lângă dânsa. Dar iată că și acesta este înrolat, îmbrăcat și dus de parte. Nu mult după aceasta sosi și trista veste. Un obuz îi retezase capul, desprinzându-l de trup. Legătura roșie, rămasă intactă dar stropită cu sânge, fu înapoiată văduvei. Mai mult moartă decât vie, apriga văduvă făcu o frumoasă înmormântare umbrei fiului său. Apoi, agățând de un braț al unui Crist din drum cele două capete ale legăturii simbolice, și strecurând capul prin ochiul nedesfăcut în care odihnise grumazul băiatului, și-a dat drumul în vânt.

Aceasta-i trista poveste a „Legăturii roșii”. O mamă, lacomă de câștig și în inima căreia dragostea de pământ întrece pe aceea datorită copilor, un fiu întrăinat și altul jertfit ambițiilor ei materiale. Și această dramă nenorocită, autorul ne-o redă în trei scene izolate, fără nici o legătură între ele, și ca pierdute în mulțimea digresiunilor și epizoadelor de tot felul (ca, de pildă, povestea pădurarului cu nimfele, a băiatului acestuia, povestea fierarului și episodul războiului) precum și în noianul de descrieri ale naturii.

Acțiunea aproape lipsește cu totul în această nuvelă, dialogul este inexistent, iar personajele, mama și băiatul, sunt simple umbre pe cari autorul le agită din când în când sau se agită în locul lor. De altă parte, descrierea întregă e obositoare, interesul pierzându-se într'o aglomerare de fraze și de perioade peste măsură de încărcate și de artificial construite. Stilul d-lui Bucuță este nefiresc și din cale afară de greoiu. „*Ce n'est point ainsi que parle la nature*”.

Este sigur că stilul d-lui Bucuță ar fi cu neputință de tradus în franțuzește, și e de mirat cum, ținându-se seama și de celelalte scăderi pomenite, tocmai această povestire artificială au ținut doamnele noastre s'o recmande pentru premiul parizian „Femina” !

„IN GRĂDINA LUI NEA MUȘAT“

de A. LASCAROV-MOLDOVANU

Cu d. Lascarov-Moldovanu asistăm la desfășurarea vieții dela țară. Deși fiu de orășan, originar din Tecuci, unde-și are casa părintească (pag. 152), d-sa păstrează în adâncul sufletului său nostalgia locurilor încântătoare ale naturii câmpenești, unde probabil a petrecut o bună parte a tinereții sale. Din când în când, în mijlocul preocupărilor materialiste, cuprins subit de vraja amintirilor de odinioară, sau poate chiar din motive de odihnă și de reculegere sufletească, se smulge din sânul familiei și aleargă să trăiască, o lună-două la țară, alături de ființele cari i-au fost drage, și în plină natură îmbălsămată de cele mai delicioase mirezme.

Gazda lui favorită e nea Mușat, gospodar dintr'un sat din șesul de jos al Moldovei. E un bătrân cu barbă albă, cu zâmbet blajin și șugubăț, filozof în felul lui, primitiv de oameni și pe deasupra povestitor de soi. Casa lui e un mic raiu pământesc, iar odaia rezervată mosafirului, deși modest mobilată, e curată și plină de lumină, de soare și de parfumul îmbătător al florilor din grădină. Din această odaie, din cerdac, sau încă în fundul grădinii, autorul acestor povestiri gusta zilnic farmecul florilor și al naturii, se cufunda cu mintea în nesfârșirea albastră, sau admira pe înserate câte un apus de soare în forfotul de lumină.

Fericirea aceasta însă nu putea fi de lungă durată. După o lună sau două de încântare sufletească, sosia și ceasul dureros al plecării. Viața orășenească cu obișnuințele ei, „cu chemarea ei surdă, puternică și poruncitoare“, cu dragostea-i caldă de familie și de prieteni, cu nevoile ei fatale, îl reclama.

Dar d. Lascarov-M. nu se mulțumește numai să-și petreacă timpul într'o reverie nesfârșită în fața naturei. D-sa mai știe să și observe, să pătrundă în sufletele oamenilor dela țară, să ne redea părțile din viața lor obscură, u-

milă, dar atât de sbuciumată. Într'o serie de schițe, în număr de șase, d-sa ne prezintă câteva specimene de asemenea tipuri simple și naive, în cari strălucesc totuș simțiminte curate și profund omenești. Iată-l, bunăoară, pe *Părintele Vartolomeu*, în căsuța lui retrasă, bătrân pe care vremea l-a lăsat în urmă, și a cărui singură carte e „*Testamentul Nou*“, încolo nimic, și unica citire profană, un maldăr de ziare răvășite pe cari le citește la rând indiferent de data lor ; dar a cărui dragoste de semenii săi salvează dela peirea morală pe un nenorocit, care, fără voe, omorise într'o ceartă, pentru o palmă de pământ, pe vecinul său și-și ispășise pedeapsa în ocnă.

Tot sentimentul datoriei, deși într'o direcție comică, îi animă pe *Portarul Petrache*, pe funcționarul modest de gară, care o viață întreagă, la sosirea trenurilor, cu glasul lui spart și autoritar, a strigat: „*Ia o parte, d-lor!.. vine trenul !..*“, sau „*poftiți, d-lor, în vagoane ! trenul pleacă Mărășești, Focșani, R.-Sărat, Buzău, Ploești, Bucure-e-ști!*“ Duminicile, în biserică, cum știa toată slujba după tipic, cânta și la strană. Și iată cum într'o Duminică, în clipa când se deschiseră ușile împărătești și apărură părintele Alexi rostind chemarea creștinească „*Veniți și luați lumină!*“, se auzi deodată un glas puternic în biserică: „*Poftiți, domnilor, trenul pleacă Bârlad, Vaslui, Ia-a-și!*“ Era glasul conștiinciosului portar care, ațipit de căldură în strană, se deșteptase năpraznic, crezându-se în gară în exercițiul funcțiunii sale....

Ce simpatic descris e și *Signor Madetto*, de meserie tocilar, biet italian pripășit pe acolo, într'un ungher noroios al pieței, departe de albastrul cerului țării sale, ce i se zăria în ochii lui visători, și care este victima răutății copiilor și a oamenilor! Și câtă compătimire, de altă parte, nu excită în noi bucata *Boii lui Pruteanu*, în care un țăran, jefuit prin rechiziții de vitele sale, aleargă zadarnic la toți fruntașii locului și la autorități, implorând o pereche de boi! E tragedia jalnică a atâtor țărani, rămași pe drumuri !

În sfârșit, în *Intâmplările hazlii ale notarului Honu*, una din cele mai mișcătoare povestiri, de un puternic realism și redată cu un humor scânteietor, cât de omerice ne apar pățaniile aceluși pârlit de notar, optimist, veșnic cu surâsul pe buze, îngăduitor, și care este victima celor mai cumplite nedreptăți, a capriciului soartei și a semenilor

săi, fără ca liniștea lui sufletească să fie turburată o singură clipă !

Hotărît, lumea e rea și nedreptățile ei revoltătoare. Iată de ce, în *Monahul Alfeu*, un biet factor poștal, amărît de ele, se simte atras spre viața liniștită și curată de mânăstire, și îmbracă haina monacală, convingând și pe soția lui la același pas.

Dintre povestirile cu subiecte felurite, relev ez în treacăt *Boxul*, istoria epică a măririi și decăderii unui câine, câinele lui nea Mușat, aproape omenească prin peripețiile ei palpitate ; *Recunoștința*, bucată interesantă prin pitorreștile-i descrieri și mai ales prin simpatica înfățișare a unui tip de socialist rus pripășit la noi, a cărui inimă vibrează de cel mai cald umanitarism ; *Nebotezat* și *Roata*, două încercări reușite ce redau în culori vii tăria superstițiilor la țărani ; și *Privind prin cătiniș*, în care găsim zugrăvită prima întâlnire amoroasă nevinovată a unei perechi îndrăgostite : Ilenuța lui nea Mușat cu un flăcău din sat.

În sfârșit, o întâmplare trăită din timpul tristei bejenii din 1916, și care scoate în relief o figură nobilă și cunoscută, este cea intitulată *Un poet*. Era în iarna aceea de groaznică amintire, când fiecare își părăsiasa casa, lăsând-o în voia soartei dimpreună cu ce avea mai drag, fără să știe unde va ajunge și fără nădejde de întoarcere. Casa părintească din Tecuci a autorului era năpădită de ruși, cu căruțele, cu caii și samovarele lor. Într'una din zile, o haraba mare, amenajată ca o odaie, cu coviltir de rogojini și trasă de patru boi, sosește în Bârlad. Dintr'înș a se dau jos un bărbat ca de 60 de ani, soția lui și o servitoare. Fugiseră de urgia nemților și de groaza de a-și vedea țara cotropită. Zadarnic li se oferă culcuș în casă. Bărbatul refuza energic, ținând să doarmă în chervan, sub cuvânt că în fundul acestuia stau ascunse niște tablouri de Grigorescu — averea lui personală — pe care o duce cu sine în lume. Și în ziua următoare plecă mai departe, asigurând gazda că „și mai tare, și mai întreg se va ridica acest neam din căderea în care se găsește acum...” Omul, care a rostit aceste cuvinte profetice, a fost poetul Vlahuță, care avu încă fericirea să vază, înaintea morții, înfăptuirea prezicerii sale...

Regret că spațiul nu-mi permite a reproduce din acest volum și câteva pasaje, din cari să reiasă dexteritatea autorului în zugrăvirea naturii, bunăoară când ne descrie poziția panoramică a Tulcei pe dealurile de pe țărmul Dunării (pag. 121), sau în adnotarea atât de exactă și de impresionantă a diverselor aspecte fugitive ale elementelor naturii, ca tăcerea solemnă din câmpie (p. 98), sau o furtună deslănțuită (p. 105—106).

Stilul lucrării e cel familiar ; uneori însă cu tendința vădită, dar nu totdeauna reușită, de a imita pe cel popular.

Privit în întregul său, volumul de povestiri al d-lui L.-M. se prezintă ca o interesantă icoană a vieții, a naturii și a oamenilor dela țară. Sub acest raport, el va plăcea desigur cititorilor dornici de a petrece câteva ceasuri într'o atmosferă curată și într'un mediu mai puțin rafinat.

„INTR'O ȚARĂ DEPARTE...”

de N. PORA

Specialitatea d-lui Pora este nuveleta, adică nuvela scurtă numai de câteva pagini, în care a dovedit reale însușiri de observație, de concentrare și de stil. Mici întâmplări din viața de toate zilele, bucurii și dureri comune, frânturi de pasiuni omenesti, nedreptăți sociale,—iată subiectele favorite ale d-lui Pora, și arsenalul viu din care d-sa își trage interesantele sale tipuri. Aceste mici felii din viața reală, nu sunt numai còpii credincioase ale măruntelor frământări ale societății, dar au și meritul, cum am zis, de a fi redade într'un stil concis și natural, deși uneori împesțirite cu arhaisme sau provincialisme bizare.

În volumășul cu titlul de mai sus, de curând apărut, d. Pora, renunțând la nuveletă, ne dă o serie de 17 mici povestiri, unele cu conținut real, altele cu subiect fantezist, din lumea închipuirii, dar mai toate terminându-se cu intervenția divină ori a sfinților. Pare că autorul, desgustat de mizeriile și nedreptățile pe cari e clădită societatea noastră, s'a retras de bună voie „într'o țară departe”, unde domnesc cinstea, credința în Dumnezeu și răsplata faptelor frumoase. Unde e situată această țară nu știm, dar de sigur trebuie să fie tare departe, cam unde se îmbină cele două lumi, cea vie cu cea moartă. Aci, la capătul domeniului visurilor noastre, d. Pora se simte ceva mai la largul său, mai aproape de lumea divină și cerească, pe care o introduce în povestirile sale, și de o omenire ceva mai bună, răsplătită în conformitate cu faptele fiecăruia.

E vorba aci, bine înțeles, de o lume ideală, deși de fapt lucrurile se petrec aproape ca în viața de toate zilele, dar o lume peste care plutește o atmosferă mai curată, mai senină, care te purifică și te înalță sufletește. În această lume, în care s'a exilat autorul, totul pornește dela noțiunea de dreptate, de răsplată. E singura bază sănătoasă și temeinică a societății. Principiul răsplătirii faptelor bune sau rele formează subiectele a 10 povestiri din ciclul celor 17.

Așa, credința lui Dumnezeu, care atrage după sine cinstea și bunătatea, salvează dela o sărăcie cumplită pe un biet cârpaci din *Ispas credinciosul*, pe un ciubotar tot așa de sărac din *Moșul*, pe un pârlit de pescar, a cărui dezviză la toate loviturile soartei era : „las că are Mnzeu grije de noi !“ din *Povestea săracului*; sau pe un negustor scăpătat care-și pierde toată familia și apoi o regăsește în culmea fericirii, din *Norocul*. Aplicarea dreptății de către un împărat față de supușii săi, atrage acestuia ca răsplată un smarald cât un măr de cele domnești, adus de un sarpe în gura lui, ca în *Răsplata*.

Binefacerile sunt un alt motiv de răsplătire. Așa, în *Taina cea mare* pentru faptele ei frumoase, îngerul morții o inițiază pe o femeie, Tudora, în câteva din tainele lui, iar în *Oglinda fermecată*, o femeie urâtă la față, dar nobilă ca inimă, izbuteste să se facă iubită cu pasiune de soțul ei, un hai-hui, și, culme a fericirii ! să se vadă ea însăși frumoasă într'o oglindă, găsită în pod, și pe care o lasă moștenire urmașilor ei.

Și invers. Pentru faptele lor urâte, alții își primesc o pedeapsă binemeritată. De pildă, acel tânăr evreu, care se botează pentru a deveni omul de încredere al unei boeroaice, dar pe care aceasta îl surprinde rugându-se în vechia lui credință și-l gonește cu alaiu, ca în *Lupul își schimbă...*; sau acel sgârcit, care a dus o viață câinească și a pricinuit moartea prin mizerie a alor săi, sfârșește într'un mod tragic, ca în *Patima lui Moș Dincă*. Și dacă cumva pedeapsa nu vine în timpul vieții, cu siguranță că va veni pe lumăa cealaltă unde toate faptele rele sunt răsplătite cum merită, ca în *Firul milei*.

Și lucrul ciudat ! nici în țara această depărtată, unde există o sancțiune a faptelor fiecăruia, fie în viață, fie după moarte, nu se găsește, cine ar crede-o ? — fericirea. Așa, bună oară, în bucata cu care începe volumașul de povestiri al d-lui Pora, dăm de o văduvă foarte bogată, care caută fericirea pretutindeni fără a o putea găsi. Întâlnește în drum pe o regină care avea zâmbetul fericirii pe buze, îl se aruncă la picioare implorându-i taina fericirii sale, dar vai ! cât de nenorocită era acea regină în viața ei intimă ! Și atunci văduva renunță la dorința ei zadarnică, mulțumindu-se a-și împărți averea printre săraci.

Obosit de a mai colinda și alte meleaguri, autorul se retrage în lumea mistică, și profitând de prilejul acesta, ne povestește, cu o naivitate drăguță, creațiunea lui Adam și a Evei, în *Povestea omului*: rânduiala făcută de Dumnezeu, ajutat de Sf. Petru, în lumea oamenilor și a dobitoacelor de tot felul, ca în *Ospățul* și în *Ispasa cerească*; precum și sfatul sfinților, sub președinția sf. Ion Gură de Aur, asupra chestiunii cum s'ar putea lumea izbăvi de păcatul împreunării trupești, ca în *Păcatul rodniciei*. Cum însă părerea de a o înlocui prin simpla privire, nu avu aprobarea nimănui,— căci nimic nu răsare acolo unde nu s'a semănat nimic—a rămas ca și făptura omenească, robită de veci țărâneli, să procedeze în acelaș fel, ca și mai înainte.

În sfârșit, într'una din povestiri, autorul ne plimbă, în lumea basmelor, ca în *Ion cel viteaz*, unde un pui de român, se ia la trântă cu un zmeu, îl doboară, liberează pe prințesa răpită și domnește apoi peste ținuturile acelea.

În analiza coprinsului am insistat înadins asupra ideilor directive ale autorului, pentru a pune în evidență noul drum ce și-a croit cu acest volum în domeniul literar, părăsind lumea realității și câmpul observațiunii și al analizei sufletești. Este o schimbare de front care merita a fi relevată. Cu toată simplitatea lor voită, aceste povestiri trădează unele din însușirile literare ale autorului nuveletelor, și anume stilul curgător și natural, care nu te obosește niciodată, conciziunea descrierilor, precum și meritul de a ști să povestească, ceea ce nu e lucru puțin.

Aceste însușiri, desigur, nu exclud și anumite cusururi. Cu tot caracterul popular, ce autorul tinde a-l impune acestor povestiri, constatăm acelaș abuz de termeni bizari, ca și în nuvelele sale, ca de pildă: *blendoria* vrute și nevrute, *văcuia*, *hulustuc*, *hălăbuc*, *bleoștea*, *vuieta*, *găzdoi*, nu putea să pășească nimic, etc. E de mirat cum unii din scriitorii noștri, căci mai sunt și alții, împetrișează intenționat în așa fel scrisul lor, crezând că-i dau un colorit popular !

Povestirea d-lui Pora sunt atrăgătoare, atât prin cuprinsul lor interesant cât și prin limba în care sunt scrise. Prin forma lor specială ele formează tranziția între literatura curat populară și cea literară.

„INTR'O NOAPTE PE BĂRĂGAN“

de N. PORA

Ocupându-mă de volumul de nuvele *Intr'o țară departe...* al d-lui N. Pora, am căutat atunci să scot în evidență însușirile specifice talentului d-sale, și anume darul de observație, știința concentrării subiectelor în liniile lor firești, stilul lui curgător care nu te obosește niciodată, precum și arta lui de a povesti, pe cât de simplă, pe atât de atrăgătoare.

Volumul actual de nuvele, cu titlul de mai sus, apărut în editura „Cartea Românească“ și premiat de Societatea scriitorilor români, diferă de cel precedent prin natura însăși a subiectelor lor. Desgustat într'o vreme de păcătoșia lumii reale, pe care o descriesese în diverse volume, d. Pora se retrăsese „într'o țară departe...“ țară ideală, aproape de cea divină, locuită de o omenire mai bună decât a noastră. Cât a stat acolo, nu știm; dar întors din nou în lumea fatală a realității, d-sa s'a grăbit să ne de a doua ediție a volumului său de nuvele *Intr'o noapte pe Bărăgan*, care ne readuce și pe noi la realitatea din care sburasem o clipă cu d-sa spre țara depărtată...

Nuvelele acestui volum, în număr de 26, interesante prin varietatea lor, și prin felul cum sunt tratate, cuprind întâmplări mărunte din viața de toate zilele, o galerie de tipuri caracteristice din lumea obișnuită, cazuri de conștiință, scene înfiorătoare în felul celor al lui Edgar Poë, pasiuni omenesti, mai mult rele decât bune,—câmp vast și nesfârșit de observațiune și de analiză sufletească.

Intr'o serie de patru povestiri—...Intr'o noapte pe Bărăgan“, „Casa cu stafii“, „Păiajenul“ și „Cucuveaua“ — autorul, mergând pe urmele scriitorului american, ne zugrăvește în trăsături vii, halucinante, diverse stări sufletești pricinuite de niște împrejurări fioroase. Așa, în cea dintâi, asistăm cu groază la toate fazele succesive ale spai-meii demente prin care trece un nenorocit șef de gră, al u-

nei stații oropsite, pierdut într'un punct al imensității pustului cu cassa de bani, amenințat cu izolarea totală prin înzăpezirea trenului și torturat de gândul asasinării și jefuirii. E o pagină de un realism sguitor. In cele două următoare, deși cu teme diferite, ne întâmpină senzații analoge de groază, pricinuite de culcarea în odaia blestemată a vreunui castel și de peripețiile extraordinare de care e urmată. Sinistru este și sfârșitul boerului maniac, din cea din urmă, care, continuând opera predecesorilor săi, se închide într'un turn bizar, cu interiorul fantastic aranjat. Meritul tuturor acestor povestiri stă în gradarea treptată a fazelor groazei și în emoțiile intense ce ea suscită în cititor. E o literatură fantastică, în care puțini scriitori izbutesc.

Mai interesante însă decât aceste povestiri, din punctul de vedere literar, sunt studiile de tipuri ale d-lui Pora. Observator fin și pătrunzător, d-sa ne prezintă, în vreo zece bucăți, o serie de specimene de oameni în tot ce au mai caracteristic, în actele lor, în vorba lor, în obiceiuri și în multiplele manifestări ale naturei lor specifice. Ce bine redată, bună oară, este asistenta de farmacie care, în taină, cu un tânăr ferchezuit, și supărată de a se vedea stingerită în cochetăria ei, prepară cu gândul aiurea o doză atât de puternică a rețetei adusă de o țarancă, că trimite pe lumea cealaltă pe un biet bolnav, căruia i-a fost scris pe semne să moară cu zile? Sau tipul acela de sgârcit care strânge o viață întreagă, se lipsește de toate și care moare înghețat de frig lângă cele trei sobe luxoase lipsite de foc? Sau Tetea, simpaticul șef al corecturei în redacția unui ziar, pe care nimic nu-l turbură mai mult, în viață, ca o greșală de tipar rămasă necorectată? Sau Factotumul de ziar, veșnic în goană după subiecte de actualitate și veșnic întrerupt de nevoile gazetei sau de vizita inoportunilor? Sau, în sfârșit, tipul bătrânului, întârziat într'o lume nouă, și fanatic partizan al trecutului?

Nicăiri însă talentul de observator al d-lui Pora nu apare mai evident ca în fixarea justă a câtorva tipuri semnificative, ca ardeleanul, profesorul de arme, cabotinul, primadona îmbătrânită, hoinarul îndrăgit, de vraja bălților și până și un tip de câine amortit, dar în care retrăește un moment vitejia de altă dată. Toate aceste tipuri ne apar vii, în carne și în oase, în toată realitatea lor. Cine din noi într'adevăr n'a cunoscut pe Tumbulică, fostul nostru profe-

sor de arme din copilăria noastră? Cu câtă dragoste duioasă, în ironia-i fină, ni-l prezintă autorul și cât de simpatice ni-l face evocarea lui!

Dar aredeleanu Băloagă, care vine de peste munți ca să redestepte cu revista lui națională tot neamul românesc din somnul cel de moarte, „trebuluind în acest țel de cuviință“ și cade în mijlocul unor intelectuali șireți de cafea, cari îi exploatează naivitatea? Dar cabotinelu Moreanu, un fel de Delobelle al lui Daudet, plin de sine însuși și încântat de succesele sale actricești? Ori primadona retrasă care, neputându-se obicinui cu uitarea, mai încearcă într'o serată de adio să îndrepte, cum s'ar zice, *l'irréparable outrage des années*, și sfârșește într'o lamentabilă prăbușire?

D. Pora nu este numai un fin observator. În două bucăți, „Intâii fiori“ și „Sora Melania“, d-sa dă dovadă și de pătrundere psihologică. Așa, în cea dintâi, ne face să asistăm la desfășurarea treptată a primilor fiori resimțiți de un bolnav care se apropie de moarte, iar în cea de a doua, la primele emoții de fericire și de neliniște sufletească ale frumoasei sore Melania, când se văzu pentru întâia oară între pereții albi ai chiliei, în lumina tristă a asfințitului, și apoi în biserică între maici. Acest sacrificiu voit și dorit, deși contra legilor naturei, este învăluit într'o melancolică tristețe, care se resfrânge și asupra cititorului.

Idealist din fire, nemulțumit de felul cum e organizată societatea noastră și de principiile cari o conduc, uneori arbitrar, d. Pora vede răul triumfând în jurul lui, în inimile oamenilor ca și în faptele lor. Așa de pildă în bucata „Răzmirița“, învățătorul Ungureanu atâță prin răutatea sa spiritele simpliste ale țăranilor și pricinuește răscoale sălbatice, innăbușite în sânge. Și tot răutatea omenească, neîntemeiată pe nimic, își face o plăcere de a se revărsa asupra unor ființe umile, imperfecte, cu inteligența rudimentară, ca Crânganiș sau ca Gheorghe, gogorița copiilor și calul de bătae al țăranilor, cari văd în acești nenorociți o piață rea, un duh rău al pământului...

Dar sentimentul acesta al răutății își găsește întruparea mai ales în femei, la care ia forma perversității, a tendinței de a face răul cu orice preț. Autorul, în trei bucăți diferite, ne prezintă trei tipuri de femei, stăpânite toate de același instinct de a face rău. Mai întâi femeia

decăzută, ridicată din noroi de omul de bine și care îl răsplătește cu cea mai neagră perversitate, ca în „Năravul din fire“ ; apoi femeia, din „Tovarâșa de călătorie“, care jefuește pe binefăcătorul ei ; și, în sfârșit, femeia cultă, universitara, care se dedă desfrâului pentru a-și satisface nevoile luxului, și care nu ezită a sdrobi inima naivă a aceluia care o iubește cu adevărat, ca în „Voia patimei“. Această din urmă nuvelă, cea mai desvoltată din volum și dedicată amintirii lui Cerna, este poate chiar povestea tristă a propriei dragoste nefericite a poetului.

Ceeace face succesul nuvelilor d-lui Pora, pe lângă însușirile arătate, este și stilul său curgător și concis, fraza sa limpede și firească. E o plăcere să-l citești. Nu mă pot învoi totuș cu unii termeni ai d-sale, arhaici sau prea vulgari sau inexistenți, cari nu cadrează de loc cu înfățișarea literară a operei, deși trebuie să recunosc că abuzul acestor termeni e mai frecvent la alți nuveliști.

„I N U R M A P L U G U L U I ”

de C. SANDU-ALDEA

D. C. Sandu-Aldea este un scriitor care a renunțat de mult la literatură. Această fermă hotărîre d-sa a luat-o din două motive: întâi, fiindcă s'a încredințat că-i lipsește darul scrisului, și al doilea fiindcă, în profesiunea sa de agronom, i se pare că știința prețuește mai mult decât vanitatea literară. Nu vreau să discut aci hotărîrea d-sale. E liber oricine, pentru motive cari îl privesc, să renunțe la literatură. Aceasta totuș nu l-a împiedicat pe d. Sandu-Aldea de a-și tipări a treia ediție a volumului său de nuvele și schițe. *In urma plugului*, apărută deunăzi la „Cartea Românească”. Aprobarea publicului cititor e desigur un stimulent prea puternic pentru a nu măguli vanitatea unui scriitor. Succesul unei opere, orice s'ar zice, este o dovadă întrucâtva că ea nu-i lipsită de merite.

Activitatea literară a d-lui Sandu-Aldea aparținând curentului „sămănătorist”, după care literatura română nu poate fi decât țărănistă, a găsit firește ireductibili adversari în reprezentanții curentului modern, care susțin că ea trebuie să fie orășenească. Fără a intra în amănunte, e destul să spun că ambele tabere, prin scriitorii lor, continuă și azi — deși „sămănătorismul” a apus — a sta față în față în tranșeele lor respective și a se împoșca reciproc. De fapt, dușmănia aceasta nu e prin nimic motivată, literatura neputînd fi canalizată într'o singură direcție. Indiferent de mediul ce ne descrie, orice operă bine scrisă și bine concepută, aparține de drept literaturii. Țărani, logofeți, și chiar indivizii cei mai umili dela țară, pot oferi la rigoare un câmp tot atît de interesant pentru observațiune ca și clasele dela oraș, cu condiția ca scriitorul să știe să ni-i redea în tot ce au mai omenesc și mai caracteristic. Literatura nu are preferințe. Lumea apașilor, tot așa de bine ca și lumea aristocratică sau burgheză, poate aspira la domeniul ei.

Ceeace împiedică o operă de a fi literară este mai de-

grabă subiectivismul scriitorului. Lipsa de obiectivitate, intervenția personală a autorului în decursul povestirii, fie sub formă de reflecții, fie în favoarea eroilor săi, lirismul lui pronunțat care se revarsă fierbinte peste întreaga descriere, contribuiesc negreșit a-i discredita opera, oricari i-ar fi meritele ei celelalte. Și aci tocmai este partea vulnerabilă a literaturii semănătoriste, și în special a d-lui Sandu-Aldea.

Acest povestitor talentat și descriitor de soi e, din nenorocire, aproape continuu prezent în opera sa. Nuvelele sale „Sima Baltag“, „Murgu“ și „Niță Mândrea“, sunt o dovadă despre aceasta. În câteș trele, autorul revarsă indulgența sa binevoitoare peste tristeții săi eroi, niște specimene de brute pe cari se silește a ni le face simpatice.

Sima Baltag e o ființă primitivă. Când a fost tânăr a avut un cal la care ținea, dar un dușman i-l otrăvește. Sima îl pândeste într'o pădure și-l omoară. Apoi pleacă în lume. Intră ca isprăvnicul pe moșia unui boier și devine spaima țăranilor cu harapnicul lui. Doi ani mai târziu se bagă argat la un popă, care avea o femeie frumoasă și energică foc. Par'că era femeie de haiduc, nu de popă. Aceste două ființe așa de asemănătoare sub raportul instinctelor brutale, erau par'că anume făcute să se înțeleagă și să se dozească cu înfocare. A fost o dragoste aprinsă, nebună, urmată de o fugă romantică peste Dunărea insuficient înghețată, și de prăvălirea lor în abis.

Acest Sima Baltag, cu toată însușirea lui de muncitor harnic, este sub raportul sufletesc o brută, a cărei unică distracție este harapnicul. „*Par'că ieșea din pământ! Și nu zicea nimic pân' nu se apropia bine de tine. Se furișea ca un șarpe, făr' a-l simți ți când te avea în sfârcul harapnicului, te 'ncingea cu el de săreai în sus!*“. Nici o licărire umană în sufletul acestui individ, nici urmă de remușcare. Această figură sinistră de ucigaș autorul o poetizează și face dintr'însa un erou simpatice de nuvelă.

Aceleași instincte primitive caracterizează și pe eroii celorlalte două nuvele. În „Murgu“ conu Iorgu povestește lui conu Stănică cum a pierdut un cal la care ținea foarte mult. Prinsese într'o poiană, de pe moșia sa, doi hoți de cai, împușcă pe unul și se ia după celălalt: „*să stai că te culc și pe tine!*“ Dar hoțul, trecând pe lângă Murgu, ce sta priponit de un copac, îi înfipse cuțitul în piept. Conu Iorgu

îl ajunge și-l omoară și pe acesta, deși dorința lui fusese „*să-l lege fedeleș și să-l ducă în bice până la curte*“. Vă așteptați poate la vreo părere de rău din partea lui conu Iorgu? Ascultați-l: „*Când m'am ridicat în sus... îmi jucau numai flăcări pe sub ochi și din toate părțile parcă-mi venea un miros de sânge cald. Nu eram nici trist, nici vesel (!); eram obosit...*“ Și în aerul înconjurător plutea, adaugă autorul, „*mirosul îmbătător al prafului de pușcă...*“.

A treia brută-erou a d-lui Sandu-Aldea este „Niță Mândrea“, unicul fiu al boerului Eremia Mândrea, „*stăpân a trei mii de pogoane de pământ gras ca untul, negru păcură și toate într'un singur trup*“. Cinci sate erau învoite pe această moșie, printre cari și Obaia, „*un sat de mîncinoși, puturoși și hoți*“. Eroul povestirii, absolvent a 5 clase secundare, după ce ieși din oștire, își luă asupra-și conducerea moșiei. Obăienii fură prima sa grijă. „*Lasă, tată, că le vin eu de hac! de nu ți-i-oiu da eu pe brazdă, să nu-mi zici pe nume*“. Din această clipă harapnicul, adevăratul erou al acestei nuvele, intră în activitate. Iată și prima ispravă a tânărului : o prinde pe câmp pe baba Rădoaiă din Obaia, și sub cuvânt că a luat mana grâului, apucă harapnicul și *dându-se cu un pas înapoi a 'ncins-o strașnic în biciu...*“. Baba, urlând de durere, fugea pierzându-și fustele, până ce rămase în pielea goală. Niță Mândrea după ea, „*o sfârceia fără milă și uneori întorcea biciul și o sorcovea cu codiriștea de corn : na !... na !...*“ Baba mai fugi o bucată de loc, apoi „*căzu cum cade bou'n jug*“. Dar tot nu s'a isprăvit. Niță Mândrea nu e om să se mulțumească cu atâta numai. După ce o mai arse pe spete cu biciul, „*prinse mâinile babei, i le aduse la spate și i le legă strâns ; apoi se dete un pas îndărăt și o sfârceie peste piept*“. Și mândru de această faptă, Mândrea îi strigă babei : „*Să mai vii și mâine noapte, dacă ți-o fi dor de zeamă de biciu*“. Această primă a lui ispravă fu urmată în curând de altele, sub formă de fel de fel de mizerii și de bătăi aplicate Obăienilor cari, în cele din urmă, veniră la curte, umiliți și supuși ca mieluseii. Bine înțeles, nici eroul nostru n'a isprăvit-o bine. Provocat de un flăcău obăian, el se pregătea tocmai „*să-l încingă în biciu*“, când căzu străpuns de cuțitul adversarului. O duhoare de sânge, de praf de pușcă și de „*zeamă de biciu*“ pestilențează atmosfera acestor trei nuvele, lipsite de orice licărire omenească.

Din fericire nu toți eroii d-lui Sandu-Aldea sunt de calibrul acestora. În „Fără noroc“, nuvela cea mai lungă dar și cea mai desăvârșită din volum, ne întâmpină alături de o brută, căpitan ieșit din rânduri, bețivan, cartofor și erou în cravașă, figura delicioasă a coanei Frusinica, soția acestuia, o martiră a căsniciei. Dealungul a 67 de pagini, asistăm cu emoție la tragedia vieții acestei femei tinere și delicate, victima unui soț bătrân și grosolan și la fazele treptate ale conflictului din inima ei între simțul datoriei și pasiunea ce nutrește pentru tânărul ei logofăt. În opoziție cu căpitanul, logofătul acesta, inteligent, harnic și devotat, ne este prezentat totuși prea naiv, pentru a nu-și da seama de sentimentul ce inspira stăpânei sale, dar care ajunge să deșepte bănuiala soțului. Acesta, conștient de inferioritatea sa, și stăpânit de teama de a se vedea înlocuit într-o bună dimineață, omoară pe logofăt. Și fără să știm pentru ce, căci de remușcare nu putea fi vorba, el însuși se spânzură de un pom din grădină. Deși cam romantic înfățișată, coana Frusinica, prin profunzimea durerii și puritatea dragostei sale, ne apare ca cea mai desăvârșită creație a d-lui Sandu-Aldea, și ca o figură de o rară frumusețe literară.

Ca schițe mai reușite citez „Din dragoste“, mai ales partea finală, în care eroismul a două odrasle a unor familii dușmane, o fată și un flăcău, readuc împăcarea acestor familii prin căsătoria lor ; și „Dezertorul“, în care un soldat, Florea Cazacu, în toiul unei manevre de artilerie, aflând de trădarea iubitei sale, trece prin cele mai chinu-toare dureri sufletești, cari alternează cu diferitele faze ale manevrei, și se termină cu dezertarea nefericitului.

Dacă nuvelele d-lui Sandu-Aldea pierd prin intervenția d-sale în caracterizarea împrejurărilor și a personajelor lor, prin nota subiectivă ce le imprimă și care denaturează realitatea, și mai ales prin preferința sa pentru speci-menele cele mai abjecte, pe cari se silește a ni le face simpatice ; în schimb ele se impun prin anumite calități literare, și anume prin arta povestirii, și în deosebi prin descrierile pitorești ale mediului rural, ale câmpului în floare, ale bălților Dunării, ale întregii naturi dela țară, care trăește cu putere în opera d-lui Sandu-Aldea și-i constituie tot meritul.

„CETATEA CU PORȚILE INCHISE“

de AL. T. STAMATIAD

Această interesantă culegere de povestiri, apărută în editura „Casei școalelor“ și premiată de „Societatea scriitorilor români“ e o operă de o rară frumusețe stilistică și, deși în proză, plină de poezie dela un capăt până la celalt. O atmosferă de caldă melancolie o învăluie toată și o impresie de tristețe duioasă se desprinde din toate paginile ei. E eterna poveste, dealungul a șapte povestiri diferite, a aceleeaș goane după ideal, a acelorași eforturi zadarnice în veci nesatisfăcute, ale omului superior, însetat de perfecțiune și victima aspirațiilor sale ne bune.

În cea dintâi povestire, un grădinar tânăr și frumos avea o grădină, cum n'a mai fost grădină pe lume, pe care o îngrijea cu toată dragostea. Fiecare floare și fiecare arbore crescuse sub mângâierile lui. Și grădinarul era fericit cum n'a mai fost grădinar vreodată. Dar dela un timp fericirea, fiind aceeaș, era nefericire. Într'o zi grădinarul s'a rugat lui D-zeu s'adie vântul mai tare și ploaia să cază mai deasă, ca tulpina florilor și ramurile arborilor să crească și mai mlădioase. D-zeu l-a ascultat, și din nou grădinarul era fericit cum nu mai fusese grădinar. Și tot așa, din timp în timp, fericirea ne mai mulțumindu-l, se ruga lui Dumnezeu să bată vântul și să plouă și mai tare, și D-zeu meréu i-a împlinit dorința. Dar, într'o zi, mai nefericit ca niciodată, el ceru lui D-zeu să bată vântul și să plouă cât mai tare. Atunci vântul s'a schimbat în furtună, furtuna în uragan, iar uraganul a sfărâmat întreaga grădină minunată. De durere, grădinarul îmbătrâni într'o clipă. Dar el nu-și perdu nădejdea. Iși refăcu grădina... și toate ar fi mers bine, dacă într'o zi, sub povara amintirii a ce a fost odată, grădinarul n'ar fi înnebunit.

Aceeaș sete de ideal îl chinuește și pe un păsărar. Când ești tânăr, viața desigur e o primăvară, căci primăvara sufletele înfloresc ca și florile. Și păsărarul era

fericit pentru că trăia în mijlocul pasărilor, cari sunt mai blânde decât oamenii și pentru că trăia departe de aceștia. Într'o zi, el băgă de seamă că o singură pasăre, pasărea cea mai albă, se ținuse departe de el, atâta șir de ani. Vru să pue mâna pe dânsa, dar iată că în clipa aceea pasărea se ridică în văzduh. O goană neîncetată, întreruptă numai de noapte și de vis, după pasărea dorită, care aci se apropia aci se depărta, îl aduce pe pasărar, când într'o grădină, când într'o pădure, când pe dealuri, cari toate îl îmbiau să rămâe acolo și să fie regele lor. În sfârșit ajuns la locul copilăriei sale, îi apare la o fereastră, la o rază de lună, chipul său de mag. Pasărea, abia mai fâl-fâind din aripi de oboseală, căzu la picioarele lui. Păsărarul se aplecă s'o prindă și s'o strângă la piept ca pe o comoară mult dorită, dar sfârșit de puteri, se prăbuși la pământ ca o cruce smulsă și asvârlită de vânturi.

E atâta tristeță și atâta amărăciune, în aceste povestiri dureroase, — icoane vii ale propriilor noastre frământări și aspirații spre mai bine, — dar și atâta poezie revărsată din belșug și o limbă atât de frumoasă !

Alte trei povestiri, „Castelul alb“, „Fantoma albă“ și „Zidarul“, ne redau sub aspecte diferite, aproape aceeaș teză. În cea dintâia, într'un castel cu porțile veșnic închise, pentru lumea toată, porțile se deschid la sosirea celui din urmă. O fecioară în alb îi apare și îi cere tânărului să plece în lume și să nu se întoarcă până ce nu va găsi un lac cu apa tot așa de senină și de albastră ca și ochii ei, un trandafir tot așa de roșiu ca și obrajii ei, un râu cu ape tot așa de blonde ca și părul ei, un porumbel cu aripile tot atât de fine și de albe ca și mâinile ei, niște mere tot atât de rotunde și de fragede ca și sânii ei, în sfârșit munți cu zăpada imaculată ca și trupul ei. Și tânărul a plecat. O viață întreagă a căutat până ce le-a găsit pe toate. Dar când s'a întors, el n'a mai recunoscut-o pe fecioara în alb, care-i întindea zadarnic brațele. Și rămase stană de piatră.

În cea de a doua povestire. Sufletul — veșnic plutitor spre țărături necunoscute, către cari îl chiamă puteri misterioase și doruri neînțelese — este îmbiat de diverse fantome albe ca să le urmeze și să nu întrebe niciodată unde-l vor duce și când se vor întoarce. Prilej pentru autor ca să ne zugrăvească în culori splendide cele patru anotim-

puri, cu natura lor veşnic diferită. Cu apariţia ultimei fantome, el se prăbuşeşte la pământ. Era singura care l-a iubit cu adevărat.

În sfârşit, în cea de a treia, e vorba de un zidar, tânăr, frumos, puternic şi visător, care trăia într'un oraş nenorocit, unde oamenii erau răi, copiii îmbătrâneau repede, iar sgomotele maşinilor asurziau văzduhul. Faima lui ajunsese departe. Într'o zi, el începu să clădească o clădire uriaşă, la marginea oraşului. Dar mulţimea, rea şi bârfitoare, a pornit să dărâme palatul. Ea nu putu însă să răstoarne nici măcar o coloană. Atunci ea aruncă cu murdării într'insul, dar el îi apăru şi mai strălucitor ca şi mai înainte. Iar zidarul lucra înainte, nepăsător la toate şi însufleţit numai de idealul său. Li mai rămăsese de prins ultima floare pe cea mai înaltă cupolă, când schelele se prăbuşiră înmormântând pe zidar sub dărâmături.. Şi timpul care, cu valurile lui puternice, a îngropat întreg oraşul şi chiar palatul, n'a putut totuşi să îngroape şi colonadele cari stau triumfătoare în picioare, ca o mărturie Viitorimii.

Din ultimele două povestiri „Fericirea“ şi „Cele trei domniţe“, mă mai opresc asupra celei din urmă, de o rară frumuseţe stilistică şi de o duioasă melancolie, în care lupta între două concepţii mistice formează tot fondul ei. *„Nimic nu trece, în viaţa asta, mai repede decât tinereţea“* ziceau Domniţele mai mari. *„Iubirea e mai puternică decât tinereţea, şi chiar decât moartea“*, gândia Domniţa, mai mică. E poate cea mai desăvârşită, sub toate raporturile, dintre povestirile volumului, cu tot amestecul de real şi ireal al cuprinsului ei.

Mărturisesc că am citit aceste povestiri cu o vie satisfacţiune sufletească. Sunt adevărate giuvaere, ca formă şi ca fond. De nu s'ar supăra poetul Stamatiad, aş afirma că această carte este tot ce a scris mai desăvârşit până acum. Nu pot decât s'o recomand cititorilor, cu aceeaş dragoste cu care eu însumi am citit-o...

„ROMANȚĂ PROVINCIALĂ“

de HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

È un obicei astăzi foarte răspândit de a se întitula un volum de nuvele, de povestiri sau de schițe cu cea dintâi dintre ele. Așa a procedat și d-na Papadat-Bengescu cu volumul său de schițe—impropriu botezate nuvele—apărut în editura „Cultura națională“, sub titlul de mai sus.

Aceste schițe sunt de fapt niște mici studii de psihologie, prin care autoarea caută să pătrună, cu o rară putere de analiză, tainicile mobile ale acțiunilor noastre, natura noastră lăuntrică. Dar, pe când în nuvelă și în povestire, procesul psihologic se petrece în sufletul personajilor și izbucnește din ciocnirea diverselor lor interese ori pasiuni sau din situațiunile în cari sunt puse, fără ca autorul să intervîie personal în producerea și desfășurarea lor, la d-na Papadat-Bengescu el se petrece cu totul altminteri. D-sa ne pune față în față cu personajii anumite, care îi sunt puțin sau de loc cunoscute, și a căror natură intimă caută s'o disece, s'o pătrună, s'o explice numai prin puterea scrutaătoare a minții ei observatoare, luând ca puncte de motivare atitudinile, gesturile și feluritele manifestări ale acelor personajii sau crâmpee de fraze auzite asupra lor.

Și aceste personajii astfel reconstituite, prin sfortarea cerebrală a autoarei, se agită, trăiesc, ne apar în toată realitatea lor sau cel puțin așa cum trebuie să fi fost. Cum vedem tot procesul psihologic se petrece nu în sufletul personajilor în chestiune, ci în sufletul autoarei, care le conduce acțiunile, acțiuni cari ies la iveală, defilează parcă la comanda supremă a unei baghete magice. Așa că, în fond, adevărata eroină a fiecărei schițe, fie că se prezintă sub forma unei fetițe, unei domnișoare sau doamne, este autoarea însăși în diversele faze ale existenței ei, deducțiune pe care o trag din faptul că același procedeu mental le caracterizează fără excepție pe toate eroinele volumului.

În *Fetița* și în *Sânge*, eroinele cerebrale sunt două fete, una de 10 ani și jumătate, iar cealaltă de 9 ani, amândouă de o luciditate de minte neobișnuită la vârsta aceasta. Cea dintâi, Fetița, „nu trăia decât în necunoscutul a tot ce era nou și de care lumea era plină pentru ea și orice nouătate adusă în deprinderile simple ale vieții familiare o încânta ca o cucerire concretă a aceluia mare necunoscut”. Ce locșor mic ocupa ea în Univers și totuș „ea nu putea socoti cu mintea suprafața care-i aparținea ca și timpul neliimitat, și tocmai fiindcă nu le putea socoti le simțea și simțirea asta era o aspirație lacomă, așa de lacomă încât era neîncăpătoare în ea și o sfărâma, o asvârlea cu fiecare moleculă a trupului mic în spațiul imens din care abia se desprinsese”.

Avea Fetița o boală tainică, pe care nu îndrăznia s'o mărturiască și de care îi era frică. *Simțea cum năpădesc în ea puterile vii: rotunzimea, amplexarea, intensitatea; în toate membrele, în toate organele, în toate funcțiunile. Fetița se auzia cum crește... La ora tăcerii și în întunericul deplin, așternut pe pământ, corpul ei era ca o ureche care auzia de departe cum vine spre ea, cum o ajunge, cum o cuprinde, cum trece peste pământ și printr'însa, mersul înainte al vieții”*.

Cunoscuse pe Radu, fratele prietenei ei Sisilica, băiat de 14 ani. E evident că „*Radu nu era ca Sisilica, era băiat... și asta era așa... ceva nu știi cum*” Și atunci, tocmai când împlinise zece ani și șase luni, s'a întâmplat Fetiței ceva pentru întâia și ultima oară (căci n'a avut parte să trăiască). A leșinat. Strigase „*Radule!*” Și numele acesta sonor, strigat fără să-și dea seama, „*lovind strunele prea vibrante și prea slabe, uciseseră în trupul mic simțirea sub rușinea candidă a revelației*”...

Varianta acestei fete preasimțitoare este consora ei de 9 ani din schița *Sânge*. Pe aceasta maică-sa Tica o deprinsese să nu vadă picătură de sânge în fața ei, să fie fricoasă de sânge. Din pricina asta nici n'o ducea nicăiri. De obicei ea rămânea acasă, și șezând pe scăunelul ei, dădea drumul gândurilor. „*Pe scăunelul ei dăbuia singură în necunoscutul frumosului*”.

Intr'o zi, pe când Fetița era ocupată să prindă „aburii gândului”, aude un țipăt îngrozitor, pornit din gura mamei

Țica, care cerea ajutor. Ce se întâmplase? Fata gazdei, d-șoara Elena, logodită, și care se pregătia să meargă la un bal, chemase un medic să-i opereze un buboiu ce-i ieșise pe ceafă. Acesta, în lipsă de scule, apucase de pe masă un briciu vechiu ce servise răposatului și, îndoind capul fetei, tăiasе buboiul... Tâșni un șiroiu de sânge până la tavan, care umplu toată odaia. Doctorul nimerise artera carotidă. Elena căzu moartă pe pat într'o baltă de sânge. Nici odată fetița nu văzuse sânge, atâta sânge. „Se uita și se asculta în ea“. Nu se mai sătura să-l vază. „*Și cum îl privia calm, nesfiit, drept în față, sângele... acel ocean de sânge*“, ea căuta să reconstitue în sine crima monstruoasă. „*Era acolo în mintea fetiței, o muncă migăloasă și tainică care refăcea anevoie opera măreață a realității*“.

În ziua înmormântării, pe scăunelul ei, la fereastră, și cu ochii țintă la lumea adunată, ale cărei atitudine și gesturi observa, Fetița izbuti să reconstitue în mintea ei crima medicului și psihologia mulțimii. În fond, „*ea nu era vre-un răsad de învățată. Acolo, în colțișorul ei, ea era o mică stație Marconi a puterilor naturei, un mic motor al mecaniceii umane, către acele legi naturale, simple, chiar dacă încă nedovedite*“. Și această puțință de a treiera gânduri și de a adânci lucrurile o avea Fetița „*pentru c'a stat mult singurică pe scăunaș și învăța și se juca cum putea singură...*“

Cocoana Ileana e intitulată „portret“. În această schiță-portret, cea mai de valoare după mine, autoarea, de sigur Fetița devenită mare, ne prezintă pe o femeie de 60 de ani, reconstituită în toate amănuntele vieții ei trecute, cu aceeaș analiză minuțioasă și numai după aspecte fugitive, crâmpree de fraze, atitudini și gesturi prinse din sbor. D. Ghiță, răposatul soț al cucoanei Ileana, e reconstituit în toată realitatea lui vie numai după mici amănunte adânc observate.

În *Film de tramvoi*, redare de un realism intens a mizeriilor îndurate cu tramvaietele în timpul ocupațiunii — găsim încadrată o descriere delicioasă a emoțiilor și senzațiilor resimțite de autoare în acea aglomerație strivitoare, sprijinită confortabil de peretele moale al unui soldat prusac, în a cărui tunică vastă ea se cufunda ca într'un leagăn de perne moi. „Există o psihologie a înghesuelii, cu des-

gustul și beneficiile ei“ ne spune autoarea. Nimeni, la noi, de sigur, n'a redat-o mai bine ca d-sa în această drăguță schiță.

De o profundă psihologie este și schița *Vecinătatea*. Din fereastra camerei ce ocupa într'un hotel de vilegiatură, autoarea se încearcă să reconstitue firea și viața lăuntrică a unei femei necunoscute, care ocupa o cameră cu balcon, peste drum de a ei, numai după diversele ei atitudini și mișcări exterioare. Zilnic ea a prins pe orizontul ei singularic „gravurile colorate și mobile ale vieții lăuntrice“ a vecinei necunoscute, al cărui suflet „a ieșit din umbră și a mimat divina lui euritmie“.

În *Stigmatul*, eroina e o tânără clientă a unui restaurant modest, soră de cruce cu autoarea, deci o aprigă scrutaătoare de suflete. Mini era onoarea birtului. Totuș Mini nu era mulțumită: banalitatea clienților o despera. Într'o zi, un domn și o doamnă atraseră mai ales atenția ei sfredelitoare. Folosindu-se de anumite ticuri, gesturi sau semne fizice, Mini ajunge să reconstituie, în imaginația ei, amănuntele intime din viața acestor două persoane străine, pe care nu le cunoștea și nu le mai văzuse niciodată până atunci. Ajunsă însă la capătul sforțării ei cerebrale, e apucată deodată de un desgust puternic...

Brr ! ce lucruri înfiorătoare a văzut psiholoaga Mini în acel birt cu clienți banali ! Și toate acestea, fiindcă lipsea *el*, căci pe vremea când mergea și el acolo, era de sigur frumos și bine... Și amintirea dragăstoasă a ființei iubite o deșteaptă din groaza în care se scufundase, redevenind iar Mini cea veselă. Pierise din fața ochilor ei Stigmatul.

Mai citez ca studii psihologice interesante schițele *Romantă provincială*, precum și *Scafandaria*, o călătorie naivă pe ape și în adâncul lor, bine înțeles tot cu imaginația și prin impresionantă reconstituire lăuntrică a lucrurilor.

E de remarcat că, în toate aceste schițe psihologice, bărbații aproape nu există sau apar ca niște umbre șterse, de abia estompate. E o carte numai despre femei, scrisă de o femeie talentată, carte de o psihologie delicată, fină, adâncă, deși poate câte odată prea minuțioasă, și deci cam obositoare, prin unele exagerări și detalii științifice inutile.

„SCHIȚE VESELE“

de GH. BRĂESCU

Intr'un volum cartonat de 108 pagini, apărut la „Cultura Națională”, d. Gh. Brăescu ne dă o serie de *schite vesele* dintre care unele au văzut mai întâi lumina zilei în diferite reviste literare.

Mărturisesc că am luat cu multă plăcere volumul în mână, cu convingerea că voi petrece câteva ceasuri vesele, într'un răs sănătos, cu lacrămile în ochi, așa cum se întâmplă când citești lucruri umoristice sau comice.

Intr'adevăr, o schiță umoristică e cu neputință să nu-ți provoace râsul, fiindcă ceea ce o caracterizează este lipsa de bun simț, împerecherea de cuvinte incoherente sau cari sună la fel, însfârșit acel spirit neașteptat care țâșnește prin surprindere fie din jocul de cuvinte, fie din situațiuni sau din simpla șarjă.

Asemenea schițe umoristice a scris și d. Brăescu, dar ele nu se mărginesc aci. Cele mai multe, considerate de aproape, sunt adevărate studii de tipuri, de stări sufletești, prinse, nu în mod exagerat, ci în toată sinceritatea lor, cu o precizie remarcabilă și cu un talent deosebit. Și ele provoacă râsul, dar un răs mai fin, mai delicat, așa putea zice chiar superior, provenit mai ales din stările sufletești ale personajilor, din mentalitățile lor ciudate, precum și din neprevăzutul situațiunilor. Căci d. Brăescu este mai înainte de toate un fin observator, un adânc cunoscător al oamenilor. Numai în câteva rânduri, cu puține mijloace, îi fixează un personaj, o stare psihologică, o situațiune. Nimic de adăogat, nimic exagerat, nimic de prisos. Sub acest raport, d. Brăescu poate cu drept cuvânt fi socotit, după Caragiale, cel mai bun umorist psiholog în literatura noastră.

Dintre tipurile studiate de d. Brăescu, militarii și în special gradele superioare ocupă primul plan. În direcția aceasta a avut ca protagonist pe răposatul Tony Bacal-

başa, al cărui moş Teacă este încă în amintirea tuturor, şi pe alţii mai puţin cunoscuţi. Probabil că vâna aceasta nu este pe deplin sleită. În cariera militară, ca şi în toate ramurile vieţii, pe lângă elemente de valoare, se mai găsesc pe ici pe colo şi mentalităţi excepţionale. Cù observaţiunea sa ageră, autorul a surprins câteva tipuri de felul acesta în exerciţiul funcţiunii lor, şi le-a redat cusururile în câteva scene de un humor irezistibil.

Aşa în bucăţile acestea privitoare la militari, dăm de un colonel pentru care „omnivor“ însemnează „mâncător de oameni, canibal“; de un alt colonel care dă ordine baroce, imediat retrase după împrejurări, după condiţii, sau când sunt în contradicţie cu ale superiorului, şi care-şi creşte purcei la regiment. În *Aşa-i piesa* găsim istoria în trei tablouri a unei spălătorese „care ştie şi prăjituri“, angajată pentru copiii de trupă ai regimentului, şi care trece rând pe rând în serviciul căpitanului, maiorului, colonelului şi generalului. Iar în *Profilaxie*, dăm de un colonel care simte o bucurie nespusă când află că păduchele socotit exantematic este octopod, cu opt picioare, şi deci românesc, fără niciun pericol, şi ordonă în consecinţă: „*Nu-i nimic, să iasă tot regimentul... e octopod săracul, nu-i nici o primejdie, e d-al nostru...*”

Toate aceste tipuri de militari autorul ni le redă într'un mod natural, fără umbră de ironie sau de răutate. Se simte că le-a observat cu indulgenţă, cu inima, şi că s'a silit a ni le face simpatice. Mai toate faptele noastre au o latură interioară, prin cari ne impun, şi alta exterioară, prin care sunt de râs. Latura exterioară fiind comică, cere pentru a fi redată multă observaţie şi psihologie. Meritul d-lui Brăescu este tocmai că a izbutit în această direcţie.

Acelaş talent de observaţiune minuţioasă şi de pătrundere sufletească îl are autorul şi în redarea tipurilor din lumea civilă. Aşa, de pildă, un tip de ghinionist bine reuşit găsim în *Cobea*, schiţă care, după mine, ar fi câştigat foarte mult fără partea a doua. Cei din schiţa *La dentist* e de un realism desăvârşit. Intreaga bucată e admirabilă. Prin conciziunea ei, prin psihologia adâncă a personajului, e una din cele mai reuşite din tot volumul. În sfârşit,

un tip sui-generis de milos găsim în *Moșu*, una din cele mai bine scrise bucăți.

Mai întâlnim și trei tipuri interesante de fete moderne, prinse în toată realitatea stării lor sufletești: una, Dorina, în *Ultimul model*, care se mărită, dar nu cu cel care o iubește și care la reproșul iubitului, răspunde, strângându-l cu pasiune : „Prostule ! cine să ne crească copiii ?”...

Alta, Cătinel, în *Școala*, pe care măsa o dăscălește cum să-și atragă un mire, când nenorocita mărturisește în hohote de plâns, că „a greșit”.

În sfârșit, o dudue bogată din bucata *Mila*. Acest din urmă tip de fată e curat adorabil. Ea se opune energic și din toată inima ca să nu se taie doi pui la care ține... Dar deodată duduia zărește pe cineva: „*Tăiați-i pe amândoi*” zise ea lăsând pasărea din mână și ieșind roșie, grăbită, înaintea unui tânăr oacheș care se ivia călare: „*Rămâi la masă, nu?*”

Coana Uțica, mama d-rei Cătinel, din schița *Școala*, este de un realism puternic. O vezi înainte-ți în carne și în oase, parcă iese din strâmtul cadru al cărții, într'atâta e de vie.

Dar unde d. Brăescu ni se arată cu totul superior, este în domeniul țărănesc. Nimeni poate n'a studiat mai adânc ca d-sa pe țăran, nu i-a redat mai bine sufletul, mentalitatea și felul de a vorbi. Schițele *Necazuri* și *Tocmeală* sunt delicioase din toate punctele de vedere. Ele trebuiesc citite în întregime, căci orice rezumat le denaturează farmecul. În cea dintâiu ne întâmpină indiferența țăranului față de moartea vreunui membru din familie și groaza lui să nu i se îmbolnăvească vita: „*Că omul dacă are zile lăsate dela D-zeu trăește, dar dacă i-o sunat ceasul, s'o mântuit. Dar ghita ce știe ea?*” Și una din țărănci, se desparte de cealaltă, al cărei bărbat e pe moarte, urându-i: „*Da' las' să him sănătoși, că poate o da D-zeu și ți-o trăi porcu*”. Iar în cea de a doua găsim un țăran și copila lui, și în aceste două umile personaje, o adâncă filozofie și mai ales în față, a cărei reflecție finală e o capo-d'operă. O admirabilă redare a dragostei între țărani ne întâmpină în schița *Un flirt*. În sfârșit în *Când vrea D-zeu*, autorul ne prezintă credința fatalistă a țăranului că totul atârnă, nu de munca și însușirile bune, ci de formula „*când vrea D-zeu*”.

Căsniciile de azi nu puteau de sigur să nu intereseze pe un observator ca d. Brăescu. În schița *Reproșuri* găsim o pereche nepotrivită, în care bărbatul se spetește muncind pentru luxul soției, care îl înșală, fiindcă se plictisește, iar când acesta îi reproșează indiferența ei față de sacrificiile lui, ea îi răspunde: „*Bine, ai dreptate, nu zic, dar spune și tu: ai purtat ceva necârpit de când ești cu mine?*”.. În *Trei fricoși* ne întâmpină căsnicia în trei; iar în *Intre două surprize*, un menaj vulgar, în care fuga unor curcani și aducerea ca compensație a unui dulău sălbatic, produc o adevărată catastrofă. „*Tu strici, zice soțul către nevastă, la ce ai pus masa în curte?*”. Cea mai reușită schiță însă, din această direcție, este *Economie*, desigur cunoscută de toată lumea. E admirabilă dela început până la sfârșit.

Am lăsat bucata *Pentru țară*, până la urmă, deși putea fi înglobată printre schițele militare. Dar această excelentă bucată, prin cuprinsul ei, distonează în această culegere de *schite vesele*. Nu numai că nu e veselă, dar e o adevărată tragedie, cu singura deosebire că eroul ei nu este o persoană nobilă cum s'ar cuveni, ci un simplu țigan. Nu știm pentru ce motiv autorul a trecut-o printre bucățile vesele.

D. Brăescu este și un descriitor de talent. Aproape în toate schițele găsim câte o pagină, două cu asemenea descrieri artistice.

Schițele vesele ale d-lui Brăescu nu au nimic comun cu satira. Autorul le-a scris cu multă indulgență și cu toată dragostea, intenția d-sale nefiind să satirizeze ci numai să ne provoace râsul. A făcut operă de scriitor umorist.

„UN SCOS DIN PEPENI“

de G. BRĂESCU

Cu volumul de mai sus, apărut de curând în editura „Ancora“, d. G. Brăescu își continuă seria mult apreciatelor sale schițe umoristice, începută acum câțiva ani. A fost mult discutată, în presa noastră, opera acestui scriitor meritos, care și-a început activitatea-i literară la o vârstă când alții aproape renunță la a lor, și pe care numai flerul abil de critic al d-lui E. Lovinescu l-a putut scoate la iveală. Fără încurajarea dezinteresată și insistențele acestuia, desigur că finul umorist de astăzi, vrednicul continuator al lui Caragiale, ar fi rămas, în modestia lui obișnuită, locot. colonelul Brăescu *tout court*, și numai un cerc restrâns de admiratori ar fi avut prilejul plăcut să se înfrupte din auzite, din comoara lui de povestiri spirituale.

Ocupându-mă anul trecut de volumul *Schițe vesele* am scos în evidență, cu această ocazie, umorul fin al d-lui Brăescu, talentul lui de observator minuțios, darul lui de a produce efecte puternice din simpla atitudine a personajelor sale față de situațiunile în cari se găsesc, sau din dialogurile și cuvintele lor obiectiv redate, în cari ne apar cu toată sinceritatea naivă a sufletului lor, sau, în sfârșit, prin surprindere, pe neașteptate, dintr'o „poantă“ finală scânteietoare de spirit, care iluminează întreaga bucată.

Tipurile din volumul recent „*Un scos din pepeni*“, asupra cărora se revarsă umorul d-lui Brăescu, aparțin, ca și în trecut, lumei militare și celei civile, amândouă deopotrivă de familiare observatorului, prin dubla sa însușire de profesionist și de om de lume. Din 29 cât cuprinde volumul, 13 se rapoartă la militari și restul la lumea obișnuită.

În calitatea sa de fost ofițer, d. Brăescu era, desigur, mult mai în măsură de a ne zugrăvi viața din cazarmă cu particularitățile ei decât, de pildă, răposatul Tony Bacalbașa, care nu o cunoscuse decât exterior, văzută numai

deia suprafață. Mentalitatea unei anumite categorii de ofițeri superiori sau inferiori, în fața noilor inovații, pentru cari nu aveau pregătire, actele lor bizare ca consecință firească a neadaptării fondului la formă, slăbiciunile lor ome-nești rămase primitive în fața schimbării brusce, nimeni nu le putea studia *de visu* mai amănunțit, nici reda mai sincer și mai deplin ca d. Brăescu, militar trecut prin grade ierarhice.

Intr'adevăr, dela umilul soldat, șiret și încăpățânat, și până la atotputernicul general sau colonel, nu e o treaptă ierarhică care să nu fi fost obiectul pătrunzătoarei sale observații. Dintre toți însă, generalul, și mai ales colonelul, ca comandanți ai unor unități depline, cari atârnă de ei militărește și sufletește, îi atrag în deosebi luarea aminte. El ni-i reprezintă sub diferitele lor fețe caracteristice, cu mentalitatea lor primitivă și în situațiuni comice în fața reformei și a noilor metode pe cari ei nu le pricep. Totuș, colonelul acesta, așa cum îl concepe d. Brăescu, e departe de a fi o caricatură, un fel de Moș Teacă ca cel ieșit din fantezia lui Bacalbașa; el trăiește, e incarnația unei realități, e produsul unei observațiuni riguroase și obiective. Ceva mai mult. De obicei șarja satirică, la Caragiale bunăoară, e bazată pe ironie, și ironia presupune o doză de subiectivitate, de interes personal. Ironia, Brăescu aproape nu o cunoaște. La dânsul satira e indulgentă, inofensivă: tot umorul tâșnește numai din contrastul violent dintre starea de fapt și cea impusă, dintre fond și formă.

Iată, de pildă, câte va specimene de asemenea ofițeri superiori: Un colonel primește ordinul telegrafic: „*Raportati unde ați ajuns cu câinii de război...*” Imediat el pune să se prinză toți câinii de prin sate, mai ales cei ciobănești, ordonă să-i încartiruiască în ascunzători și însărcinează pe un sublocotenent cu dresatul lor. Vine generalul în inspecție. Vă puteți închipui cu ce urlate s'au repezit acești dulăi la general să-l sfășie, nu altceva. „*Nu i-ați dresat de loc...*” observă dânsul, „*ei nu trebuie să se repeadă la Români: să sară asupra dușmanului, să nu se dea la noi, trebuie pedepsiți și pedepsiți imediat asupra faptului*”.

Un altul strânge pe toți comandanții de companii și le comunică să fie gata, la orice moment, cu trupa în vederea unei „diversiuni”, dar cu consemnul să nu se afle de

nimeni: „*nu uitați că zidurile are urechi*“... Aceștia, la rândul lor, adună pe gradați și le vorbesc cam în acelaș fel. Însfârșit, don' plotoner, adresându-se soldaților împietriți de somn, le răcnește : „*Mâncați, care aveți... La noapte toată trupa iese la „inversiune”. Să nu scoți o vorbă, să mergi ca cum ai fi mut... Ați înțeles?*“ Dar nu răspunse nimeni.

Un al treilea ne face să asistăm la o anchetă hilariantă făcută de dânsul cu toată gravitatea cerută într'o asemenea împrejurare; iar un al patrulea, chefuește pe socoteala inferiorilor și primește în dar dela ei niște „rate cu repetiție“...

Un tip extraordinar de general este cel din schița „In retragere“. I se cere telefonic ordin urgent pentru distrugerea unui pod, de care se apropia inamicul și peste care avea să treacă dintr'un moment într'altul. Dar generalul refuză a da acest ordin până ce nu-i se vor găsi galoșii. Alergături, amenințări, înjurături, totul e în zadar. Când, însfârșit, un planton zărește galoșii în picioarele generalului. „*Așa e frate!... exclamă acesta. „Bine, băete... Să distrugă podul !...”* E adevărat că un fior tragic plutește în atmosfera întregii bucăți care ne cuprinde și pe noi, dar câtă ușurare nu simțim în această regăsimare neașteptată a galoșilor generalului, care pune capăt obsesiei noastre. Această figură de general ar părea monstruoasă, dacă n'ar salva-o comicul exuberant al situației...

Iată, în sfârșit, și un tip de general modernizat, dar pe care un simplu amănunt îl readuce la firea primitivă. În „Cele trei elemente“, un general sosește în inspecție. Un soldat iese din rânduri și se plânge că-l *bate* toți. Indignat generalul face reproșuri ofițerului: „*Așa, tocmai d-ta, cu școala de război!*“ Și-i recomandă indulgența în baza celor trei elemente — urechi are? ochi are? minte are? — cerute de pedagogia modernă. O lecție a generalului la fața locului, cu tendința de a le arăta cum trebuie să umble cu soldatul, se termină și ea cu o serie de palme, tot vechea metodă sireaca !

Lumea civilă e tot așa de adânc studiată de d. Brăescu ca și cea militară. Ce bine cunoaște d-sa viața de provincie, cu cancanurile ei, cu conversațiile ei tipice, cu jocurile ei de cărți, cu slăbiciunile ei felurite! Nimic nu scapă

atenției ochiului său pătrunzător. De altă parte femeea, această ființă atât de complicată și de neînțeleasă, ne este prezentată de către autor în diferitele ei ipostaze. O vedem în schița „Un scos din pepeni“, în plină furie, ațâțând pe bărbatul ei împotriva unui vecin. Din fericire hotărîrea războinică a soțului se topește la întîlnirea cu adversarul, într'o discuție cu totul familiară. Tot așa în „Căsnicie“ ne întîmpină vorbăria ei nesfârșită, ceea ce face ca soțul să aibă ca unic ideal în viață „*un moment de tăcere solemnă*“. Iar aiurea, șiretenia periculoasă a femeii decăzute...

Credulitatea proverbială a femeii e bine prinsă în „Credință“ și „Amintire“. În prima mai ales, unde o babă, care crede în puterea făcătoare de minuni a Maicii Precistei, se roagă de ea ca să dea fie-sii un copil, ca să nu mai trăiască rău cu bărbatul-său. „*Și a făcut*“? o întrebă cineva. „*A făcut, da' nu ea, ci soră-sa, că mai am o fată, aceea nu-i măritată; că eu de rugat m'am rugat să facă copii, da'n prostia mea am uitat să spun numele celei măritate, și sfînta dac'o văzut așa, a dat ea la cine a vrut să deie...*“

Dar nici femeea dela țară nu are nici un secret pentru urechea fină a d-lui Brăescu. Iată, de pildă, un fragment, dintr'o delicioasă bucată dialogată. Ea și el se întîlnesc la o fântână. Ea îi împărtășește că măsă consimte a da și câteva oi „*dar după ce om trăi un an de zile, i-auzi...—Oi aștepta, ce să fac... — Ce s'astepti? — Să treacă anu! — Arde-te-ar focu!... dar diseară vii? — La ce să vii?... Hăis! — Să vii, auzi tu, că-mi pare c'am rămas grea!*“ — (El depărtându-se). *Hăis boală!*“

Însfârșit, ca schițe reușite mai citez : „Forța publică“, în care un gardist face față atitudinii dușmănoase a publicului, „La Urlătoare“, care ne oferă un tip de adversar înversunat al grevelor, dar a cărui deviză este : „*Mie-mi spui, ai furat d-ta, am furat și eu, furăm cu toții, c'asa-i țara...*“ și, însfârșit „Valuta“, al cărei erou, un englez chefliu, cată să schimbe o hîrtie de o sută de dolari. „*Ce să mai schimb*“, oftează bancherul; *ii dau toată cassa*“.

Schițele umoristice ale d-lui Brăescu nu se pot rezuma, fără a li se distruge tot interesul. Pentru a fi gustate cum merită, trebuesc citite. Odată ce ai deschis volumul, nu-l mai poți lăsa din mână, atîta viață și veselie sunt într'însul.

„GOLANII“

de LIVIU REBREANU

În literatura română contemporană d. Liviu Rebreanu contează, cu drept cuvânt, ca cel mai reprezentativ dintre romancierii și nuveliștii noștri. Prin analiza adâncită a stărilor sufletești, prin redarea exactă a vieții în toate felurile ei aspecte, prin stilul său natural și expresiv, d-sa a deschis romanului și nuvelei noastre perspective noi, ridicându-le până la nivelul celor din Apus. Într'adevăr, tradusă în limba franceză sau germană, bunăoară, opera literară a acestui scriitor român ar putea sta cu demnitate alături de manifestările literare europene. Ceeace contribuie mai ales a da operei sale un caracter de universalitate, este desăvârșita obiectivitate a scriitorului, este spiritul larg care o animă dela un capăt până la celălalt.

Darul lui de observator minuțios, imparțialitatea-i caracteristică, jignitoare pentru unele susceptibilități subiective și mai ales adâncimea analizei sale psihologice, în care nimeni la noi nu-l egalează, se manifestă cu putere în romanele acestui scriitor ca și în volumul său *Trei nuvele*, studiu amănunțit al unor probleme de conștiință în legătură cu războiul din urmă.

Cu volumul de nuvele *Golanii*, apărut nu de mult în a treia ediție la „Cartea-Românească“, d. Rebreanu introduce în lumea orășenească, în rândurile oamenilor obidiți, a micilor funcționari, a sluibașilor umili, a tuturor celor năpăstuiți sau a celor cu orizont mărginit, și ni-i înfățișează în conflictele mărunte ale vieții lor monotone. Aici desigur, nu mai avem deaface nici cu stări sufletești tragice, nici cu cazuri de conștiință complicate, ca în cele *Trei nuvele*, ci cu simple ciocniri de interese individuale, cu modeste aspirații zădărnice, cu situații de cele mai multe ori comice, în sfârșit cu tot ceea ce caracterizează niște pături sociale atât de obidite și de umile.

Veșnicul conflict dintre țărani și autoritățile publice in-

ferioare ne este redat de autor în schița „Proștii“, cu care începe volumul. Un țăran din orășelul Năsăud se vede nevoit să ia trenul spre a se duce la un sat din apropiere. Venit la gară cu noaptea în cap, el așteaptă rebegit ceasuri întregi pe peron sosirea trenului întârziat. La cassa de bilete e bruscat de gardist, insultat de cassier și nu capătă biletul decât în momentul plecării trenului. În zadar nenorocitul cată să se urce într'un vagon, că se vede înhățat de gât de către conductor, care-i trăneste un pumn în ceafă și-l îmbrânțește pe scări la vale. *„Să vă sculați mai de vreme, putregaiule, și să nu mocosiți, fire-ați ai dracului să fiți !...“* Țăranul se prăvăli grămadă cu obrazul în prundiș și sângele îl prididi pe gură și pe nas, în timp ce trenul se depărta pufuind...

Un alt conflict — între salahor și patron — ni-l evoacă bucata „Pozna“ în persoana lui Toader Căpățână. De dimineață până seară, pe călduri dogoritoare, acest năpăstuiț al soartei căra la poveri, de 25 de ani, în serviciul stăpânului său îmbogățit. Or, într'o zi, pe când între două transporturi, se proptise de zid ca să mai răsuflă puțin, stăpânul se repede la dânsul și-l lovește cu pumnii peste obraji, peste cap, pe unde-l nemeria. Nenorocitul rob primește neclintit loviturile cari îl umplu de sânge ; dar deodată o reacțiune se petrece în conștiința lui, în fața acestei nedreptăți sociale. De-abia întors acasă, își ia la bătaie femeia și copiii, simțind par'că o ușurare sufletească în aceeași suferință a lor săi, care îi aducea aminte că e stăpân și el și-i ascundea propria lui suferință.

Dar nici lumea micilor funcționari n'are nici o taină pentru d. Rebreanu. Ce îndușătoare, de pildă, este viața lipsită de noroc a lui Ion Mititelu, copist la un minister, cu familie numeroasă și care se lasă de unica lui patimă, de tutun, numai pentru a cumpăra lozuri, cari au ca rezultat turburarea căsniciei sale atât de liniștită ! Și ce comică de altă parte, ne apare aventura tânărului șef de birou, zgârcit, într'o cafenea, unde se luase după două tinere femei, și ale cărui emoții sufletești sunt așa de natural redată !

Dar o figură care trăește cu putere în acest volum, una din creațiile cele mai reușite ale d-lui Rebreanu este modestul funcționar, aprodul Tilibaș din bucata „Ocroitorul“. O simplă strângere de mână, afectuoasă, a șefului

său, sever și autocrat, dă prilej acestui Cerber, cu 25 ani vechime și cu o spuză de copii, să se crează ocrotit de dânsul. Autorul ne face să asistăm la toate fazele romanului, făurit de acest nenorocit, în baza străngerii acesteia de mâini. Incetul cu încetul, din deducție în deducție, el ajunge la convingerea că șeful său vrea să-l propue pentru înaintare. Și totuș, ce aspru îl judecase până atunci pe acest om cu inimă de aur! În marea bucurie care-l inunda, el simte nevoia de a comunica și altora norocul ce a dat peste dânsul; băcanului, căruia datora ceva bani, vecinului și soției sale. Și fiindcă vecinul nu împărtășia opinia ce avea el de bunătatea șefului, se ia la bătaie cu dânsul... Dar a doua zi, vai! asistăm la prăbușirea acestui frumos vis și la gonirea din serviciu a aprodului... Intreaga bucată e un studiu de adâncă psihologie omenească!

Cine-ar crede-o? D. Rebreanu e inițiat și în tainele vieții apașilor, a golanilor, lume suspectă care n'a scăpat harnicei sale observațiuni și pe care ne-o descrie în „Culcușul“ și în „Golanii“. În cea dintâi, a cărei acțiune se petrece într'o ascunzătoare la marginea Capitalei, autorul ne prezintă aspecte din viața intimă a apașilor, ne inițiază în jocurile lor favorite și ne dă o idee de felul cum înțeleg ei dragostea. Iar în cea de a doua, care a și dat titlul întregului volum, ni se povestește tragica părăsire a unui golan-pește de către gagică lui bulevardistă, jertfit altuia mai tânăr și mai zdravăn. Ultima noapte petrecută laolaltă de această interesantă pereche, ne pare prea idealizată de autor. Golanul nostru, pe nesimțite se transformă în filozof și ne devine chiar simpatic. Gagică, firește, nu înțelege nimic din această metamorfoză neașteptată, cum de altfel nu înțelegem nici noi, și nu vede decât un lucru: că golanul nu o ia la bătaie, „*De ce nu mă bați, tăticule? de ce nu mă torturezi? Știi, cum sunt eu, ciupește-mi carnea, dacă vrei să te iubesc!*“ Dar cum interesantul personaj persistă în atitudinea lui filozofică, se pomenește dimineața că păsărica a zburat din cuib.

Volumul mai cuprinde și alte bucăți, cu subiecte diferite, printre cari citez, la întâmplare, un cuib de „intelectuali“ dintr'un sat, în băcănia unui armean șchiop, și care devenise gogorița gospodinelor; o dascăliță nebună, de durerea ce-i pricinuește un dinte stricat, pe care nu vrea să

și-l scoată ca să nu se urâtească, și-l scoate în cele din urmă după o serie de reflecții filozofice asupra vieții și a morții (bucată, după mine, de o banalitate obositoare!); o soție revoltată, în fața cadavrului bărbatului ei, că lumea dimprejur șoptește că ea l-a iubit la nebunie, când de fapt ea îl urăște și l-a urât întotdeauna, fiindcă i-a zdrobit viața; în sfârșit, un sărman copilăș, Bibi, căruia-i murise mama și căpătase una nouă, întrebat de o vecină, care mamă e mai bună, cea vie sau cea moartă, răspunde filozofic: „Cea moartă zicea mereu c'o să mă bată și tot nu m'a bătut; asta însă, cum zice, cum dă“!

Ca și mulți dintre scriitorii noștri tineri de azi, d. Rebreanu abuzează de unii termeni preținși populari, în realitate inexistenți sau cel mult culeși din materialul necontrolat al vreunei reviste folklorice. Într'adevăr, ce rost au, în volumul d-sale, termeni ca aceștia: „buduhaiță“ de femeie, „huidumă“, „zinoberie“, o „hribă“ uscată, ochi „nopuroși“, „câinător“, ești cam „taram-taram“ sau vorbe ca „bojdicăind“, „scârjăind“, „ciumușluia“, „se zguli“, „a șosăi“, „a lihăi“, ce-mi tot „târlăești“, „se bolboceau“?

Admit stilul d-lui Rebreanu, elegant în simplitatea lui, dar nu-l pot felicita pentru unele imagini și comparații forțate, aproape triviale, imitate de d-sa după unii scriitori cărora le sunt dragi, dar cari în opera-i literară fac urită figură. De pildă: vârful ghetelor cari lucesc „ca doi ochi de țigancă“; o ploaie mărunță și deasă „ca untura topită“; soarele care își scoase capul... „ca un bețiv după un chef cu lăutari“; o ceață care liopăia în noroiul proaspăt, „ca o femeie beată, deșirată și zdrențeroasă“; untdelemnul ce sfârșia în candelă „ca o pisică ce toarce la căldură“, etc., etc. Acest abuz este cu atât mai de regretat la d. Rebreanu, cu cât d-sa mănuește o limbă frumoasă, clară și curgătoare, care-i exprimă suficient cugetarea și care contribuie și ea, pe lângă celelalte însușiri, la succesul operei sale literare.

STUDII CRITICE

„COSTACHE NEGRUZZI“

de E. LOVINESCU

Când am citit întâia oară operele lui Costache Negruzzi, eram de 15 ani. După Creangă și Ispirescu, a căror basme minunate au entuziasmat anii copilăriei mele, Negruzzi a fost pe atunci scriitorul meu preferat. Nu pot să uit, mai ales, impresia puternică ce mi-a lăsat nuvela sa „Alexandru Lăpușneanu”.

Cartea d-lui Lovinescu, apărută zilele acestea în a II-a ediție, mi-a reîmprospătat impresia din copilărie și mi-a procurat prilejul de a petrece câteva ceasuri plăcute în evocarea figurei și a activității acestui scriitor din timpurile de formațiune a literaturii noastre.

Constat totuș cu regret lipsa unei *Prefețe*. Eu unul nu pot admite o lucrare serioasă fără acest adaos sau fără vreo introducere în care autorul să mă deslușească asupra cuprinsului, asupra metodei întrebuintate și asupra epocii în care a trăit scriitorul în chestiune. Pentru d. Lovinescu aceasta ar fi fost o jucărie; pentru cititori însă un lucru de preț.

Cum a învățat Negruzzi românește, ne-a povestit-o el însuși într'un articol de toți cunoscut, și în care își bate joc de fostul lui profesor Socoleanu. În realitate, sub acest nume, scriitorul a vizat pe un oarecare Alboteanu, unul din primii dascăli din țara noastră, cald adept al purității limbei române, pe care d. Lovinescu ni-l scoate din pulbera vremii. E foarte impresionantă moartea acestui dascăl la 87 de ani, în mijlocul școlărilor săi inexistenți, după o revistă din epoca aceea :

Sâmbătă, în 18 Noembrie, se sculă din așternut, stătu în mijlocul camerei, chemă pe nume pe cei mai însemnați șoleri a anilor trecuți și, în ideea că toți s'au adunat, le făcu un fel de exordiu a lucrărilor vieții sale, chemând întru mărturie pe contemporanii nepărtinitori. După astă o-

rație, cu înfocare rostită, luă ziuă bună dela familia și șolerii, cari, împlântați de lacrimi, într'adevăr îl înconjura, se culcă spre a nu se mai scula decât la chemarea trâmbițării înfricoșate”.

O moarte aproape socratică !

Toată viața sa, Costache Negruzzi a fost funcționar, și ca atare întotdeauna devotat politicei guvernelor ce se succedau. Așa se explică și înaintările lui continue în grad și în demnitate. A început în 1826 ca diac sau copist la Vistierie. În 1831 îl găsim căminar, în 1840 spătar, în 1847 agă. A fost și deputat în două rânduri, director de minister, etc. A făcut și afaceri. Spre sfârșitul vieței, el cade în mizantropie și moare la 1868 la moșia sa Trifeștii-Vechi.

Asupra vieței sale intime și a legăturilor sale cu societatea, d. Lovinescu nu ne spune nimic, deși ne-ar interesa și această lature, care contribuie a explica pe om. Probabil că date pozitive lipsesc în această privință. Ar fi fost de asemenea interesant poate de știut când și-a italianizat scriitorul numele său de Negruță sau Negruți în Negruzzi ? Și pe ce și-a bazat dascălul Alboteanu afirmația sa asupra originii arămiei a acestui scriitor ?

D. Lovinescu ne desmormântează apoi opera lui C. Negruzzi, căreia îi consacră 78 de pagini. E un pomelnic nesfârșit de vreo 120 de titluri, de lucrări sau de articole, publicate în diverse reviste ale timpului și însoțite de un formidabil aparat de note explicative. Exceptând câteva mai de seamă, restul nu e decât o avalanșă de articolașe originale, de interes momentan, precum și de traduceri, de prelucrări (unele mărturisite, altele nu), de lucrări proiectate ; până și o dare de seamă a unui concert muzical, o enigmă în patru versuri, rețete pentru bucate și alte treburi gospodărești, notițe, melodii irlandeze, etc., etc. Te apucă ameteala în fața acestui caieidoscop, a cărui desfășurare nu mai conținește, și o sinceră admirațiune pentru răbdarea și munca benedictină depusă de autor în urmărirea prin reviste a acestui enorm bagaj, interesant poate pentru cunoașterea stării de formațiune a literaturii noastre, dar lipsit aproape de orice valoare literară.

De o deosebită importanță este capitolul *Omul*, în care d. Lovinescu analizează judicios atitudinea politică

a scriitorului, ideile lui în materie socială, culturală și lingvistică.

Așa, sub raportul politic, îl găsim pe Negruzzi partizan al Regulamentului organic, indiferent față de mișcarea dela 48, adversar al Uniunii din 1859, dușman al politicii în general, „*Intâmplările din 1848*, scrie Negruzzi *au fost fatale literaturii române ; politica predominând, literatura amuți*”.

Sub raportul cultural, el se ridică împotriva învățământului ce nu răspunde unei realități și e de părere că poporul de rând trebuie îndreptat mai ales spre îndeletniciri practice, și că țăranul trebuie să rămână la sat, ficare la locul său. Iar sub raportul social este pentru menținerea proprietății. În sfârșit, în materie de limbă, se declară împotriva neologismelor, a slavonismelor (cari trebuiesc subțiate) și e de părere „*să urmăm limbei celei bisericesti (!) și pe tipii ei să facem și limba filozofului, matematicului, politicului...*”

Pe scriitorul Negruzzi, autorul îl studiază cu multă pricepere și sub toate aspectele: ca prozator (în nuvele și scrisori), ca poet și ca autor dramatic.

Insemnătatea lui Negruzzi, zice d. Lovinescu, este covârșitoare ca prozator; pentru noi, ca și pentru viitorime, el va rămâne, „creatorul nuvelei românești”.

Această activitate nuvelistică o împarte în două categorii: romantică și istorică. În cea dintâi d-sa clasează pe acelea în cari domină patosul, declamația și o sensibilitate exagerată, „un amestec de macabru, de mișcător, de naiv, de romantic, de romantios”. Ele sunt localizări sau prelucrări, a căror unică originalitate stă în coloarea locală a mediului și a personajelor.

Nu înțelegem pentru ce d. Lovinescu stabilește în a doua categorie nuvela istorică, ca bunăoară Alexandru Lăpușeanu. Nuvela istorică, în fond, este tot romantică — câmpul de inspirație al romanticului fiind trecutul național — ea neputând să fie propriu zis istorică, căci se îndepărtează uneori cu totul de adevărul istoric. Această nuveă ce-i drept, e singura de valoare a lui Negruzzi, „un model de stil, de vigoare, de concepție și de psihologie”, o adevărată perlă a literaturii române din trecut și din prezent. D. Lovinescu o analizează cu deamănuntul, cât și imitațiile cărora a dat naștere, cu totuși înierioare.

Un interes deosebit îl prezintă „Scrisorile”, în cari Ne-

gruzzi ne așterne impresiile și vederile sale în diverse direcții. Ele sunt prețioase „*pentru începuturile noastre literare, colecție de fapte, de știri asupra vremii, de descriții pitorești, de calde pagini asupra trecutului nostru*“, zice d. Lovinescu.

Ca poet Negruzzi nu contează. Afară de câteva excepții, poeziile lui sunt toate traduceri modeste. Poezia a făcut salturi mari de atunci.

În sfârșit, ca autor dramatic se poate spune despre dânsul același lucru. Nici una din piesele lui nu se impune, ele fiind toate traduceri sau prelucrări slabe după piese străine. „Numai nevoile timpului l’au făcut să scrie și piese de teatru“. În lipsa de însușiri teatrale, Costache Negruzii lua piese de aiurea și le întrebuița pentru nevoile cauzei. Să nu-i facem însă vina din aceasta, căci vina aceasta au avut-o și alții la noi pe atunci și mai târziu.

Tot analizând opera lui Costache Negruzii, autorul ajunge, prin eliminări treptate, la încheierea că avem de a face cu un diletant. Un diletant „al simplității, al bunecuviinței“. Atunci ce rămâne, în literatură, din acest scriitor diletant? Rămâne Alexandru Lăpușneanu.

„Proza noastră, zice d. Lovinescu, izvorăște din această nuvelă: mai bine nu s’a scris nici până astăzi; o nuvelă creată pe dinăuntru, severă și meșteșugit clădită“.

Încă ceva: rămân Scrisorile sale impresioniste, căci Costache Negruzzi „a fost și un scriitor impresionist... a fost cel dintâi“.

D. Lovinescu, care ne-a dat o lucrare atât de interesantă asupra lui Costache Negruzzi, ar fi dator să ne dea în curând și un volum cu pagini alese din opera acestui scriitor, în care să se cuprindă, pe lângă admirabila nuvelă Alexandru Lăpușneanu, numai fragmente cu adevărat originale. Un asemenea volum ar păstra viitorului ceea ce, sub raportul literar și cel cultural, merită a fi păstrat din activitatea literară a acestui scriitor.

„GRIGORE ALEXANDRESCU, VIAȚA ȘI OPERA LUI“

de E. LOVINESCU

D. E. Lovinescu, căruia critica românească îi datorește o nouă și temeinică îndrumare, — dovadă cele nouă volume ce i-a consacrat — a încercat, acum câțiva ani, să caracterizeze, în trăsături largi, pe câțiva din scriitorii cei mai reprezentativi ai culturii noastre din trecut. Aceste studii, cari au apărut acum în a doua ediție, și cari fuseseră scrise înaintea războiului, în vederea unor prelegeri la Universitate, se referă la *Gh. Asachi*, la *Costache Negruzzi*, și la *Gr. Alexandrescu*.

Cu aceste studii sau monografii, d. Lovinescu aduce un real serviciu literaturii noastre, așa de săracă în opere critice, căci prin ele ne face înțeleasă activitatea unor scriitori de seamă și reînvie în amintirea noastră vremile în cari ei au trăit. În direcția aceasta găsim la francezi o întreagă bibliotecă, cunoscută sub titlul de *les grands écrivains français*, și care numără peste 50 de asemenea monografii de scriitori, precum și alte monografii interesante, scrise de penele cele mai competente din Franța.

La noi, încercarea d-lui Lovinescu e aproape unică, întru cât nu-mi amintesc decât de existența câtorva încercări similare făcute de alții, și e de regretat că însuș d-sa nu și-a continuat opera începută.

În prezenta lucrare, de 230 de pagini, autorul studiază sub toate aspectele activitatea variată a lui Gr. Alexandrescu, acest poet, care nu reprezintă numai „o verigă în evoluția culturii și poeziei române, ci și o personalitate independentă prin noutatea sensibilității și a cugetării“, dar care din nenorocire a fost dat uitării.

Născut în Târgoviște, ale cărei ruine avea să le cânte, din părinți săraci, cari i-au murit de timpuriu, crescut din milă de persoane caritabile, printre cari și Eliade, poetul a simțit cu adevărat amarul vieții, din care vor țâșni în cu-

rând primele sale poezii lirice, pline de melancolie și tristețe. Pasionat de cultură, el pătrunde în frumusețile literaturilor greacă, latină și franceză și izbuteste a și le însuși. Acest fapt, precum și deosebirea de caracter și de vederi îl depărtează de Eliade, binefăcătorul său care, ofensat, îl atacă în versurile sale, copleșindu-l sub greutatea invectivelor. D. Lovinescu ne expune pe larg această ceartă între cei doi poeți, ceartă care nu prea face cinste lui Eliade.

Nu-l voi urmări pe poet în diversele lui peregrinațiuni, ca iunker, ca controlor la vama Milcovului sau în gazdă la tatăl lui Ion Ghica. În 1840 este închis pentru ideile sale politice, iar mai târziu este luat de Bibescu, sub ocrotirea lui și făcut paharnic. În 1859 e aproape să ajungă ministru, dar se mulțumește cu slujba de director la Culte. Un an după aceea o boală nemiloasă îi întunecă mintea timp de 25 de ani, iar în 1885 se stinge, uitat de aproape toată lumea.

Într'un capitol următor d. Lovinescu urmărește cronologic, pas cu pas, activitatea poetului, după edițiile succesive apărute, căci „*fixând în timp poeziile mai însemnate ale unui poet, zice d-sa, îi putem fixa, astfel, și evoluția sentimentelor, a concepțiilor și a talentului său, operațiune necesară înțelegerii fizionomiei sale morale*”. Procedând în felul acesta, autorul cercetează poeziile din diferitele ediții, le stabilește momentul apariției și evenimentele sau pricinile ce le-au determinat și ne reconstitue astfel, în timp și în spațiu, întreaga activitate a poetului.

Trece apoi la influențele literare în opera poetului. De și studiul a mai fost încercat, în parte, de *Pompiliu Eliad* și de *N. I. Apostolescu*, d. Lovinescu îl reia din nou completând pe predecesorii săi. Alexandrescu se manifestă de la început ca poet elegiac și ca fabulist. În elegii este direct influențat de Volney și Lamartine. De fapt nu e vorba aci de o imitație servilă, ci numai de o atitudine sufletească și de expresia ei literară. La Alexandrescu melancolia, tristețea nu sunt un ce împrumutat, ele fac parte din chiar natura lui intimă, comună cu a lui Lamartine. În ea trebuie căutat adevăratul lui izvor de inspirație. Melancolia poetului e sinceră și naturală. E izvorâtă din împrejurările copilăriei sale nefericite, din cunoașterea timpurie a egoismu-

lui uman și din dezamăgirile fatale unei firi prea iluzioniste.

Dar această stare sufletească nu e definitivă la dânsul. Cum a dat de bine, ca prin farmec, cursul vieții s'a schimbat pentru dânsul. Tristețea și melancolia îl părăsesc. Nădejdea, care l'a susținut întotdeauna, constituie, într'adevăr elementul esențial al psihologiei sale. Înșelat de așteptări, el totuș speră, continuă să creadă într'un viitor mai bun. Poet al deznădejzii, al descurajării, Alexandrescu n'a fost mai nici odată. N'are deci dreptate Eminescu când spune :

Palid, stinge, Alexandrescu sfânta candel'a sperării.

Candela sperării, zice d. Lovinescu, poetul n'a stins-o niciodată, ci a ținut-o mereu aprinsă.

Dar Alexandrescu n'a fost numai un cântăreț al durerii sale proprii. A fost și un înțelegător al suferinții altora. Târât de valul aspirațiilor ideale ale epocii sale, el a devenit și poet social. Tirania, obscurantismul rusesc și atitudinea nefastă a multora dintre compatrioții săi, nu puteau să nu-l revolte. Nicăiri această revoltă a poetului nu se manifestă mai cu putere ca în *fabulele* sale. Deși aceste fabule, afară de puține excepțiuni, sunt „*simple traduceri nemărturisite, uneori stângace, cu umpluturi și cu întorsături nefirești*“, ele constituie totuș, prin ideile morale ce conțin, prin factura ușoară și populară a versului și prin spiritul satiric și mușcător ce le animă, adevăratul titlu de glorie al poetului.

D. Lovinescu se oprește asupra celor mai multe dintre ele, ca *Lebăda și puii corbului*, *Privighetoarea în colivie*, *Toporul și pădurea*, *Mierla și bufnița* și faimosul *Boul și vițelul*, și le analizează cu deamănuntul. În ele poetul se ridică împotriva celor mari, împotriva prostiei îngâmfate, zgomotoase sau lesne încrezătoare, a cruzimii sub masca blândeții, a lăudăroșiei cu strămoși, a falsei egalități, a desertăciunii, a ipocriziei, a dreptului celui tare, a lingușirii, etc.

Acelaș simț moral și acelaș spirit satiric se remarcă și în *Satirele* și *Epistolele* sale. În toate aceste genuri, poetul ne apare nu numai ca un patriot înfocat, dar și ca un umanitarist care vibrează pentru toate ideile Apusului, de libertate, egalitate și înfrățire.

Gr. Alexandrescu a lăsat și poezii erotice, dar interioare ca valoare literară, deși „*în unele se ridică prin pateticul simțirii și al expresiei peste valoarea documentului psihologic*“. Cusurul principal al acestor poezii, ca și al celor lirice, este că versificația lor e greoaie, inegală, stângace, prozaică, rareori desăvârșită. Inspirația, de asemenea, e scurtă, neputându-se susține până la sfârșit. În poet se îmbină două personalități contradictorii: una care îl avântă în plină poezie, cealaltă care-i curmă zborul, îi taie inspirația. E spiritul critic, care, ca o ghiulea de plumb, îl readuce pe pământ, la realitate. De aci și slăbiciunea poeziei sale erotice.

De altă parte, „*dacă nobila lui cugetare, simțirea lui violentă, darul lui de observație morală, zice d. Lovinescu, ar fi fost ajutate și de un simț mai fin al formei, de o înțelegere mai adâncă a ritmului, a muzicalității versului, de o plasticitate mai desăvârșită, atunci ca și Eminescu n'ar trăi azi numai în conștiința câtorva, ci în conștiința tuturor Românilor*“.

Grigore Alexandrescu, sub toate aspectele lirei sale, retrăește cu putere în această interesantă monografie ce i-a consacrat d. Lovinescu, biograful său. În timpurile noastre de indiferență față de figurile culturale ale trecutului, o asemenea reînviere e și necesară și binevenită.

„VIAȚA ȘI IDEILE LUI S. BĂRNUȚIU“

de G. BOGDAN-DUICA

Este o carte format mare de 248 de pagini, tipărită de curând la „Cultura națională“ și făcând parte din publicațiile Academiei române, seria Studii și cercetări. După părerea autorului acestei cărți *„nu s'a ținut până acum seama, în istoriografia Ardealului, de conținutul total de idei ascuns în fondul evenimentelor, de măsurarea nivelului lor cu al fenomenelor europene existente, și de necesitatea de a urmări creșterea acestor idei în indivizii reprezentativi și 'n masele cari îi nasc, cari răsună de glasul lor și făptuesc clar în sensul lor“*.

Unul din acești indivizi reprezentativi a fost și *Simion Bărnuțiu*. Studiul vieții și activității sale ne poate mijloci o înțelegere mai adâncă și o apreciere mai reală a epocii în care a trăit. Acest studiu l'a încercat d. Duică povestind viața lui S. Bărnuțiu și evoluția ideilor sale.

Studiile primare Simion Bărnuțiu le-a făcut la Șimleu, cele liceale în Careii-Mari, cu mare distincțiune. De aci porni spre Blaj. Blajul era pe atunci un oraș numai clerical și indiferent față de adevărata cultură. Starea aceasta de decădere culturală nu putu să nu izbească ochiul ager al lui Bărnuțiu. Aci învătă el timp de ani teologia, dar adevărată cultură, cum afirmă autorul, B. a căpătat-o mai târziu și aiurea. Din Principate nu pătrunsese încă până la acea vreme vre-o influență culturală sau literară. Cultura și-a însușit-o dela Vest și în deosebi prin sine însuș.

În 1829 este numit profesor de sintaxă la gimnaziul din Blaj, apoi de filozofie, iar în 1834 îl găsim asesor consistorial. Contemporani cu dânsul erau Timotei, Cipariu, G. Barițiu, Aron Pumnul și alții. De timpuriu, prin ideile sale înaintate, Bărnuțiu avu să lupte cu concepțiile medievale ale Ungurilor și cu curentul ostil al unei însemnate categorii de Blăjeni.

Pe atunci se lucra mult la maghiarizarea Ardealului pe toate căile și în special la introducerea ilmei maghiare

ca limbă oficială. Bărnăuțiu redijă un protest ca din partea consistoriului din Blaj împotriva acestui sacrilegiu. Cei mai declarați vrăjmași ai lui însă nu fură atât Maghiarii cât înșiși compatrioții săi clericali și civili. Pentru atitudinea sa hotărâtă, el fu izgonit din Blaj. Plecă să se așeze în Sibiu, unde se puse să studieze dreptul la Academia din acest oraș, trăind la început din ajutoarele primite dela amicii și foștii săi elevi. Aci aveau să-l surprindă evenimentele de la 1848 și 1849.

La ordinea zilei era pe atunci unirea Ardealului cu Ungaria. Această unire fusese admisă de mulți români, printre cari Avram Iancu, Papiu-Ilarian, Barițiu, etc. Din toate centrele numai Sibiul era rezervat. Aci trăia și priveghea Bărnăuțiu. Din acest moment activitatea sa pe terenul național începe a se desfășura. În seara de 24 Martie el dictează o proclamație către români, care, copiată în mai multe exemplare, fu expediată cu poșta la diferite centre și personalități, cu rugămintea ca fiecare copie să fie recopiată în zeci de exemplare cari să fie trimise mai departe. În această proclamație scria între altele: *„Ungaria cheamă Ardealul la unire... Românul ce va face? Dela fapta aceasta atârnă viața, moartea... Ascultați, strănepoții ai Romanilor, ce trebuie să răspundeți Ungurului sau Sasului. Noi, până ce națiunea română nu va fi înălțată la acest rang politic, de care au desbrăcat-o Ungurul, Săcuiul și Sasul,— nu ne unim... Noi, un milion trei sute de mii, morți politici am fost, nu națiune. Acum este ziua învierii... Să deslegăm lanțurile milenare ale națiunii române pentru ca să se ridice din pulbere și să vietuiască viața veșnică... Spuneți Ungurilor, că până ce dieta țării nu va recunoaște națiunea română ca națiune, voi despre Uniune nu stați la vorbă“.*

Această proclamație, mai mult poetică, avea totuși la noașterea ca națiune a poporului român din Ardeal. Ea avea să fie definitiv cristalizată în congresul poporului cerut de Bărnăuțiu. Dintr'o lovitură el deveni o personalitate impunătoare. Iată cum îl descrie poetul G. Sion, care îl cunoscu în Sibiu: *„Vorba lui îngăimată, natura lui timidă, manierele lui ordinare, fizionomia lui liniștită nu exprimau mai nimic; din contra, părea a fi o jumătate de om, o fantasmă, ce-ar fi abandonat Purgatoriul, ca să se mai întoar-*

că odată pe lume". Dar această primă impresiune dura puțin.,, *La cuvintele de patrie, națiune, românism, el se entuziasma ca un poet: figura lui lua un aer de om inspirat de profet: vorba lui, un accent simpatic și dureros; căutătura sa svârliă scântei de curaj și de terorism*".

Până acum acest om lucrase în taină. Când se întoarce în Blajul de unde fusese izgonit, poporul îl aștepta ca un zid. Mulți voiau să se înhame în locul cailor la trăsura care-l ducea, dar el le zise: „*lăsați să tragă vitele, că voi ați tras destul, și acum — să fim oameni liberi*". Adunarea poporului trebuia să aibă loc în ziua de 3 Maiu. Cu o zi înainte se ținu în Biserică o întrunire prealabilă. Aci citi el discursul său, faimosul său discurs, „singura lui operă literară care va rămâne”.

A doua zi, 3 Maiu, în fața poporului, al cărui număr se evalua la 40 până la 50 de mii, Bărnuțiu susținu aceleași idei, și anume ca „*a venit timpul ca iobăgia să se steargă, și ca românii să se pună în drepturile lor, cari li se cuvin ca națiune...*”. Dar conchidea că revendicările trebuesc înfăptuite *pe cale legitimă*, prin voința Impăratului, și că oamenii să se întoarcă pe la casele lor și să aștepte în liniște până la noi dispoziții. Se institui un prim Comitet permanent în Sibiu. Guvernul maghiar îl desființă, dar el continuă a funcționa clandestin.

Cum propaganda comună româno-săsească împotriva Uniunii maghiare luase proporții serioase, Ungurii începură să iea măsuri arestând pe șefii mișcării. Totuși Bărnuțiu scăpă ca prin minune. Intre timp comitetul permanent organizase gărzi de apărare națională, ba chiar fu recunoscut și de generalul austriac Puchner. Din nenorocire, absolutismul austriac și intrarea Rușilor în Ardeal, au nimicit speranțele Comitetului, care pornise cu încredere în sine și în națiune. Ceva mai mult : însuși Bărnuțiu a colaborat la chemarea Rușilor. Se naște întrebarea: *de ce* a iscălit el chemarea lor, dacă idea de a-i chema îl speriasse așa de tare în primele momente ? Bărnuțiu o încurcă aci fără a da explicație satisfăcătoare. Sibiul cade în mâinile lui Bem, comitetul se risipește, iar Bărnuțiu și alții, fug prin Câineni în Muntenia, apoi la Galați, și de acolo pe mare la Viena. Aci ei apelează la Impărat; dar nu obțin nimic decât... decorații.

Hotărât, revoluția căzuse în apă. Nu-i mai rămânea deputațiunii decât să se întoarcă. Ea se mulțumi să ceară

Impăratului o facultate juridică și filozofică la Sibiu, la care avea să profeseze și Bărnăuțiu. În vederea acestei facultăți el pleacă în Italia să-și continue studiile de drept întrerupte. La întoarcere însă, el preferă să părăsească centrul activității sale naționaliste și să primească, din îndemnul lui Treboniu Laurian, să vie la Iași unde fu numit (1855) profesor la un gimnaziu, și apoi (1856) profesor la facultatea de litere și drept. În 1863 el moare.

Trecând la partea a doua a lucrării sale, d. Bogdan-Duică se arată mai puțin entuziast față de activitatea științifică a lui S. Bărnăuțiu. Operele acestuia în direcția dreptului și filozofiei sunt într'adevăr numeroase, au făcut epocă în vremea lor, dar din nenorocire sunt toate traduceri sau prelucrări, mai ales din nemțește. Până și al său *Dreptul public al Românilor*, despre care T. Maiorescu spunea că e „o carte remarcabilă prin lipsa totală de știință juridică”, dar care devenise totuș evanghelia unei fracțiuni politice moldovenești, nu este decât o parafrază a unei lucrări germane asupra *dreptului roman* de Thering, combinată cu fantezii naționaliste lipsite de seriozitate, cari compromit cu totul această carte.

D. Bogdan-Duică cercetează pe rând operele lui Bărnăuțiu, le găsește originalele nemțești corespunzătoare și etalează din ele pagini întregi pe 2 coloane. E un mic caleidoscop din cele mai comice. Intreaga știință a lui Bărnăuțiu, după d. Duică, aparține lui Krug, lui Rottek, lui Savigny, lui Thering și altora. Indată ce încearcă a deveni original, cade în naivitate și în neseriozitate. „*Toate aceste scrieri, zice d-sa, sunt de pe acum uitate, și poate vrednice să fie uitate; un stil astăzi cu neputință învâlue în sine o știință precumpănită lipsită de originalitate*”.

Dacă Simeon Bărnăuțiu n'a fost de loc original în scrierile sale, în schimb, din punctul de vedere politic și național, el ocupă un loc de seamă. „*El s'a așezat, zice d. Duică, între inițiatorii României moderne, după ce în Ardeal fusese el singur, inițiatorul curentului democratic-național*”.

„TIGANIADA“

de I. BUDAI-DELEANU

Acum câteva luni a apărut, sub îngrijirea d-lui Gh. Cardaș, funcționar la biblioteca Academiei, o nouă versiune a acestei epoei eroi-comice, care, cu drept cuvânt, poate fi considerată, în literatura română, drept cea mai de valoare operă literară la începutul secolului al XIX-lea, și ca unica încercare reușită în acest gen la noi.

Istoricul operei acesteia e o adevărată odissee. Concepută pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ea rămâne în manuscris până la 1875, când este reprodusă pentru întâia oară în „Buciumul român“ dela Iași, fără ca să atragă cea mai mică atențiune asupra ei, și numai 12 ani mai târziu importanța ei este scoasă în relief de Aron Densusianu, care-i consacră un studiu amănunțit. În 1900 apare la Brașov într'o nouă ediție tipărită de Virgil Oniț, iar în 1906 într'una datorită d-lui Gh. Adamescu, ambele ediții însă, din nenorocire, pline de greșeli, trunchiate și chiar modificate în multe locuri fără nici o noimă.

Versiunea pe care ne-o prezintă d. Cardaș, într'un volum gros de 500 pagini, este cu totul superioară celei precedente. Mai întâi d-sa ne dă o ediție exactă a *Tiganiadei*, cu numeroasele ei note cari însoțesc textul, și al doilea, contrariu predecesorilor săi, se servește de un manuscris ulterior al acestei opere, găsit la Academia română. Această nouă versiune are asupra celei precedente avantajul de a fi o prelucrare, făcută de autor operei sale, printr'o concentrare mai strânsă a acțiunii, prin eliminarea epizodelor inutile și prin reliefaarea mai intensă a eroului principal, Tandaler.

De fapt nici d. Cardaș nu ne dă o ediție *critică* a operei, cum singur o recunoaște (pag. 38), și nici măcar un studiu cu privire la conținutul epoei, la ideile cuprinse într'însa sau la aluziile transparente ale autorului. D-sa se mulțumește a cerceta cele două versiuni respective, a arăta ulterioritatea celei de a doua și deci superioritatea ei, prin revizuire, asupra celei prime. Încercare deocam-

dată destul de meritoasă. Așteptăm dela d-sa o întregire în direcția de mai sus.

Dar cine-i Ion Budai Deleanu, autorul acestui mărgăritar al literaturii începătoare românești? Născut pe la 1760 în ținutul Hunedoarei, acest fiu al Ardealului, deși înzestrat cu o puternică dragoste de țară, a fost totuși sortit, prin forța împrejurărilor, să-și treacă viața printre străini, departe de țara lui, unde n'a întâmpinat decât mizerii și neajunsuri. „*Abia călcai strămoșescul pământ, zice dânsul, când întâmpinându-mă toate împotrivellie, fui silît iarăș a mă înstrăina ; ba, cum aș zice, a merge de bună voie în urgie*“. Aceasta nu l'a împiedicat totuși să-și iubească patria cu înfocare. Ce-i drept, se simte bine și în țara străină, dar zice el, „*nu-mi pociu scoate din inimă dorul țării în care m'am născut ; și măcar că trăiesc aci în prisos de toate, totuș spre fericirea deplină Patria îmi lipsește*“.

Mulțumită studiilor serioase făcute la Viena, pe atunci un centru de cultură, el fu numit în 1805 secretar de tribunal, apoi chesaro-crăesc sfetnic, iar în 1807 consilier de judecătorie în Galiția, unde se și stabili. În tot timpul acesta, în orele-i libere, el se ocupă cu traducerea de pravili în limba română, cu alcătuirea unui lexicon românesc, din a cărui prefață aflăm că a lucrat la el 30 de ani, cu cercetări filologice și istorice, astăzi desigur fără interes, și mai ales cu compunerea *Tiganiadei* și a poemului *Cei trei viteji*, nu de minimă importanță după părerea d-lui O. Densușianu. Toate acestea însă rămase în manuscris. Pe nici una din ele n'a avut autorul fericirea s'o vază tipărită în timpul vieții sale.

I-a fost hărăzit totuși acestui patriot luminat și om instruit, care și-a trăit viața printre străini, să dea țării sale, care nu l'a înțeles și l'a constrâns să ia calea pribegiei, tot prinusul muncii sale intelectuale și unica epopee națională de valoare. El moare în 1820, amărît, dar fără a fi consimțit să mai revie în țară cu toate promisiunile ce-i făcuse mitropolitul Veniamin al Moldovei. Caracterele nobile și cu adevărat superioare rămân rănite dar mândre până în ultima clipă.

Incontestabil că, în compunerea *Tiganiadai*, a fost influențat și de anumite opere din literaturile străine — germană, franceză, italiană, — din cari și-a însușit chiar

diverse pasaje, cum țin s'o dovedească criticii noștri, lucru pe care de altfel îl recunoaște autorul însuș atât în „Prolog“ cât și în „Epistolia închinătoare“. Deasemeni și sub raportul versificației influența italiană este vădită. Dar toate aceste influențe sunt numai la suprafață, opera păstrându-și în fond originalitatea-i netăgăduită. Meritul poetului stă tocmai în modul cum și-a tratat subiectul, în remarcabilul său spirit de observație și în cunoștințele speciale ce avea de țigani, de moravurile lor, precum și de literatura populară.

Intr'adevăr, nicăiri poate țigani nu sunt mai numeroși și mai caracteristici ca în țara noastră, și nicăiri ei nu se pretează mai ușor ca la noi unui studiu amănunțit. În literatura populară ei ocupă un loc de frunte, și țărânul român, în traiul lui fortuit cu acești vecini arămii, i-a caracterizat în atitudini definitive cu spiritul său fin. Ion Budai Deleanu, punând la contribuție această comoară de observație a țărânului, n'a avut decât să dea curs liber imaginației sale proprii și talentului său de observator. Un studiu despre această influență asupra operei poetului ar fi, cred, mult mai interesant decât cel privitor la influențele străine asupra ei.

Cari au fost intențiile autorului scriindu-și *Țiganiada*? Din „Prolog“ aflăm că dorința lui ar fi fost să poată cânta pe vre-un erou național, pe Ștefan sau Mihaiu, dar recunoaște că nu s'a simțit destoinic pentru aceasta. *„Cu toate acestea, zice el, răpit fiind cu nespusă poftă de a cânta ceva, am izvodit această poeticească alcătuire, sau mai bine zis jucăreauă, vrând a forma și a introduce un gust nou de poezie românească...“*

O altă pricină a fost și nevoia autorului, în țară străină, de a sta măcar cu mintea în contact cu țara lui. *„Drept aceasta, aducându-mi aminte de țara în care m'am născut — măcar că nouă ne este mașteră, — multe cântam eu de ale noastre, amăgind vremea, în ceasurile mele mânăncioase“.*

Însfârșit, o a treia pricină sau intenție, ar fi fost dorința de a înzestra literatura română cu o asemenea lucrare poetică : *„Cum că eu învățând latinește, italienește și franțuzește, întru cari limbi se află poezii frumoase, m'am îndemnat a face o cercare : de s'ar putea face și'n limba noastră, adecă cea românească, cevaș asemenea“.*

Să nu-și închipue nimeni însă că această operă a lui

este luată de aiurea. Nu. „*Ea nu este furată nici împrumutată dela vre-o altă limbă ; ci chiar izvoditură noao, și originală românească ; deci bună sau rea, cum este, aduce în limba aceasta un product nou*“. Dealtminteri un poem asupra țiganilor nu găsim la nici un popor. Și chiar de ar exista, „*n'ar avea haz la dânsii ; dar la oamenii din țara noastră, cari trăesc cu țiganii și le cunosc firea, nu se poate să nu fie primită o izvoditură ca aceasta*“.

Dar autorul, se pare că a mai avut și altă intenție. Ca „*lucrare de șagă*“, *Țiganiada* depășește într'adevăr cadrul strâmt al ficțiunii și tinde spre realitate, spre adevăr. „*Multe am scris acclo, afirmă poetul, ce poate la mulți nu le va plăcea, însă toate adevărate*“.

Insfârșit mai are un ultim scrupul. Ii e teamă ca această izvodire să nu fie luată prea în serios, că adică să nu se creadă că e vorba chiar de țigani și numai de ei. Și atunci se explică : „*Însă tu bagă sama bine ; căci toată povestea mi se pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să'nțeleg și alții ; cari tocmai așa au tăcut și fac, ca și țiganii oarecând ; cel înțelept va înțelege...*“

Și alții... Cari alții ? Iată o chestiune care ar merita a fi studiată. O cercetare amănunțită în această direcțiune ar da desigur rezultate interesante și neașteptate. Eu merg mai departe și-mi permit a afirma că *Țiganiada*, în afară de meritele sale literare incontestabile, este și o mină nesleită de idei, de vederi și de aprecieri asupra multor lucruri, de aluziuni fine la multe fapte și întâmplări. Desigur că are o chee, această chee trebuie găsită.

Mă opresc aci, cu rezerva de a mai reveni, în direcția coprinsului, asupra acestei valoroase epopei eroi-comică și satirică.

D. Cardaș, editând această nouă versiune a *Țiganiadei*, cu adnotațiile ei respective, a adus un real serviciu literaturii noastre.

„FIGURI DISPĂRUTE”

de ION PETROVICI

Mi-a căzut în mână zilele acestea o cărticică, modestă ca aparență, dar a cărei citire, mărturisesc, m'a atras dela primele pagini. Sub titlul de mai sus, autorul acestei cărticele, publicată de o bibliotecă populară, a strâns într'un mănunchiu câteva siluete de scriitori și de politicieni, apărute mai întâi în „Adevărul literar”.

Recunosc dela început că acest gen al siluetelor — sau al portretelor, cum le califică autorul în mica *Prefață* — este un gen cam ingrât. În câteva pagini numai, fără vreo pretențiune critică deosebită, trebuie să creionezi fizionomia și meritele unui om de seamă, să-i scoți în relief însușirile capitale, și să-l înfățișezi cititorului într'o atitudine vie, servindu-te în această caracterizare de afirmările altora și, dacă se poate, de propriile tale păreri și amintiri.

Pentru aceasta, firește, se cere un spirit observator, o pătrundere ageră a lucrurilor și un fin discernământ. D. Petrovici pare a avea aceste însușiri, pe lângă cari d-sa mai adaogă încă una : o frazeologie elegantă, bogată, și totuș așa de curgătoare și de sprintenă în claritatea ei filozofică.

Figurile dispărute de cari se ocupă d. Petrovici sunt : Titu Maiorescu, P. P. Carp, Aurel C. Popovici, Duiliu Zamfirescu, Dimitrie Greceanu, Teodor Șerbănescu, P. Cerna și Take Ionescu.

Cărticica începe cu *Titu Maiorescu*, căruia autorul îi acordă nu câteva, ci 46 de pagini. E deci aproape un studiu, cu toate că-i lipsește analiza amănunțită a activității maestrului. Din capul locului d. Petrovici recunoaște că Maiorescu n'a fost un filozof în adevăratul înțeles al cuvântului, adică un creator în domeniul filozofiei, așa cum a fost, de pildă, la noi Vasile Conta. Este cert că știința aceasta nu datorează lui Maiorescu nici un fel de creațiune speculativă proprie, nici o concepție personală.

Meritul lui este aiurea, cum vom vedea numai decât. După studii strălucite făcute la Berlin el se întoarce în țară cu o cultură temeinică și cu o metodă riguroasă, cari îi formase sufletul și cugetarea. Dar ce contrast izbitor între lumea apuseană din care venea și lumea în care sosea! „*De oparte înălțimi intelectuale ameitoare, cultură bogată, criterii sigure de a deosebi drumul cel bun de cel rău ; de alta nu numai sărăcie jalnică, dar și confuziune absolută între ce este adevăr și eroare, știință și pretențiune, artă și contrafacere*“.

De continuat într'un asemenea mediu neprielnic studiul problemelor filozofice eterne, nu era de gândit. Nu-i rămânea omului de știință decât să se expatrieze sau să se resemneze. Maiorescu înțelese numai decât ce avea de făcut : să se conformeze situațiunii și înălțimii mediului înconjurător, să ia parte activă la evoluția culturală a țării sale, ridicând-o până la nivelul celei apusene. Pentru aceasta trebuia fatal să renunțe la activitatea creatoare în domeniul filozofiei pure. Pe când un Conta, urmând vocațiunii sale filozofice, a scris lucrări cari depășesc cu mult stadiul culturai române de atunci, Maiorescu, lipsindu-se de această glorie, și-a pus cunoștințele în serviciul nevoilor locale, devenind unul din factorii cei mai însemnați ai propășirii culturale române.

Deși reformator de seamă în direcția culturai naționale, lui Maiorescu i-a lipsit totuș întrucâtva *originalitatea*. Multe din ideile ce a răspândit sunt în realitate împrumuturi dela filozofii din Apus. D. Petrovici explică acest fenomen în sensul că, într'o țară înapoiată ca cultură — când e prea mare distanța din lumea din care transporti ideile la aceea unde le aduci — chestia citatelor erudite devine inutilă. Cu toate împrumuturile făcute Maiorescu a izbutit totuș să pară original : valoarea articolelor sale nu constă numai în ideile împrumutate, ci și în maniera excelentă a aplicațiunii lor. În această privință „Poezia română“, „In contra Direcției de azi“, „Beția de cuvinte“, au fost admirabile mașini de defrișare a ogorului culturai române. Formulele teoretice singure nu sunt productive, dacă nu e și spiritul care să știe să le aplice.

Acelaș lucru și cu *Logica*, opera lui de căpetenie. Deși nu se poate vorbi de o originalitate a principiilor manualului, acesta are totuș „*meritul de a fi servit în epoca de re-*

torism gol și de confuziune lătită peste toată cultura românească, de minunat îndreptar“.

Dar opera scrisă a lui Maiorescu nu este singura care trebuie să atragă luarea noastră aminte. Trebuie să ținem seamă și de activitatea sa *orală*, ca profesor la Universitate. Și aci, ca și în scrierile sale, urmărea acelaș scop : să creeze o atmosferă nouă, care să facă cu puțință o cultură serioasă în genere și o mișcare filozofică în special. Maiorescu a fost un artist în prezentarea de pe catedră a sistemelor filozofice „*pe care căuta să le explice psihologiceste, să le examineze în mod critic și uneori să arate prin câteva sugestii în ce chip aceste sisteme s'ar putea depăși în viitor“.*

Prin prestigiul său personal, prin inteligența lui de o profundă seriozitate, prin acel admirabil echilibru de însușiri ce-l caracteriza, Maiorescu, fără a fi fost un creator de idei, ocupă un loc însemnat printre îndrumătorii civilizației moderne românești.

Volumașul se termină cu *Cerna* „cel mai strălucit exemplar al generației mele“ zice d. Petrovici. Era o natură timidă și închisă.

În acest trup suferind clocoteau totuș sentimente vijelioase. Sub pseudonimul de *Cerna* — numele lui era Stanciof — „*a pornit să publice acel șirag superb de poezii filozofice și poezii de frenezie pasională, cari l'au aruncat în câteva zile pe culmea marilor succese“.*

Fără a fi înnoit vocabularul poetic și fără a fi alcătuit o notă personală, era atâta sevă în inspirația sa și atâta splendoare în expresiile sale. Cine nu cunoaște superba sa poezie *Logodna* și acel freamăt de poezie delirantă, care este poezia *Noaptea* ?

Trimis bursier în streinătate, *Cerna* își face doctoratul în filozofie, dar o săptămână după aceea, o moarte nemiloasă adoarme pentru vecie pe nefericitul poet, și „*stinge într'o clipă mari posibilități de creație superioară în domeniul filozofiei și culturai românești“.*

D. Petrovici ne mai oferă două siluete reușite, una a lui Zamfirescu și alta a lui Șerbănescu, poetul trubadur.

Interesante sunt și siluetele celorlalte personalități, așa de bine prinse de d. Petrovici. Dar ele prezentând o importanță mai mult politică, nu mă opresc asupra lor.

„AMINTIRI“

de IOAN SLAVICI

Este incontestabil că, dintre toate genurile literare, *Memoriile, Amintirile, Călătoriile și Scrisorile* obțin, după roman, cel mai mare succes de librărie. Ele au, într'adevăr, o vădită superioritate asupra romanului, căci pe când acesta ne descrie personajii și întâmplări mai mult închipuite decât reale și potrivite după gradul de imaginație a autorului, Amintirile și Memoriile, lucrând asupra realității însăși, ne zugrăvesc oameni ce au existat aieva, întâmplări cari s'au petrecut, pasiuni cari au sbuciumat cu adevărat sufletul acelor oameni.

Intre un roman, de pildă, care ne-ar povesti indirect pe cale mai mult imaginară, peripețiile unui războiu, și diversele „Memorii“ scrise zi cu zi asupra aceluiaș războiu de către persoane cari au luat parte activă în desfășurarea lui, ori diversele „Amintiri“ așternute câțiva ani mai târziu asupra aceluiaș subiect, este neîndoios că acestea din urmă, dacă sunt exact descrise și artistic redate se vor impune mai de grabă publicului cetitor, atât din punctul de vedere pur instructiv, cât și, mai ales, din acela că eroii sunt oameni în carne și în oase, iar faptele lor s'au petrecut cu adevărat, iar nu în mod imaginar ca în romane.

Și cu toate acestea romanul continuă a fi preocuparea cea mai serioasă a scriitorilor noștri, ambițiunea lor cea mai mare. Toți vor să scrie romane, fără a avea însă de cele mai multe ori pregătirea cuvenită sub raportul imaginației creatoare, a analizării stărilor sufletești și a măsurii în toate. Și aproape nimeni nu-și dă osteneala să observe întâi ce se petrece în jurul lui, apoi să noteze ce a văzut și ce a auzit, sau cel puțin ceea ce crede că a văzut ori auzit, și înfățișat să ne redea sub forme de memorii sau de amintiri rezultatul observațiilor și celor auzite. Asemenea descrieri ale unor întâmplări adevărate, ar avea mai multă șansă de a dura decât efemerele

opere de pură imaginație. Ce interesante ar fi ele pentru cunoașterea oamenilor ori a frământărilor unei epoci !

D-l Slavici, care ne-a dat în tinerețe câteva nuvele bine scrise, iar acum la bătrânețe romane cari nu-i vor supraviețui, ne oferă acuma, într'un volumaș de 186 pagini, tipărit la „Cultura Națională“ o serie de *Amintiri* despre Eminescu, Creangă, Caragiale și Coșbuc, pe cari i-a cunoscut de aproape fiind un timp în directă atingere cu acești poeți și prozatori ai literaturii noastre.

În câteva capitole consacrate fiecăruia în parte, autorul, ajuns la vârsta când începi a-ți întoarce privirile spre trecut, încearcă să ne povestească o parte a tinereței sale, în legătură cu a lor, evenimentele trăite împreună cu ei, și să ni-i prezinte așa cum i-a cunoscut, cum i-a văzut și înțeles.

Firește că prima condiție cerută unui scriitor de amintiri este o scrupuloasă obiectivitate și nepărtinire în aprecierea lucrurilor și a oamenilor. D-lui Slavici desigur nimeni nu-i poate tăgădui această însușire sufletească, care-l va călăuzi de altfel în tot cursul povestirii. O singură dată numai d-sa se va abate dela această obiectivitate, și anume în *Prefață*.

Acî, vorbind de unele State puternice din Europa, le acuză că „*nu numai au asuprit și despuiat lumi întregi pentru ca să se poată îmbuiba, ci mai ieri, alaltăieri au adus din Azia, din Africa, din America și din Oceania mii și mii de oameni nevinovați, ca să-și pună 'n joc viața ajutându-le ca să se măcelărească*“. E, cum se vede, o aluzie transparentă la Englezi și Francezi cari, în cursul războiului, au adus din colonii luptători colorați. La această aluzie s'ar putea răspunde că acești luptători exotici au venit de bună voie, — lucru de care m'am convins pe atunci eu-însumi în Marsilia, în convorbirile mele cu unii dintre ei. Dar îi s'ar putea obiecta d-lui Slavici, de ce nu-l revoltă, cel puțin în acelaș grad, violarea Belgiei, și toate acele invenții diabolice ale Nemților, cari au prăpădit milioane de vieți, tot așa de nevinovate ?

Cu Eminescu a fost bun prietin d. Slavici, deși în multe privinți erau foarte deosebiți unul de altul. Portretul pe care ni-l face despre dânsul, e foarte caracteristic. Ca *om*, Eminescu, era, ne spune d-sa, „*de o veselie copi-*

lăroasă, râdea cu toată inima, în cât ochii tuturor se îndreptau asupra lui ; în clipa următoare se ncrunta însă, se strâmba ori își întorcea capul cu dispreț ; cea mai mică contrazicere îl irita ; muzica de cele mai multe ori îl supăra ; șuerătura îl făcea să se cutremure ; orice scârțâitură îl scootea din sărite". Ceeace va surprinde poate, Eminescu n'a fost de loc sentimental. Totul pornia la dânsul nu din sentiment, ci din convingere, din rațiune. Era neglijent în îmbrăcăminte, în toaletă, și nu permitea cu săptămânile să i se deretice prin odaie. Abuz de cafelele pe cari și le făcea singur la o mașină de spirt ce avea pe masă. Il plăcea să doarmă mult, dar deseori petrecea nopți întregi citind sau declamând.

În schimb, era înzestrat cu o cultură superioară. „Studia mereu și nu era ramură de știință omenească, pe care nu ținea s'o aprofundeze". Dar era lipsit de voință, desgustat de viață și *plictisit*, cum zicea adesea ori, de sine însuș. „Toate îi se păreau spoială și minciună și mișeile și nemernicie și întreaga ființa-i se răzvrătia când vedea furioasa goană după averi și după pozițiuni..." Deși nesociabil, în „disprețul lui față cu unii, era manifestarea iubirii către toți".

D. Slavici, în capitolele următoare, îl urmărește pe Eminescu la Viena, unde audiază la diverse facultăți, și-și petrece timpul citind, mai ales scrieri filozofice, și cheltuindu-și puținul ce avea în cumpărarea de cărți, pe cari le revindea după ce le citea pentru a cumpăra altele ; apoi în clopotnița mănăstirii Putna, unde se desbătea în timpul serbărei la mormântul lui Ștefan, chestiunea dacă unirea sufletească trebuie să se facă după ce se va fi înfăptuit cea politică, sau vice-versa ; și, în sfârșit, la București, unde marele poet ne este prezentat în ultimele faze ale scurtei sale vieți, ca redactor la ziarul „Timpul", ca meditator al scriitoarei Mite Kremnitz, și în toiul boalei care avea să-l răpue. Toată expunerea este cât se poate de mișcătoare. „Imbolnăvindu-se, Eminescu a pierdut credința în o apropiată înflorire națională ; acum era sătul de viață, pesimist în adevăratul înțeles al cuvântului".

Foarte interesant este capitolul *Eminescu și Caragiale*, în care autorul vorbește de raporturile între acești doi scriitori așa de deosebiți ca temperament, ca personalitate și ca mod de a concepe viața, dar așa de asemă-

nători prin cultul formei, felul de a scrie și respectul expresiunii, al frazei. Ceeace îi mai unia, era convingerea că societatea, în care trăiau, e alcătuită în mare parte din oameni nedemni, și că mergem spre o destrămare sigură, dacă nu se va produce cât mai curând o reacțiune spre însănătoșire.

Apoi d. Slavici ne vorbește în două capitole despre *Creangă*, spunându-ne că „ceeace l'a ridicat printre marii noștri scriitori e sinceritatea și iubirea de adevăr, cu care reproduce felul de a vorbi și de a simți al poporului... dar că rar i-se înâmplă „să spue pe șleau ceeace gândea“, deprins fiind a nu-și da pe față gândurile decât în mod indirect, prin anecdote.

Iar, în alte patru capitole, ne amintește de *Coșbuc*, ca ziarist la *Tribuna*, angajat cu 60 fiorini pe lună „ca să scrie rubrica pieței Sibiului“ pentru unt, untură, fasole, porumb, ceapă, etc.; apoi la *Vatra* din București, unde făcea „bucătăria“ revistei și „rubrica utilă“. Poezia *Noi vrem pământ*, publicată în această revistă, a indignat într'atâta pe Maiorescu că a refuzat de o mai primi. După d. Slavici, *Coșbuc* a fost „maiestru într'ale artei poetice“; la dânsul „desăvârșirea formei e covârșitoare“, și că, în ce privește tehnica scrisului, el este „mai presus decât dânsii, adică decât Alecsandri și Eminescu. Sub raportul acesta, „poate fi socotit drept cel mai de frunte dintre îndrumătorii noștri“, în domeniul poeziei.

Însfârșit, într'un ultim capitol, d-sa se ocupă de *Caragiale*, a cărui activitate o analizează pe larg, și despre care afirmă că numai posteritatea va putea aprecia „cât de mult a contribuit acest scriitor la ridicarea nivelului cultural și moral al societății noastre“.

O bună parte a *Amintirilor* este consacrată „Serbării dela Putna“, organizată de autor, de Eminescu și de alții. Mărturisesc însă că partea aceasta nu mi s'a părut tocmai așa clară, nu prea am înțeles dacă serbarea a avut loc sau a fost compromisă. De altfel, am mai constatat și dese repețiri, dela un capitol la altul, ale aceluiași lucruri.

Abstracție făcând de aceste mici cusururi, ca și de unele „ardelenisme“ ale autorului, *Amintirile* d-lui Slavici sunt o carte plăcută la citire și de un deosebit interes pentru înțelegerea intimă a câtorva dintre marii noștri poeți și scriitori.

„CRITICE : I. CURENTUL SĂMĂNĂTORULUI“

de E. LOVINESCU

Este în deobște știut că d. Lovinescu este unul din rarii noștri cercetători, care, de douăzeci de ani și mai bine, indiferent la toate avantajele politice, atât de atrăgătoare pentru alții, își continuă, cu o competență recunoscută și cu un zel vrednic de admirat, rolul său de critic clarvăzător și de îndrumător dezinteresat în domeniul literaturii române.

S'ar părea că critica a fost vocațiunea d-sale încă din primii ani ai carierei sale intelectuale. Mai târziu, teza sa de doctorat în litere — la a cărei susținere la Sorbonna am avut prilejul să asist și eu, și care trata despre criticul francez J. J. Weiss și opera sa literară — s'a prezentat ca o lucrare de merit în această direcțiune.

Intors în țară, d-sa și-a consacrat activitatea aproape exclusiv criticei literaturii noastre, atât celei contemporane, cât și celei din trecut, fie în diverse ziare, fie în propria sa revistă „Sburătorul”. Aceste articole, reunite laolaltă, au format 9 volume, astăzi cu totul epuizate, și aveau ca scop o nouă îndrumare a criticei de până atunci. Pornind dintr'un punct de vedere obiectiv, d. Lovinescu a studiat cu multă pătrundere operele literare ca produse ale unor mișcări anumite, silindu-se a le explica rostul și valoarea lor și a scoate în relief personalitatea fiecărui scriitor. Ceva mai mult. Înțelegând că menirea criticului nu este numai de a explica, a căutat să încurajeze talentele tinere, îndrumându-le și dându-le prilejul de a se produce, de a crea.

Astăzi, după 20 de ani, volumele acestea de critică epuizându-se, autorul și-a propus să le retipărească într'o ediție definitivă. Materialul acesta multilateral, era prea împrăștiat și nu tocmai ușor de consultat. Pentru a-l face accesibil consultării, a fost nevoie de o anumită metodă. D-sa i-a grupat pe scriitori după afinitatea inspirațiunii lor, adunând în câte un volum tot ce era resfirat cu

privire la ei, în diverse volume, și a adăugat, sub formă de concluzii, considerațiuni inedite actuale asupra lor. „*Dacă arătătura ideilor a rămas cam aceeași, în schimb n'a rămas intactă o singură frază din ediția precedentă*”, ne afirmă d. Lovinescu. Cum vedeți, această ediție „definitivă” a *Criticilor* se prezintă într'o completă remaniere formală.

Primul volum al acestei ediții noi, definitive, apărut zilele acestea, cuprinde pe scriitorii și poeții grupați în jurul mișcării „Sămănătorului”, de sub conducerea d-lui N. Iorga. Ce urmărea, în fond, această mișcare? Ea urmărea întoarcerea spre trecut. Ce-i drept, trecutul, prin tradiție, prin amintirile personale, prin tot ce am moștenit de la înaintașii noștri, ca emoții, imagini, sensibilitate, oferă desigur un domeniu bogat de locuri comune, al căror efect e sigur, și un câmp fertil de imaginație. În schimb însă, eroii timpurilor trecute nu pot fi realități pentru scriitor, ci simple umbre, fără nici o consistență, și lipsite de viață. Avem deaface cu o lume fictivă și convențională, dependentă de suflul animatorului, deci *iluzorie*. De aci și lipsa de originalitate a scriitorului în crearea operei sale.

Totuși mișcarea sămănătoristă nu excludea nici „prezentul”. Dar din prezent ea nu admitea decât clasa rurală, ca vrednică de a fi descrisă, și anume pe țărani. Lumea dela orașe, furnicarul acesta de oameni cu frământările și sbuciumările lor, nu-i ofereau nici un interes. De aci și caracterul aproape exclusiv țărănesc al literaturii acestui curent.

Incontestabil, chiar în această direcție, se puteau crea opere de înaltă valoare, creațiuni definitive. Ca să distingi ceea ce este într'adevăr, ceea ce constituie trăsăturile definitive, caracteristice, se cere desigur scriitorului un talent și un bun simț extraordinar. Scriitorii grupați în jurul „Sămănătorului” n'au putut atinge acest ideal. D. Lovinescu, care le analizează activitatea sub toate raporturile, le găsește cusururile caracteristice mai tuturor.

În primul rând *lirismul* lor excesiv, care e nota lor dominantă. Acest lirism de care ei sunt plini, îi face să fie subiectivi, să ia o atitudine de exaltare, de înduioșare până și în fața realității, de parțialitate față de personajele dramei. De aci lipsa lor de obiectivitate. Lirismul,

în căldura lui, are nevoie de coloratură : de aci abuzul adjectivului, în special al adjectivului banal, care ia uneori proporții descurajatoare.

În al doilea rând, lipsa de observație lăuntrică, de analiză sufletească. Din acest punct de vedere, literatura lor e o literatură primitivă. Eroii lor reprezintă neantul vieții sufletești, sunt simple păpuși fără pulsația vieții reale. Ei sunt dominați de instincte, de animalitate, de porniri elementare, sau de influența nefastă a mediului, dar fără alte preocupări ideale. Scriitorul însuși e un primitiv, un inadptabil la mediul orașelor, un desrădăcinat, ca și unii din eroii ce descrie. O asemenea literatură simplistă, nu poate, firește, interesa pe cei ce caută în opera de artă expresia preocupărilor lor sufletești. Lipsită de artă, zice d. Lovinescu, ea nu oferă nici o șansă de supraviețuire.

Dintre scriitorii acestei mișcări, d. Lovinescu studiază pe Sadoveanu, Gârleanu, Agârbiceanu, etc. Cel dintâi, d. *Sadoveanu*, căruia îi acordă 45 de pagini, este netăgăduit cel mai reprezentativ dintre toți. Eroii lui sunt, zice d. Lovinescu, boieri stângaci, voinici cu flinta în spate, argați și țigani cari îndrăgescconițe frumoase și de neam ; însfârșit țărani și popi ; toți dominați de sentimente puternice și primitive. Eroina lui principală e cârciuma din sat, căci într'însa și în jurul ei se petrec toate dramele. O singură licărire în toată această atmosferă sumbră, peste care planează păcatul : sentimentul viu al naturii. D. Sadoveanu e neîntrecut în zugrăvirea splendorilor naturii moldovenesti, după părerea d-lui Lovinescu. Ii lipsesc însă puterea creatoare și, mai ales, adâncirea psihologică.

La *Gârleanu* ne întâmpină aceiași bătrâni simpliști, lipsiți de orice interes psihologic, deși destul de expresivi în cadrul poeziei lor arhaice. Eroii lui *Sandu Aldea* sunt de preferință brute, slugi și logofeți, iar eroinele lui *V. Pop*, mai mult bacante decât fete tinere din ziua de azi. Cu *Beldiceanu* plutim într'un ocean de adjective colorante. În sfârșit cu *Agârbiceanu* apare viața rurală a Ardealului cu o vădită tendință moralizatoare. Deși lipsită de adâncire sufletească, opera acestuia rămâne un izvor pentru noi de indicațiuni asupra naturii regionale a literaturii ardeleni.

N'a lipsit nici critica „sămănătoristă.” Cusurul ei, după d. Lovinescu, era că confunda literatura cu cultura națională. Dar formele culturai nu sunt necesarmente și for-

mele artei. Artă e prin definiție o formă a culturii, cultura îmbracă numai rar formele artei. Făcând sforțări culturale, zice d. Lovinescu, „Sămănătorul” și-a închipuit însă că poate produce și o mișcare estetică. De aci insuficiența activității sale sub acest raport.

Un reprezentant fanatic al literaturii țărănești, specific ardelen, este d. Goga. D. Lovinescu îl studiază cu multă pătrundere în 56 de pagini, analizându-i opera sub trei aspecte : patriotic, erotic și dramatic. Contrar lui Coșbuc și lui Iosif, cari s’au inspirat din trecutul național al vechiului Regat, meritul d-lui Goga este tocmai de a fi creat, aproape deaîntregul, poezia națională ardeleană. Această poezie, trecută prin prizma inimei poetului, este poezia răzbunării. „*Atâtea veacuri umilite își gem strivita răzbunare!*” În țaran el vedea, în deosebi, funcția lui socială de viitor instrument al răzbunării naționale. De aci caracterul revoluționar al poetului. El nu întrevide decât foc și sânge. Bătrâni, femei, copii, până și lăutari, toți nu cântă decât durerile neamului. Nici o rază luminoasă nu brăzdează această atmosferă înroșită de sânge.

Aceeaș nemulțumire sufletească, aceeaș revoltă violentă, exprimate prin aceeaș retorică înflăcărată, se resimt până și în poezia erotică a poetului, unde distonează cu notele inspirației lirice. În fond, zice d. Lovinescu, artistul nefiind necesarmente un luptător, nu trebuie să transforme o atitudine personală în însăș esența artei moderne. Vorba lui Goethe: „*Bilde Künstler, rede nicht!*” Curios! departe de satul lui, Goga se simte străin și pribeag. În oraș, ale cărui frământări nu-l interesează, el este un naufragiat al vieții, un inadapdat: „*Eu mă visez în sat la mine acasă*”. Ca poet al nevrozei contemporane, el încetează totuș, de a fi el însuș : poezia lui se resimte puternic de influența lui Eminescu. Nota patriotică revine însă în *Domnul Notar*, piesă inegală ca valoare. Întrebarea este : patriotismul retoric corespunde el unei expresii estetice ? D. Goga crede că da. Sub acest raport, afirmă d. Lovinescu, poezia d-sale poate fi integrată în mișcarea sămănătoristă.

Volumul se termină cu șeful acestei mișcări, cu d. N. Iorga, animatorul ei. D. Lovinescu îi consacră acestuia 25 de pagini, în care ni-l prezintă, nu numai în ipostaza de mai sus, dar și în diversele atitudini ale multilateralei sale

activități. E un ansamblu de aprecieri obiective, din cari personalitatea d-lui Iorga, admirabil prinsă, răsare într'un chip viu și într'o lumină intensă. Articolul acesta, foarte documentat, oferă un deosebit interes cultural și merită să fie cunoscut de toată lumea.

D. Lovinescu a avut o idee fericită, grupând *Criticele* d-sale după mișcările literare cărora au aparținut scriitorii. Citirea lor devine astfel foarte instructivă și cu mult mai interesantă. Ceea ce va contribui desigur și mai mult la succesul lor, este stilul elegant și clar în care sunt scrise, și din care autorul și-a făcut un apanagiu.

„CRITICE : II. METODA IMPRESIONISTĂ“

de E. LOVINESCU

Zilele acestea a eșit de sub tipar, în editura „Ancora”, acest al doilea volum din seria proiectată de d. Lovinescu, destinată a cuprinde toată activitatea critică a d-sale din trecut, însă refăcută în întregime în vederea armonizării ei în jurul unor metode și unor epoci anumite. În primul volum, apărut acum un an, autorul concentrase, după cum se știe, o serie de articole critice privitoare numai la mișcarea „sămănătoristă” și la scriitorii și poeții grupați în jurul ei.

În volumul de față, d. Lovinescu, urmându-și planul început, ne prezintă o altă serie de articole critice, risipite prin volumele precedente, referitoare la critica *impresionistă*, al cărei partizan a fost între anii 1900—1910. În îndelungata sa carieră de critic, timp de aproape un sfert de veac, d. Lovinescu n'a păstrat întodeauna același criteriu de judecare a operei literare. Cum nimic în lume nu-i statornic, valorile estetice se măsoară și ele în tiparele conștiinței noastre mobile, și fiindcă totul evoluează și se primenește în jurul nostru dela o epocă la alta, a te opri în critică la aceeași metodă invariabilă, la aceleași norme de apreciere a operei literare, ar fi desigur o mare greșală. Un spirit profund critic, cu orizonturi vaste și cu o cultură superioară, ca al d-sale, nu putea fi decât evoluționist.

Fiecare epocă avându-și fizionomia ei specială, mai ales în literatură, reclamă, pentru a fi apreciată, o metodă critică deosebită. Metoda impresionistă era aceea care, după părerea autorului, convenea epocii dintre 1907 și 1910. În ce constă această metodă? *A merge deadreptul la principiile generatoare, ocolind accesoriul, a intui totul cu ignorarea părților, nu prin o laborioasă analiză, ci pe calea simplei emoțiuni estetice*". Cu alte cuvinte, în loc de o analiză amănunțită a operei, o broderie artistică, fantezistă și sugestivă asupra ei, ca rezultat al emoției estetice resimțite de critic.

Pentru a evidenția, bunăoară, concepția artistică a operei lui Eminescu, d. Lovinescu imaginează câteva pagini în cari poetul însuși recunoaște găunosul patetic romantic din *Geniu pustiu*, lipsa de notație exactă, ideile sale îndrăznețe și zădărnicia răzvrătirii sale. La 20 de ani, tinerii se cred genii pustii, și, neputând adânci, înlocuiesc intensitatea prin extensiune și preciziunea prin divagațiune. Poetului nu-i este dat să schimbe lumea la vârsta aceea și nici să rămâe un geniu neînțeles. Totuși critica a luat reveriile lui Eminescu drept o realitate artistică. Dar în ce constă noutatea concepției sale? Că viața e o nefericire, moartea o fericire. Or, tristețea, zădărnicia lucrurilor omeneste, scurgerea ireversibilă a vremii au fost temele poetice ale tuturor timpurilor. Pesimismul, în sine însuși nu prezintă o valoare în poezie, cât timp nu devine principiul configurator al unei activități psihice, cât timp din speculație intelectuală, nu devine intensitate de sentiment și unitate sufletească organică, cum a devenit la Eminescu.

Trecând la Caragiale, pentru a scoate în relief actualitatea momentană a literaturii lui, d. Lovinescu închipue un dialog între Agathon, Glykyon și Picrophonios. Din convorbirea lor interesantă reiese că arta lui Caragiale își găsește expresia tipică în statua „Vânătorul de măști” din grădina Luxemburgului, că ea constă în a privi din cealaltă parte structura societății noastre, văzută de obicei, numai pe față, dar că ea nu refractează în mod egal orice. Satira lui se răsucesce pe unica axă a contrastului dintre fond și formă, dintre aparență și realitate, dela baza epocilor de tranziție a unei societăți în formație. I-a lipsit însă lui Caragiale emoția cosmică, emoția în fața naturei. Peste 50 de ani opera sa, pierzând din valoarea sa literară, nu va mai avea decât valoarea unui document în ochii istoricului.

În același fel, adică tot prin sugestii prin broderii fan-teziste, neținând seamă decât de emoția estetică produsă de operă asupra criticului, d. Lovinescu ne explică, ne scoate în evidență valoarea operei câtorva poeți. Așa, de pildă, pe când poezia lui Minulescu oficiază „o adevărată liturghie barbară la lumina candelabrelor de argint, într'un imaginar Babilon de orgii”; aceea a d-nei Farago este poezia învinsă și crespuculară a șoptelor de toamnă

întârziată”; a lui Cerna, o poezie de calitate *intelectuală* mai mult retorică, în care te izbește *lipsa originalității de expresie*; a lui Anghel e numai *fantezie*, după cum a lui Iosif e numai *emotivitate*. Din evocarea umbrelor persoanelor din nuvelele d-lui Bassarabescu, d. Lovinescu ne scoate în relief platitudinea lor, iar din caracterizarea romanelor contesei de Noailles, tendința lor spre exaltarea frenetică a instinctului.

Intr'un șir de articole foarte sugestive, în care criticul dă drumul bogatei sale fantezii, găsim părerile sale asupra criticei și asupra multor chestiuni importante în legătură cu critica. Datoria criticii este, după d. Lovinescu, *de a spori, prin o acțiune simpatică, emoția estetică*.

Dar cu toată simpatia criticului față de scriitori, d. Lovinescu are totuș și dușmani. Intr'un articol sub formă de dialog, d-sa consultă niște literați asupra valorii propriei sale critici și activității literare, și le cere un sfat. Unul îi reproșează că a scris în prea multe direcții; un al doilea recunoaște că e bun nuvelist, dar că-i lipsește, în critică, însușirea esențială a spiritului afirmativ; cel d-al treilea îi admiră critica, dar nu-i aprobă nuvelistica. Intr'un curent sămănătorist, unde toți cântă din fluer, de ce persistă d-sa să cânte din mandolină? Și criticul, rămas tot nedumerit, decide să facă ce a făcut până atunci: critică pentru nuveliști și nuvele pentru critici.

Insfârșit, într'o excursiune pe câmpiile Elizee, d. Lovinescu se întâlnește cu părintele literaturii române, cu Ion Eliade Rădulescu. Foarte amărit, acesta îi se plânge că atât dânsul cât și ceilalți scriitori și poeți ai trecutului nostru sunt astăzi dați uitării: „*Nimenea nu ne mai citește și nu ne mai cercetează viața și truda; valul a risipit amintirea jertfei noastre însemnată pe apă*”. Și bătrânul făcu un semn cu mâna, în care se citea un îndemn și o binecuvântare. Iar criticul scrise atunci eruditele și sugestivele sale monografii asupra lui C. Negruzzi, Grig. Alexandrescu și Gh. Asachi.

În partea a doua a volumului său, sub titlul *Pe drumurile Eladei*, d. Lovinescu ne prezintă un fragment dintr'o lucrare în limba franceză, care i-a servit ca „pendant” la teza sa de doctorat în litere, în 1910. Bazat pe

operele unor scriitori (ca Chateaubriand, Lamartine, Quinet, About și alții), cari au călătorit prin Grecia, cât și pe impresiile sale personale, ca evocări de peisaje, fantezii și considerațiuni politice asupra Greciei moderne vizitate de dânsul, d-sa reînvie dinaintea ochilor noștri trecutul și prezentul acestei țări, luptele ei pentru independență, interesul ce a deșteptat în Europa întregă și apoi deziluzia ce i-a urmat. Cu acest prilej, d. Lovinescu ne oferă și două parodii: una, *Batramiomahia* (războiul broaștelor cu șoarecii), admirabilă ca traducere și vio-ciune ritmică; cealaltă, un *Homer travestit*, în 4 scene, imaginat de d-sa după o lectură a cântului VIII al *Odi-seei*, și redat cu un talent și cu o vervă vrednice de admirat.

Am insistat în diverse rânduri asupra stilului d-lui Lovinescu, așa de limpede în conciziunea lui clasică, așa de elegant în simplitatea lui voită, și totuși atât de pitoresc și de bogat în imagini. Acest stil, ajuns astăzi la maturitate, contribuie prin claritatea sa specifică, să dea un interes și mai pronunțat acestor articole de critică impresionistă, așa de vie și de impresionantă în procedeele ei artistice. Acest al doilea volum de critice, ediție definitivă, și în care se restrânge o etapă a talentului multilateral de critic al d-lui Lovinescu, este merit, prin nou-tatea metodei, importanța ideilor și claritatea stilului, să-și găsească locul în biblioteca oricărui intelectual.

ISTORIE ȘI FILOZOFIE

„ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA TRAIANĂ“

de A. D. XENOPOL

Editura „Cartea românească” a întreprins să tipărească treptat o nouă ediție a monumentalei opere a istoricului Xenopol. Primele două ediții, apărute în timpul vieții sale, la interval de 20 de ani, cea dintâi în 1883—93, iar cealaltă în 1913—14, au fost niște evenimente impunătoare în istoria noastră culturală. Pentru prima oară, în mijlocul unor greutăți de neînving — ca lipsa de izvoare suficiente pentru cunoașterea trecutului și a vieții sub toate formele, lipsa de monografii și de studii speciale asupra diverselor epoci, etc. — un scriitor, care până atunci se absorbise în speculațiuni abstracte de filozofie, se încumeta să-și consacre restul activității unei Istorii a Românilor, concepută pe un plan vast și pe o bază științifică.

Convingerea lui era că istoria unui popor nu poate fi amânată la infinit. până ce tot materialul istoric va fi fost descoperit, și că fiecare epocă are dreptul, potrivit materialului de care dispune, să-și clădească opera ei istorică. Deocamdată pot fi așezate linealmentele generale, rămânând ca epocile viitoare să întregească și să îndrepte punctele hotărâtoare. *„Lucrarea mea, scria dânsul, este un sistem întreg care caută să-și dea seama de succesivitatea tuturor împrejurărilor prin care a trecut poporul român... Poate să fie de îndreptat în vreo parte, de adaos sau de prefăcut aiurea ; în marile lor trăsături liniile vor fi puse, și la atâta numai poate năzui timpul în care trăim”*.

Și au trecut 20 de ani dela publicarea acestei prime ediții. În intervalul acesta de timp, studiile istorice și mai ales publicarea documentelor au luat un avânt serios și un mare număr de izvoare ce nu-i erau cunoscute, au ieșit la lumină. Xenopol s'a servit de toate aceste materiale proaspete la tipărirea celei de a doua ediții din 1914.

E adevărat că ele n'au schimbat decât foarte puțin liniile fundamentale ale înjghebării, căci autorul încă dela început pătrunsese adevărul prin o intuiție istorică, care înlocuia adeseori dovezile de mai târziu, intuiție adevărită tocmai prin aceste izvoare nou descoperite.

Că opera sa nu era desăvârșită, că necesita multe îndreptări și schimbări în viitor, o recunoștea și Xenopol, dar nu e mai puțin adevărat că, întreprinzând'o, a așezat el cel dintâi primele jaloane și a statornicit marile linii ale tabloului, pe cari alții mai târziu, le vor întregi și desăvârși, pe temeiul noilor izvoare sau cercetări. Până atunci ea rămâne, în expunerea-i actuală, o impunătoare sinteză a istoriei naționale, și multe din capitolele ei, mai ales cele privitoare la dezvoltarea socială și la starea politică din diversele epoci, vor constitui pagini poate definitive.

„ISTORIA RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA ROMÂNIEI“ : Volumul I.

de CONST. KIRIȚESCU

În 1921, d. Const. Kirîțescu, directorul general al învățământului secundar, a dat la lumină primul volum din *Istoria războiului pentru întregirea României*, urmat în 1923 de cel d'al doilea. De sigur că asupra acestei chestiuni existau multe monografii, descrieri parțiale, memorii și publicații diferite, scrise fie de militari, fie de cei ce luaseră parte la diversele lupte. Lipsea însă o lucrare de sinteză, o lucrare de ansamblu în care să apară, întregă și vie, drama bogată în peripeții a unui neam, care își juca viitorul și-și primejduia existența, pentru împlinirea unei chemări istorice,— dar care totdeodată să fie o icoană credincioasă a războiului purtat de dânsul.

Acest gol în literatura noastră istorică și-a propus atunci să-l umple d. Kirîțescu. Stăpân pe un număr foarte mare de izvoare, istorice, politice, diplomatice și militare, cât și pe tot ce a putut găsi, tipărit sau inedit, la noi și aiurea ; condus de un desăvârșit spirit de obiectivitate, și convins că exactitatea este condițiunea esențială, în istorie ca și în știință, oricât de jignitoare ar fi ea pentru amorul propriu național, d. Kirîțescu era în măsură, ca om de știință și adânc înțelegător de oameni și de lucruri, să ne dea o istorie veridică a fazelor războiului nostru, a sfertărilor eroice, nu totdeauna izbutite ale unui neam în luptă pentru dezrobirea fraților, și a grelelor împrejurări prin cari i-a fost destinat să treacă până la triumful final.

Apariția acestei opere a fost o revelație pentru lumea noastră intelectuală. Era prima lucrare la noi în domeniul acesta, sistematic concepută, completă și bazată pe informații precise și controlate, asupra campaniei noastre din 1916—1919.. Ea avu un răsunset puternic, și întreaga ediție se scurse cu repeziciune. Ceeace a mai contribuit la acest succes binemeritat, a fost desigur și felul în care era prezentată această lucrare. Departe de a fi o simplă înșirare

seacă de fapte militare, mai mult sau mai puțin legate între ele, ce ar fi obosit pe cititor, ea se înfățișă din potrivă, prin vioiciunea stilului, căldura descrierii și dramaticul peripecțiilor, ca un roman palpitant, a cărui citire te face să treci prin toate emoțiile sufletești.

Și iată că astăzi apare în editura „Casei Școalelor“, primul volum din ediția a doua a acestei lucrări, refăcută în întregime și mult adăugită. Sporirea materialului documentar—tipărit sau inedit, oficial sau privat—a necesitat într'adevăr modificări simțitoare, adăogiri complementare, rectificări de tot felul, și impus în consecință o nouă grupare a materialului. Cu modul acesta, cele două volume ale ediției întâi s'au ridicat la trei în ediția actuală. Această nouă ediție ne afirmă autorul, „*înfățișează un pas hotărâtor înainte spre realizarea scopului ce mi-am propus: întocmirea unui tablou cât mai complet, mai obiectiv, mai sincer, al mării noastre epoei naționale*“.

Pentru a da cititorului o idee de vasta documentare a autorului, este destul să spun că a utilizat, cercetat,—în afară de materialul inedit din arhivele oficiale și cel de sur-să privată, de o însemnătate foarte mare,—un număr de 321 de publicații din literatura războiului, dar numai pe acelea dintre ele cari ofereau un interes documentar, ca fapte petrecute și confirmate. Un bogat auxiliar pentru d-sa a fost și literatura de războiu a dușmanului, precum și aceea a numeroșilor corespondenți de pe câmpul de luptă. În sfârșit, o documentare serioasă, cu totul originală, foarte slabă la noi, dar foarte bogată la dușmanii noștri, o formează în noua ediție *imaginile* de pe câmpul de războiu. În acest scop d. Kirilțescu a utilizat fotografiile din colecția Muzeului militar, din publicații străine, din operele artiștilor noștri, și chiar de la particulari, și a putut astfel reda, întrucâtva, și viziunea plastică a războiului, atât de necesară pentru întregirea înțelegerii epizoadelor lui. Un mare număr de fotografii, foarte reușite, ale personagiilor marcante de care e legat războiul mai ilustrează primul volum al noiei ediții, precum și un număr de hărți destinate a înlesni priceperea desfășurării operațiilor.

O greutate serioasă o ofereau notele. Pentru a nu încărcă textul cu un balast greoiu, ceea ce ar fi dat lucrării un aspect prea științific, autorul a recurs la un mijloc foarte ingenios. A întocmit, la începutul operei sale, un catalog

numerotat de totalitatea publicațiilor cercetate și utilizate de dânsul, și la aceste opere se referă prin cifre în corpul lucrării, ceea ce prilejuește și o mare economie de spațiu.

Primul volum al noiei ediții, apărut zilele acestea, cuprinde campania din Ardeal și cea din Dobrogea și se termină cu înfrângerea pe ambele fronturi și retragerea armatelor în interiorul țării. El este precedat de o introducere, în care autorul prezintă războiul nostru ca un act istoric, legitimat de dreptul la viață și de înfăptuirea aspirațiilor noastre de veacuri. Războiul mondial, care aducea în program unuia dintre grupări, principiul dezrobirii neamurilor asuprite, nu putea, cu toată grozăvia lui, să nu găsească ecou în sufletul poporului român, a cărui întreagă istorie e „o înșirare de nedreptăți, de suferinți și de umilințe”, pe lângă că o jumătate dintr'insul era lăsată afară din hotarele firești.

Intr'un capitol, de vre-o 52 de pagini, de o remarcabilă analiză sumară, d. Kirîțescu ne face istoricul provinciilor asuprite, al suferințelor românilor de acolo, al mișcărilor lor înăbușite în sânge, al întregului martiriu îndurat de ei în decursul vremilor. O singură pavază le rămăsese: conștiința națională, pe care robia n'a putut-o decât adormi, dar care avea să se trezească la zăngănitul săbiilor și la focul marelui războiu. Iar în alt capitol, cercetează sub toate fețele, antagonismul dintre bulgari și noi, și politica noastră nefastă, impusă atâta vreme de Austro-Ungaria, care ne-a ținut conștiința națională încătușată, înnăbușind aspirațiile neamului.

Perioada neutralității și pregătirea războiului României, descrise în 90 de pagini, alcătuiesc o icoană din cele mai caracteristice a epocii sbuciumate de atunci, epocă plină de nesiguranță și de șovăială, de doruri și inspirații comprimate, pentru neamul românesc, hârțuit de ambele tabere în acțiune, și oscilând mult timp între datorie și teama de a nu compromite totul. Armata trebuia organizată, momentul favorabil intrării trebuia așteptat. Orice măsură pripită putea fi fatală. Apoi, tratativele nesfârșite cu aliații, în special cu Rușii, cari nu duceau la nici un rezultat, urmate de intervenția energică a aliaților de a ne decide, „acum, ori niciodată”. În sfârșit, intrarea în acțiune, primită cu entuziasm de mulțime, și planul de pregătire a războiului. Sortii erau aruncați... Tânăra armată

română, lipsită de pregătire tehnică și de experiență, a-avea să se măsoare cu armata cea mai bine utilată. Din această clipă, „*epopeea neamului românesc începea unul din cele mai sângeroase capitole*“.

Deși, de fapt, campania dobrogeană a fost anterioară celei din Transilvania, d. Kirîțescu începe cu cea din urmă și termină cu cea dintâi. D-sa ne face să azistăm, dealungul a 300 de pagini, la toate fazele uriașelor eforturi ale unei armate de un milion de oameni, aruncată pe două fronturi cu totul opuse, acoperind întinderi enorme de teren și având de luptat cu un dușman bine comandat și dispunând de toate utilajele unui războiu modern. Victorii și înfrângeri alternative, ofensive și defensive nesfârșite, jertfe și eroisme zadarnice și se perindează dinaintea ochilor într'un vârtej amețitor. Ce acumulare fantastică de greșeli ireparabile ! Intr'adevăr, de nu erau nepriceperea unor comandanți de armate, inerția unor comandanți de cetăți sau de unități, dislocarea continuă și fără rost a diviziilor de pe un front pe celalt și sosirea lor prea târziu, ordinele contradictorii de atac, de retragere și apoi iar de atac, cari dezorientau trupele și le nimiciau moralul, precum și lipsa de artilerie grea, de avioane, etc., în sfârșit neseriosul și tardivul ajutor al rușilor și necompetența comandantului lor, — desigur campania dobrogeană și cea transcarpatică ar fi avut un desnodământ cu totul altul.

Intreaga descriere a acestor două campanii neizbutite este, în opera d-lui Kirîțescu, de un dramatism care întrece orice închipuire. Intr'atâta te atrage, te mișcă, te zgudue perindarea aceasta nesfârșită de evenimente nenorocite, de eroisme sublime dar inutile, de dezastre nemeritate, sub pana obiectivă, dar de o durere conținută, a autorului, în cât și-e cu neputință să lași cartea din mână până n'ai ajuns la ultima pagină. Acest interes palpitant ce a știut să dea povestirii, cât și obiectivitatea sa caracteristică, sunt după mine cele două mari merite ale operei d-lui Kirîțescu.

„ISTORIA CIVILIZAȚIEI ROMÂNE MODERNE“

I. Forțele revoluționare

de E. LOVINESCU

Zilele acestea a apărut o carte de o deosebită importanță pentru țara noastră. Autorul ei, d. Lovinescu, în de ajuns de cunoscut ca critic — cele două volume ce a publicat sunt o dovadă despre aceasta — ne oferă acum un studiu de ansamblu asupra originilor și cauzelor cari au determinat marea mișcare de prefacere a societății române, în trecerea ei dela formele trecutului la cea de astăzi.

Ceeace ne surprinde din capul locului în acest volum, este atitudinea hotărâtă a autorului față de gravele probleme ce discută: degajat de formulele strâmte ale școalei ultra-naționaliste, d-sa nu se sfiște să facă afirmațiuni cari ar fi părut îndrăznețe acum câțiva ani, și să tragă unele concluzii obiective, cam descurajatoare pentru sentimentul național și cel religios.

După părerea d-lui Lovinescu, influențe neprielnice din trecut au ținut în loc, timp de veacuri, dezvoltarea intelectuală a poporului român, și l-au împedit să între, ca celelalte popoare latine, în orbita civilizației apusene. În primul rând contactul cu turcii, cu slavii și cu grecii, popoare dela cari n'a putut învăța nimic. În al doilea, ortodoxismul, care, pe deoparte, „l-a expus primejdiei contopirii în marea masă a slavilor“, iar pe de alta „l-a impus o limbă liturgică și un alfabet străin, fără a-l ajuta în crearea unei culturi și arte naționale“. D-sa e convins că, de ar fi izbutit de timpuriu încercările catolicismului de a se impune, soarta poporului român ar fi fost alta: cultura latină l-ar fi smuls cel puțin sufletește dintr'un mediu de dizolvare morală „pe care tradiționaliștii obișnuesc să ni-l prezinte ca pe mediul natural de formație a culturei și sufletului românesc“.

În condițiunile atât de nefavorabile, în cari s'a sbătut

timp de veacuri poporul român, imboldul unei culturi, zice autorul, nu putea să-i vie decât din afară. Numai contactul direct cu Apusul, ar fi putut „desrobi poporul român de forțele ancestrale ale obscurantismului și ale inerției, pentru a-l pune pe calea găsirii de sine și a progresului”.

După teoriile materialismului istoric și ale marxismului civilizația română modernă, s'ar datora influenței capitalului apusean și protecției politice a burgheziei din Apus. Capitalul a valorificat bogăția pământului, și acestei revoluții economice i se datorește și revoluția politică și cea socială, și mai ales creațiunea burgheziei române.

D. Lovinescu se ridică împotriva acestor afirmații. După d-sa capitalismul, la noi, s'a dezvoltat foarte târziu și n'a putut avea vre-o influență în epoca de renaștere a poporului român. Fără a nega însemnătatea, în unele privinți, a acțiunii factorilor economici, le contestă totuși puterea de transformare a societății. Pentru d-sa societățile se modelează, nu atât după influența economică și formele trecutului, cât mai ales după concepțiile curente ale epoci. În procesul formațiunii poporului român, influența ideologică a primat pe aceea a capitalismului. Puterea de difuziune a ideilor e cu mult mai mare. Având o repercusiune imediată, ori unde s'ar produce, fenomenele ideologice, prin analogie, creiază noi forme sociale.

Ca efecte directe ale influenței ideologice apusene, vom avea în Muntenia *Regulamentul organic* în 1829 și mai târziu *Revoluția* din 1848. Spiritul demoratic francez transpiră din amândouă. Ambele curente, departe de a fi un produs al intereselor de clasă sau al influenței economice, s'au născut, după d. Lovinescu, „din altoirea unei ideologii creatoare pe un temperament politic mult mai activ și mai nobil”.

Pe când după Maiorescu, revoluția dela 48 nu era decât „naiva așternere pe hârtie a unui amalgam de idei nebuloase, cum mișunau pe atuni în broșurile frazeologilor din alte țări”, iar după alții „opera unui grup de agrarieni comercializați”, pentru d. Lovinescu ea este axa vieții noastre politice moderne, punctul de plecare al formației civilizației române, deși însuși d-sa recunoaște că „n'a fost operă de maturitate politică” și nici n'a intrat în faza unei serioase aplicări, ea fiind dela început înăbușită de turci. Și totuși această „revoluție” a fost singura cale cu putință pe

care au purces pașoptiștii, rupând cu încercările tradiționale și cu formele trecutului, după credința d-lui Lovinescu. „*Ea ne-a smuls din atmosfera materială și morală a Răsăritului și ne-a schimbat direcția dezvoltării către Apusul regenerator*“.

Această revoluție e opera muntenilor. Moldovenii, cu spiritul lor contemplativ, cristicist și înclinat spre poezie, n'au contribuit aproape deloc la desfășurarea ei. Dacă Moldova n'are nici un merit în prăpagarea noilor idei revoluționare, are însă pe acela de a fi servit de regulator al procesului de absorbție a civilizației: a selectat și adoptat ideile noi la condițiile specifice ale poporului român.

D. Lovinescu recunoaște că statele apusene s'au format pe cale *evolutivă*, după frământări de veacuri, dar e de părere că și statele de formație nouă, pe cari condițiile istorice le-au împiedicat dela o creștere organică, prin contactul brusc cu civilizații mult mai înaintate, și în interdependența morală și materială a tuturor popoarelor europene de azi, s'au putut forma și pe cale de revoluție *imitativă*. Sincronismul vieții contemporane i-a impus deci și poporului român, formele vieții sociale și culturale apusene. Procesul de transformare a fost *pur ideologic*. România modernă, după d. Lovinescu, este prin urmare o *creație nouă* a ideologiei europene, dar fără nici o legătură cu trecutul țării.

Că sufletul omenesc este compoziția seculară a atâtor influențe hotărâtoare și specifice ale trecutului, și că prin urmare există și un suflet românesc, format de rasă și de împrejurări istorice, aceasta o recunoaște și d. Lovinescu. Ceva mai mult. D-sa ajunge chiar să facă „*oarecari rezerve și asupra capacității ideilor de a preface fundamental sufletul unui popor*“.

În acest caz, cum rămâne cu teoria influenței pur ideologice? Poate într'adevăr ideologia singură în câteva decenii și fără nici o legătură cu trecutul, crea un popor și o mentalitate, numai pe cale imitativă? sau creia noi forme sociale trainice cari nu au izvorât din frământări de veacuri? Nu mă îndoesc că d. Lovinescu va mai reveni asupra acestei chestiuni importante în volumele viitoare cu argumente mai convingătoare și mai decizive.

„ISTORIA CIVILIZAȚIEI ROMÂNE MODERNE“

II. Forțele reacționare

de E. LOVINESCU

În primul volum al acestei importante lucrări, d. Lovinescu tratase despre forțele revoluționare cari au contribuit la schimbarea formei noastre de stat și la intrarea noastră în civilizația statelor apusene. Rămânea de văzut cari au fost rezistențele firești ce a întâmpinat la noi în drumul ei această revoluție, dezlănțuită nu numai politicește, ci și în toate domeniile vieții noastre sociale. Studiul acestor factori reacționari, priviți sub întreitul aspect, social, economic și cultural, formează tocmai problema ce-și propune volumul II al operei d-lui Lovinescu.

Amenințați în preponderența sau chiar în existența lor, era natural ca acești factori ai vechiului regim să opună împotrivire. Din punctul de vedere social, era antagonismul dintre boerimea privilegiată și pătura țărănească. Menținerea privilegiilor era pentru boeri o chestiune de viață sau de moarte.

Această luptă încinsă în jurul proprietății rurale, piatra de temelie a vechiului regim, rezumă, după d. Lovinescu, istoria României contemporane. D-sa intră în dezvoltarea amănunțită a istoricului acestei lupte și ajunge la concluziunea că și în problema agrară, ca și în cea politică, revoluția ideologică a precedat revoluția economică, și că a pornit de sus în jos, prin acțiunea câtorva.

O dovadă de prezența unei mișcări de sus în jos o oferă și structura contradictorie a țării noastre. Sub o Românie legală trăește încă o Românie de fapt, care prin puterea tradiției, ocolește adesea libertățile esențiale ale democrațiilor burgheze. Starea legală reprezintă expresia codificată a ideilor cu circulație europeană; starea de fapt reprezintă realitatea deprinderilor și a condițiilor noastre specifice. Introducerea celei dintâi n'a schimbat în mod corespunzător pe cea de a doua. Cu alte cuvinte există, la noi, un contrast izbitor între starea de fapt și

cea de drept. A tăgădui existența acestor două stări înseamnă a tăgădui evidența. Starea legală s'a impus pe cale imitativă, fără a mai trece și noi prin frământări seculare ca popoarele apusene ; cea de fapt, și anume rezistența elementului sufletesc, a luptat și luptă să împiedice înfăptuirea acestei reforme.

În partea a doua a lucrării sale, d. Lovinescu studiază pe larg lupta această surdă între fond și formă, pe calea *literară*, și-și propune să tragă curba atitudinii reacționare față de prefacerile sociale ale veacului al XIX-lea. Rezistența conservatoare n'a fost desigur unica piedică în reușita ideologiei apusene. Rezistența morală a poporului român a fost mult mai puternică. Formele politice se introduc repede, constituțiile se revizuiesc, chiar formele economice se prefac ușor. Sufletul însă e mai refractar : în structura lui intră colaborația multor veacuri de viață morală. Viața seculară agrară a poporului român i-a format un suflet rural rezistent față de noile condiții de viață. Reacțiunea acestui suflet e deci mai tenace decât cea a formelor sociale și economice. D. Lovinescu studiază rezistența acestui suflet, sub îndoitul ei aspect : rezistența pur ideologică din partea scriitorilor și a curentelor, și aceeaș rezistență pornită din straturile și mai adânci ale inconștientului afectiv, a întregii literaturi române.

Autorul studiază pe larg contribuția scriitorilor, ca Maioreșcu, Eminescu, și în special a curentelor, ca *Juniimea*, *Sămănătorul* și *Poporanismul* împotriva noilor idei, cari au făcut să devieze evoluția naturală a culturii române. D-sa nu crede în posibilitatea unei culturi naționale prin simpla elaborare organică a poporului român. Evoluția lui firească a fost abătută din drumul ei cu veacuri înainte, prin schimbarea mediului de formație a civilizației noastre, și de abia revoluția dela 1848 ne-a pus pe calea progresului natural în sensul datelor rasei. Că firul nu se mai poate înoda cu epoca voivodală, e un fapt istoric neîndoios. Desvoltarea popoarelor înapoiate, intrate brusc în sfera de influență a altor popoare mai civilizate, urmează alte legi decât cele ale evoluției obișnuite ; civilizația noastră a luat deci, fatal, drumul unui proces de formație revoluționară.

Pe când formele sociale se prefac revoluționar, sufletele, dimpotrivă, se transformă evolutiv. Expresie a sufletului colectiv în latura lui cea mai intimă și mai permanentă, literatura română nu putea reprezenta decât o forță reacționară. De aci lipsa de sincronizare a celor două procese de formațiune și caracterul de inadaptare a fondului la formă. Prin invaziunea grăbită a ideologiei apusene în suflete cu totul nepregătite, prin răsturnarea bruscă a formelor și valorilor sociale, prin schimbarea condițiilor de viață morală și materială, s'a produs și la noi o adevărată perturbare a epocilor de tranziție : pe un fond oriental, din acest amestec a ieșit o civilizație hibridă, pe care criticii și istoricii culturali au condamnat-o, iar satiricii au biciuit-o. D. Lovinescu trece în revistă pe Alexandri, pe Caragiale, cari ironizează noul proces de formație a civilizației române. De pe obrazul burgheziei triumfătoare. Caragiale smulge masca apusană pentru a da iveală sufletul rămas oriental.

Fără a ține seamă de noua burghezie, pe cale de a deveni o forță națională, ideologia scriitorilor noștri se dezvoltă totuș, și astăzi, în cadrele vechiului regim agrar, legat de pământ și de viața rurală. E incontestabil că sufletul rural al poporului român s'a realizat desăvârșit în Creangă și Coșbuc. Dar nu există popor care să se fi oprit la literatura rurală. Totuș până acum, la noi, țăranul a fost privit ca singura realitate economică, socială și sufletească a poporului român.

Cu Brăescu însă țăranul, eșit din sfera idilică naturalistă, începe a fi studiat în psihologia sa individuală. Psihologia lui devine un proces precis de observație cu mult mai prețios sub raportul realității. Sufletul agrar al poporului român s'a realizat prin Creangă și Coșbuc, eșit din rândurile țărănimii. Când din rândul orășenimii vor eși talente tot atât de mari, afirmă d. Lovinescu, ei ne vor da o literatură burgheză numai din imperativul originii lor, deși dăinuște prejudecata îndărătnică a imposibilității unei literaturi burgheze.

Obiecția cea mai serioasă împotriva literaturii orășenești privește, cu deosebire, *limba*. Până acum tendința mai tuturor curentelor culturale a fost de a stăvili procesul natural al limbei, fixându-i idealul în trecut. D. Lovinescu se ridică împotriva ei. După cum din absolutismul

oriental al unei epoci voivodale, zice d-sa, nu ne puteam clădi un regim constituțional potrivit condițiilor noi de viață, tot așa nici din literatura istoriografică și religioasă a trecutului nu poate eși literatura română modernă, sau din limba cronicarilor cu puține trebuințe, limba vie și completă a epocii contemporane. A căuta, deci numai în popor elementele expresiei intelectualității noastre, este tot atât de absurd ca și a fixa idealul limbei române în trecut.

Ca concluzie, d. Lovinescu afirmă că dintre forțele reacționare cele de ordin politic și economic au opus o dârză rezistență dar au sfârșit prin a capitula. Singura forță reacționară, care mai durează, este cea sufletească. Procesul de formație al sufletului nu e revoluționar, ci *evolutiv*. Dar evoluția lui poate fi grăbită prin condițiile de viață sociale și materiale. În loc de a-l îndrepta în sensul dezvoltării sale istorice, întreaga ideologie a culturai române, din nenorocire, a căutat să-l stăvilească și să-l fixeze sub forma lui primitivă.

În sărăcia noastră de manifestări științifice, această lucrare, în care e studiat cu atâta pricepere și cu atâta zel întregul proces de formație a civilizației noastre moderne, merită toată stima și admirația. Într'o epocă în care aproape întreaga activitate a cărturarilor noștri se mărginește la domeniul productiv al politicei, munca serioasă profund obiectivă și dezinteresată a d-lui Lovinescu face o fericită excepție.

„ISTORIA CIVILIZAȚIEI ROMÂNE MODERNE“

III. Legile formației civilizației române

de E. LOVINESCU

În precedentele două volume ale acestei interesante lucrări, autorul studiasse penetrația civilizației apusene în țara noastră în cursul veacului al XIX-lea cercetând : în primul, factorii revoluționari cari au conlucrat la impunerea ei, iar în al doilea forțele indigene cari s'au împotrivit acestei penetrații, necesitățile totuș de interdependența morală și materială dintre popoarele europene.

Cum era de prevăzut, teza aceasta a găsit adversari ireductibili în chiar reprezentanții sau adepții mai de seamă ai acelor forțe reacționare. Atât d. C. Rădulescu-Motru cât și grupul tradiționalist din jurul revistei „*Viața românească*“, au combătut-o fie cu ironie, fie cu vehemență, afirmând că civilizația română modernă nu poate fi opera unei ideologii revoluționare, fără nici o legătură cu trecutul secular și fără o conlucrare cât de redusă a fondului sufletec al poporului român.

Publicând volumul al treilea, d Lovinescu își propune să ne dovedească cum au triumfat acele forțe revoluționare, adică după ce norme s'a săvârșit biruința și cum această biruință a fost o necesitate sociologică ineluctabilă pentru țara noastră.

Mai întâi, d-sa se încearcă a stabili o deosebire între cultură și civilizație, cari nu trebuiesc confundate una cu alta. Pe când *cultura* este un bun sufletec, produs colectiv și evolutiv al unui grup social, timp de veacuri, fie în direcția morală, fie în cea religioasă, *civilizația*, dimpotrivă, este un bun material răspândit mai mult la suprafața societății, e totalitatea condițiilor materiale în care trăim : ca lumină electrică, cale ferată, telegraf, poliție, constituție, regim juridic, regim economic, instrucție obligatorie, vot universal, și deci regim politic, etc.

Ei bine, la produsul acestei civilizații, fondul sufletec

propriu poporului român, zice d. Lovinescu, n'a colaborat cu nimic, a rămas pasiv pur și simplu. Aceste bunuri materiale însă, cari nu sunt opera lui, devenind condiții de viață pentru dânsul, „*intră în deprinderi și se prefac cu timpul, prin adaptarea la unitatea temperamentală, în valori sufletești ; cu alte cuvinte, civilizația se transformă în cultură*”.

În ce privește *legea interdependenței* vieții morale și materiale dintre popoare sub regimul căreia se dezvoltă civilizația contemporană, combătută de d. C. Rădulescu-Motru, care susținea că popoarele mici înapoiate, cum e al nostru, nu pot sta în interdependență față de cele cu cultură înaintată, decât cel mult în dependența muștei față de pânda de păianjen, d. Lovinescu recunoaște în parte justetea acestei obiecțiuni. *Intârziați*, zice d-sa, *în structura noastră sufletească, economică și politică, medievali aproape în plină istorie contemporană, nu putea fi vorba de colaborația noastră în organismul vieții europene, și, deci, de o interdependență*”.

Dar nici de dependență nu mai poate fi chestiunea astăzi, când civilizația a făcut progrese simțitoare la noi. Cel mult amândouă pot fi înjghebate în legea *sincronismului vieții moderne*, care lucrează în chip nivelator și nu de diferențiere, adică tinde spre o uniformizare a tuturor formelor de viață a societăților moderne solidare între ele.

D. Lovinescu e de părere că există un *spirit al veacului*, adică o solidaritate sufletească între diverse popoare într'o epocă dată sau o totalitate de condiții materiale și morale configuratoare ale vieții lor. Cu dovezi și exemple numeroase culese din toate timpurile, d-sa ajunge să stabilească câte un fir conducător pentru fiecare epocă. Dacă dar se poate vorbi de un spirit al timpului, de o solidaritate sufletească și de forme sociale aceleași în niște epoci cu mijloace de penetrație rudimentare, cu atât mai mult se impun astăzi interdependența și solidaritatea vieții europene în toate sensurile, odată cu repeziciunea mijloacelor de comunicație. „*Omenirea formează azi un imens tot, cu o viață comună, cu idei comune. Interdependența devine din zi în zi mai solidară, mai reală, între popoare*”. Dovadă, Liga Națiunilor, al cărei scop e conducerea lor juridică.

La baza mecanismului contemporaneității sau sincronismului vieții noastre morale și materiale, după d. Lovi-

nescu, se află factorul unic al *imitației*. Cu mijloacele de răspândire instantanee ale timpurilor moderne, puterea de difuziune a imitației a devenit aproape nelimitată, în așa fel că spiritul epocii noastre este tocmai tendința absolută de generalizare și de uniformizare a obiceiurilor și a instituțiilor. Primul aspect al imitației e formarea ei *din sus în jos*, adică dela superior la inferior, dela boieri (și mai târziu dela orășeni) la țăran. Revoluția noastră socială s'a făcut tot prin stratele superioare, de sus în jos. Nu prin „*tărănimea numeroasă, dar inertă, pasivă, tradițională, păstrătoare a naționalității*“, ci prin „*clasele superioare, nobile odinioară, urbane astăzi, inteligente, receptive, și cari prin urmare constituie adevăratul factor de progres*“, s'au introdus toate elementele civilizației universale.

Al doilea aspect al imitației, e caracterul ei de *integritate*. Sub raportul civilizației, țara noastră era în astfel de condițiuni, zice d. L., încât introducerea formelor nu se putea face prin selectare, ci numai integral. „*Excesiva ei diferență de nivel față de civilizația Apusului, a creat în noi un puternic sentiment de inferioritate, și deci o aprigă dorință de bruscă egalizare și de câștigare a timpului pierdut*“, și atunci procesul formației civilizației n'a mai trecut prin fazele preliminare și treptele formale ale evoluției obișnuite. Noi am împrumutat formele Apusului fără distincțiune, în massă, și în nici un caz la lumina deliberativă a *spiritului critic*, cum afirmă tradiționaliștii : „*De abia azi intrăm într'o fază de deliberare critică, când ce am împrumutat integral începe a se prelucra prin adaptări successive la spiritul rasei*“.

Însfârșit, al treilea aspect al imitației, e procedarea *din afară înăuntru*, cu alte cuvinte dela formă și cu tendința probabilă spre fond.

Tradiția nu e o forță unitară și indiscutabilă, după d. Lovinescu, ci o forță complexă și controversată, cum reiese din numeroasele exemple culese din istorie. Analizând procesul formațiunii poporului român, autorul constată că sufletul acestuia a fost dislocat, prin infiltrațiunile Orientului. Rasele au nevoie de multe veacuri pentru a-și forma un suflet colectiv. „*Rasa română*“ afirmă d-sa, *nu și l-a fixat încă. Vicisitudinile veacurilor au aruncat poporul român în porțiuni sub influența unor agenți istorici diferiți, cari în*

loc să-l fixeze, l'au dizolvat. În aceste condiții a ajuns în pragul veacului al XIX-lea, adică în momentul contactului integral cu adevărata civilizație, și al unității naționale, cu o suficientă plasticitate și cu posibilități de a ne face abia acum un suflet național în sensul rasei, deci și conform și omogen. Formațiunea acestui suflet colectiv va mai dura poate mult"....

Procesul de formațiune a civilizației române s'a săvârșit deci, după d. Lovinescu, în mod brusc și numai pe cale revoluționară și imitativă, odată cu integralizarea contactului nostru cu Apusul și cu schimbarea mediului nostru de viață, iar nu pe cale evolutivă și în baza unei tradiții puternice. De-ar fi întâlnit în drumul lui o asemenea tradiție seculară, el n'ar fi izbutit desigur așa ușor, afirmă d-sa, și transformarea atât de bruscă în existența noastră nu și-ar fi avut rațiunea de a fi.

Ar fi poate de obiectat că d. Lovinescu atribue o virtute prea mare acestei civilizații imitate integral, brusc introdusă, fără nici un contact cu trecutul și asimilată atât de repede, când la popoarele Apusului ea a fost elaborarea penibilă, treptată și firească a atâtor veacuri.

S'ar mai putea obiecta de asemenea, că oricât am contesta existența unei tradiții indigene, ne împiedicăm de sufletul poporului, acest conglomerat secular de calități și cusururi a cărui existență tenace la orice forme noi o recunoaște și d. Lovinescu în primul volum al lucrării sale. Tocmai această bruscă importare a unei civilizații pentru a cărei înfăptuire n'a sângerat și pentru care nu este încă sufletește suficient pregătit, face ca procesul de asimilare să devie de-abia opera viitorului. Numai din momentul când acest suflet colectiv se va fi identificat deplin cu spiritul civilizației timpului, numai atunci interdependența noastră față de popoarele apusului va deveni un fapt real.

Opera întregă a d-lui Lovinescu, din care face parte și volumul de față, este o lucrare de merit, atât prin problemele ce aduce în discuțiune, cât și prin argumentarea solidă și bogat ilustrată. Este prima încercare în limba noastră de a se studia pe baze științifice și în mod cu totul obiectiv o chestiune așa de importantă ca istoria civilizației române din secolul al XIX-yea și care reclama atâtea cercetări în toate domeniile.

„STUDII ISTORICO-FILOZOFICE“

de ION PETROVICI

Suntem o țară extrem de bogată în politiciani — politica fiind ocupația noastră favorită — dar prea săracă în oameni de știință, și în special în filozofi. Se pot număra pe degete aceia cari și-au consacrat activitatea studiului filozofiei, fie chiar numai pentru a propovădui la rândul lor de pe înălțimea catederei. Filozofi însă în adevăratul înțeles al cuvântului, adică creatori de sisteme noi sau cari să deschidă noi orizonturi gândirii, nu avem încă. Nici Maiorescu, cu tot prestigiul imens de care s'a bucurat, nu a fost un asemenea filozof, ci numai îndrumătorul cugetării românești într'un moment dat, când ea a simțit nevoia unei directive sănătoase.

Dacă prin urmare noi n'am avut încă spirite creatoare, ci am fost numai receptivi, să nădăjduim totuș că vor veni vremi mai bune, căci, cum bine spune d. Petrovici, „*totul pare a ne arăta că ne pregătim a ieși din faza lipsită de originalitate cu care trebuia să începem și din care nu s'au degajat până astăzi decât rare excepțiuni*”

Una din aceste rare excepțiuni este, desigur, și d. Petrovici, profesorul universitar dela Iași. Deși încă tânăr relativ, d-sa s'a manifestat cu succes în direcția filozofică, publicând lucrări apreciate ca : *Probleme de logică, Introducere în metafizică, Teoria noțiunilor, Cercetări filozofice și Noi cercetări filozofice*. Am avut plăcerea anul trecut să mă ocup de volumul d-lui Petrovici *Figuri dispărute*, în care, cu mult tact și cu o deosebită fineță, d-sa reînvia prin aprecieri și amintiri personale, câteva figuri reprezentative ale politicei și literaturii noastre, și în special pe Titu Maiorescu, al cărui discipol a fost.

În lucrarea de față, *Studii istorico-filozofice*, apărută de curând în publicațiunile Casei Școalelor, d. Petrovici

ne prezintă câteva prelegeri ale sale dela Universitate cu privire la câțiva maștri ai gândirii contemporane, ca H. Poincaré, A. Fouillée, H. Spencer, pe cari îi studiază sub toate fețele, străduindu-se a ne arăta cu ce a contribuit fiecare din ei la progresul științei filozofice. Volumul acesta mai cuprinde și un studiu asupra lui Maiorescu, reprodus cu oarecare modificări din broșura „*Figuri dispărute*”, precum și o cercetare a influenței kantiane asupra cugetării românești, și se termină cu o filozofică conferință, care va fi foarte gustată de cititori, asupra valorii omului.

Trecând peste studiile savante asupra filozofilor străini, mă opresc la partea care privește direct cultura noastră.

Un capitol de o deosebită importanță pentru noi este cel intitulat *Kant și cugetarea românească*. Autorul, care e un kantian consumat, caută să dovedească aci influența pe care filozofia marelui gânditor german a exercitat-o asupra cugetării românești. Cu toate că România, din cauza împrejurărilor istorice, a rămas înapoi cu cultura, așa că de un început mai serios de mișcare filozofică nu poate fi vorba decât din a doua jumătate a secolului trecut, totuș, „*întâmplarea a făcut ca o rază de filozofie kantiană, zice d. Petrovici, să se furișeze de vreme în țara noastră, odată cu începutul școlii românești*”. Omul care a adus această rază, a fost ardeleanul Gheorghe Lazăr. El a introdus în școala întemeiată prin inițiativa lui, logica și metafizica, discipline pe cari le-a predat după Kant. Acest curs, după afirmația lui Eliade, a dat roade reale, și d. Petrovici e de părere că a fost chiar un element al deșteptării naționale. Alți dascăli ardeleni, după Gh. Lazăr, au continuat să transplanteze idei kantiane în atmosfera românească, cu atât mai mult că ne lipsia o puternică tradiție și că aveam nevoie de o cultură sănătoasă.

Kantian a fost și Eminescu în nuvela sa filozofică *Sărmanul Dionis*, care, exceptând coloritul romantic, ne expune într-o limbă măiastră teoria idealității spațiului și a timpului. Dar cel mai însuflețit poate, în orice caz cel mai de seamă din kantianii noștri a fost Titu Maiorescu. Lecțiile lui copioase asupra apriorității spațiului și timpului, sunt încă vii în amintirea discipolilor săi, deși con-

cluziile maestrului în această direcțiune sunt controversabile. Kantian, desigur, este chiar d. Petrovici, pentru care filozofia lui Kant, deși nu este ultimul cuvânt al cugetării, va rămâne totuș farul cel mai luminos de orientare în gândire.

O influență kantiană cu adevărat fecundă este aceea a d-lui C. Rădulescu-Motru. Pentru d. Petrovici, acesta este primul cugetător român, care a încercat o construcție proprie pe baze kantiane. În scrierea sa *Elemente de metafizică*, d. Motru se ridică chiar până la schițarea unei concepții personale.

Ajung la ultima parte a volumului d-lui Petrovici, la conferința cu titlul *Valoarea omului*, ținută de d-sa la Iași, și remarcabilă prin cuprinsul ei filozofic și limba elegantă în care e concepută.

Concepția despre valoarea omului a variat desigur dela o epocă la alta.

D. Petrovici studiază rând pe rând pe om sub toate fețele și în toate timpurile, și ni-l arată când ca un potentat al cosmosului, când ca un îngrijorat de slăbiciunea sa personală în fața naturei și a morții. Antichitatea l'a copleșit sub povara fatalității ; creștinismul, cu ideile sale umanitare de iubire și egalitate l'a ridicat în ochii săi proprii ; însă ideile lui Copernic, progresele științei biologice și teoria lui Lamarck și Darwin, i-au sguđuit din nou convingerea superiorității sale fără totuș a o sdruncina cu totul. D. Petrovici, printr'o serie strălucită de argumente, ajunge să dovedească că omul n'a pierdut totuși încrederea în rodnicia activității lui.

Din nenorocire, dela sfârșitul secolului trecut și perpetuându-se până astăzi, a apărut cu o adevărată sălbăticie cultul egoismului și al forței. Un vânt pustiitor a venit să sufle cu putere peste flacăra luminoasă a altruismului, pe care războiul a stins-o cu totul. Ingrijorare cu atât mai mare cu cât ea pornește dela un filozof, pentru care obiectivitatea e suprema lege.

Cu volumul actual, *Studii istorico-filozofice*, d. Petrovici a dat dovadă că nu este numai un harnic frământător de probleme filozofice, dar și un fin literat, care posedă și calitățile stilistului.

„FILOZOFIA STILULUI“

de LUCIAN BLAGA

Intr'o broșură cartonată de 84 pagini, editată de „Cultura Națională“, d. Blaga, adeptul curentului expresionist, se încearcă a ne explica variațiunile stilului în diversele timpuri și raporturile lor cu arta.

In prima parte a acestui mic studiu d-sa se ocupă cu problema stării estetice și a normelor artistice, iar în a doua, cu succesiunea stilurilor fundamentale în omenire.

In realitate întregul studiu, cam descusut și lipsit de o vedere unitară, este mai mult un panegiric al expresionismului, curent nou al cărui cel mai autorizat reprezentant la noi este însuș d. Lucian Blaga. Mă voiu opri la timp asupra lui.

Deocamdată să urmărim pe autor în punctele esențiale ale broșurei sale. In definirea „esteticului“, după părerea autorului, nu s'a ținut seama decât prea puțin de fapta revoluționară a unui artist. Și cu toate acestea, ea este de o deosebită însemnătate. Impresionismul, ca tendință de reproducere nuanțată a realității, așa cum se prezintă simțurilor, nu putea să mai convie sufletului său. O asemenea atitudine în fața naturei, o astfel de estetică în fața artei, era contrarie unei mișcări răsturnătoare de valori, cum este expresionismul. Cu intrarea cuceritoare a unui Van Gogh în mișcarea spirituală a vremii, după d. Blaga, s'a dat o lovitură decizivă naturalismului impresionist și s'a săvârșit în istoria artelor o deplasare a conștiinței estetice.

Deplasarea conștiinței estetice e o creare a ei pe un plan nou, e un proces, în care vom întâlni nealterată prin deprindere și norme conștiința estetică în toată puritatea ei. Acest proces va trebui fiecare să și-l producă singur. Cât privește starea estetică, ea nu e o stare psihică, ci orice stare sufletească, trăită sau realizată pe un plan de conștiință străin de ea. Autorul trece apoi în discuție cele două teorii psihologice mai însemnate, ce s'au ri-

dicat până acum în jurul stării estetice: teoria auto-iluzionării conștiente (după alții a voinții de abstracțiune) și teoria simpatiei. Lipsa de spațiu nu-mi îngăduie a mă opri asupra lor. Dealtminteri nici d. Blaga nu e tocmai de acord cu aceste teorii pe cari le combate. Esteticul, după d-sa, nu consistă în nici unul din aceste două procese de conștiință, ci într'o realizare „sui generis“ a lor, și anume: pe planuri improprii.

Orice epocă își are normele după cari, mai mult sau mai puțin, artiștii se conduc în crearea operelor. Aceste norme artistice sau stiluri, variabile sau invariabile, unii le consideră ca „emanațiuni“ sau modificațiuni ale *esteticii*. Autorul nu e de părerea aceasta. Epocile însemnate din istorie au o hotărîtă atitudine fundamentală care proclamă anumite valori în fața vieții și a lumii, în toate plămuirile conștiinței omenesti: în cele teoretice, morale, sociale și artistice. Aceste norme artistice nu sunt estetice propriu zis, ci reprezintă o invazie în estetică a unor valori străine.

Principalele stiluri și curente în artă se clasifică de obicei după apropierea sau îndepărtarea de natură a creațiunilor menite să trezească în noi stări estetice. De pildă, naturalismul, idealismul, impresionismul. Pentru d. Blaga, în clasificarea stilurilor, trebuie să ne orientăm mai degrabă după valorile întrupate în artă prin năzuințele formative ce se succedază în istorie. Cu acest prilej autorul stabilește în linii largi tendințele formative cele mai însemnate. Valorile în jurul cărora se cristalizează aceste tendinți sunt: *individualul, tipicul, absolutul*.

Individualul corespunde romantismului și e caracteristic popoarelor germanice.

Tipicul corespunde clasicismului și-i găsim la Greci.

Absolutul corespunde misticismului și e caracteristic evului mediu. Biserica e atotputernică, ea tinde să cuprindă întreaga omenire în sânul ei. Individul, în această organizație, nu înseamnă nimic; totul tinde spre colectivitate; toate preocupările intelectuale sfârșesc în „dogmă“. Dogma este formula absolutului. Arta evului mediu, pătrunsă de această năzuință formativă, nu va fi opera unor indivizi ci a unui spirit colectiv, care străbate pe artiști.

„Una din formele absolutului este și *Expresionismul*. „De câteori un lucru, zice autorul, e astfel redat încât puterea, tensiunea sa interioară, îl întrece, îl transcendează, trădând relațiuni cu absolutul, avem de a face cu un produs artistic expresionist“. Așa, de pildă, în literatura expresionistă, conform acestei tendințe, nu mai găsim oameni, ci „idei abstracte înzestrate cu voință, idei ce se mișcă din adâncimi nebănuite omenirii“. Sâmburele vieții, lucrul în sine, transcendentul, e căutat cu patimă crescândă. În poezie—bunăoară în poezia d-lui Blaga—se cântă porniri ale spiritului vizionar, în afară de orice sentimentalism vag. În pictură și sculptură, linia nu mai urmărește conturul accidental al naturei, ci creiază în simplificări viguroase și monumentale o viață substanțială pe un plan ireal.

Cel mai strălucit reprezentant, în pictură, al *expresionismului* este Van Gogh. Formele actuale de artă, — naturalism, idealism, impresionism — cu esteticul lor mărginit, nu-l puteau mulțumi. El răstoarnă cu totul aceste valori. În loc de a reda realitatea după unul din cele trei valente, el o diformează exagerându-i liniile. El fuge de impresia dată din afară, căutând expresia încărcată de sufletul dinăuntru. Linia, la dânsul, din simpla redare a unui contur real, devine simbolul unei mișcări, traiectoria unui gest pătruns de putere fanatică, proiecțiunea unui simbol interior.

Așa în tabloul „*Câmpul cu lan și chiparoși*“, chiparoșii își pierd caracterul botanic, devin mănunchiuri de linii șerpuitoare, simboluri curat sufletești. Ele izbucnesc din pământ ca niște flăcări și se înalță spre cer. Lanul e mișcat nebuneste, nu de vânt, ci de o putere lăuntrică. Dealurile au voință și se mișcă la fel cu valurile mării. E un haos de lumină, cerul fierbe. Totul în tablou se învârtește ca într'o ameteitoare viziune apocaliptică. Într'adevăr, lucrurile și ființele nu-și mai trăesc viața lor, ci viața pictorului. Sufletul clocotitor al acestuia silește toate lucrurile să ia parte la marea dramă ce se petrece în sufletul lui. În alte tablouri ale lui Van Gogh liniile semănăturilor, ale arborilor, o iau la goană într'un vârtej nebun. Până și niște simple ierburi sau câmpuri de varză au un ritm atât de puternic, „*încât el te prinde în fierberea sa și te turbură mai adânc decât orice dramă a omului*“. În toate aceste ta-

blouri, nu sufletul se orientează după natură, ci natura după suflet. Iată dar în ce mod, zice d. Blaga, a săvârșit Van Gogh, în pictură, o vădită deplasare a conștiinței estetice.

Cât privește pe spectator în fața unor asemenea tablouri, dacă el nu vede într'însele decât linii, starea estetică nu-l poate pătrunde; dacă dimpotrivă, în viziunea liniilor el trăește *mișcări*, impuls lăuntric, atunci „*e străpuns în vibrație estetică*”. El trece în cazul din urmă printr'o stare de conștiință trăită, nu în ea însăși, ci „*în proiecțiunea pe un plan impropriu de conștiință* (viziunea liniilor) *exterior ei*". Numai o asemenea stare de conștiință este *estetică*.

Dar expresionismul nu este decât o formă modestă a absolutului. D. Blaga întrevește în acest *absolut* organizarea viitoare a sufletelor. Forțe colective vor crea o nouă împărăție a spiritului. Caracteristica acesteia va fi *anonimatul*. Eul va fi învins prin stilizarea interioară, prin organizarea lăuntrică a sufletului, printr'o credință impersonală. „*O cer, zice d. Blaga, nevoile adânci ale acestei vremi, ce-și caută o cale spre viitor și spre echilibrare*”.

Am redat cât mai apropiat ideile autorului. Mărturisesc că n'a fost tocmai ușor. Autorul mănuește cu ușurință materialul filozofic, dar se simte, cum am mai zis, în toată broșura un ce descusut, nu un tot unitar. Cât privește concluziile d-sale, și anume credința în izbânda sigură a absolutului, a expresionismului, fie static sau dinamic, și a colectivului sau anonimatului în domeniul artelor, precum și afirmarea că aceste tendinți sunt expresiuni ale unor nevoi adânci ale vremii noastre, nu cred să convingă multă lume, cel puțin în prezent, și mai ales la noi. Dacă acest postulat a putut prinde sporadic și întrucâtva pe aiurea, pricina este maximul de tensiune la care au ajuns acolo curente obişnuite. O deplasare a conștiinței, numai în câteva spirite izolate, nu implică totuși speranța într'o izbândă apropiată. Nevoile vremii de azi, din fericire, nu o reclamă încă.

Nu pot mai bine rezuma ideia mea decât cu propriile cuvinte ale d-lui Blaga: „*Adevărat, o mai categorică renunțare la ceea ce suntem, nu s'a cerut niciodată!*”

D I V E R S E

„OPERE COMPLETE“

de AL. ODOBESCU

Este vorba de ediția a *treia* a acestor opere, apărută în cursul acestui an în editura „Cartea Românească“, în două volume de câte 360 și 416 pagini. În primul volum ne întâmpină partea artistică a activității scriitorului, iar în al doilea studiile sale literare și critice, cele de etnografie și un șir de alte studii, de interes economic și social. Un al treilea volum, care este în perspectivă, va cuprinde cercetările sale arheologice și istorice și, probabil, ceea ce a mai rămas inedit în posesiunea familiei...

Mă voiu opri în recenzia de azi numai asupra părții active luate de Odobescu la elaborarea unui „*Dicționar al limbii române*“, și a cuvântărilor ținute de dânsul cu acest prilej în sânul Societății academice române între anii 1871—1877. Chestiunea prezintă un deosebit interes, atât prin eforturile depuse de dânsul în acele timpuri de a face să triumfe bunul simț și argumentele științifice asupra unei fantezii de puritate și de latinizare excesive, cât și prin faptul că nici astăzi Academia nu posedă un dicționar complet al limbei, deși a trecut de atunci peste o jumătate de veac, și cu toate că țara și-a căpătat neatârănarea și întregirea, și a realizat progrese simțitoare în toate direcțiile. Intr'adevăr, exceptând „*Dicționarul universal al limbii române*“ al lui *Lazăr Șăineanu*, cu o vechime de 30 de ani. Academia n'a publicat până astăzi decât câteva litere din Dicționarul ei, întrerupt dela războiu încoace din lipsă de fonduri, sau poate chiar din lipsă de muncitori desinteresați. Este inutil a insista asupra importanței pentru o națiune a unui asemenea instrument esențial, fără de care limba însăși e serios periclitată cu timpul.

Odobescu a întrevăzut, cel dintâiu necesitatea pentru țară a unei asemenea opere, cât și felul cum ar trebui pregătită și executată. În 1870 el este ales membru al Societății academice române. În anul următor, câteva luni numai dela intrarea sa, el ia poziție împotriva *Proiectului*

de Dicționar, cu elaborarea căruia Academia însărcinase pe Laurian și Maxim, în baza legatului rămas dela defunctul Zappa. Ce urmărea acest *Proect* vom vedea numai decât. În ședința dela 4 Septembrie 1871, Odobescu, bazat pe un studiu minuțios al primelor coale tipărite din această lucrare, protestează împotriva sistemii adoptate de autori, „*de a prezenta nu atât limba astfel precum ea se află azi scrisă și vorbită de către națiunea română, ci astfel precum se pare d-lor membri ai Comisiunii că ar trebui să devină păstrând unele elemente actuale și admitând altele nouă, atât ca cuvinte cât și ca forme*“. El e de părere că un dicționar serios nu se poate elabora decât în urma unor lucrări preparatorii, care neapărat trebuiesc făcute și, cum unii dintre academicieni au luat asupra-le pregătirea acestui material prețios, propune a se tipări, într'un număr restrâns de exemplare, aceste lucrări adunate fără a le mai supune la controlul comisiunii lexicografice, care le-ar da fatal un caracter uniform. Din comparația acestor materiale diferite cari vor excela prin mulțimea cuvintelor, se va putea ajunge la cea mai bună sistemă pentru întocmirea dicționarului academic. Odată sistemă admisă, Academia va putea însărcina pe mai mulți literați cu elaborarea unui dicționar după această normă, care să devie o operă definitivă.

În ședința dela 9 Septembrie, Odobescu își continuă argumentația sa. Se ridică din nou împotriva „*Proectului de dicționar*“ în curs de tipărire al lui Laurian și Maxim, despre care spune că e o lucrare avortată, care nu se va vinde, și admitând chiar că s'ar vinde, o asemenea răspândire ar fi, după dânsul, „*un adevărat pericol pentru limba română.... și pentru junele noastre generații cari o vor învăța dintr'insul*“. E de părere că „*nu este în dreptul lexicografilor de a modifica o limbă până într'acest punct, introducând într'insa un așa îmbelșugat material al lor propriu, și de a lepăda din ea așa multe forme și terminațiuni înrădăcinate în limbă, precum sunt, de exemplu, toate cuvintele, chiar de origine latină, cu terminațiuni în eală, ită, nic, etc., pe cari d-nii Laurian și Maxim le-au aruncat în gunoiul Glossarului*“. Și într'un avânt de indignare firească declară cu francheță „*că odată cu viața*“ n'ar admite ca limba acestui dicționar să devie limba urmașilor săi.

În consecință, el cere din nou Academiei renunțarea la această lucrare și publicarea cât mai repede a materialelor strânse în vederea *Magazinului lexicografic* mai sus pomenit care, prin varietatea sa chiar, ar fi mai bine primit de public decât sistematica și exclusivista uniformitate a Proiectului de dicționar. Pusă la vot, propunerea lui Odobescu este respinsă.

Această cădere totuși nu-l descurajează și, în ședința dela 14 Septembrie, el revine cu o nouă propunere: „*Având în vedere lipsa ce se simte deocamdată în literatura română de o lucrare lexicografică modernă, și nevăzând nici o posibilitate în timpul de față, de a redacta îndată și fără de lucrări pregătitoare un dicționar al limbei române...*”, el nu se opune la tipărirea dicționarului început de Laurian și Maxim, dar numai pe seama lor proprie, fără ca Academia „*să-și ia câtuș de puțin asupra ei răspunderea în ce privește sistema, limba și ortografia urmate de d-lor*”. Cum era de așteptat și această propunere este respinsă.

În sfârșit, în ședința dela 14 August anul următor, Academia consimte în cele din urmă la revizuirea Proiectului de dicționar. Cu acest prilej Odobescu, care îl combătuse mereu, propune între altele următoarele baze în vederea acestei revizuii: Noul dicționar al limbei române va trebui să cuprindă *numai materialul limbei existente și nu elemente ale unei sisteme de limbi închipuite*; forma cuvintelor să fie aceea pe care a consacrat-o uzul și natura limbei și anume să se scrie *mine, tine, bine, puțin, rugăciune*, iar nu *mene, tene, bene, puciun, rogatione*; fiecare cuvânt să fie întemeiat pe citațiuni din autorii români și pe locuțiuni populare, și accepțiunile lui felurite să fie bine lămurite; în sfârșit ortografia să fie simplificată, spre a nu complica fără folos cunoștința limbei române.

Totdeodată el mai cere numirea unei comisii permanente de revizuire, care să lucreze câțiva ani și să aibă pururea în vedere că „*opera ei trebuie să fie, nu expunerea și dezvoltarea unei sisteme particulare de limbistică română, ci o oglindă veridică a limbei românești din trecut și de azi, din cari apoi numai scriitorii, și nu gramaticii, sunt singurii autorizați a-și croi dreptul pentru inovațiunile de introdus în limbă*”.

Iar câteva zile mai târziu, în ședința dela 23 August,

Odobescu revine din nou asupra chestiunii și aduce nouti completări, privitoare la formatul noului dicționar, la numărul de coale (cel mult 120) ce va trebui să aibă și la reducerile ce ar putea eventual suferi lucrarea, pentru a deveni accesibilă publicului. O comisiune de 5 este numită, din care firește Odobescu nu putea să lipsească, care să ducă la bun sfârșit revizuirea întreprinsă.

Cinci ani mai târziu, în 1877, Odobescu prezintă Societății academice un raport succint asupra lucrărilor comisiunii respective, care începe cu următoarele cuvinte: „*Desigur, că nu în iuțirile unor desbateri, ca acele ale Academiei, se lucrează cu chibzuire un dicționar, ci unor asemenea operațiuni le sunt neapărate și liniștea meditațiilor și neîntrerupta urmărire a unui metod logic și consecințe*”. În asemenea condiții au lucrat și membrii comisiunii de revizuire. Ei au stabilit, deocamdată, de comun acord, directivele de urmat. Dela început și-au propus un dublu scop: pe deoparte să evite orice inovațiune, nu îndestul de legitimată, iar pe de alta să înzestreze viitorul dicționar cu tot legitimul avut al limbei noastre, „*pe care cu nedrept l'a disprețuit Proiectul de dicționar al lui Laurian și Maxim*”.

Odobescu, care între timp studiase pe Littré, se inspire din opera acestui mare lexicograf și conchide că un bun dicționar trebuie să conțină trei feluri de termeni; cei fixați de uzul contemporan, termenii trecutului sau arhaismele și termenii de curând introduși sau neologismele. Însă, în tratarea materialului trebuie să ne întemeiăm pe *desvoltarea istorică* a fiecărui cuvânt, în principalele sale faze succesive; pe *citațiunile* culese din cei mai buni scriitori, cari să-i scoată în evidență acceptațiunea; și pe *definiții* cât mai concise și mai precise. De asemenea nu trebuie să lipsească după dânsul, pronunțarea cuvântului după provincii, formele lui gramaticale, precum și etimologia lui în cazul când nu e îndoelnică.

Pentru elaborarea pe această bază a Dicționarului, zice el, e nevoie însă în primul rând de un vast material de citațiuni, din autori și din vechile scrieri. Asemenea material rămâne însă de adunat de aci înainte. Comisiunea de revizuire n'a avut timpul necesar ca să și-l procure. Ea cere, în consecință, prin gura lui Odobescu, autorizarea de a proceda la realizarea lui. Odată materialul

strâns „*lucrarea va începe imediat și va merge repede spre realizare*“. Stăpâni pe un inventar complet și regional al întregii noastre avuții lingvistice, zice Odobescu, „*vom înființa adevăratul dicționar al Academiei române, care va fi oglinda limbei din trecut până în prezent*“.

Acest dicționar, conceput pe baze atât de solide, n'a avut însă parte să vadă lumina zilei. Să fi fost pricina războiul care a urmat? puțină competență lexicografică a celorlalți patru membrii ai comisiunii? nesișirea la timp a materialelor așteptate? sau poate chiar lenea augustă a distinsului scriitor? Cine poate ști adevărul? Un fapt totuși rămâne precis: anume că Odobescu, cu bunul său simț și cu vasta-i cultură, a întrevăzut, încă acum 56 de ani, temeinicile condiții ce trebuie să întrunească un bun și adevărat dicționar al limbei române. Numele său ar merita, pentru aceasta, să figureze cu drept cuvânt la locul de onoare în viitorul Dicționar al Academiei române.

„CÂȚIVA POVESTITORI“.—
„Anton Bacalbașa“.—„Lespezi și moloz din templul
lui Epidaur“

de B. LĂZĂREANU

D. Barbu Lăzăreanu este un harnic cercetător al trecutului nostru. Nu e cheștiune cât de aridă care să nu-l pasioneze și nu e lucru cât de vechiu care să nu-i ațâțe dorința de a-l scoate la lumină. E neîntrecut în răsfoitul revistelor și infoliilor, peste cari uitarea a depus pulberea vremilor apuse.

Cei cari îl cunosc de aproape, afirmă că acest modest muncitor posedă la el acasă un arsenal întreg de fișe interesante asupra mai tuturor intelectualilor din țara noastră, de articole și de aprecieri referitoare la activitatea lor. Ar avea material în deajuns ca să scrie volume întregi asupra fiecăruia, dacă vitregia vremii de azi față de intelectuali, scumpetea hârtiei și a tiparului, lupta pentru traiu, nu l'ar împiedica s'o facă.

Deocamdată d-sa se mulțumește să ne dea, din când în când, câte o broșură mai modestă, ca cele de mai sus, bunăoară, despre cari îmi propun a scrie astăzi.

În prima broșură — *Câți-va povestitori* — autorul ne prezintă trei scriitori populari, a căror aflare laolaltă ne surprinde cu drept cuvânt : Ion Creangă, N. D. Popescu și Leon Wolf. E într'adevăr atâta depărtare, ca factură literară, între cel dintâi și cei doi din urmă, încât apropierea lor pare o ofensă pentru Creangă. Probabil că d-lui Lăzăreanu îi plac contrastele, ca și lui Victor Hugo.

Cu privire la *Ion Creangă*, aflăm că în alcătuirea poveștilor sale minunate, el n'a recurs ca alții la luminile unor oameni din popor, moșnegi sau babe, ci le știa din copilărie, când le-a auzit împrejurul lui, în casa părintească. Și numai sub îndemnul Cercului „Convorbirilor literare“, s'a hotărît să le aștearnă pe hârtie. Dar n'a făcut-o cu scopul de a îmbogăți folclorul român — deși era o mină nesecată de locuțiuni și aforisme — ci dintr'o nevoie imperioasă a sufletului său.

Eroii din poveștile lui au „fizionomie“. În crearea lor Creangă a avut în vedere personaje vii, cari pot fi ușor regăsite în *Amintirile* rămase de la dânsul. D. Lăzăreanu stabilește legătura firească între câțiva din acești eroi ai poveștilor și unele figuri cunoscute de Creangă, „*ale căror acțiuni sunt fantastice, dar al căror graiu și umblet, ale căror gesturi și toane sunt profund omeneste și reale*“.

În afară de bogatul material folklorist ce ne oferă Poveștile și Amintirile sale, mai găsim într'însele „*un belșug de material istoric și pedagogic*“, mulțumită căruia Creangă „*poate fi pus în rândul marilor memorialiști români*“.

Un alt merit al acestui povestitor, după d. Lăzăreanu, este „cinstea“. Într'o caracterizare definitivă a lui, s'ar putea spune despre dânsul : „*A fost un mare poet meșteșugar al prozei românești, unul din cei mai conștiincioși și mai cinștiți*“.

Cât privește pe N. D. Popescu, d. Lăzăreanu ne spune că era înzestrat „*cu o imaginație somptuoasă, că ar fi putut oferi pagini vrednice de a fi totdeauna și de către oricine citite, dacă ar fi avut călăuză... și măsură*“. Iar despre cel din urmă povestitor, ne spune că a adaptat niște basme după frații Grimm „cu multă pricepere“.

În a doua broșură, *Anton Bacalbașa*, d. Lăzăreanu ni-l prezintă pe acest umorist ca poet liric, epic, ca „*unul din cei mai mari poeți epici ai prozei gazetărești române*, și ne dă câteva modele de versuri de ale sale.

Dar Tony mai are și meritul că mănuește cuvintele ca un tatician de frunte. Așa, între altele, zice despre dânsul d. Lăzăreanu în stilu-i personal : „*el desghioacă un cuvânt din sensu-i figurat, și-l întoarce spre înțelesu-i primitiv, și-l tăvălește prin zemurile cari îi convin și-ți servește un aforism de toată nostimada*“. Însfârșit că „*e stăpân când vrea pe terminologia cea mai așternătoare de coșmaruri*“.

În penultimul articol — *A. Bacalbașa și didactica românească* — d-sa își dă osteneala a ne dovedi că Tony „*poseda toate calitățile cari se cer unui autor ca să poată figura într'o Chrestomație*“. Iar în ultimul articol, *Anton Bacalbașa* ne este prezentat ca tribun și ca gazetar conservator.

Lespezi și moloz din templul lui Epidaur este titlul ultimei broșuri a d-lui Lăzăreanu. Sub acest titlu pompos și cam neexact (ar fi trebuit *din* Epidaur, căci Epidaur e nume de oraș), autorul ne dezgustă trei medici din trecut, o pravilă și un articol de medicină umoristică.

Dela cel dintâi, medicul *A. Tavernier*, ne-a rămas o lucrare asupra holerei, în franțuzește și în românește, „*una din lucrările cele mai serioase de a stabili o terminologie populară medicală*“. Cel de-al doilea, *Cuciurian*, a fost însărcinat cu alcătuirea unei povățuiri împotriva aceleiași boli. Iar cel din urmă, doctorul *Russel*, ne-a lăsat „*un studiu de psihiatrie urmat de câteva comentarii asupra ideilor sănătoase*“.

Mai găsim în această broșură și un articol tratând despre *medicofobia* lui Hașdeu și despre *medicina umoristică a d-rului Ferester*, ca răzbunare împotriva medicului care, zicea Hașdeu, i-a ucis fata.

Broșura se termină cu *Evstratie biv-logofătul și medicina legală în Pravilele împărătești*. Acest Evstratie, care a trăit în veacul al XVII-lea în Moldova, a scris „o carte de învățătură și de Pravile împărătești“, din care aflăm, între altele, cum trebuie reglementată bătaia. În ce privește femeea, iată cam ce ni se spune : „*De-și va bate neștine muiarea cu pumnul sau cu palma, nu se chiamă că iaste cu vrăsmășie asupra ei, de o ar bate cât de mult și cât de des*“...

În ce privește stilul d-lui Lăzăreanu, cu multă părere de rău îmi permit a face oarecari rezerve. Nu mă pot obișnui cu acele împerechieri de cuvinte bizare, cu acei termeni greoi sau aspri, cu acele arhaisme supărătoare, cu acel etalaj nesfârșit de nume proprii sau de epitete obositoare, cu acea familiaritate excesivă în expresiune, în sfârșit cu acea ironie descurajatoare, cari sunt apanajele stilului d-sale.

Prin aceasta nu țin de loc să micșorez meritul de muncitor cinstit și harnic al d-lui Barbu Lăzăreanu. Literatura noastră îi datorește până acum unele cercetări interesante și desgropări folositoare. De la talentul lui iscoditor și dibaciu ne așteptăm la noi surprize în viitor.

„ȚARA ROMÂNEASCĂ“

de ION SIMIONESCU

Ca popularizator al științei în țara noastră d-l Simionescu, profesor la Universitatea din Iași, este incontestabil cel mai fertil dintre toți. Atât în editură „Cărții românești“, cât și în biblioteca „Casei școalelor“, d-sa a publicat un număr foarte mare de asemenea studii de popularizare în toate direcțiunile științei, mai ales referitor la țara românească. Cărbunile, petrolul, fierul și sarea; plantele, florile și pădurile noastre; păsările, peștii, reptilele și batracienile dela noi, precum și lecturi geologice, botanice, zoologice, geografice, etc., sunt atâtea studii interesante prin care autorul se străduiește a pune în evidență, pe înțelesul tuturor, imensele bogății ale României întregite.

În lucrarea de față, apărută în a treia ediție, d-sa a concentrat pe scurt, numai în 110 pagini, tot ce scrisese pe larg în acele monografii speciale, cu privire la bogățiile țării noastre, cu scopul de a le populariza în masele cele mai adânci ale poporului și de a deștepta prin ele, pe lângă dragostea de țară, mândria de a contribui la exploatarea acestor factori de viață ai națiunii, singurii destoinici de a-i ridica prestigiul.

Aflăm dela început, din această interesantă carte, două lucruri îmbucurătoare : întâi, că pământul României de azi întrece în întindere pe al Italiei și că în cuprinsul său s'ar putea așeza Belgia, Olanda, Svițera, Portugalia, Danemarca și Serbia, fără ca ele să-l acopere în întregime ; și al doilea, că *„dacă s'ar căta în tot cuprinsul Europei, nu s'ar găsi un ținut mai minunat alcătuit pentru o așezare omenească de acelaș neam, cum e ținutul românesc ; mai rar așa împerechere de locuri bune de locuit, bune de semănat, nici prea înalte pentru a fi piedică, nici numai în șes ca în palmă, fără adăpost“*.

Vorbind de munții țării, autorul arată însemnătatea lor în istoria neamului. Din munții apuseni au pornit vestiții Moți pentru liberarea Transilvaniei; iar Carpații, cu plaiurile lor cu pășuni grase, au servit de adăpost sigur străbunilor păstori : „*acolo s'a întărit unitatea etnică, de acolo au purces cărările de răspândire a românismului*” ... Dealungul Carpaților, ca un brâu nesfârșit, domină dealurile acoperite cu vii și livezi, vestite până și în țări străine ; iar la poalele acestora se întinde o câmpie netedă și mănoasă ; „*aci e mana pământului românesc, aci e grâнарul, belșugul scos din țărână, prin munca românului*”.

Ape mari udă cuprinsul țării și se varsă mai toate în Dunăre. Dunărea e o arteră de viață pe unde trece: o lume întreagă de vietăți e în undele ei, iar pe luciul lor alunecă vapoare și caicuri, cari duc în sus și în jos producțiile pământului : *e darul cel mai frumos pe care putea natura să-l facă unei țări*”. Apele, ce se varsă într'însa, cel puțin unele din ele, au atâta putere de repeziciune, că prinzând numai o parte din ea, s'ar putea pune în mișcare, pe lângă ferestreae și mori, toate trenurile din Moldova. De asemenea cine nu cunoaște lacurile țării, așa de bogate în pești de tot felul, în apă sărată sau în nămol ?

Pământul țării noastre e blagoslovit pe toată întinderea sa. Locuri sterpe, fără un pic de verdeață sau fără păduri, rar întâlnești. Unde nu e pajiste înflorită, se întinde pădurea, iar unde lipsesc amândouă, sunt ogoare rodnice de cereale. Până și pe vârfulurile de munte, pășunile se întind peste tot locul lăsat de pădure, „*și nici pajistele din Alpi n'au atâta variațiune de culori ca acele din Carpați*” ...

Pădurea, cu brazii, fagii și stejarii săi, constituie prima bogăție a țării. O industrie serioasă a lemnului a început și la noi, și o dezvoltare a ei sistematică reclamă brațe, minți și voinți puternice. „*Din nenorocire, zice autorul, ea este deocamdată în mâini străine*”.

A doua bogăție și mai mare o formează *cerealele*. Tot șesul dealungul munților și al dealurilor formează un imens grâнар, vestit în Europa întreagă. Din păcate, cultura cerealelor este încă în mare parte primitivă. Pământul deabia se sgârie cu plugul. Când cultura lui va lua o dezvoltare ca în Apus, desigur că și producția lui va crește mult și în condițiuni mai avantajoase.

Alți factori de bogăție ai pământului sunt *viile*, cu vi-nurile lor vestite, livezile cu pometurile lor mănoase, fâne-tele și pășunile cari se întind pe suprafețe mari, pe munți ca și la șes. Apoi creșterea vitelor, cu industriile ei respec-tive; fabricarea untului, a brânzeturilor, confectionarea de veștminte necesare țaranului. În sfârșit pescăritul, care a creat o întreagă industrie, afumatul și săratul peștelui, expediția icrelor în toate țările.

Dar suprafața solului nu constituie totuș unicele iz-voare de bogăție ale țării noastre. Subsolul, la rândul lui, e o sursă nesleită de alte bogății. Mai întâi *petrolul*. Prin cantitatea imensă ce țâșnește dintr'însul, industria noastră petroliferă ia din zi în zi o însemnătate mai mare în lumea întreagă. Apoi vin gazurile naturale, folosite la încălzire și luminat, cum e *metanul* bunăoară în Transilvania. În sfârșit zăcăminte de minereuri, de sare, de fier, până și mine de aur și argint. Odată cu exploatarea acestor bogății ale sub-solului, au luat dela un timp încoace un mare avânt indus-trii de tot felul pentru lucratul fierului și oțelului, precum și fabrici numeroase, de ciment, de sticlă, de var, de hârtie, de bere, etc., în sfârșit mori și ferestraie.

O nouă viață începe acum pentru neamul românesc. O țară atât de bine împărțită și înzestrată dela natură cu atâtea daruri, e menită firește să joace un rol și ea în lu-mea celorlalte țări. Pentru atingerea acestui ideal se cere însă, zice d. Simionescu, „muncă și dragoste de patrie“.

Pământul țării noastre oferă într'adevăr imense iz-voare de bogăție. Trebuie să ne punem pe muncă pentru a le valorifica. „*Altfel nu e nici o nădejde*, afirmă d. Simio-nescu, *căci nimic în lume nu vine de-a gata. Bate și ți se va deschide, stă scris în Cartea sfântă. Muncește și vei avea, stă scris în Cartea vieții oricărui om și oricărui neam. În muncă ne e scăparea și viitorul*“.

Cuvinte încurajatoare, propăvăduite de un om de știință, iubitor de țara lui și dornic de a o vedea pe calea propășirii! Ce păcat numai că autorul își termină cartea fără a ne indica și căile cari duc la înfăptuirea lor. Crede oare d. Simionescu că mulțimea fantastică a liceelor teo-retice în toate orașele și satele țării noastre, cu improvi-zații lor profesori, va contribui într'adevăr la desvoltarea

pe toate tărâmurile a acestei munci de care țara are nevoie pentru valorificarea avuțiilor ei? Fără a se ține seamă de selecție, sau măcar de aptitudinile inerente fiecărui individ, nu este oare o greșeală de a îndrepta, fără nicio deosebire, aproape toate elementele națiunii, și în special pe cele dela țară, spre o învățătură teoretică pentru care nu sunt încă destul de apte, și de a le expune astfel unei viitoare mediocrități intelectuale și materiale? De altă parte, lăsându-se în părăsire școlile cu învățământ utilitar și practic, singurele de cari țara noastră simte azi nevoie în exploatarea avuțiilor ei de tot felul, de pe pământ, ca și cele de sub pământ, prin ankilozarea teoretică forțată și rebarbativă a atâtor elemente sănătoase și pline de vlagă, — nu se amână oare la infinit naționalizarea industriei, comerțului, agriculturii și a meseriilor? Cine să mai muncească? miile de elemente avortate la bacalaureat și rămase în suspensiune sau zecile de mii cari după ce au trecut Rubiconul, dau asalt finanțelor statului, mulțumindu-se cu o viață mediocră și negativă?

D. Simionescu, care e un patriot luminat și un harnic muncitor pe ogorul științei, ar trebui să ia ca pildă pe Hanotaux, fost ministru în Franța, și scriind un nou *Du choix d'une carrière*, să arate părinților și autorităților în drept ce școli anume îi trebuie, în mare parte, României întregite de astăzi, și ce fel de muncă se cere tineretului ca să poată cu adevărat contribui la ridicarea economică a țării, prin valorificarea imenselor ei izvoare de bogăție. Și atunci, nu ne vom mai plânge, ca acum, că factorii de viață ai țării noastre sunt, din păcate, în mâinile străinilor (p. 68), căci elemente muncitoare și conștiente se vor ivi din ce în ce mai numeroase, iar cele zgomotoase și puțin folositoare de astăzi vor dispărea cu totul.

Așteptăm dela d-sa să ne dea și această prețioasă carte. Ea va fi binevenită, cu siguranță.

„CLUJUL“, „ORĂDEA-MARE“, „NĂSĂUDUL“ de V. Lazăr, N. Firu, V. Șotropa și Dr. A. Ciplea

Dacă s'ar face o statistică a românilor din Vechiul Regat cari cunosc din vedere, din citite sau măcar din auzite, orașele și ținuturile din provinciile alipite de Patriamumă, ea n'ar putea fi decât descurajatoare. Și vina de sigur nu este a lor, ci a Statului care, cel puțin până astăzi, n'a luat nici o inițiativă cât de mică spre a ni le face cunoscute, fie prin publicații la îndemâna orișicui, fie prin înlesnirea putinții pentru orișicine de a le vizita și cunoaște prin sine-însuș.

Abstracție făcând de motivul național, care reclamă cu tot dinadinsul o cunoaștere mai deplină a provinciilor anexate, și privind chestiunea chiar numai dintr'o latură obiectivă, trebuie să recunoaștem că este păcat ca niște ținuturi și orașe așa de frumoase, să ne rămâie cunoscute numai după nume.

În străinătate, în Elveția, în Italia bunăoară, nu e colțisor de țară care să nu fie pe deplin descris, în acele cărțile faimoase și atât de răspândite, ca Baedeker, Joanne, etc. Cu o asemenea cărticică, chiar fără să te urnești din loc, poți face plimbări delicioase numai cu gândul, și să afli lucruri deosebit de importante asupra localităților cari se perindă ca o panoramă dinaintea-ți. Numai cei cari au străbătut pe îndelete încântătoarele ținuturi și orașe ale Ardealului și Bucovinei, ca mine și soția mea, își pot da seama de neasemuitele plăceri ce-ți procură o asemenea cutreerare 1).

La noi, un început bun l'a făcut casa de editură „Cultura națională“, inaugurând biblioteca „Orașele noastre“.

1) Vezi *Impresii din călătorie* de d-na Stella Șerbănescu-Șăineanu, în „Adeverul“ din 26 Septembrie, 4, 9 și 16 Octombrie 1924.

În manifestul care le servă de prefață unică, ni se spune : „*În România întregită este grabnică trebuință ca această scădere (adică necunoașterea noastră reciprocă) să înceteze, acest gol să fie umplut, să ne cunoaștem țara și pe compatrioți, cu starea, năzuințele și așezămintele lor culturale, cu felul și organizarea lor economică*”.

De sigur că începutul acesta e foarte lăudabil, dar nu e de ajuns. Odată cu fiecare oraș principal ar trebui descrise și ținuturile de prinprejur, la nevoie întreg districtul, așa încât cititorul să capete o idee deplină, nu numai de însemnătatea în toate privințele, a orașelor, ci și de însemnătatea, frumusețile și bogăția ținuturilor cari le înconjoară. Cum am zis mai sus, câte un Baedeker de fiecare ținut, scris bine înțeles simplu, fără poezie și fără fraze.

Din biblioteca proiectată de „Cultura națională” au apărut până acum *trei* monografii: a Clujului, a Oradiei-Mari și a Năsăudului. Câteși trele sunt întocmite după aceleași norme neclintite, ceea ce le dă un caracter de uniformitate voită, de monotonie. Ordinea urmată e cam aceasta: *situația geografică, istoricul, starea actuală, locuitorii, religiile, cultura, comerțul și industria, igiena*. Ar fi fost poate mai bine dacă se lăsa autorilor o oarecare libertate în felul de tratare, rămânând ca planul indicat să-l utilizeze, cum vor crede de cuviință. Am fi avut astfel lucrări originale mai variate și independente una de alta, iar nu acelaș tip uniform ca acuma. Dar acest cusur, de sigur, va deveni și mai simțitor, cu cât se vor înmulți și monografiile respective.

De altă parte e regretabil că prețul acestor cărți care variază între 60—100 pagini, este de 30 și 35 lei de exemplar, preț relativ destul de ridicat pentru pungile modeste. Nu mă îndoiesc că scopul editurii era de a le face accesibile și păturilor de jos. În acest caz ar fi nevoie de o ediție specială, ieftină, la îndemâna tuturor.

Prima monografie apărută în această colecție este a *Clujului*, redactată de d. *Victor Lazăr*, profesor de școală normală. Din percurgerea diverselor capitole ale acestei mici lucrări aflăm multe lucruri interesante. Clujul, această frumoasă localitate climaterică de astăzi, cu clădiri impunătoare și bulevarde europenești, n’ar fi decât cetatea

Napoca din trecut, fosta capitală pentru câțva timp a Daciei Porolissense și unul din castrele obișnuite în Transilvania, pe ruinele vechilor așezăminte militare romane. Abia după năvălirile barbarilor ne apare sub numele de Clus. Până în veacul al 18-lea românii nu au fost admiși să se așeze în acest oraș, „cu toate că ținutul Clujului a fost în totdeauna aproape exclusiv românesc“.

Prima biserică ortodoxă română, în Cluj, a fost zidită, după multe greutăți, în 1795, iar cea dintâi școală românească s'a deschis în 1852 și a rămas unica până în 1918.

Ca așezăminte de cultură, e Universitatea, înființată în 1872, cu numeroasele ei institute speciale și clinici vestite; apoi anexa ei impunătoare, biblioteca, cea mai bogată și mai bine organizată din tot sud-estul european, cu cele 352.149 de volume, dintre cari 25.000 în limba română. Să mai citez: muzeele de tot felul: zoologic, botanic, arheologic, de arte și meserii, etc., o academie de comerț, una de agricultură, un conservator, un teatru național monumental, în sfârșit o mulțime de școli secundare și primare.

Clujul mai e și un centru comercial și industrial, care a luat un avânt foarte mare. Astăzi, populația acestui oraș se ridică la 110.000 locuitori, dintre cari 34.000 români.

E de notat că împrejurimile Clujului sunt locuite exclusiv de români. Din nenorocire situația lor lasă încă foarte mult de dorit: le lipsește îndrumarea spre o gospodărie mai rațională.

A doua monografie e a *Oradiei-Mari*, redactată de d. *Nicolae Firu*, învățător-director din acel oraș. Autorul se încearcă să dovedească, cu argumente solide, că românii au fost anteriori ungarilor în ținutul Crișanei și conchide de aci că, în Oradea-Mare, „cu atât mai mult trebuie să fi locuit români, pentru a cărui apărare îi vedem luptându-se sub voievozii lor“. Cât despre numele orașului Oradea-Mare, părerile istoriografilor nu prea sunt de acord.

După alungarea Turcilor în 1692, începu o epocă de liniște și de dezvoltare pentru oraș. În 1834 el fu mistuit de un foc puternic, care nu cruță decât biserica română ortodoxă din piața Unirii. Dar câteva decenii au fost de ajuns ca din micul și murdarul orașel să iasă ca prin minune orașul modern „maiestuos și pompos“ din zilele noas-

tre, cu cei 68.080 locuitori ai săi, dintre cari 10.841 români. Vrednice de admirațiune sunt clădirile monumentale, magazinele și cafenelele luxoase, grădinile pitorești și cazarmele înzestrate cu cele mai moderne instalațiuni, cu birouri și locuințe pentru ofițeri.

Cel mai frumos palat din oraș este al episcopiei româno-greco-catolice, iar prima biserică ortodoxă a fost ridicată după multe greutateși și piedici în 1792. Sub raportul cultural putem cita un muzeu de antichități, un teatru, o academie de drept, una teologică. Dacă orașul prezintă încă un aspect ungiuresc, în schimb comunele din județ sunt locuite în majoritate de români, cari sunt în număr de 300.301 dintr'un total de 427.890 locuitori.

Năsăudul formează a treia monografie, lucrată de d-nii V. Șotropa și dr. Al. Ciplea. Acest oraș așezat în cea mai pitorească parte a ținutului someșan, și așa de important ca vechiu locaș de cultură al Ardealului, este, cine ar crede-o? — locuit numai de 3.093 de suflete. Cel mai vechiu document, în care se face amintire de Năsăud, este din 1264, iar adevărata lui importanță începe din 1762, când devine reședința comandantului și statului-major al „regimentului II grăniceresc român”. Cu timpul, orașelul ajunge să fie „singurul focar cultural al românilor din nordul Ardealului”.

Ceeace a contribuit mai ales la ridicarea Năsăudului au fost școalele sale, admirabil înzestrate din fondul grăniceresc, — un liceu de băieți înființat în 1863, o școală secundară de fete încă din 1826, o școală normală din 1837, etc. — cari au dat oameni mari, ca poetul Coșbuc, mitropoliții dr. Miron Cristea și dr. Nicolae Bălan și alții. Comerțul și industria de asemenea au luat un avânt dela o vreme încoace, care de sigur se va mări odată cu prelungirea liniei ferate și unirea ei cu Bucovina și Maramureșul. Atunci, „cu clima sa favorabilă, cu izvoarele sale minunate și cu frumusețile sale naturale, Năsăudul are să devie și o mare stațiune climaterică”.

Citirea acestor cărți așa de interesante este foarte instructivă și în acelaș timp te face să dorești a vizita încântătoarele orașe ale Ardealului.

„RĂZBOIUL BALCANIC“

de M. SADOVEANU

Intr'o cărticică, editată de *Biblioteca Dimineața*, d. Sadoveanu, cunoscutul prozator, a strâns la oaltă câteva note ale d-sale despre războiul balcanic, scrise în 1912, în intervalul a două luni, dela 12 Octombrie până la 12 Decembrie.

Autorul, după cum spune el însuși în mica *Prefață*, a socotit că e bine să se scoată din săltar aceste note de altă dată, „*fiindcă ele oglindesc stări de spirit și de suflet a altei lumi și a altei vieți și sunt prin aceasta un document omenesc*“.

Această încercare de a reînprospăta în mintea noastră momentele critice prin cari a trecut țara noastră acum 12 ani, este cât se poate de binevenită și merită toată atențiunea. Războiul balcanic? Dar cine își mai aduce azi a-minte de el? Și ce departe suntem — par'că ar fi un veac de atunci — de acele biruinți și înfrângeri din Balcani, cari ne-au pasionat atâta odinioară și pe cari le urmăream zilnic cu înfrigurare pe hărțile de prin ziare!

L'am uitat aproape cu toții. Un alt războiu mai cumplit și mai sângeros îi urmase. Cel din Balcani, în fond, nu fusese decât o jucărie, decât prologul uriașului măcel care avea deabia să înceapă și să coprinză o lume întregă, în nebunia lui.

Reînprospătându-l astăzi în amintirea noastră, d. Sadoveanu răscolește în noi emoții trăite și gânduri de altă dată. Ce plăcut, cu cărticica d-sale în mână, să retrăești la gura sobei, numai în câteva ceasuri, acele frământări și stări sufletești, când triste când comice, dar mai mult triste, prin cari am trecut pe atunci cu toții!

Aceste note așternute treptat cu desfășurarea evenimentelor, prezintă un deosebit interes, istoric și social, și sunt scrise într'o limbă frumoasă și plină de imagini.

O primă particularitate a autorului este *tristetea* ce se desprinde din simțirile și gândurile lui. Războaiele sunt o adevărată calamitate. Ele cufundă omenirea tot mai mult în ceață, o întorc către instinctele primitive, o aruncă în plină criză și răsturnare :

„Astăzi un războiu are ceva înfrigurat și fulgerător. Convoiuri de trenuri duc pe câmpiile de luptă oștiri mai mari decât marile armate ale lui Napoleon. Bat mii de tunuri; pârae sute și sute de mii de puști; pier de zece ori mai mulți oșteni decât altă dată. Se svârcolește în sânge toată tinerețea popoarelor, brațele de muncă ale ogoarelor, ale fabricilor ; sângerează tot ce-i progres, zâmbet și nădejde de zile mai bune... De ce se năpustesc în furtună no-
roadele ? De ce fatal vom fi și noi prăvăliți în vârtej sân-
geros ?“

Dar dacă autorul consideră războaiele ca o distrugere a tot ce a fost frumos și bun în omenire, și o risipire a patrimoniului comun, aceasta nu însemnează o scădere a sentimentului patriotic la d-sa. Acest sentiment d. Sadoveanu îl are foarte puternic și toată cărticica d-sale vibrează dela un capăt până la celălalt de dragostea caldă de țară.

O altă notă caracteristică a d-lui Sadoveanu este *sinceritatea* în zugrăvirea oamenilor și a stărilor lor sufletești. Așa în *Războiul*, prima bucată cu care începe volumașul, autorul, în trei schițe succesive, ne prezintă stările de spirit a trei categorii diferite de cetățeni, sub raportul mentalității și al condiției sociale. În prima, oameni din popor și țărani, frunțașii satului ; în a doua, șase călători dintr'un compartiment de tren, recrutați din clasa de mijloc ; iar în a treia, un intelectual cult, înzestrat cu o judecată sănătoasă și cu un bun simț superior. Autorul ni-i arată pe acești oameni așa de diferiți discutând despre conflictul din Balcani și preocupați de posibilitatea întinderii războiului și asupra țării noastre.

Părerea fiecăruia e în raport cu mentalitatea sau cu

interesele lui cele mai apropiate. Meritul autorului constă tocmai în exacta redare a acestor mentalități diferite.

În două articole succesive, *Armata Sultanilor și Amurgul unei Împărății*, autorul ne vorbește despre turci. După ce ne arată veacurile de mărire și de biruință a osmanliilor, ne face să asistăm la epoca lor de decădere. Ne descrie tembelismul lor, indiferența condamnabilă a acestor oameni față de momentele cele mai critice.

Această indiferență, care revoltă pe d. Sadoveanu, este în fond o stare sufletească caracteristică musulmanului, dar căreia îi ajunge o scânteie pentru a se transforma într'o vijelie de patimi. Apariția la momentul oportun a unor generali ca Enver Bey, ca Șucri Pașa, ca Mustafa Kemal, în timpul din urmă, a fost de ajuns să stingă această indiferență, provenită dintr'o descurajare morală, rezultat al unor nenorocite administrații succesive. Este cam sever d. Sadoveanu cu acest popor, când zice despre dânsul : „popor trist și sterp, n'a putut să se regenereze și valul vieții îi bate, îi distruge și-i dă la fund”. Evenimentele din urmă au dat desigur o reală desmințire acestei aprecieri. Turcii s'au regenerat, nu s'au dat la fund. Atâtea războaie câte au avut ei de susținut dela 1909 încoace, cu Italienii, cu Balcanicii, și cu aliații, fără să moară, ar fi nimicite poate alte popoare mai puțin moleșite decât ei.

O condiție esențială a unor Note sau Impresii este, desigur, „sinceritatea în observațiune, obiectivitatea în apreciere”. Numai cu această condiție se impun judecății noastre. În această privință notele d-lui Sadoveanu sunt în bună parte la înălțime, și merită toată încrederea noastră.

Păcat numai că, pe ici pe colo, d. Sadoveanu se coboară din senina lui obiectivitate și trădează unele resentimente ; de pildă, când ne vorbește de origina bulgarilor sau când îi acuză că și-au atras bunăvoința Europei cu propaganda lor intensă, ca și când străinătatea în aprecierea ei s'ar lua după propaganda făcută de un popor și nu după faptele lui..

Cărticica d-lui Sadoveanu se prezintă, în întregul ei, ca o icoană vie și fidelă a vremurilor critice din 1912.

„ORAȘE DIN ROMÂNIA“

de I. SIMIONESCU

D. Simionescu, profesor la Universitatea din Iași, este unul din rarii noștrii muncitori, care, de ani de zile, își consacră întreaga-i activitate popularizării cunoștințelor privitoare la bogățiile de tot felul ale solului și subsolului țării noastre. Nu de mult am avut prilejul să vorbesc de lucrarea d-sale „*Tara românească*“, în care cu multă căldură sintetizează minunatele ei izvoare de avuție, cărora nu le lipsește, pentru a fi puse în evidență și valorificate, decât munca serioasă și spornică a generațiilor actuale și viitoare.

Până aci, autorul studiasse țara numai în totalitatea ei, și apoi mai mult științific și pe cale economică; nu-i făcuse, ca să zic așa, decât anatomia organismului fizic. Viața organică, în toate manifestările ei, ale țării noastre, îi rămăsese încă nestudiată. Orașele, aceste noduri vitale ale nervilor ei, cari o însuflețesc și fără de cari ar fi moartă, cu toată intensitatea bogățiilor lor, trebuiau și ele cercetate și analizate. D. Simionescu a înțeles această nevoie și n'a stat mult pe gânduri. Cu energia unui tânăr de 30 de ani, pe spate cu cojocu-i scurt de piele groasă, părăsindu-și căminul și odaia lui de lucru pentru multă vreme, d-sa a colindat aproape tot întinsul țării, în lung și în larg. S'a oprit în fiecare oraș, a observat, a întrebat, apoi la masa unei cafenele sau în camera de hotel și-a scris pe hârtie cele aflate și propriile-i impresii.

Cu modul acesta d-sa a putut strânge material pentru 73 de orașe, mijloacele nici timpul nepermițându-i a le vizita pe toate celelalte. Aceste „*schite fugitive*“ cum le numește autorul, publicate mai întâi într'un ziar, au fost apoi reunite într'un volum, numai „*din îndemnul cititorilor*“ și din dorința „*de a atrage atențiunea vizitatorilor asupra particularităților orașelor noastre*“. Numai a vizitatorilor? Este prea puțin. De ce nu a tuturor locuitorilor țării? A-și

cunoaște țara, și în special viața deosebită a fiecărui oraș în parte, fie și numai din citite, nu este oare o datorie și o nevoie sufletească a fiecărui cetățean ?

Analizând nu de mult monografiile d-lor V. Lazăr, N. Fîru și V. Șotropa și Dr. A. Ciplea, asupra Clujului, Oradiei-Mari și Năsăudului, am arătat importanța deosebită ce oferă asemenea publicații pentru cunoașterea amănunțită a orașelor țării, și în deosebi a acelor din provinciile recucerite.

Cu acest prilej am indicat și punctul meu de vedere în această direcțiune. A călători, desigur, este cel mai bun mijloc de a-și cunoaște țara. Dar călătoria de plăcere, altă dată în puțința orișicui, a devenit azi aproape cu neputință sau cel puțin o favoare hărăzită puținora.

Un alt mijloc ar fi atunci de a populariza, pentru masele societății, ținuturile și orașele țării, prin cărțile în felul celor din streinătate, așa zisele Baedeker, Joanne, etc. Aceste cărțile sau călăuze, împărțite pe provincii și însoțite de hărți, planuri și gravuri, ar cuprinde descrieri exacte și concise ale regiunilor mai însemnate, ale orașelor și localităților de seamă, cu indicațiunea amănunțită a tot ce este demn de a fi văzut, ca peisaje ale împrejurimilor, ca monumente, activitate culturală, artistică, industrială și economică. Tipărite în format mic, și vândute cu prețuri populare, aceste „călăuze“ practice ar încăpea în mâinile tuturor și ar aduce astfel un imens serviciu. O cunoaștere deplină a țării tale este cel mai bun mijloc de a o iubi și de a fi mândru de ea.

Bine înțeles că ele trebuiesc redactate într'un mod cu totul obiectiv, și să nu conție decât o simplă și concisă redare a faptelor și lucrurilor. Dintr'însele cată să lipsească ori ce considerente politice și aprecieri personale.

Publicând *Orașe din România*, d. Simionescu a umplut desigur un gol simțitor în cunoașterea țării. Cartea d-sale corespunde într'adevăr unei nevoi urgente, resimțită în toate stratele societății. Ea nu poate fi decât bine venită în momentele de față.

Găsim într'înșa descrierea, în ordine alfabetică, a 73 de orașe, fie din vechiul regat, fie din provinciile alipite. Fiecărui oraș autorul îi consacră 3—4 pagini, în care ne

vorbește de împrejurimile lui, de aspectele lui felurite sub toate raporturile, de rămășițele de seamă, de monumentele, muzeele și clădirile lui speciale, de viața lui specifică, în fine de toate particularitățile lui, adică, prin ce se deosebește de altele.

Desigur că o asemenea procedare, repetată pentru fiecare oraș în parte, ar deveni cu timpul monotonă și obositoare. Autorul însă știe să înlătore acest serios inconvenient, variând la infinit descrierile, așa ca atenția cititorului să rămâie încontinuu încordată. Stilul său este concis și simplu potrivit cu scopul și destinațiunea unor asemenea lucrări, deși uneori prea colorat și prea poetic.

Autorul dă dovadă că e un fin observator și o fire artistică care știe să reție numai ce merită a fi reținut. Conduși de o asemenea călăuză putem fi siguri că vom profita mult. Un singur lucru numai distonează în acest frumos și interesant caleidoscop de orașe ale României de azi, și anume apariția prea deasă a autorului în mijlocul descrierilor sale. Uitând că este vorba de o prezentare obiectivă a orașelor țării, destinată tuturor locuitorilor săi, d-sa ne expune și vederile și sentimentele sale proprii. În mare parte juste, ele sunt de prisos într'o carte informativă, care n'are pretențiunea de a fi operă istorică. Și apoi sunt lucruri fatale, pe cari numai timpul și împrejurările le vor putea schimba în bine. Nimic nu se schimbă radical dintr'oză într'alta.

Un inconvenient mai serios este formatul acestei cărți, cu desăvârșire nepractic ca mărime, cât și prețul ei, de 90 lei. Ceeace face că ea nu e accesibilă decât unui număr restrâns de cititori. Marea masă, compusă din publicul mărunt și din tineret, cari nu prea dispun de bani, nu și-l vor putea procura de loc sau cel mult în schimbul a mari privațiuni.

Cartea d-lui Simionescu va aduce, suntem convinși, reale servicii cititorilor doritori de a cunoaște, măcar din citit, viața sub diferitele ei aspecte a orașelor țării întregite. E o călătorie interesantă pe care, în fotoliul său, o poate face oricine în tot cuprinsul ei, spre cea mai mare mulțumire a lui sufletească.

„ROMANTICII ITALIENI ȘI ROMÂNII“

de AL. MARCU

Sub acest titlu a apărut de curând o carte format mare de 148 de pagini, tipărită de Academia română în Memoriile ei. Două lucruri mai ales surprind dela început în această lucrare : mai întâi lipsa titlului interior, ceea ce îi dă aspectul unui extras dint'o revistă, și al doilea faptul că în totalitatea ei se prezintă sub forma unei *Introduceri*, împărțită în două capitole, și anume Epoca enciclopediștilor (sec. al XVIII-lea) și Epoca romanticilor (sec. al XIX-lea). Probabil că autorul intenționează a ne da în curând un studiu sintetic asupra chestiunii de mai sus, pe care numai o atinge de astă dată. Dealtminteri chiar d-sa, sub titlul exterior, a specificat între paranteze mențiunea *Note*, ceea ce desigur înseamnă că e vorba deocamdată de o simplă colecțiune de materiale, destinate unui studiu ulterior.

La prima vedere, lucrarea aceasta dă impresia că tratează despre influența pe care a avut-o romantismul italian din sec. al XIX-lea asupra literaturii noastre din prima jumătate a acestui secol, ceea ce poate ar fi oferit un deosebit interes pentru noi. În realitate însă este tocmai dinpotrivă, căci ținta ce urmărește este de a ne arăta cum ne-au cunoscut italienii în ultimele două veacuri, și sub ce aspecte am intrat noi în literatura lor romantică din veacul al XIX-lea.

Primul și principalul izvor de informație al Romanticilor italieni despre noi au fost scrierile călătorilor italieni sau străini cari au trecut prin Principate în cursul sec. al XVIII-lea. Autorul trece în revistă pe cei mai însemnați dintre acești călători, dealtminteri foarte puțini la număr.

Printre aceștia citează pe *Marsili*, care a fost în co-

respondență cu stolnicul Cantacuzino și cu Domnitorul Brâncoveanu ; el a vizitat în mai multe rânduri Principatele și a lăsat câteva Rapoarte politice, în cari e vorba și despre noi. Dela acest Marsili au rămas în manuscris, zice autorul, 150 de opere, și d-sa crede că o cercetare amănunțită a tuturor acestor 150 de volume (excusez du peu !) „ar întregi poate acea bogată serie de documente referitoare la istoria noastră dela începutul secolului al XVIII-lea“.

Un alt călător, *Del Chiaro*, fost secretar la București al Domnitorului Brâncoveanu, e autorul „*celei mai importante și mai vii relațiuni din câte s'au scris asupra Munteniei și a poporului românesc în genere din sec. XVIII-lea până în zilele noastre*“, care a servit ca principal izvor de informație tuturor italienilor cari s'au ocupat de Români.

Alți călători însemnați ar fi *Boscovich*, abate italian, mare învățat, căruia se datorește „*una din cele mai sugestive descrieri a stării de lucruri din Moldova din vremea de atunci*“, și dalmațianul Raicevich, care a stat multă vreme prin țara noastră, și dela care a rămas „*Observațiuni istorice și naturale asupra Valachiei și Moldovei*“. Cele privitoare la limba românească au servit cu folos celor mai mulți romantici italieni din secolul următor.

Dar toți acești călători, după părerea autorului, n'au fost mânați spre noi nicidecum de dorința de a cunoaște țări noi și de a le studia cu deamănuntul, ci de împrejurări cu totul speciale sau de ambiții personale. De altă parte, zice d-sa, relațiunile lor de călătorie ne apar oarecum convenționale și în genere copiate unele după altele, cu prea puține adaosuri proprii, dacă exceptăm întrucâtva pe *Del Chiaro* și pe *Boscovich*.

Aceste scrieri privitoare la țările românești nu puteau să nu intereseze pe scriitorii romantici italieni din sec. al XIX-lea, dornici de a cunoaște țări străine și starea de lucruri din acele țări. Revoluția franceză lărgise și mai mult sfera acestei curiozități, și anume prin simpatia ce a deslănțuit în favoarea națiunilor subjugate și prin dorința de a le vedea desrobite. De altă parte, progresul realizat pe acele timpuri de istorie și de filologie

pusese baze temeinice studiului națiunilor și limbilor neolatine.

Și atunci scriitorii italieni—filologi, istorici, literați — încep să se ocupe de origina neamului românesc. Cel dintâi filolog care se interesează de limba noastră este *Perticari*; el stabilește un paralelism între limba italiană și cea română, chestiune care va fi reluată apoi și de *Cattaneo* într'un studiu foarte serios asupra limbei române. Studiul acesta se încheie cu un sfat înțelept pe care-l dă gramaticilor români, anume de a nu exagera în purificarea și latinizarea limbei lor, ci să aștepte până ce uniți politicește vor avea o limbă unitară. Observațiunile lui *Caronni*, deși cu caracter pseudo-filologic, sunt totuși interesante pentru materialul cules de el la fața locului. Cardinalul *Mezzofanti*, marele orientalist, s'a ocupat de asemenea cu limba română, adâncind chestiunile privitoare la origina ei. În afirmațiunile sale se găsește în germen întregul „italianism“ de mai târziu al lui Heliade Rădulescu. Tot din punctul de vedere filologic, însfârșit, se ocupă de noi și poetul *Leopardi*, care afirmă că limba română se trage dintr'o limbă latină veche, anterioară epocii lui August.

Ca istoric, abatele *Menin*, este autorul unei monumentale lucrări de 2400 de pagini, din care una ne este consacrată nouă. Dar indicațiuni mai complete găsim în Enciclopedia în 103 volume, publicată sub direcția lui *Moroni*, la rubricile Valachia, Moldova, Transilvania. Cum articolul *Valachia* apăruse în 1858, autorul profită de ocaziune pentru a se declara împotriva Unirii, ca fiind un act neprielnic și pentru noi și pentru popoarele vecine. Alți istorici, ca *Balbo* și *Gioberti*, s'au declarat fățiș împotriva originii latine a poporului român.

Dela 1850 înainte evenimentele politice precipitându-se atât în Italia și în România, cunoașterea reciprocă dintre cele două popoare devine tot mai sigură, iar ca o consecință firească avem o îmbogățire atât de mare a materialului bibliografic, încât autorul e silit a se limita la câteva exemple mai caracteristice, pe care le urmărește până și în ziare.

Așa, de pildă, *Cantu* vorbește despre noi în primele volume ale Istoriei universale, dar într'un chip cu totul

romantic; iar *Tommasio*, într'o broșură a lui, se declară ostil ideei de a se face din Unguri un instrument de asuprire a celorlalte naționalități din Monarhie, mai ales a Slavilor și Românilor. Tot lui îi se datorește un manifest, în 1859, prin care îndeamnă pe soldații români transilvăneni din armata austriacă să nu lupte împotriva Italianilor, dată fiind comunitatea de rasă dintre ambele popoare. Acest manifest a inspirat și pe poetul *Aleardi* în poezia „*Cei șapte soldați*”.

Un mare filo-român a fost *Ruscalla* care, în 1865, a ținut un curs de limba și literatura română la Universitatea din Turin, și a scris multe articole favorabile țării. Dar *Ruscalla* a fost mai mult un entuziast. Spirit mai științific a fost *Massarani*, care a scris un singur articol despre noi, dar bogat în informații sigure în toate direcțiunile, fără ca autorul să cază în declamații retorice. Acest articol, devenit monografie de 200 de pagini, trebuie privit ca cel mai substanțial și mai hotărâtor pentru cunoașterea țării noastre în Italia din câte s'au scris dela 1870 încoace, afirmă autorul.

Cine nu cunoaște iarăș sentimentele filo-române ale lui *Cavour* și *Garibaldi*, cari au luptat și pentru emanciparea noastră?

Autorul încheie cu poetul *Aleardi* studiul său, „*dat fiind că dela această dată documentele și scrierile ce s'ar putea cita prezintă un interes cu totul secundar, fie prin însăși importanța lor relativă, fie mai ales prin apropierea de timpurile noastre*”. Aceasta nu-l împiedică de a mai vorbi de *Mazzini*, de *Canini*, și de alții mai mărunți în două apendice ale lucrării.

Tot în această lucrare autorul ne mai dă și specimene de poezii și versuri românești traduse în limba italiană de italieni filo-români, precum și rezumatul unui roman fantastic de *Giovanni Prati*, ultimul dintre romanticii italieni, în care găsim introdus în scenă un principe moldovean.

Lucrarea d-lui Marcu se termină astfel fără nici o încheiere. Inchidem cartea cu un fel de nedumerire. Parcă nu-ți tihnește această plimbare interesantă dealungul celor două veacuri de cultură italiană, fără acele câteva concluzii hotărâtoare cari ar fi scos în relief importanța înrâuririi noastre asupra literaturii romantice italiene.

„LE SAVANT“

par CHARLES RICHEL

Este o carte franceză, de curând apărută la Paris, în editura librăriei Hachette și care face parte dintr'o serie de volume, consacrate descrierii tipurilor esențiale ale timpului de față. Printre aceste tipuri figurează, în afară de savant, scriitorul și artistul; avocatul, magistratul și diplomatul; politicianul, financiarul și omul de afaceri; muncitorul și soldatul, ba chiar și femeia, colaboratoarea tuturor acestor puteri pe cari le domină sau de cari este influențată. Pentru zugrăvirea acestor tipuri librăria editoare a făcut apel la cei mai destoinici cugetători ai vremii, cari, întâmplător, sunt chiar reprezentanții cei mai desăvârșiți ai tipurilor ce au primit a defini și a descrie.

Una din aceste importante lucrări este și *le Savant*, datorită profesorului Charles Richet, el însuș savant fiziologist și membru al Institutului.

În societatea de azi, constată prof. Richet, nu există din nenorocire, nici un loc pentru savant. Savantul e singurul poate dintre muritori care nu poate trăi din știința lui. Ar muri de frig, de foame și de mizerie. Ii trebuie prin urmare o meserie, și meseria lui nu poate fi decât aceea de profesor. Nevoie aspră, desigur, dar căreia nu-i se poate sustrage.

Un savant este un om de știință a cărui muncă nu tinde la o concluziune practică : un inginer, un arhitect, un medic nu sunt savanți, fiindcă scopul urmărit de ei este cel practic, material și imediat. *Savantul însă are un scop anumit: descoperirea adevărului.* Pasteur, deși nu era medic, era un savant în medicină, fiindcă el a făcut pentru această știință în douăzeci de ani mai mult decât cei mai îndemânatici medici în douăzeci de veacuri.

Între savanți și ceilalți oameni nu e aproape nici o

deosebire: ei au ca și aceștia cusururi și calități. Dar ei între ei se deosebesc mult din pricina diversității ocupațiilor și preocupărilor lor felurite. Totuș au un semn după care îi poți recunoaște pe toți: virtutea rară și superbă numită *dezinteresare*. Oricari ar fi cusururile lor individuale, ei au toți cultul adevărului în sine, cultul științei. „Nu în vederea rentelor, decorațiilor sau unei catedre muncește un savant zile, luni, ani, o viață întreagă, ci fiindcă vede în fața lui probleme de rezolvat, a căror rezolvire va fi poate sublimă. El își închipue că prin muncă și prin talentul lui are să descopere ceea ce nimeni până atunci n'a descoperit: un fapt nou, o lege neașteptată, o relațiune neprevăzută, un fenomen încă neînțeles. Și această speranță (uneori înșelătoare) îl susține și-l face să persevereze”. Această dezinteresare de sine însuș și acest complet sacrificiu al vieții, constituie tocmai deosebirea lui de ceilalți oameni. Și lucru demn de laudă: toți cei ce se resemnează a fi savanți sunt numai săracii. Pentru cei bogați știința nu e o ocupație serioasă.

Ceea ce îi mai caracterizează pe savanți este puterea de muncă, care nu se desminte niciodată și care le susține curagiul; desgustul lor pentru politică și pentru cei ce se aruncă într'însa; disprețul ce au pentru gazetari și pentru dările de seamă ale acestora; groaza lor pentru afaceri. Sunt de o cinste deplină și probitatea lor științifică e mai presus de orice bănuială. Au o încredere neclintită în puterile lor intelectuale, încredere cari îi susține în experiențele și judecățile lor. Dar au și cusururi: sunt susceptibili, bănuitori, geloși, adânc convinși că dreptatea e de partea lor. Alte mici însușiri: sunt simpli, puțin eleganți, au un confort modest, pretențiuni puține, și nu le place societatea, distracțiile. Soțiile lor sunt femei simple, gospodine și liniștite. Trebuie să recunoaștem că-i trebuie mult curaj unei soții de savant, căci rolul ei este mai mult negativ, șters, ceea ce nu-i tocmai plăcut.

Autorul analizează apoi pe savant, ca inventator, ca tehnician, ca erudit și ca profesor. „A avea idei pe cari nu le-au avut alți oameni, a imagina raporturi neprevăzute, a înstitui o experiență nouă, a relua o experiență veche și a descoperi într'însa virtuți neașteptate, e desigur ceva sublim”. Dar această inventivitate are nevoie, desigur, să

fie condusă de o minte luminoasă, critică și reclamă o mare doză de răbdare, de perseverență. Numai astfel a putut un Pasteur construi mărețul edificiu al medicinei și al chirurgiei moderne.

Tehnicianul, este și el inventator, dar de lucruri mărunte, de amănunte, de dispozitive noi. Lavoisier, cel mai mare nume din toată știința, zice Richet, a fost un tehnician, el își fabrica singur furnalele, balanțele, termometrele, calorimetrele sale.

Eruditul, înainte de a întreprinde o lucrare, se pune în curent cu tot ce s'a scris asupra chestiunii în limbile europene mai de seamă, căci nimic nu este mai îngrozitor decât a fi dat ca fapt nou ceea ce era cunoscut dinainte.

Însfârșit profesorul expune în fața studenților noile rezultate ale științei, căutând să desvolte într'înșii pasiunea cercetărilor științifice.

Savantul, în fond, este toate acestea la un loc: inventator, tehnician, critic, erudit și profesor totdeauna.

Intr'un capitol intitulat *Nițică fantezie*, autorul ne prezintă câteva specimene de pseudo-savanți, despre cari ne spune că n'au existat niciodată (dar cari, fiți siguri, abundă în multe Universități). Citez, la întâmplare, pe câțiva dintre ei: *A*, profesor, care deși n'a găsit o singură idee în drumul lui, figurează totuș în toate comisiunile, e încărcat cu toate onorurile și decorațiile și pe deasupra veșnic nemulțumit; *B*, deși novator, se teme de fiecare afirmație ce face în public; *C*, care dă drept ale sale ideile altora și e veșnic în fruntea bucatelor; *D*, care unește pasiunea științei cu aceea a pokerului; *E*, chimist îndemânat, care urmărește cu verva-i caustică pe toți chimiștii contimporani; *F*, fără cusur, dacă nu acela de a atrage studentele în laboratorul său și de a le părtini la examene, deși tată a două fete mari; *G*, care deși istoric, se ocupă de astronomie, în care nu se pricepe; *H*, care își pierde viața întreagă într'o descoperire mediocre; *I*, care face știință cum ar face altul comerț, etc. Iar în alt capitol, autorul trece în revistă pe câțiva adevărați savanți: pe Marcy, simplu, modest, disprețuitor de onoruri, dar căruia îi datorăm cinematografia, aviațiunea și metoda grafică, bine înțeles utilizând lucrările predece-

sorilor săi ; pe Berthelot, geniu prodigios, familiar în toate domeniile științelor, dar care n'a disprețuit nici onorurile, nici politica, fiind de două ori ministru; pe Poincaré, Pasteur, Claude Bernard și pe alții.

În ce privește pe savanții din timpurile depărtate, ei formează o specie deosebită. La început au fost mai mult vrăjitori, ghicitori, preoți și poeți și făceau mai mult religie decât știință. Cam vreo 500 de an înainte lui Cristos, Elada, mama noastră a tuturor, creatoarea artelor, se făcu și inițiatoarea științelor cu Thales, Euclide, Arhimede, Anaxagora, Hipparc, Hippocrat. Aceștia au creat știința. Iar câteva sute de ani mai târziu, Aristotel, rezumă într'însul toate cunoștințele timpului. Tot știința greacă triumfează la Roma și Alexandria. Noaptea de o mie de ani, care e evul mediu, o înăbuși de tot. Sărmana știință găsi atunci adăpost la Arabi.

Apoi ea reapare, de astădată puternic, odată cu Renașterea. Dar sub două forme: deoparte în persoana profesorilor universitari, cu titluri, distincții și cari propovăduiau studenților opiniile învechite, neinventând nimic ei înșiși și fulgerând împotriva oricărei idei noi; de altă parte, cei puțini la număr, cutreerând țări, dornici de idei noi, îndurând toate mizeriile și amărăciunile, expuși fulgerilor Bisericii și Sorbonnei. Privirile lor sunt îndreptate mai mult spre viitor decât spre trecut. Acești oameni *au reînnoit* știința. Printre ei, trebuie să ne descoperim dinaintea unui Galileu care, asvârlit în temniță, a fost silit să abjure „erorile sale“ ; unui Descartes, mort în exil ; unui Palissy, unul din cei mai ingenioși inventatori din toate timpurile, mort în închisoare; unui Copernic, Keppler, Pascal, etc.

Cu timpul, din fericire, deși nu mai bine situați, savanții nu mai sunt supuși arderii, temniței sau exilului. Secolul al XVIII-lea, supranumit secolul ideilor, le-a fost mai priincios. Ei sunt căutați, apreciați, stimați. Atunci apar un Newton, un Dalember, un Lavoisier, creatorul chimiei și al fiziologiei și alții.

Au fost de sigur, și savanți precoci. Așa, de pildă, un Galois, geniu matematic la 20 de ani; un Thomson, care la 17 ani a abordat teoriile cele mai grele ale mecanicii cerești și ale cinematicii, iar la 23 de ani a fost ales mem-

brú al Academiei de științe. Totuș se poate afirma că această precocitate e posibilă numai în științele matematice, în cari savantul n'are alte limite decât acelea ale gândirii sale. Cu fizicianul sau biologul nu este tot așa, căci ei se mișcă într'o lume materială care nu e suplă, ca lumea materială a gândirii matematice. Trebuie ani pentru a ști să mânuești un galvanometru, un polarimetru, un microscop. Un lucru este cert; afară de mici excepții, aptitudinile savantului se manifestă de timpuriu, încă de pe băncile școalei.

Intr'un capitol foarte interesant, intitulat *Geneza experiențelor*, autorul ne arată, luându-se chiar pe sine ca pildă, rolul savantului într'o descoperire, fazele prin cari experimentatorul, călăuzit de faptele înseși decât de propria sa gândire, ajunge să constate fenomene noi cari înaintea lui trecuse neobservate. Așa, el ne vorbește de cercetările sale asupra serului gastric, a polipneei termice, a seroterapiei, a zomoterapiei, a anafilaxiei, etc., în cari vedem influența hazardului, a ipotezei, dar mai ales a experienței, mult mai fecundă decât celelalte două. Meritul experimentatorului consistă aproape numai în a privi tot ce se petrece, a observa cele mai mici amănunte, a nu se mulțumi cu concluzii banale, incomplete, pe cari adesea lumea noastră intelectuală le adoptă fără multă cercetare. Și chiar de am izbutit, acest prim succes nu este încă suficient. E nevoie încă de o muncă îndelungată care cere o tehnică din ce în ce mai desăvârșită, o instrumentație din ce în ce mai precisă. Precât suntem de îndrăzneți în concepția ipotezei, pre atât de riguroși trebuie să fim în demonstrarea ei. Și cu această ocazie, într'un capitol întreg, autorul dă excelente povești tineretului care vrea să se arunce în domeniul cercetărilor științifice.

Cel din urmă capitol, *Ce ar trebui să facem pentru savanți*, este cel mai important din toată lucrarea și concluzia ei firească și absolută. Fericirea oamenilor, zice autorul, atârnă de progresele civilizației. Dar ce e civilizația? Ea nu e numai o cunoaștere a lucrurilor și o întrebuințare utilitară a lor. „*Ea mai este și noțiunea de solidaritate, de fraternitate omenească, este respectul dreptului*“. De sigur, fără cunoștința lucrurilor nu există civilizație, nu există bun traiu, și viața sălbatică se desfășoară

în toată brutalitatea ei. Dar cunoștința nu ajunge, trebuie ca progresul intelectual să fie *întrebuințat în bine și nu în rău*.

Dacă noi suntem azi mai puțin nenorociți decât strămoșii noștri e fiindcă știința a progresat. Orice progres al științei înseamnă un progres al civilizației și, prin urmare, contribuie la fericirea oamenilor. Și știința e deabia la începutul ei. Ea ne prevestește descoperiri mari în viitor. Numai în 50 de ani am avut telefonul, telegrafia fără fir, aviațiunea, vaccinarea, seroterapiile, sintezele chimice. Strănepoții noștri vor vedea descoperiri și mai uimitoare. Este sigur că știința va transforma din temelie starea omenirii. Câte mizerii și câte boli nu vor fi zădărnice, suprimate. „*Dacă oamenii, becismici și orbi, ar fi consacrat științei a mia parte din forțele intelectuale și materiale ce au asvârlit în abisul războiului, lumea ar fi cu totul altfel decât lumea brutală în care trăim*”.

Și totuș știința e lăsată pe planul din urmă. Când nu se dă savanților locul ce li se cuvine în patrie, în Stat, în societate, însemnează a disprețui știința, a-și bate joc de ea. Or, neîncurajarea științei va aduce decadența, căci o societate care nu progresează e condamnată regresivii. *Pentru ca știința să nu dea înapoi, trebuie să-i dea savantului puțința de a trăi*. Azi, din nenorocire, meseria de savant nu-ți dă această puțință. Nu poți trăi ca savant decât fiind și profesor. Dar profesorul, util ce-i drept, nu este știința. În învățământ se bate apa în piuă cu aceleași formule hotărâte. Știința însă nu stă pe loc, ci merge înainte, ea face mereu descoperiri, unele de zeci de ori mai importante decât cele cunoscute.

Dacă vrem progres, trebuie să se dea savanților mijloace de traiu. Știința cere sacrificii mari. Ea nu admite altă ocupație. *Ea cere omului de știință toată viața, toată inteligența, toată munca lui. E de datoria oricărei națiuni de a întreține pe savanți sub pedeapsa de a se stinge în mediocritate*. Trebuie să se dea cercetătorilor puțința de a crea, de a descoperi. Nădejdea națiunii este în ei.

Și autorul termină cu cuvintele : „*Nu voi înceta să repet, cu toată energia unei convingeri adânc dezvoltată de gândire: Viitorul și fericirea omenirii atârnă de știință. Cu atât mai rău pentru societățile noastre omenеști dacă ele nu înțeleg acest adevăr evident*”.

„L'ÉCRIVAIN“

par PIERRE MILLE

Intr'un șir de 21 capitole, strâns legate între ele, d. Pierre Mille, romancier și unul din cei mai distinși colaboratori ai ziarului *le Temps*, ne prezintă, cu verva-i obișnuită și cu multă competență, vederi interesante asupra literaturii contimporane și în special asupra calităților ce se cer unui scriitor. Totul presărat cu anecdotă de acelea pe care știe să le povestească cu o naivitate plină de spirit, și cu destăinuirii din propria sa carieră de scriitor.

O doamnă vine să-l consulte dacă este bine ca fiul ei, care a trecut bacalaureatul, să se facă scriitor. Autorul o întreabă dacă tânărul simte în el un impuls lăuntric, adică dacă are vocațiune pentru această carieră, care nu promite nimic și în care mulți își ard aripile, deși, slavă Domnului, azi, în ziaristică ca și în literatură, sunt încă multe locuri de ocupat. Pierre Mille cere să-l vadă pe candidatul. Acesta se prezintă: un tânăr elegant și ferches, tipul obișnuit al literaților debutanți de după războiu. Nici plete, nici miză neglijentă, nici adorație față de sexul slab ca poezii și artiștii de odinioară. Tânărul literat de azi e un stâlp al saloanelor și al dancierilor; un mizogin, un blazat. De aceea nici poezia nu mai există pentru dânsul. Poezia e în proză. Iată, de pildă, o mostră de asemenea proză poetică, datorită talentului tânărului debutant:

Contractiunea pupilelor Voronof-cocktail e mult timp de când suntem acolo intensă viață în jos figuri moarte învârtire de suflete în învârtitură eternitate momentană a dorinței. — Ceea ce însemnează în proză curată: „Intru din întuneric într'un bar foarte luminos. Iau un licher foarte puternic. Suntem de mult acolo. Vedem picioarele dansatorilor cari se agită și figurile lor inerte. Inimile lor

se contopesc pe când se învârtesc. Și se pierd într'o vesnicie momentană a dorinței". Nu e nevoie de punctuație, fiindcă totul ți se întipărește în aceeaș clipă pe aparatul cerebral.

La întrebarea dacă va scrie totdeauna în felul acesta, tânărul răspunde : — Nu, domnule, scriu așa acum ca să arăt că nu sunt mai prost decât ceilalți din generația mea, că sunt în curent cu procedeul literar contemporan și că știu să-l mânuiesc. Trebuie să încep mai întâiu să scriu în mici reviste sau mici plachete, ca să cuceresc stima alor mei, de o vârstă cu mine, și să mă afirm... Mai târziu, am să-mi schimb cu încetul felul de a scrie, să mă adresez altui public, dar păstrând esențialul.

Este vreo deosebire într'un adevărat scriitor și un simplu amator ? O discuție în această privință se încinge între Pierre Mille și tânărul candidat, din care reiese că amator este acela care, în loc de a fi plătit, plătește el editorului publicarea operelor sale, pe motivul că ele nu găsesc destui cititori. Dar adevăratul scriitor poate fi el în acelaș timp și profesionist, adică să exerciteze o profesiune care să-i dea posibilitatea de a trăi ? Și, această profesiune nu este ea vătămătoare talentului său ? Chestiunea, ce-i drept, e foarte controversată. Când începi a scrie, dacă n'ai mijloace de traiu, ești silit să-ți cauți o ocupație care să-ți asigure existența. Incontestabil că aceasta din urmă apasă cu timpul asupra celeilalte. Totuș ea este necesară scriitorului pentru că-i dă putința să cunoască pe oameni și societatea, să facă experiența vieții. Până acum marina și cariera diplomatică erau cele mai indicate în această privință. Astăzi ministerele abundă în scriitori. Aci ei pot observa. Esențialul însă nu este de a observa, ci modul cum observi, adică talentul, o formă inedită de sensibilitate, un dar de a vedea original. Iar când tânărul va ajunge să scrie, va trebui să ne zugrăvească realitatea, *nu oameni și lucruri ce n'au nici o legătură cu lucrurile și oamenii cunoscuți de toți.*

Dar iată că Pamphile, tânărul candidat la scriitorie, se amorezează de o femeie „periculoasă“, după expresia mamei. E în culmea desperării. Trei săptămâni după această întâmplare el aduce lui Pierre Mille urmările fatale ale desnădejzii sale : câteva sute de versuri; iar după

alte câteva săptămâni un fragment de roman, romanul dezastrului său sentimental, în care trebuia să se recunoască toată Franța contemporană. În afară de câteva calități delicioase, inerente vârstei, încercarea aceasta literară era mai mult decât mediocră. De altminteri este chiar lucru foarte rar ca un tânăr să poată, dela prima dată, să spuie lucruri ce alții n'au spus, și să-și degajeze dintr'o dată propria sa personalitate.

Și cu această ocazie, autorul povestește propriile sale începuturi ca scriitor. Inzestrat cu o sensibilitate crescândă, mintea sa era însă leneșă; nu știa sau nu-i plăcea să gândească, să observe. Funcționar în colonii, el încearcă în cele din urmă să observe. Incep să-l intereseze faptele, oamenii, cauzele faptelor, mobilele ascunse ale oamenilor. Citește mult, dar cărți de știință, de istorie și geografie, de botanică și altele. Are o concepție personală, o filozofie a vieții. Incepe să aibă ceva de spus, ce nu s'a spus încă....

A scris mai întâi mici nuvele, povestiri și cu timpul povestirea deveni un fel de specialitate a lui. Dar aceasta târziu, după ce a trecut prin multe profesii, secretar la un notar, ucenic de diplomat, funcționar în colonii, călător pasionat și ziarist. A devenit povestitor printr'o întâmplare: îi s'a cerut o povestire de către directorul unui ziar...

Și acum se naște întrebarea : *ziaristul* este și el scriitor ? În ochii opiniei publice ziaristul vine în urma scriitorului și a poetului. Este drept ? De multe ori o cronică, un articol de gazetă poate conține mai multă originalitate, invențiune și mai mult talent decât un roman întreg, și numai astfel se explică influența puternică a ziaristului asupra opiniei publice a timpului, mult mai eficace decât aceea a romancierului. Din nenorocire, opera ziaristului este efemeră, articolele sale nu trăiesc decât o zi, și al doilea nu se bucură de independența romancierului sau a poetului, el fiind un sclav al vederilor ziarului, care aparține necesarmente unui partid politic sau unei concepții anumite.

Această ierarhie dela scriitor la ziarist începe totuși să se clatine. În timpurile de azi mai toți romancierii și mai toți poeții au început să facă și gazetărie, și continuă a face. În schimb însă, dacă e mai ușor ca un scriitor să

fie și ziarist, e mai greu firește ca un gazetar profesionist să ajungă a scrie un bun roman. În tot cazul este bine ca scriitorul să înceapă prin a fi ziarist, ziaristica fiind un câmp excelent de observare a lumii. Cu atât mai mult, cu cât pătrunderea în gazetărie este lucru ușor: nu se cere la intrare nici un titlu și poți să vii de orișunde.

Și cu această ocazie, autorul descrie câteva tipuri de ziaristi consumați pe cari numai „întâmplarea“ i-a făcut să intre în gazetărie, cei mai mulți fără cultură propriu zisă sau cu cultură autodidactică, dar fără nici o pregătire anterioară pentru această carieră.

Trecând la izvoarele de inspirație, autorul constată că scriitorii de azi tind în general să evite prezentul, ca ceva prea banal. *Ei își caută mai de grabă inspirația în viitor sau în trecut.* Dar viitorul e vag, greu de lămurit. Trecutul, dimpotrivă, este prin tradiție, prin amintirile personale, prin operele premergătorilor, și prin tot ce am moștenit de la ei ca emoții, imagini, sensibilitate, un teren bogat de locuri comune, al căror efect e sigur. În ce privește prezentul, ca să distingă într'însul ceea ce e într'adevăr, ceea ce-i constituie trăsăturile definitive, caracteristice, se cere desigur un imens geniu, precum și un bun simț extraordinar. Ce-i drept, teren greu de abordat și nu la îndemâna orișicui. Și apoi, e singurul care contează în ochii posterității.

O altă particularitate a scriitorilor de azi e de a lungi un roman în mai multe volume. Războaiele sunt de sigur agenți puternici de transformare socială. Noiile aspecte au nevoie să fie pe larg explicate. Și romanul de azi se conformă acestor cerinți noi. Dar li se impută acestor romancieri că nu știu să aleagă. Și dacă *a ști să alegi este arta însăși*, atunci le cam lipsește arta.

Pentru scriitori există epoci favorabile și epoci nefavorabile, adică cum s'ar zice ani grași și ani slabi. Timpurile de azi sunt anii grași. Anii grași aparțin aproape cu siguranță epocilor de după un războiu. După marile războaie cari au sdruncinat Europa între 1792 și 1815 a venit Romanticismul. După războiul din 1870, Naturalismul. După asemenea cataclisme, de obicei, publicul capătă patimă de citit. Librării fac afaceri bune. Înainte de 1814 se citia foarte puțin. Romanele cele mai frumoase de abia se tră-

geau în câteva mii de exemplare. Astăzi, până și cele mai obscure, au tirajuri de zeci de mii de exemplare. Care să fie cauza ?

Mai întâi romanele se vând acum mai ieftin ca altădată proporțional cu celelalte alimente al căror preț s'a urcat considerabil. Al doilea, războiul ne deprinde cu emoții puternice cari devin o nevoie pentru organism. Nu mai vrem să auzim de războiu, dar suntem lacomi de ficțiuni în care riscul, neprevăzutul, imposibilul joacă rolul principal, și mai ales dorim să ieșim din realitate, fiindcă realitatea nu e de loc veselă, nici pentru învins nici pentru învingător. Insfârșit, un motiv serios este și schimbarea condițiilor economice cari au transformat felul de a trăi al lucrătorilor manuali și mai ales al populațiilor rurale, ceea ce a adus o nouă clientelă cărții.

Adevărata explicație însă, fie zis între noi, a enormului tiraj al romanelor ce apar astăzi, rămâne tot necunoscută. Cine citește, cine cumpără într'adevăr acele sute de mii de exemplare menționate pe copertă ? Clasa mijlocie, care este silită de împrejurările de azi să-și restrângă cu totul bugetul cheltuelilor ? Nouii îmbogățiți, în parte ruinați și în parte deveniți sgârșiți ? Lucrătorii cari n'au timp de citit ? Atunci, cine consumă sutele de mii de exemplare ? Dumnezeu știe.

Ceea ce contribuie poate, la această vânzare neobișnuită, este și publicitatea, *reclama dezordonată* pe care editorii o fac romanelor ce editează, atât înaintea apariției, cât și după ce au apărut. Este ceea ce numim „*lansarea*” unei cărți. Se lansează azi o carte, cum s'ar lansa hapuri contra anemiei, un nou aperitiv sau vreo pudră ori un parfum. Literați sau pseudo-literați sunt însărcinați cu acest meșteșug și tămăierile lor ditirambice sunt publicate cu bani în ziare cu tiraj, ca orice anunț comercial. Cu modul acesta publicul, care nu cunoaște „trucul”, „*este indus în eroare, înșelat într'un mod ordinar*”.

De sigur că sunt și ziare cari, pe lângă politică, consacra câte o rubrică importantă în coloanele lor și *criticei literare* serioase, obiective, încredințată unor pene competente. Din nenorocire, această critică *obiectivă* nu poate răzbi tot ce apare zilnic, ca romane, versuri, opere istorice, filozofie etc. Cine le poate citi pe toate ? Și atunci edi-

torii cari le tipăresc pe socoteala lor, se cred datori să umple acest gol, punând în mișcare critica-reclamă. *Deși lipsită de orice scrupul, scriitorul o preferă pe aceasta celorlalte obiective, ca fiind mai productivă.*

Dar în afară de această critică-reclamă mai sunt și *coteriile* sau *bisericuțele literare*. Cum fiecare din acestea dispune de câte o revistă, ele au puțința să demonstreze că nimeni n'are talent decât amicii lor, iar față de adversari se servesc de argumente demne de perioadele electorale. Față de aceste coterii și de procedeele lor publicul conștient rămâne rece ; reclamele lor tămâietoare nu izbutesc să consacre o carte mediocră, nici atacurile lor să discrediteze o lucrare bună. Și aceasta pentru două motive : *întâi fiindcă publicul începe să aprecieze prin sine-însuși, și al doilea fiindcă, slavă Domnului, mai sunt și critici cinștiți cari nu se jenează să-și spue obiectiv părerea lor.* Pierre Mille citează câteva tipuri de asemenea critici cari aduc reale servicii literaturii.

De câțva timp însă, o concurență serioasă se face criticii obiective de către așa numitele academii sau *juriuri* destinate a premia opera cea mai bună într'o direcție oarecare. Publicul, confient în hotărârile acestor juriuri, cumpără operele recomandate de ele. Dar cine ne asigură că aceste juriuri citesc într'adevăr lucrările ce li se trimit ? Ele primesc atâtea ! Apoi scrisorile de recomandare, preferințele personale ! Toate acestea fac din ele, afară de o excepție sau două, adevărate întreprinderi de publicitate-reclamă. Un premiu de un folos real, ar fi unul care s'ar da din 5 în 5 ani unui tânăr scriitor, ca să poată trăi și lucra în liniște la adăpostul nevoilor. Dar scopul scriitorului nu trebuie numai decât să fie câștigul material.

Însfârșit în operele de azi, constată Pierre Mille, nu găsim *nici sentimentul măsurii, nici știința compunerii, nici arta de a alege*. Această literatură a tinerilor este lipsită de tinerețe, de ingenuitate, ba chiar și de umanitate. Ea nu oferă un caracter definitiv.

„LES SOURCES INDIGENES DE L'ÉTYMOLOGIE FRANÇAISE“ ¹⁾

par L. SAINÉAN

Această operă, apărută la Paris, în cursul lunii trecute, este fructul studiilor și meditațiunilor unei vieți întregi. Ea are meritul excepțional de a deschide etimologiei franceze căi noi, și de a pune capăt insuficiențelor investigațiunii de până acum. Ceva mai mult, ea se prezintă ca cea dintâi lucrare fundamentală în această direcție, rămânând ca generațiuni viitoare de muncitori să vie să întregască și să lărgască contururile generale stabilite într'însa și să termine clădirea, ale cărei temelii au fost așezate de autorul ei.

Pentru ca cititorii să-și facă o idee de valoarea și de noutatea acestei opere monumentale, mă voi îndeletnici să scot în relief principiile noi ce aduce în domeniul filologiei și luminile neașteptate ce răsar din ele.

Cine a cercetat un Dicționar al limbei franceze a putut constata prin sine însuș cât de mare e numărul cuvintelor socotite ca fiind de „*origină necunoscută*” și al acelor atribuite, pe nedrept, unei latinități suspecte, artificiale, de către mulți romaniști din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Bine înțeles că nu sunt în chestiune aci cuvintele cu adevărat de provenință latină, provenință definitiv stabilită, ci numai numeroșii termeni—în afară de cei de origină socotită necunoscută — cari au fost atribuiți unei latinități fictive. Această concepție, subiectivă și îngustă, este cu atât mai deplasată, cu cât nu e vorba de limbi moarte, ci de idiome în plină vitalitate și creatoare prin excelență, cum e de pildă limba franceză.

Niciunul însă dintre acești romaniști, dispuși a căuta aiurea sau în plină ficțiune origina cuvintelor franceze, nu

1) Două volume în 8°, format mare: I, de XII și 448 pagini; II, de 520 pagini, Editura E. de Boccard, Paris, 1925.

s'a gândit câtuși de puțin și la poporul căruia aparține acea limbă sau la partea ce a luat acesta în desvoltarea ei. Limba, în fond, nu e opera gramaticilor, ci a mulțimii care o vorbește. Această mulțime — țărani, femei, copii — a contribuit desigur în continuu la înavuțirea ei seculară cu elemente vii, pe lângă contingentul primitiv latin sau străin. Și această sursă nesleită este și astăzi încă vie.

Afară de aceasta, se poate spune că fiecare cuvânt, ca și fiecare individ, își are starea lui civilă. Data aproximativă a apariției sale, clasa socială care s'a servit de el, regiunea de unde a pornit, cu alte cuvinte criteriul cronologic și geografic, determinarea mediului social, — iată adevăratele date preliminare indispensabile cercetării originii cuvintelor. Ei bine, ținutu-s'a seamă de aceste principii, și mai ales de cronologie, în majoritatea lucrărilor etimologice ale timpului de față? Nici de cum. Cuvintele, vechi sau noi, au fost toate aruncate în aceeaș balanță și cântărite după aceeaș normă. Toate, fără distincție, au fost trasé din latină sau dintr'un idiom fictiv căruia îi s'a dat acest nume. „*Această neglijență sistematică a cronologiei, ca și ignorarea colaborării neîntrerupte a masselor populare, zice autorul în Prefață, a avut urmări dezaastroase. Neputându-se găsi corespunzătoare reale în latina pentru vorbe, efectiv de creațiune indigenă, s'a imaginat o lume de entități verbale, de restituiri iluzorii, de tipuri planând în vid. S'a îngrămădit formele ipotetice, speciile amăgitoare, un morman de chintesență etimologică...*”

Nici unul dintr'acești filologi, cum am zis, nu și-a dat osteneala să aprofundeze anumitele condițiuni de naștere și de viață a cuvintelor. În primul rând, *metafora lingvistică*, care a dat limbei contribuțiunile cele mai variate, cele mai vii și cele mai colorate 1). În rândul al doilea, *crea-*

1) Cu privire la una din aceste metafore, comparativ **grumaz**, păstrat românește și sub forma primitivă **grum** (cf. sugrună), autorul îl derivă (t. I, p. 189) din latinul **grumus**, colină, citând diferite concordante semantice. Dar nota 2 dela pag. 189 trebuie (după o însemnare manuscrisă adaosă de autor) astfel rectificată: Documentul slavo-român din 1568 dă „**grumazul** Brânzeșov”, iar „**grumus**, colină, n'a supraviețuit în poezia populară decât sub forma **gruiu**”. Restul trebuie suprîmat ca afirmări deduse din premise eronate. Aceeaș rectificare se cuvine și la nota dela pagina XXXIII din **Introducerea** ce precede a V-a ediție a **Dicționarului universal al limbei române** (1925). Aceste date, sosînd prea târziu autorului, n'au putut fi utilizate la timp.

tiunea spontană, reprezentată prin limbajul copilăresc și cel imitativ, creațiune pe care L. S. o îmbrățișează pentru întâia oară în opera sa, în evoluția ei integrală în timp și în spațiu. O altă direcție încă neexploatăată, *concordanțele semantice*, aruncă și ele o lumină neașteptată asupra asociațiilor de idei cari se găsesc la baza multor probleme lexicologie. *Vederile sintetice*, de altă parte, scot în relief multiplele puncte de vedere cari au prezidat la nomenclatura vulgară a animalelor domestice, a florei indigene, etc. Alătura, și în afară de acești factori determinanți, sunt „*tradițiile populare, dialectele și limbile speciale*”, cari întregesc, rând pe rând, un ansamblu de cercetări și dovedesc nesleita fecunditate a spiritului popular.

De toți acești factori vitali în crearea cuvintelor, nu s'a ținut de loc seamă, substituindu-li-se o latinitate superfluă, suspectă și curat imaginară. Creațiunea populară, fecundă, variată și multiplă, a rămas un domeniu necunoscut, tocmai ea care, prin aspectele ei diferite, este menită să fecundeze cercetările etimologice, indicând căi noi larg deschise și luminoase.

Dintre limbile romanice, franceza, desigur, ocupă un loc de frunte prin forța-i fecundătoare, prin cuvintele-i evocatoare și prin termenii ei plini de imagini. Studiile evoluțiunii ei în timp și spațiu, după monumentele-i literare și lingvistice, a permis lui L. S. să supue unei probe riguroase restituirile ipotetice ale etimologiei curente, să arate inanitatea și subiectivitatea ei, și, călăuzit de factorii vitali mai sus pomeniți, să valorifice izvoarele indigene ale acestei limbi.

Atingerii acestui scop, Șăineanu i-a închinat un sfert de veac. Unele capitole mai ales din această erudită lucrare, au reclamat cercetări din cale afară multiple și îndelungate. „*Materialele mele*, zice autorul în Prefață, *au fost literalmente culese cu sudoarea frunții mele*”. Puțin lucru, într'adevăr, să urmărești timp de 25 de ani, evoluția limbei franceze în tot ce au produs Evul mediu și Renașterea ! În privința aceasta nimeni poate, în Franța, n'a studiat-o mai profund și mai amănunțit ca d-sa.

De altminteri alte publicații anterioare, toate premiate fie de Academia franceză, fie de Institutul Franței, au con-

tribuit într'o largă măsură la realizarea operei recente. Așa, în primul rând *l'Argot ancien* (1907) și *les Sources de l'Argot*, două volume (1912), în cari, aplicând regulile unei bune metode critice, autorul ajunge să stabilească origina curat indigenă a acestui idiom special din Evul-mediu în Franța. Apoi *le Langage parisien au XIX-e siècle* (1920), concluzia firească a studiilor precedente și în care urmărește pas cu pas mersul progresiv al limbei populare, cercetează factorii sociali cari au înrăurit asupra lexicului său, scoate în relief bogăția ei de expresii și de imagini și influența ei asupra limbei franceze, astăzi cu totul impregnată de ea. Însfârșit, *la Langue de Rabelais*, două volume mari de câte 532 și 580 de pagini, în care autorul încearcă să facă pentru Rabelais, ceea ce nu s'a făcut încă nici pentru Dante nici pentru Shakespeare. Fiecare fapt lingvistic al marelui scriitor, repus în mediul și timpul său, este studiat în raport cu progresul social și starea intelectuală a națiunii franceze din acele vremuri. În primul volum ni se oferă tabloul societății franceze din epoca Renașterii, tablou reconstituit după trăsăturile esențiale ale operei lui Rabelais; iar în al doilea limba și vocabularul, considerate sub triplul aspect, lingvistic, psihologic și imaginativ. Amândouă aceste volume constituiesc o vastă sinteză a idiomului francez în prima jumătate a secolului XVI-lea.

Nu mai vorbesc de marea ediție a operei lui Rabelais, publicată de un comitet de savanți sub direcția d-lui A. Lefranc, și a cărei parte filologică a revenit lui L. S., nici de *Revue des études rabelaisiennes*, apărută timp de zece ani și plină de vaste studii ale d-sale în aceeaș direcție.

Sunt 25 de ani de când fratele meu, silit de împrejurări nefaste, s'a exilat de bună voie în Franța. Atmosfera politicianismului din țara noastră, neprielnică științei adevărate, nu i-a îngăduit să consacre și restul activității sale științifice țării în care s'a născut. I-a dat totuș, până la vârsta de 40 de ani, tot prinosul muncii sale cinstite și de-zinteresate, cu care știința noastră se poate cu drept cuvânt mândri. Opere, ca *Încercare asupra Semasiologiei limbei române*, teză de licență premiată de Universitatea din București, ca *Istoria filologiei române*, ca *Basmele române*, operă premiată de Academia română, ca *Studii folklorice*, ca *Raporturile între gramatică și logică*, și mai ales *Influ-*

VERIFICAT
17

VERIFICAT
1987

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 ANI
- BUCLUȘTI -
BIBLIOTECA

VERIFICAT
2007